**Вінницька філія Центру дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАН України
при Кам'янець-Подільському національному
університеті ім. Івана Огієнка**

**Вінницька обласна організація Національної спілки
краєзнавців України**

Анатолій Нагребецький

Сторінки історії Пеньківки Мурафської (1717 - 2017 рр.)

**Вінниця
2017**

ББК 63.3 (4УКР–4ВІН) 62.08
УДК 94 (477.44)
Н 61

Нагребецький А.Н.
Сторінки історії Пеньківки Мурафської (1717 – 2017 рр.).
– Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – 520 с.

Книгу видано за фінансової підтримки пеньківської родини Литвиненків та Хмельовських.

«Держава без історії – це лише територія...»
Гетте

У перенасиченими подіями та інформацією світі з'явилася ще одна книга. Для когось це звичайне явище, але для людей, сповитих любов'ю до свого Шаргородського краю, це ще одна спроба доторкнутися до вічності, до загадок минулого, до гордості за багате на події село, що відбувалися на протязі понад трьох століть і людей, яких воно вивело у світ.

Книгу варто прочитати учням, студентам, учителям, історикам, краєзнавцям та всім тим, чиє коріння роду було чи є тепер у цьому чудовому подільському селі з красивою назвою «Пеньківка Мурафська».

ISBN 978-617-7230-17-3

© Нагребецький А.Н., 2017
© ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017

Дітям,

онукам і

правнукам –

усім тим, чиє коріння роду з цього села, –

П Р И С В Я Ч У Є Т Ь С Я

Літописець Шаргородського краю

(про автора і його книгу)

Анатолій Никифорович Нагребецький – краєзнавець по спадковості від діда-прадіда, журналістсько-письменницькою діяльністю займається понад сорок років. Стільки ж має трудового стажу. Крім педагогічної роботи, обирався неодноразово на виборні посади. В ту ж пору одержав доступ до державних та партійних архівів. Користувався архівами Вінниці, Львова, Києва, Хмельницького, Кам'янця-Подільського та ін.

«Сторінки історії Пеньківки Мурафської» – вісімнадцята книга Почесного краєзнавця України. Цього разу про історію сіл Шаргородського краю Пеньківки і Бабиної Долини, що на Вінниччині.

Ця книга – проникліва письменницька розвідка у глибину віків за коренями назви цих населених пунктів, осмислення подій із точки зору вічності й нинішнього часу.

Це знайомство з людьми, які звеличували і прославляють сьогодні древнє поселення з красивою назвою «Пеньківка–Мурафська».

Окремої уваги заслуговують так звані білі плями в історії села. Анатолій Нагребецький здійснив колосальний обсяг роботи щодо встановлення об'єктивної інформації на події минулих років. Чого лишень варте дослідження Голодомору на Поділлі і зокрема в Пеньківці? Ще донедавна на цю сторінку біографії Батьківщини було накладено жорстке «табу». Однак, пам'ять людську стерти неможливо. Автор книги тривалий час по крупинках збирав розповіді очевидців подій Голодомору у селах Шаргородщини, а в результаті написав і видав книгу «Трагедія мого краю», яка ввійшла до наукового обігу. А скільки згинуло громадян, запроторених до катівень Сибіру та в енкаведистських казематах і буцегарнях за доби тотальних репресій? Анатолій

Нагребецький по крихтах шукав цінну інформацію, аби угазальнити й оприлюднити списки жертв села двадцятого століття. Як на мене, йому це вдалося. Бо він керувався однією лише думкою: вдячні нащадки мають знати власну історію, героїчних пращурів, які її творили.

Одним словом, книгу написано з дивовижним натхненням і доволі гострим пером публіциста. У ній яскравими літерами викарбувано імена найдостойніших сільських мешканців.

Багатий ілюстративний матеріал книги. Автор зібрав унікальні фотографії різних часових періодів. Ще раз пересвідчуюсь, що до даного твору докладено багато творчої праці. А тому знаю достеменно: життя книги буде невмирущим. І не має сумніву, що кожен мешканець Пеньківки, і не тільки, захоче прочитати цю книгу, а прочитавши її, відчує той зв'язок, що єднає нас в одне ціле, в Україну.

Гальчак С.Д.,
доктор історичних наук, професор,
Почесний краєзнавець України

Ця книга для кожного українця

З великою цікавістю прочитав книгу Анатолія Никифоровича Нагребецького про село, де пройшли мої дитячі та юнацькі літа, шкільні роки, де відбувалось моє професійне зростання, прочитав про мою яблуневу Пеньківку, куди я часто приїжджав, щоб поспілкуватись із рідними, друзями, однокласниками, допомогти по господарству матері, вклонитися на сільському цвинтарі моєму покійному батькові та вже, на жаль. багатьом-багатьом односельчанам, яких добре знав.

Життя моїх дідів-прадідів, моїх батьків і моє життя тісно пов'язане з Шаргородщиною: Плебанівкою, Соснівкою, Насіківкою, Андріївкою, Пасинками, Буднем, Слободою-Шаргородською, Шаргородом, Мурафою, Клекотиною, Юхимівкою, Пеньківкою, Федорівкою, Копистирином, Рахнами-Лісовими та іншими селами. Тут, на цій рідній землі, здається, по-іншому, ласкавіше світить сонце, по-іншому, якось особливо пахнуть квіти і сіно, духмяні червонобокі яблука та груші, солодші сливи, абрикоси, малина та полуниці, тут по-іншому, вільніше дихається та щиро віриться у те, що нас, українців, чекає гарне, добре і світле майбутнє.

Але аксіомою є відомий вислів: без минулого народ не має свого майбутнього, тому книга відомого на Вінниччині та за її межами краєзнавця, дослідника Анатолія Нагребецького про історію моєї яблуневої Пеньківки красномовно свідчить про трагічну історію життя наших предків – бездержавних українців. У цьому часописі подільського села, як в маленькій краплі роси, віддзеркалюється вся історія України, вся трагічна доля нашого народу. В книзі автором показані епізоди, їх сприймаю, неначе кадри кіно, лихоліть окупації Поділля монголо-татарами, турками, росіянами, литовцями, поляками та їхніми союзниками євреями. У книзі яскраво висвітлено постійні жорстокі напади і пограбування, викрадення і вбивства наших земляків татарами, знищення ними українських міст і сіл. Водночас Анатолієм Нагребецьким показані величні та героїчні подвиги, жертовну боротьбу за волю воїнів-козаків,

гайдамаків, повстанців та їхніх лицарів-провідників – отаманів, полковників та гетьманів. Так, нам є ким і чим пишатися!

Великий український письменник і державний діяч початку ХХ століття Володимир Винниченко якось зазначив, що «історію України не можна читати без брому». Коли він писав ці рядки, то, напевно, ще не знав, що найстрашніше попереду, що український народ зазнає знищення, геноциду від новітньої московської імперії – більшовицько-комуністичного репресивно-карального режиму. За всю історію людської цивілізації не було більшого злочину будь-якої влади, яка би так жорстоко і цинічно – штучними голодоморами – вбивала мільйони людей. Саме в такий спосіб, голодом комуністи знищували хліборобський народ – українців. І про цю трагедію нашого народу пише Анатолій Нагребецький. Комуністична влада брехливо розповідала, що голод в Україні виник із-за неврожаю. У зв'язку із цим пригадались слова відомого німецького філософа Е. Канта, який сказав: «Раби не знають своєї історії». Саме тому московський царизм та комуністичний режим спотворювали історичні факти і події, робили все, щоб ми, українці, не знали своєї історії, а отже, були рабами цих загарбників. Тому велика подяка краєзнавцю Анатолію Нагребецькому, який у своїх книгах правдиво відобразив минуле Шаргородщини, Подільського краю, історію України, і цим Анатолій Никифорович вніс та вносить свою лепту у те, щоб ми на своїй землі були вільним народом та ніколи вже не повернули до рабства. Переконаний, що цю книгу варто прочитати кожному шаргородцю, кожному українцю!

Багата наша подільська земля! Але найбільше багатство, найбільша цінність та гордість Шаргородщини – це люди: працьовиті, добрі, відкриті та щирі. Вони, наші сучасники - хлібороби, робітники, військові, інженери, вчителі, лікарі, представники всіх-всіх потрібних професій – є нашою гордістю, вони роблять все для того, щоб наше життя стало кращим, заможнішим, радісним, це вони нині створюють справжнє диво – розбудовують і утверджують українську державу, це вони пишуть славну вже новітню історію України. Саме сьогодні в огні революцій і війни із нашого народу формується непереможна, сильна і могутня українська нація.

Свитко С. М.
кандидат сільськогосподарських наук,
доцент Донецького національного університету
ім. В. Стуса

Розділ І
Давня історія краю

Пеньківка – найближче до Сонця село

Автор на своїй першій сторінці недарма згадав слова відомого світу німецького філософа Гетте, який в свій час писав для істориків знамениті слова:

«Держава без історії – це лише територія…» Таке порівняння філософа стосується й наших сіл: Пеньківки і Бабиної Долини. Отож, при великій підтримці небайдужих місцевих активістів: працівників сільської ради (голова Кульчевич М.Л.), колишньої голови сільської ради Тарасовської Л.Г., музею історії села Пеньківки (завідуюча Грабовська Т.П.), місцевої школи (директор Чепка Г.В.), будинку культури та бібліотеки (завідуюча Ситник Г.А.) та інших автор спробував відтворити її – історію цих сіл, щоб це була не просто територія Пеньківки, а й її літопис. Початок цього літопису, в порівнянні з сусідніми селами – недавній, датований XVII і початком XVIII століття.

Романовський Василь Іванович

Відомий на нашій Шаргородщині поет, учитель місцевої школи Василь Іванович Романовський про своє рідне і дороге серцю село з красивою назвою «Пеньківка» та про свій край писав:

А я люблю свою Пеньківку

Ти сниш розвагами й дозвіллям,
Все мариш мандрами в раю.
А я люблю своє Поділля
І Шаргородщину мою.

А я люблю свою Пеньківку –
Її людей, поля й сади,
І ту просту сільську домівку,
Що сонцем повниться завжди.

Це ж тут малим, як до криниці,
Я в школу біг черпати знань,
І тут під гуркіт залізниці
Творився світ моїх шукань.

Це ж тут сходив я всі узлісся,
Всі ті лани – без краю й меж, –
Я так в село це серцем вріссся,
Що й одірвать не одірвеш.
Це ж мій і гай, і та ліщина,
І сад, і нива запашна, –
Моя ж це рідна Батьківщина,
Найкраща в світі сторона.
Ти тільки й мрієш про мандрівку
В чужу красу казкових лист...
А я люблю свою Пеньківку –
І бачу в цім високий зміст!

Цей *«високий зміст»* жителі села постійно творили і творять тепер на протязі останніх трьох століть.

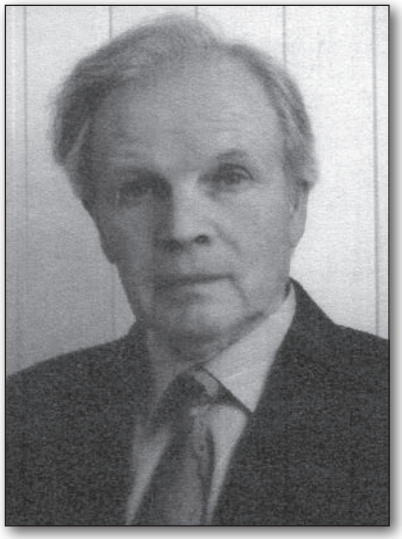

Кірілов Юрій Парфентійович

«...На краю густого, здається правічного лісу на великому пагорбі розкинулось порівняно недавнє і сучасне село Пеньківка. Живе воно трохи одноосібно, бо знаходиться далеко від районного центру, на самому краї Шаргородського району. Проте Бог наділив його неабиякою красою, мабуть, тому, що з усіх околишніх сіл знаходиться воно найближче до Нього і до святого Сонця. Повз село по колишній «битій дорозі» або по так званому Кучманському шляху, по якому татари неодноразово нападали на наш край, проходить залізниця.

Весною село потопає у п'янких пахощах бузку, жасмину, яблунь, вишень та черешень. Літом пахне тут медом, яблуками та грушами, а восени – терпким, а кому й солодким димом від сушарень, в яких селяни сушать фрукти.

Взимку Пеньківка, закутана сніжною ковдрою, і здається ідеальним місцем на Землі, вражає первозданною незайманістю...

А найбільша краса села – ЛЮДИ – працьовиті й привітні життєлюби, творці й герої історії цього чудового Подільського села...», – писав у свій час Юрій Парфентійович Кірілов із Бабиної Долини.

«...Це ж тут сходив я всі узлісся,
Всі ті лани – без краю й меж...»

вторить йому Василь Іванович Романовський.

Давня історія краю

Цікавий читач запитує: А що ж творилося на цій місцевості раніше? Чи жили тут люди до нашої ери і у першому тисячолітті? Так, жили. Про це свідчать численні знахідки знарядь праці людей кам'яного віку, періоду бронзи, знахідки металевих уламків зброї та монет. Але ті люди вибирали місця для житла там, де була поблизу вода, де земля зігрівалася і освітлювалася сонцем. Такими місцями у нашій місцевості були обидва береги річки Мурафи. Там силами археологів було знайдено багато місць поселень людей трипільського, черняхівського періоду.

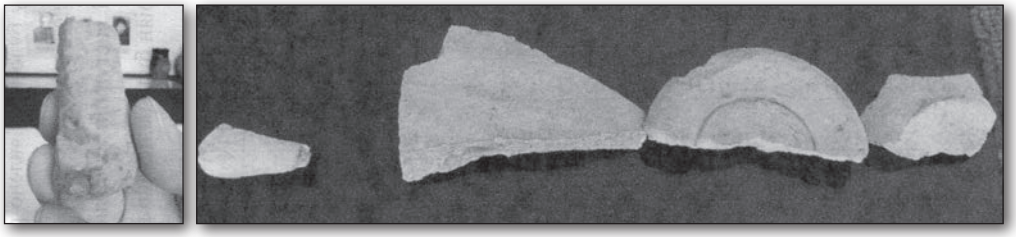

Фрагменти посуду пори Черняхівської культури (музейні експонати)

Пам'ятки розвиненого етапу трипільської культури знайдено в багатьох наших населених пунктах Шаргородщини. Зокрема, на околиці сусідніх із Пеньківкою сіл Михайлівки, Стрільників та Мурафи виявлено рештки поселення трипільської культури (IV-III тисячоліття до нашої ери). Археологічні знахідки – знаряддя праці із каменю, кісток були знайдені у свій час і в Деребчині, Насіківці, Пасинках, Клекотині, Юхимівці, Вознівцях і у нашій Пеньківці. Це свідчить про густоту заселення нашого краю в давні часи.

Археологічні знахідки з навколишніх місцевостей: дзвіночок, пряжки, перстень та інші прикраси. Фото М. Дозорця, 2012 р.

У добу бронзи (II-I тисячоліття до нашої ери) на Подністров'ї жили

землеробсько-скотарські племена, які вели кочівний спосіб життя. Люди змінювали своє місце проживання з різних причини. Основною причиною переходу людей в інше місце було добування їжі.

Починаючи вже з І тисячоліття до нашої ери і початку І тисячоліття нашої ери в племен з'являються залізні знаряддя виробництва, які з часом витісняють кам'яні. З цього часу відкривається і поширюється техніка орного землеробства із застосуванням залізного рала. Все це у свій час дослідники-археологи виявили при розкопках городищ, поселень, могильників та курганів.

Заслуговують уваги розкопки археологів у селах Шаргородського краю: Конатківцях, Михайлівці, Заячівці, Стрільниках та ін. Тут знайдено залізні серпи, ножі, посуд, вироби з кісток і металу. Все це є свідченням того, що на наших шаргородських землях люди жили у давню давнину.

З історичних джерел відомо, що найдавніший народ серед слов'ян, це **українці**. Відомо також, що **край наш**, який у І тисячолітті звався Пониззям, а тепер носить назву Поділля, був заселений людьми з дуже давніх часів, ще з тих, від яких не дійшло до нас жодних написаних пам'яток.

Про теперішню Подільську землю було відомо ще за п'ять століть до Різдва Христового. Грецький історик і мандрівник Геродот згадував про алозонів та неврів, що населяли теперішнє наше Поділля. Під час великого переселення народів Подільський край займали різні народності, міняючи одне одного. Уже з VI-VII століття нашої ери починають формуватися племінні союзи слов'ян. Наше Подністров'я було заселено слов'янськими племенами уличів та тиверцями.

Відомо, що більшість слов'янських селищ концентрувались «гніздами» по 5 -7 поселень на відстані 3 - 5 км одне від одного. Площі, зайняті під оселі V-VIIст. н.е. становили на Поділлі в середньому до 1,5 га. Основою господарства тогочасного населення було землеробство, мисливство та приселищне скотарство. Землю обробляли за допомогою дерев'яного рала із залізним наральником. Серед сільськогосподарських культур значне місце належало пшениці та просу. Зернові культури жали залізними серпами, обмолот хліба вели палицями і ціпами. Перемелювали зерно на круглих кам'яних жорнах. Залишки кісток тварин на слов'янських поселеннях свідчать, що в приселищному стаді була велика рогата худоба, коні, свині, вівці та кози. Кістки диких тварин та риб зустрічалися рідко, що свідчить про допоміжну роль в господарстві полювання та рибальства.

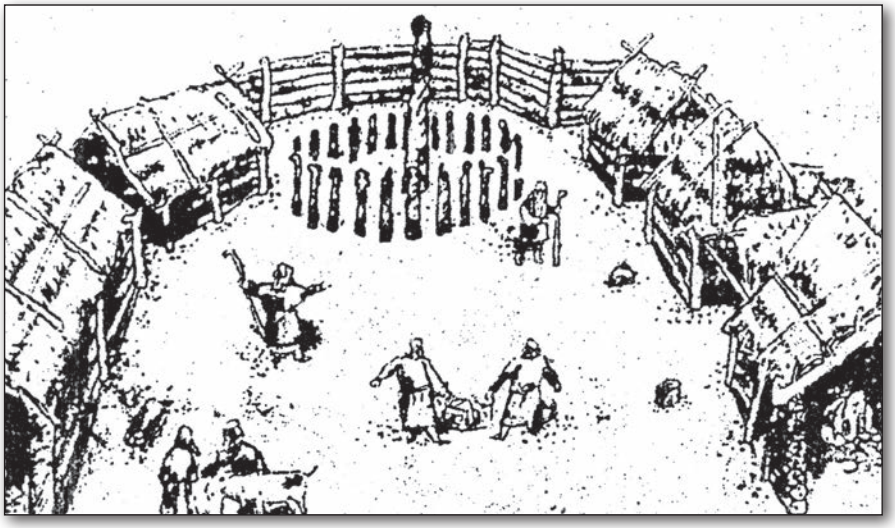

Городище слов'ян передскіфського часу – прототип городища, знайденого в урочищі «Поляна», що біля Конатковець

Істориками досліджено, що на той час (І тисячоліття н.е.) на території нашого краю було чимало безіменних на сьогодні поселень, історія яких й досі з'ясовується при вивченні археологічних матеріалів. Усі вони містились навколо сьогодні відомих в краї Брацлава, Бару, Тульчина, Могильова, Шаргорода, Красного, Чернівців, Мурафи та інших населених пунктів. На території земель Пеньківки археологи – любителі й тепер знаходять залишки трипільської кераміки. На жаль, навколо Пеньківки та Бабиної Долини таких значних розкопок археологи не проводили. Це пояснюється тим, що місцевість наша знаходиться на височині між річками Бугу і Мурафи – притоки Дністра. Річок, водоймищ і навіть потужних струмків тут немає, є лише незначні джерела, якими й користувалися місцеві жителі. Через певні несприятливі умови тут люди поселятися довгий час не поспішали.

Постійне проживання на одному місці тісно пов'язане з успішним землеробством. Відомо, що пшениця становила головний предмет торгівлі древніх подолян з греками. Пшениця та інші предмети торгівлі частково сплавлялися по Дністру і Бугу в чорноморські грецькі колонії, частково відвозились до Греції суходолом через теперішній Білгород-Дністровський, а частину, мабуть, збували грецьким купцям за місцем проживання.

Свідченням факту торгівлі нашими предками є те, що у наших краях археологами знайдено мідні римські монети – *динарії*.

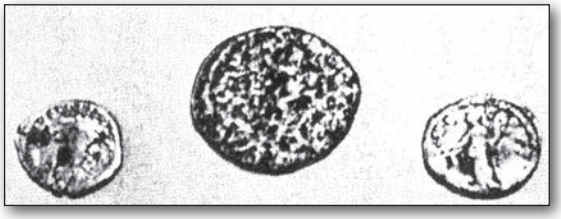

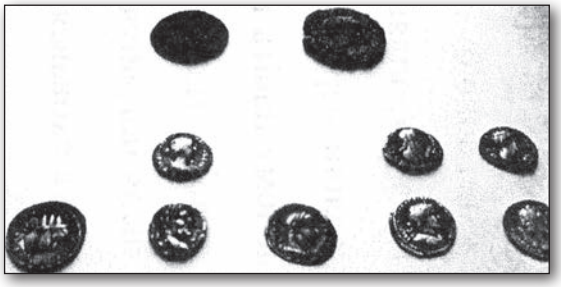

Римські монети динарії II-IV ст. нашої ери, знайдені археологом-любителем Приходським С.О. на Пеньківських полях. Фото М. Дозорця, 2012 р.

В розмитому дощем кургані біля містечка Старої Мурафи знайдено три монети: дві срібні – римського імператора Люція Вера 166 року н.е. та римської імператриці Отацілли, дружини Філіпа Аравитянина, 244-249 рік н.е.; мідна монета з написом арабською мовою. Подібні монети знайдено і в Юліямполі, Перепільчинцях, Калинівці та інших селах. Донедавна такі монети люди знаходили і в Пеньківці та Бабиній Долині. У 1882 році у нашій Ярошенці було знайдено срібні монети. Цікавою була форма монет. Всі вони були не круглі, як це є зазвичай, а чотирикутної форми. Монети мали вагу в загальному до трьох фунтів (1200 гр.). У 1887 році житель села Політанки Микола Олійник на своїй садибі викопав скарб з 369-ти старовинних монет з низькопробного срібла. А місцевий краєзнавець із Перепільчинець Анатолій Мельник зовсім недавно знайшов у розмитій дощем землі під селом давню грецьку монету, датовану 142 роком нашої ери. Треба думати, що у нашій шаргородській місцевості уже тоді жили люди.

До Київського князівства наше Поділля було приєднане князем Олегом в кінці IX століття. До XIV ст., як згадувалось раніше, воно називалось Пониззям. Ця назва за свідченням давньоруського літопису згадується вперше під 1226 роком. За походженням ці назви слов'янські, а тому цими назвами населення краю підкреслювало належність території до району Карпатських гір (по низу).

Назва краю «Поділля» вперше зустрічається в руських літописах під 1363 роком: *«... і звідти від Поділля прогнав (Ольгерд) владу татарську»*.

Залежність нашого краю від монголо-татар розпочалась в той трагічний 1240 рік, коли орди Батия страшною грозою пронеслись над Південно-Західною Руссю, зруйнували Київ. Продовжуючи похід в Карпати, Батий не встиг нанести Поділлю значних збитків, але примусив платити йому данину пшеницею і просом довгі роки.

Данило, король Галицький

В той час Данило Галицький, бажаючи поширити свою владу на родючу і важливу в стратегічному плані місцевість, своїм уже другим нашестям у 1257 році заволодів нашими землями. Пониззя надовго ввійшло до складу Галицько-Волинської держави і знаходилось в його складі до захоплення цієї території литовськими князями. Але найстрахітливішими роками пори існування людей на наших землях Поділля були роки вторгнення татар.

Татарська навала жодного разу не минала нашого Поділля. Вони створили тут так званий Подільський улус, який поділили на три частини тьми (тисячі): Кам'янецька, Брацлавська та Соколинецька. Пеньківські землі належали до Брацлавщини. До 1362 року Поділля було під владою татар.

Саме в цьому році видатний полководець Литовського князівства Ольгерд зібрав чимале військо із своїх земляків, а також із русинів (русинами тоді називали українців і білорусів, а росіян – макселями або московитянами), 1362 року здобув перемогу над Золотою ордою, оволодів невеличким поселенням Хмільник, що знаходиться в шести кілометрах від сумнозвісного Чорного шляху, і слугувало воротами в наш край з північного сходу. Подія ця мала назву «Битва на Синій воді». Титанічну роботу по встановленні місцевості, де відбувалася історична битва, провів краєзнавець Микола Дорош з Хмільника. Зокрема, він розмірковує так: битва найвірогідніше відбувалась на всьому правобережжі Сниводи, де були розташовані татарські орди, аж до її впадіння в широке русло Південного Бугу. Снивода у вересні мілководна, тому військо Ольгерда без особливої натуги її подолало. Не дошкуляла і спека – постійний ворог зодягнених в кольчуги воїнів, не починалися ще

Великий князь Литовський Ольгерд

й осінні зливи, що могли утруднити пересування численного війська. До того ж Ольгерд розсудливо розтягнув військо по всьому фронту – така тактика відіграла неабияку роль.

Після ганьби на Синіх водах біля Хмільника татаро-монголи вже ніколи не змогли відродити свою колишню силу і славу. З тих пір, тобто із 1363 року, і згадується в літописах: *«... і звідти від Поділля прогнав (Ольгерд) владу татарську».*

Нашим краєм стали володіти литовці. Мимоволі постає запитання: чи змінилось життя-буття русинів на краще під рукою Литви? Відповідь на нього я знайшов в книзі «Історія України-Русі» Миколи Миколайовича Аркаса – відомого краєзнавця, композитора, культурно-просвітницького діяча. Автор переконливо доводить, що русини полегшено зітхнули: *«Ольгерд оставив Україні її віру, її закони – і церковні, і громадські. Усі судові звичаї і артикули зібрав в одну книгу, писану по-українському, і назвав її «Статутом князівства Литовського». Відчутно знизив податки, а українську мову при великокняжому дворі навіть дещо вивершив над литовською, постійно демонстрував свою повагу і прихильність до неї!»*

Ольгерд, як і його батько Гедимін, був здібним керівником. Ставши Великим князем Литовським, він потроху та помалу підгорнув під свою руку землю Смоленську, Сіверську, Клинську, Чернігівську, Переяславську, Київську, Подільську і Волинську. Його держава сягала од Балтійського до Чорного морів – з одного боку, і од ріки Оки і до Західного Бугу – з другого.

Вберегти ж таку велику територію держави Литви від посягань ворогів було для керівництва дуже важко. Татари знову і знову плюндрували наші землі. Це був надзвичайно важкий період у житті українського народу. *«Поділля XV століття – це безлюддя, незахищеність... Там досить біди на людей з усіх боків: татари беруть побори; волохи також збирають набуток їхній; литовські пани, жовніри...»,* – писав очевидець в акті ревізії.

Татарські навали – буденне явище на Поділлі, яке в XVI столітті засвітилося не меншою кількістю пожеж, ніж це було в XV столітті.

Захоплений зненацька звісткою про небезпеку, слуга чи шляхтич ховався де міг. *«Підземні схрони в лісовій гущавині, печери, давали кращу й гарантованішу безпеку, ніж знамениті замки, часто грізні на вигляд, але такі привабливі для завойовників…»,* – писав відомий дослідник історії М.В. Пінчук.

Набіги татар з «Дикого поля» були регулярними, майже кожного літа. *(Дике поле – історична назва не розмежованих і майже незаселених земель України, від верхів'їв притоків Південного Бугу, лівих приток Дніпра і Десни – до Чорного і Азовського морів.*

Особливо сприятливе Дике поле для українців стало у XIV-XV ст., коли ці землі ввійшли до складу великого князівства Литовського. Тут у XV ст. сформувалося українське козацтво. Освоєння Дикого поля проходило стихійно, в умовах боротьби проти турецько-татарських і польсько-шляхетських загарбників. Наприкінці XVIII ст. назва «Дике поле» перестала вживатися. Назва походить від густих, пишно порослих рослинністю земель, необжитих територій – А.Н.*).*

Хижацькі напади на наші Подільські, в тому числі шаргородські, землі татари-людолови здійснювали трьома основними шляхами: Кучманським, Чорним і Волоським. Шлях нападники вибирали такий, по якому не було б великих водних перешкод. Відомо, що на той час мостів і переправ через ріки не було. Найсприятливішим шляхом із півдня була місцевість понад річку Мурафу, по її лівому березі, де знаходились землі Пеньківки і Бабиної Долини. Найбільш трагічним і згубним для шаргородських хуторів був Кучманський шлях, що проходив через наші землі. Починався він у верхів'ях річки Інгулу (неподалік теперішнього міста Вознесенська), пересікав р.Буг і йшов потім в північному напрямку аж до Балти, Ольгополя, а далі повертав на Тартак, Куренівку, Крижопіль, Комаргород. Досягав до межі теперішнього Шаргородського району – сіл Голинчинець, Зведенівки, Кічмані (Ярового), Юліямполя, Семенівки, Михайлівки, Пеньківки, Вознівців, Станіславчика, Маньківців, Бару. Далі в напрямку Тернополя. Там він з'єднувався з Чорним шляхом, що прямував на Львівщину.

З описів істориків-мандрівників стало відомо, що татари, досягши нашої території, дробили свої загони і йшли фронтом в бік на десятки кілометрів, залишаючи після себе одну пустелю. Потім знову об'єднувались і йшли далі.

Після таких частих спустошень шлях цей надовго залишався називатися «битою дорогою». Поняття «бита дорога» на той час

ніяк не можна порівняти до теперішньої дороги шириною 5-10 метрів, а дорога, шириною у кілька кілометрів, по якій можна було проїхати на конях, проганяючи худобу і людей.

Схема татарських шляхів. Посередині – Кучманський шлях через Шаргородщину

Олена Тарнавська з села Ярового у своєму вірші «Україно моя» з сумом і гнівом про той період пише:

« ...Нападали ворожі навали,
Грабували, вбивали, палили,
У полон українок гнали,
Поневолити край наш хотіли».

Нападники забирали худобу, збіжжя, в більшості захоплювали молодих людей і продавали їх на східних ринках в рабство. В ці важкі часи український народ, в тому числі і подоляни

Брацлавщини, могли надіятись лише на власні сили. Якщо в містах, містечках були деякі укріплення, то в значно гіршому становищі були селяни. Вирушаючи працювати в поле, селяни мусіли брати з собою зброю, працюючи, постійно вдивлятися в далечінь, чи не з'явиться сигнал небезпеки (селяни домовлялися про подачу сигналів), а у випадку нападу ховалися в широкі простори шаргородських, михайлівський, пеньківських лісів, чагарників. Нерідко селяни і міщани об'єднувалися в загони і вступали часто в нерівний бій з нападниками.

Напади частішали. В 1442 р. татари зруйнували Вінницю. В 1516 р. спустошили Волинь, Поділля, Ровщину і забрали в полон 50 тис. людей. В більшості випадків татари уникали штурму і захоплення фортець. Але, бувало, вдавались і до цього. Так, на початку XVI ст. повністю зруйнували фортеці в Кам'янці і Рові. Згідно історичних даних після відбудови в 1524–1528 рр. Рів знову зруйнували татарські орди і вся територія була в запустінні. Збереглося 30 напівзруйнованих поселень, в яких було дуже мало людей (м. Рів – з 1540 року перейменовано на м. Бар. – А.Н.).

Сигнал про небезпеку: татари ідуть

Хоча турецько-татарські напади, як підкреслив в книзі «Барське староство» М.Грушевський, завдавали величезних спустошень, але вони нагнали жаху на польських колонізаторів і відстрочили колонізацію українських земель на 100 – 150 років і тому в краї переважало українське землеволодіння. Серед землевласників згадуються місцеві шляхетні родини: Карачевські, Козловські, Невиди, Браткевичі, Каричинські, Шелиховські, Лосковські, Ярмолинські, Морозовські, Козяровські, Петрановські, Політанські, Очесальські, Маньковські, Васютинські, Степановські, Лопатинські, Ярошинські, Каришковські, Копистиринські, Йолтуховські, Галузинські, Поповські, Сеньковські, Радієвські, Волковинські, Собанські, Бітковські, Халамінські, Козловські, Кунатовські та інші.

В першій половині XIII століття наше Поділля належало до великої, на той час, галицько-волинської держави. Та тільки галицькі князі не дуже могли виявляти свою владу над подолянами. Бо вони, живучи в сусідстві з степом, звідки постійно нападали всякі кочові орди, – звикли до самостійності, були дуже завзяті й не любили, щоб хтось дуже втручався в їхні розпорядки. Галицький князь Данило силою хотів примусити подолян скоритися, але це йому не вдалося. І Пониззя воліло краще ввійти в спілку з татарами. За це татари не руйнували Поділля, а тільки присилали своїх старших – баскаків, які збирали з подолян данину.

Татари панували на Поділлі мало не сто літ. На чому ж трималася влада татарська? Що ж являв собою татарський воїн? Із описів відомих істориків стає відомо, що це була могутня і сильна кінна армія. Татарів називали кентаврами – народ, що зрісся з конем. Усе його життя проходило на коні. Речами необхідного вжитку воїна-татарина були: шабля, лук та стріли у 2-х – 3-х сагайдаках. В шкіряній торбинці біля пояса кремінь, кресало, терпуг – підпилок для вигострювання стріл, шило та дратва, голка й нитка, ситечко для проціджування брудної води.

В другій торбинці, яка висіла під сідлом, – неодмінний для татарського воїна запас: сухий овечий сир, в'ялена яловичина й чашка для пиття. А біля сідла обов'язкова для кожного їхнього воїна сокира, 10-15 метровий шнур із сирої шкіри для зв'язування поневолених, яких їм вдавалося захопити.

Ця народність, яку досить об'єктивно описав тодішній військовий інженер, історик Г. Боплан, проживала в основному на Кримському півострові, хоч і мали своїх сородичів в інших місцях.

Розрізнялись дві різновидності татар – Ногайські і Буджацькі. Перші проживали між Доном і Кубаню, другі в гирлі Дунаю. Усі вони дуже сміливі і справні на конях. Цей народ живе тільки з грабунку, і про інший спосіб життя просто не знає. Вони дуже рискові і витривалі вояки, легко переносять зміни пір року, бо з 7-річного віку ніколи не сплять під іншим дахом, окрім відкритого неба. З цього віку їм дають їсти тільки те, що вони вполюють з лука. Після 12-річного віку їх посилають на війну. Під проводом Хана вони збираються до 20 тисяч осіб і відправляються в похід, де палять і нищать усе, на що натрапляють по дорозі. А потім вивозять до свого краю тисячі невільників, які згодом продають на невільницьких ринках. Ці душогуби досить тверезі і вживають дуже мало солі. Зате до їжі додають багато приправ, зокрема, червоного перцю. В їжі цих грабіжників домінує не хліб, а конина. І не обов'язково, щоб м'ясо конини було з молодого здорового коня, а міг бути і старий, не годний під сідло кінь. М'ясо готують таким чином: ділять його на чотири частини, три з них віддають товаришам, які не мають м'яса, собі ж залишають задню чверть, з якої нарізають кружала не товстіші 1-2 дюйми (до 5 см). Кладуть їх на спину коня під сідло, підтягуючи якнайтісніше підпругу. Потім сідають на коня і скачуть дві, а то й три години. На привалі м'ясо перевертають, знімають пальцями піну з коня і змочують нею страву. Знову скачуть дві – три години – отоді м'ясо на їх смак вважається готовим до вживання як душенина. Ось такі їхні делікатеси і приправи.

Щодо інших кусків м'яса, які не можна порізати на кружала, то їх варять з дрібкою солі не знімаючи піни, оскільки вважають, що знята піна забирає весь смак і соковитість. Щодо свинини, то вони її не споживають, як і євреї. Якщо розживуться на борошно, то печуть з нього на попелі коржі, однак, звичайною їжею у них є пшоняна, гречана і ячмінна каші. Люблять мед, роблять з нього напій, але поширеним напоєм є брага, виготовлена з вареного проса.

Серед кількасот тисячної кількості татарських вершників були так звані списники, списи у яких були з загостреними гаками для зривання з сідла противника. Окремі загони були озброєні кочетами з затяжною петлею (зашморг), яка вмілими татарськими руками на ходу накидалася на шию ворожого вершника або його коня.

Були серед багатотисячної кінної армії татар особливі загони – палії, озброєння яких складалося із стріл та дротиків, обмотаних

клоччям, змоченим нафтою. Від випущених великої кількості таких запалених стріл село чи місто, яке зазвичай було покрите соломою, очеретом чи деревом, загорялося миттєво, створюючи гнітюче враження для власників будинків.

Татари женуть ясир з України

Захоплених полонених татари гнали великою юрбою. Жінки й дівчата були зв'язані між собою своїми ж косами – по четверо. Всі в лахмітті, босі. Татарин, який їхав верхи на коні, час від часу підганяв відстаючих довгою пікою. З чоловіками, хто відставав – було простіше: їм тут же, трохи відвівши в бік, стинали голову шаблею, наказавши для цього стати на коліна й нагнути шию… А людей, які чинили збройний опір, татарам було наказано знищувати «…кожного, хто доріс до осі воза». За татарськими законами кожного рядового татарського воїна дозволялось теж страчувати, якщо десятник знаходив у нього в чомусь із облаштування несправність або щось пропущене. А якщо ж десятник не помітив вчасно або ж допустив потурання, то його самого віддавав на страту той, хто стояв вище рангом від нього – сотник. Перед походом такі перевірки робили навіть найвищі воєначальники, викликаючи вибірково перед строєм воїна. І горе було викритому у найменшій недостачі хоча б голки чи кресала. Йому тут же накидали на шию зашморг з тятиви лука і двоє його сусідів затягували її в протилежні боки…

Така була кара необачним. Дисципліна була залізною. За необачну загибель рядового воїна під час походу чи переправи через річку карали на смерть його керівника – десятника, який не забезпечив безпеки для свого підлеглого.

Крім цього, серед багатотисячних загонів відбірних воїнів були такі, що знали і володіли 4–5-ма мовами світу, що давало можливість спілкуватися з населенням на окупованій території.

Хан був їхнім королем, який, отримавши наказ від Турецького султана, збирав велике військо, щоб йти війною на Польщу. Але по дорозі, через українські села і хутори, грабували все, що попаде під руку. Їхні набіги на ворожі землі відбувалися завжди зимою, на початку січня місяця, коли «Дике поле», а це південна частина України, вкрита снігом. Їхні коні, звичайно, не ковані, і по твердій дорозі не змогли б долати великі відстані. Сніг пом'якшує їх ходу і оберігає копита. При тому, замерзлі річки не потребують мостів і не являються перешкодою для проїзду. Просуваючись уперед, вони роблять невеликі денні переходи і шукають собі шляхи по балках і долинах. Робилося це для того, щоб сховатись в степу і не бути викритими козаками, які в різних місцях мали свою сторожу. Переміщалися татари по 100 коней у ряду, а фактично по 300, оскільки кожен татарин вів за вуздечку ще двоє коней, що служили для запасу і вивозу невільників.

Їхній передній край займав вшир 800–1000 кроків, а в довжину 3–4 милі. Коли 80 тисяч татар ведуть 200 тисяч коней – (не так густо дерев у лісі, як їхніх коней в степу), здавалося тоді, що на обрії піднімається якась хмара. Ця громада рухалася так: щогодини вони зупиняються на 15 хвилин, щоб помочились коні (що вони роблять відразу ж, як стануть).

Наблизившись до населених пунктів, де відчувається людське життя, вони таємно пару днів відпочивають, а після роблять ривок на 50-80 миль, поки що не роблячи ніякої шкоди поселенням. Але повертаючись назад, вони посилають великі загони вправо і вліво до 15 миль вглиб, які вриваються в села і хутори з чотирьох сторін. Ставлять сторожу, розпалюють великі вогнища, щоб ніхто не втік, і починають розбій – палять оселі, вбивають і грабують тих, хто чинить опір, а решту чоловіків, жінок і дітей зганяють докупи, а також їхню худобу і забирають з собою. Свиней зганяють в стодоли, спалюють як погань разом з будівлями. Женучи поперед себе велику масу людей, татари стараються чим скоріше

Татарський ясир.
Мал. Марії Печеної

покинути освоєну людьми місцевість. Перетнувши кордон, вони углиблюються в степ на 30–40 миль, на згадане вище Дике поле і роблять привал, тобто, відпочинок. І починають найстрашніше дійство – ділити свою здобич. Розлучають чоловіків з жінками, а жінок з дітьми. Плач, крики, стогін і сльози розносяться по всьому степу і ніхто не в змозі зарадити їхньому горю. Здається, що й земля стугонить від людського розпачу.

Такий напад тягнеться 2-3 тижні і цього часу досить, щоб десятки і сотні сіл та хуторів були спустошені і обезлюдненні на досить тривалий час або зникнути зовсім.

На давній карті Брацлавського та Подільського воєводства, яку склав вже відомий нам французький інженер-будівельник, військовий картограф Боплан Г.Л. у 1640 році, добре видно Кучманський шлях, по якому щоразу татари йшли на нашу Україну.

Читачу можна тільки уявити, якого лиха мешканцям Пеньківки і Бабиної Долини приносили татари. Звичайно, люди боронилися, ховалися, тікали з обжитих місць. Село то зникало, то знову появлялось.

В одному архівному документі зазначається таке: *«Для оборони від татар на Тульчинщині, Брацлавщині, Кам'янеччині, були споруджені замки у Сокільці, Ладижині, Тульчині, Брацлаві, Куні, Гайсині та Бершаді. Одночасно засновувалися містечка на старих попелищах: Шпиків, Красне, Томашпіль, Шаргород, Бар, Копайгород, Комаргород, Чернівці, Чичельник, Марківка (з бараковим ратушком, рештки якого уціліли й досі)».*

Звичайно, мова про якесь спорудження в Пеньківці якогось оборонного замку не йдеться. Але той факт, що на наших шаргородських та мураховських землях постійно татарами спалювались населені пункти, підтверджується.

Так тривало десятки, сотні років. А земля подільська татарам більше скидалася на фантастичну країну. Земля наша щедро годувала і шанувала своїх дітей-землян, ростила їх дужими і сильними. Літописець свідчить: *«Скрізь у цьому краї усяке родюче дерево, виноград. В старих дубах та буках у їх дуплах рої бджіл і щільники прегарного кольору, і запаху. Звіра по лісах і полях така сила, що зубрів, диких коней та свиней б'ють тільки для шкіри. Дикі кози селянин б'є тисячами... На ріках дуже багато бобрових гнізд, багато птаства. Собак годують м'ясом звірячим і рибою, а її у річках повно. Сіяти щороку не треба – на Поділлі доволі один раз зорати і посіяти, то родить вдруге і втретє».* Так було колись на нашому Поділлі.

Орда іде

Литовсько-польський період на Шаргородщині (XIV-XVIII ст. ст.)

Землі, на яких тепер знаходяться села Бабина Долина і Пеньківка, довгий час належали двом державам – Литві й Польщі, які потім об'єднались у велику державу Річ Посполиту. На жаль, згадувані села Бабина Долина і Пеньківка у архівах за XIV-XVI століття не значаться. Але ж життя людей у нашому краї уже вирувало. І підтвердженням цьому є надзвичайно цінний і рідкісний документ: *привілей Литовського князя Вітовта для Василя Карачевського на закладення села Княжа Лука, виданий в Полоцьку 5 травня 1383 року.* Документ цей колишній володар Шаргорода Генріх Любомирський, коли покидав у 1839 році своє володіння, вивіз його разом з іншими сімейними архівами до Львова і залишив їх у закладі маєтку Оссолінських, які пізніше стали власністю Державного архіву Львівської області.

Король Польський і Великий князь Литовський Володислав II Ягайло

До речі, у цьому архіві зберігається й донині дуже багато цінних документів, що стосуються земель та маєтків Шаргородщини.

Текст привілею подається дослівно з оригіналу з перекладом на українську мову:

«1383 р. 5 травня з ласки Божої, ми Великий Князь Вітольд відомо робили кожному добродію, хто коли на цей лист подивиться, що ми допустили закласти село Княжа Лука на мокрім кореню в Подільській землі Кам'янецького повіту між річками Мурашками до берегу Мурашки Сеньковської з лісом, який звуть Стриїв Ріг і Куликовими лісками аж доти, де впадає Мурашка Сеньковська в Мурафу велику Василькові Карачевському, слузі нашому, дали йому зі всіма лісами, з полями, з сінокосами, з ланками, з всіма пожитками йому і його дітям, всім його нащадкам на віки віків. То ми зробили з

панами родами нашими за його вірну службу, а для ліпшої вдячності печаткою нашою казали завірити. Написаний лист в Полоцьку, року від народження Христа тисяча триста вісімдесят третього – місяця травня п'ятого дня».

У зацікавлених краєзнавців, істориків та любителів вивчення історії постає логічне запитання, чи заклав Василь Карачевський село Княжу Луку за свого життя? Ні, не заклав. Село заклали його нащадки пізніше. А от коли саме виникло село, відповідь дає наступний архівний документ, який зберігався, як і вище згаданий привілей Вітольда, у маєтку Оссолінських, що у Львові:

«Привілей короля Зигмунда І-го для Лазаря Карачевського, підтверджуючи давніше Станіслава із Ходча старости подільського даного шляхетному Зінькові Карачові (З.Карачевський – внук Василя Карачевського, 1468 р.) на пустирі Княжа Лука з записаними на неї (на село) 20 кіп. (копа – одиниця виміру грошей) – року 1510, грудня місяця, 28 дня».

Ці документи теж вивіз із Шаргорода його власник і спадкоємець Генріх Любомирський у 1839 році, подарувавши їх у сімейну бібліотеку пана Оссолінського. Бібліотека містилася у його маєтку у м. Львові.

На основі останнього документу можна зробити висновок, що поселення Княжа Лука існувало вже до 1510 року, так як названий подільський староста наклав на село податок у 20 кіп ще у 1468 році, коли жив Зінько Карачевський. Документ виклопотав вже Зіньків син – Лазар у грудні 1510 року.

Треба думати, що село засноване ще у XV столітті при Зінькові Карачевському – внука Василя Карачевського, але через часті набіги на наші землі татар у XV столітті, село зникало, а назва «Княжа Лука», як велів називати село князь Вітовт, зберігалася, як тільки поселення знову відновлювалося.

Сьогодні важко судити чи існували тоді інші села Шаргородщини, адже у Вітовтовій грамоті вказується лише Княжа Лука (Плебанівка), що у семи верстах від Шаргорода. Але у тій же грамоті згадуються й Куликові ліски, що тягнулись від Корчмарівців (Кацмазова) аж до Скіндерполя (Чернівців). Тому можна думати, що на цій території існували якісь поселення у вигляді малих хуторів чи дворищ.

Великий вчений, історик і краєзнавець Михайло Грушевський у своїй книзі «Барське староство» на сторінках 241–242 робить

припущення, що *«...имея ввиду личные интересы, он (Ян Замойський про минуле – А.Н.) конечно, не представлял прав дедичных (володарів): шаргородские шляхтичи (як, наприклад, Василь Карачевський – 1383 р. – А.Н.) получили права пожизненного владения для себя и своих семей (Политанка, Поповцы, Белово, Степановцы, Тропова) или два доживотья (два покоління – А.Н.), для себя и своих детей (это большинство селений – Пасинково, Карышков, Лука Карачевская, Молчаны, Перепилчинцы, Выросла, Молбушка и др.).»*

Варто зауважити, що ці поселення часто зникали через певні обставини. Наприклад, через різні епідемії, набіги ворогів, голод і т.і., а тому назви їхні зникли назавжди. В історії наших сіл часто бувало так, що вони зникали й через певний час на тому ж місці з'являлися знову. Тому вік села прийнято лічити з моменту появи постійних малих поселень (хуторів), які вже не мали «пауз» у своєму існуванні до сьогоднішнього часу.

Але факт заселення цієї місцевості, коли землями нашими володіли литовці, у XIV–XVI століттях стверджується ще й архівними записами, датованими уже 1599 роком у епоху Яна Замойського. Місцевість уже носила нову назву – Шаргородська пустка, де значиться: *«...эта местность, официально значившаяся пустынею в 1583 году, оказывается уже довольно густо засаженною поселениями: Корышков, Перепилчинцы, Молчаны, Поповцы Ивана Грабовецкого (Грабовцы), Молбуска (местность неизвестная), Ярышков, Выросла (на р. Мурашка), Белов (где-то там же), Степановцы Корышковские (Степанки), Чоропова (Тропова), Пасынково (Пасынки), Галышов на р. Мурашке, Политанка.*

К ряду не шляхетских сел в упомянутой записи отнесены только город Кочмазов (село Кацмазів), Лука, Заклинцы, Жорновка или Долговцы (с. Руданське), Карачова Лука (отдана Ивашку из Перепылчинец – не Ивашковцы ли возле Долговец?), Княжа Лука (Плебановка), Кунатовцы (Конатківці) и Лозова».

Отже, цей архівний документ часів Замойських ще раз підтверджує, що села наші – Бабина Долина і Пеньківка засновані пізніше. В державних та приватних архівах України та Польщі документів про нашу місцевість значно збільшилось, коли нею стали володіти поляки, тобто 1569–1797 р.р., а тому роки заснування наших сіл у XIV–XVI століттях, на жаль, нічим підтвердити. Можливо наші села й існували, але вони, на жаль, як відомо, знаходились на тій клятій «битій дорозі», що звалася «Кучманський шлях». Населення або захоплювалось у неволю, або втікало в інші місця подалі від цієї дороги.

Слід відмітити, що литовська влада принесла на Поділля порядок і культуру. Польща ж заздрісно поглядала на ласий Подільський шматок землі і почала втручатися в литовські справи, а також заявляти претензію на Подільську землю. За Поділля розпочалася довга і наполеглива боротьба між поляками та українолитовцями, внаслідок якої литовський князь Вітовт у 1396 році змушений був віддати під тиском польських феодалів Західне Поділля з м.Кам'янець за 20 тис. злотих.

У 1431 році Польща вирішила силою зброї захопити і Східне Поділля (Брацлавщину). Її війська просунулись до столиці Брацлавщини – м. Брацлав. Але українське населення піднялося проти польських загарбників. Повстанські загони завдали польському війську відчутних ударів.

У жовтні 1432 року польські магнати вдруге вторглися на Східне Поділля – Брацлавщину. Біля села Копистирин, на місці, де річка Мурафа була наймілкішою (це якраз те місце, де ще донедавна стояв залізнодорожний місток вузькоколійної лінії Михайлівка – Соснівка) 30 листопада 1432 року сталася жорстока битва між прихильником литовського князя Свидригайла подільським князем Федьком Несвіцьким, який керував цією битвою та шляхетським військом Вінцентія із Шатомул і Яна Менжика. Польське військо запопадливо прямувало на схід, але на його шляху постало військо на чолі з Федьком Даниловичем Несвіцьким. Федір Несвіцький (Федько), видатна особистість свого часу, за довго до Копистиринського бою приймав активну участь в Грюнвальдській битві у 1410 році, гуситських війнах, мав великий військовий досвід, довгий час був брацлавським і кременецьким старостою.

30 листопада 1432 року поляки одержали перемогу дорогою ціною. В цій битві, а також в болотах та у самій річці Мурафі загинуло понад 12 тис. чоловік їхнього війська.

Після 1434 року боротьба втратила свій бурхливий характер, Західне Поділля було втрачено остаточно. Подільський князь Федько Несвіцький змушений був визнати свою поразку і тимчасово підпорядковувати свої володіння (Вінниця, Хмільник, Соколець, Збараж (біля Самгородка) польській короні.

Війна була нещаслива для Поділля і закінчилася 1435 року угодою, за якою Західне Поділля, в т.ч. частина Шаргородщини по правий бік р.Мурафи, відійшло до Польщі, а східна половина Поділля, Брацлавщина, залишалася за Литовським князівством. Землі сучасної Пеньківки і Бабиної Долини належали до Литви.

Поділили ці землі так, що кордон між державами проходив на півночі межею колишніх Вінницького і Літинського повітів, далі на південь – біля міста Літина та містечка Межирова, а ще далі до річки Мурафа і вже по ній до Чернівців і аж до Ямполя. Прямо посередині річки Мурафа стояли тоді залізні прикордонні стовпи: польський з зображенням білого орла і литовський з зображенням Вітіса, вершника з піднятим мечем. Стовпи ті подекуди збереглися і понині, але затоплені водою.

Тепер зовсім незначна, а в XIV–XVI ст. широка і повноводна, довжиною від витоку до гирла в 146 верст (одна з лівих приток середнього Дністра), річка Мурафа мала велике політичне, стратегічне та економічне значення в житті Поділля. Завдяки своєму історично-географічному становищу її назва згадувалася не тільки в королівських грамотах, але і в літописах воєнних подій, театром яких двічі були береги мальовничої річки Мурафа.

8 вересня 1489 року знову відбулася велика битва між поляками та татарами на тому ж місці біля села Копистирин над річкою Мурафа. В цій битві польський король Ян Альберт одержав перемогу над великим татарським військом завдяки цікавому випадку.

З історичних джерел відомо, що древні жителі Поділля постійно вживали медову ситу (бражку), як звичайний щоденний напій, який легко сприймався організмом. Ним селяни запасалися навіть коли відправлялися в далеку дорогу. Тут, під Копистирином, татари натрапили на те місце, де перед цим стояло польське військо. Літописець пише: «...В 1489 г. Татары случайно напали на одно место возле с. Копыстырына *(нині Шаргородського району Вінницької області),* где незадолго перед этим стояло лагерем польское войско; здесь они нашли огромное количество «медовой сыты», которая была оставлена войском, и перепились все до одного, не смотря на то, что их было 10000 чел. Пьяные татары были захвачены врасплох и почти все были перебиты, потому что сражаться были не в состоянии» *(Подольские епархиальные ведомости. 1875, №7, стр. 257).*

Поіменний список вартових та наявної кількості в них коней у 1522 році, в опублікованому польському документі «Zrodfa Dziejowe» т. XX, с. 144, який повідомляє, що по річці Мурафі прикордонна варта знаходилась в двох пунктах: на правому березі річки Мурафи в Копистирині знаходилось 16 чоловік та 40 коней, а на лівому березі річки Мурафи в Кочмані – 15 чоловік та 31 кінь (*Кочмань – очевидно стара назва села Станіславчика* – А.Н.).

Село Копистирин через часті великі побоїща біля їхнього поселення та набіги татар то зникало, то виникало знову. А згодом перемістилося подалі від річки Мурафи на захід, ховаючи в лісових хащах свої помешкання і вже на новому місці залишилося й понині. Власник села якийсь Данко Копистиринський жив аж у Бару тому, що село на той час ще було не обжите.

Західна частина Поділля, що відійшла до Польщі, почала згодом зватися Подільським воєводством, бо вся Польща поділялася на воєводства. За столицю Подільського воєводства став Кам'янець з замком, що називався королівським.

Східна половина Поділля, що залишилась при Литовському князівстві, почала називатися Брацлавським воєводством, бо і в Литовському князівстві частини держави тепер також називалися воєводствами. Столичним містом Брацлавського воєводства був спочатку Брацлав, а потім, з 1598 року – Вінниця, бо Брацлав був небезпечним місцем через постійні напади татар, знаходячись поблизу кордону.

Розділене й приєднане до Польщі і до Литовського князівства Поділля стало прикордонням отих держав. Життя тут було неспокійне, тяжке, особливо у XV – XVI століттях, бо на південному сході межували з Поділлям так звані «Дикі поля», що їх займали татари. Ці сусіди постійно, кожного року, а то кілька разів на рік, нападали на подільські землі – грабували майно, збіжжя, худобу, забирали в полон людей.

Тому тут, на пеньківських землях, де проходили татарські шляхи (Кучманський – по лівому березі Мурафи) в ті роки у середині XVI століття осіле життя людей було практично майже **неможливе**. Ті, кому вдавалось врятуватися від ясиру (полону) та смерті, втікали у інші, недоступні для татар, місця і отаборялися там. Село знову і знову після кожного нашестя татар то зникало, то знову появлялось.

Неспокійне прикордонне життя на Поділлі утворило багато особливостей в побуті мешканців цієї землі. Щоб хоч трохи забезпечити захист краю від ворожих нападів, будували тут оборонні замки-фортеці. Були замки державні, як Кам'янецький, Вінницький, Брацлавський. Було багато приватних замків: кожен заможний землевласник – пан будував на своїй землі замок, щоб можна було там ховатися під час небезпеки. У деяких місцях роль замків відігравали печери. Навіть церкви на Поділлі будували інколи як замок, щоб у них можна було ховатися від ворогів.

Згодом, уже після Копистиринської битви між литовцями і поляками на річці Мурафі у 1432 році, землі нашої місцевості по правий берег річки Мурафи стали належати полякам. В цей період стало можливим уже вдруге поселятися на землях по правий і лівий берег р. Мурафи втікачам із північних країв та Галичини. Але територія наша ще була малозаселеною. Поселення без назв були розкидані хуторами, в кожному по 4-5 дворів. Згодом ці хутори приймали свою назву. Назви ці мають свої історії, про що буде мова пізніше. Всі вони були оточені дрімучими лісами, де було вдосталь води, а родючі чорноземи в цій місцевості приваблювали все більше й більше поселенців.

Читачу потрібно пам'ятати, що наша місцевість у минулому була майже цілком вкрита лісами, а вже нижче Брацлава, на південь панував безкрайній степ. Як писав відомий французький письменник, картограф, інженер-будівельник Гійом де Боплан*: «… Тут, на Брацлавщині, на десятки кілометрів живої душі не було».* Очевидно через це на його карті Поділля (1640 р.) поселення Пеньківки і Бабиної Долини не позначено. У XVI–XVII століттях Шаргородщина була повністю вкрита лісами. Науковці довели, що на Поділлі вже у XVI столітті навіть великі й багатолюдні поселення засновувалися у лісах. Дерева вирубувались і на звільнених місцях будувались навіть фортеці, замки та інші укріплення. Не дивно, що їх залишки й нині нам відомі під назвами «Краснянське замчище», «Немирівське городище», «Шаргородська фортеця» та ін., хоча минуло вже майже пів тисячоліття.

Будівництво замків і фортець у XVI–XVII ст. проводилося за вказівкою польського короля, який володів усім Поділлям. Ліси тут не просто вирубувалися, лісоматеріали використовувалися як будівельний матеріал, а також для виготовлення поташу. Землі по лівий берег Мурафи від Томашполя аж до Дзялова (нині с. Кам'яногірка Жмеринського району) польський король після Замойських наділив родині Потоцьких. Мурафський ключ належав спочатку М.Ф. Потоцькому, а згодом його племіннику Іоахиму Потоцькому. Новий власник наших земель на початку XVIII століття заснував село Юхимівку, яка названа на його честь. Розмістилося воно на вирубаних площах лісу. Село засновували запрошені ще М.Ф. Потоцьким із північних земель старообрядці. Ці люди – великі майстри і умільці, швидко будували з підручних матеріалів житло і деякі побутові будівлі, церкви, криниці та ін. Але автора цікавила історія виникнення не Юхимівки, а Пеньківки. Тому, що

і в Юхимівці, і в Пеньківці жили старовіри-обрядовці. Переглядаючи списки козаків Мураховської сотні Брацлавського полку, яким командував легендарний полководець Данило Нечай, автор натрапив на цікавий запис. До числа Мураховської сотні входили п'ять козаків із поселення **Пеньковцы** (список дивись далі с. 51). То це ж наша майбутня Пеньківка! Цей факт підтверджується тим, що у Мураховському ключі не було населених пунктів навіть з подібною назвою.

Отже, село Пеньковцы, це первісна назва нашого поселення і перша письмова згадка про нього датується 1649 роком у згадуваному документі «Реєстр Війська Запорізького 1649 р.». Назва села «Пеньківка» проста і досить красива. Отож форма іменника «Пеньки» дала початок витокам назви нашого села. Спочатку «Пеньки», потім «Пеньковцы» і на кінець «Пеньківка». Але таких назв у нашій місцевості, де скрізь вирубувались ліси, було багато, а тому нашу Пеньківку стали називати Пеньківкою Мурафською. Звичайно, пов'язуючи цю назву із однойменною річкою і містечком.

Поселення Пеньківка розмістилося на горбистій місцевості з великим яром, до якого з горбів стікали невеличкі струмки. Село річкової води не мало і не має. Тут проходить якраз водорозділ між Бугом і Дністром. Дощові та джерельні води стікають у бік р. Мурафи, а по іншу сторону залізниці – до Бугу. На початку заснування село складалося із кількох хуторів. Найдавніший із них знаходився там, де тепер цю місцевість в селі називають «Чернеччина». Там на початку XVIII століття нові поселенці-старообрядці побудували монастир, про долю якого буде мова пізніше.

М. Ф. Потоцький, а потім його племінник Іоахим Потоцький поселяв у Пеньковцах старообрядців лише у XVIII столітті. Як стверджують архівні документи пана Ярошинського, це був 1717 рік.

Автор довгий час намагався визначити більш-менш точну дату заснування села. Адже ліси вирубувались на протязі усього XVII століття, коли наші землі належали польському магнату Яну Замойському. Сусідні села засновані набагато раніше, наприклад: Мурафа – 1442 р., Конатківці – 1448 р., Княжа Лука (Плебанівка – 1468 р.), Михайлівка, Деребчин та ін. Отже, люди в цій місцевості у Мурафському ключі жили, але поселення, які знаходилися на татарському Кучманському шляху, то зникали, то знову виникали. Тому, чи існувало село Пеньковцы на протязі XVII століття, на жаль, встановити не вдалося.

Ліси давали величезний дохід їхнім польським власникам. Виготовлення поташу (попіл з дерева) було вигідною справою. А тому місцеве населення, виконуючи волю власників земель, вело, можна сказати, боротьбу з лісовими масивами. Це був насічно-вогняний спосіб знищення лісів ще за часів Замойських, який володів цими землями ще до Потоцьких.

Робилося це дуже просто: лісоруби насікали на зріст людини навколо стовбура дерева кору, за рік вони всихали і їх масово спалювали.

Розробки лісів проводились повсюди, де жили люди, а якщо людей бракувало, їх завозили з віддалених від лісових хащ місцевостей. Тут поселялися люди із Польщі, Чехії, Німеччини, Галичини, Волині, які уже мали досвід по виготовленню поташу. Виникали осідки, де люди будували для прожиття тимчасові «буди». Власник Замойський особисто підбирав місцевість, де можна було б виготовляти поташ. Для його виготовлення потрібна наявність води, глини, вапняку та піску. Одне з таких місць Замойський визначив над річкою Лозова, навпроти Конатковець. Там і будувались «буди» для переселенців. Це був кінець XVI століття. З тих пір те поселення, де жили переселенці у будах, називається Будне. Тут, над річкою, було побудовано завод для виготовлення поташу. Весь попіл із спалених у лісах дерев звозили у Будне.

Такий же подібний процес виготовлення поташу існував й у інших місцевостях нашого краю. Так, ліси, що вкривали всю територію теперішнього села Пеньківка, теж масово спалювалися, а потім селяни звозили до «заводу», що діяв у селі Будьки (тепер Жмеринського району), де теж виготовлявся поташ. Крім поташу, на землях, де виготовлявся у Будьках поташ, окремі майстри із Полісся, яких у наших селах поселив І.Потоцький, варили й дьоготь. Для цього вони здирали окремо березову кору, з якої й виготовляли дьоготь. А всохлі дерева спалювали для виготовлення поташу.

У лісах навколо сіл виникали «пасєки». До відома читача: слово «пасєка» у ті часи означало не утримання бджіл, як ми звикли називати цей вид промислу тепер, тому що бджільництво – це бортництво. А «пасєка» – означає ділянка лісу, яка підготовлена до вирубки для спалення дерев. Дерева просто сікли, висікали, на зріст людини зрубували кору з них для того, щоб вони гинули й висихали.

Ліс спалювався для виробництва поташу. Поташ – це лугова речовина, вуглекислий калій, з якого виготовляли мило, кришталь,

фарби чи барвники, його використовували для вичинки шкіри, при виготовленні ліків та навіть у кондитерській справі. Поташ також використовувався при виробництві скла. (Між іншим, такий завод по виготовленню скла існував у сусідньому селі Гута Мовчанська і діяв у XVI–XVIII ст.ст.).

Процес виготовлення поташу був надто важким. Спочатку селяни заготовляли попіл з дерева. Для цього дерев'яні колоди складали у конусоподібні буди і спалювали разом із вирубаними кущами та хмизом. Потім звозили попіл до так званого «заводу» в с. Будьки. Тут розбавляли його водою та фільтрували через солому чи сіно. Потім з відстояної речовини одержували луг, який повільно виливали на вогнище у спеціальний цегельний ящик. При температурі від полум'я вода з лугу випаровувалася, а затверділий поташ випадав на дно ящика. Потім його кришили, роздрібнюючи ломами і зсипали у бочки для транспортування.

Виготовлення поташу було досить трудомісткою справою, що тривала кілька місяців й вимагала значної кількості робочої сили. Але збут поташу – це дуже вигідна справа. Ця галузь промислового господарства збагачувала рід Замойських, які постійно вивозили цей продукт, виготовлений із спалених навколишніх лісів, за кордон.

До речі, з дерева тоді робили смолу і навіть порох для військових цілей. Тому ліси Поділля рідішали і рідішали. Біля села Будьки й досі збереглися три великих пагорби із залишків попелу, деревного вугілля та інших відходів згарищ лісів.

Після спалювання лісу і вивезення поташу за кордон, ці площі згодом ставали придатними для посівів пшениці, проса та інших культур. На цих спалених площах поселялися люди.

Це була перша половина XVII століття. Настав час, коли відбувалося масове засилля у нашому краї поляків, які захоплюючи землі, маєтки в місцевих жителів, осідали на них, а українців виганяли. Така свавільна політика викликала велике обурення місцевого населення проти феодального гніту магнатів, шляхти і особливо проти католицизму.

Перша половина XVII століття принесла у наш край сильне незадоволення важким життєвим становищем його мешканців. Незадоволені були і багатші, і бідні.

Про виникнення Пеньківки, Ярошенки і Бабиної Долини

Поселення «Будьки», на території якого було багато джерел, називалося «Кринички» із двома водоймищами, які використовувалися при виготовленні поташу. Як розповідала автору старожителька села Будьки колишня вчителька, нині пенсіонерка Євгенія Андріївна Любчак, поселення під час епідемії чуми вимерло. Згодом воно знову відновилося під назвою «Митланівка». Це був початок XVII століття. Назву це село отримало від імені старожила Митрофана, який управляв «заводом» по виготовленню поташу.

XVI століття. Хутірський курінь

Поруч Митланівки через пору згодом з'явилося поселення Бабина Долина. Цікава легенда щодо виникнення цього села існує в Пеньківці і в навколишніх селах й досі. Старожили розповідають, що в одному роду села Митланівки проживала жінка, яка була іншої віри, ніж усе населення. Люди її прогнали із села і вона поселилася на долині за горбом, побудувавши сякий-такий курінь і проживала там аж до смерті. Назва місцевості «Долина», де проживала самотня бабуся, так і прижилася серед людей тієї місцевості, прибавившись прикметником «Бабина», тобто, чия долина?

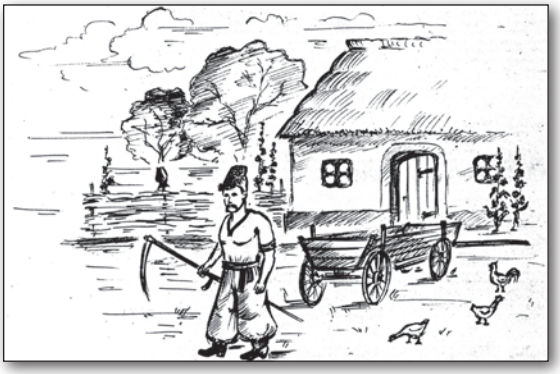

Подільський селянин у своєму господарстві: XVII століття. Мал. І. Іскра

Далі з архівних документів, які описував в свій час відомий історик і краєзнавець В.О. Корнієвський про історію сіл і приходів Ямпільського повіту, дізнаємось, що село Бабина Долина свій

початок бере з кінця XVII – на початку XVIII століть. В цей час, як уже зазначалось, тут, на «Пеньках» поселялись прибульці з інших країв і наші поселення стали називатися Пеньковцы і Бабина Долина.

Читачам нагадаю, що легенду про виникнення сіл Бабина Долина і Пеньківка в свій час почув і записав місцевий любитель історії, колишній голова сільської ради, нині покійний Леонтій Кульчевич.

Назва поселення Ярошúнка (наголос на «и») має свою цікаву історію і має відношення до нашої Пеньківки. За описами згаданого вище краєзнавця В. О. Корнієвського, як згадувалось вище, нашими землями або усім Мурафським ключем у XVIII столітті володів рід Потоцьких. Польський володар роздавав свої землі місцевим шляхтичам. Землі, де згодом заснувалися Пеньківка, Бабина Долина, а також Строїнці, Щучинці, Митланівка, Будки, Будьки та ін. належали пану Захаріяшу Ярошинському, рід якого проживав у Строїнцях. Хутір, або навіть менший, ніж хутір-дворище біля поселення Митланівки було названо на честь пана Ярошинського – Ярошúнка, якому він належав. Це поселення існує й донині. А у XIX столітті, коли будувалася залізниця, інженерною службою було визначено місце зупинки поїздів біля хутора Ярошинка. Але вже інший володар цих земель з роду Сабанських витребував у інженерів, які будували залізницю, місце зупинки трохи далі від Ярошúнки – поруч із селом Пеньківка, де будувався його маєток. Що було і зроблено. Але назву полустанку інженери замінити Ярошúнку на Пеньківку побоялись, щоб не викликати гніву царських чиновників, від яких були залежні. А тому полустанок біля Пеньківки назвали так, як мав він називатися біля Митланівки – Ярошинка. Згодом невідомо ким, полустанок Ярошинка було названо Ярошенка із наголосом на «о». Поселення Будки і Будьки в теперішній час об'єдналися в одну назву – Будьки Жмеринського району, а полустанок біля Митланівки залишився називатися Ярошинка (з наголосом на «и»).

Щодо подальшої долі існування сіл Пеньківки і Бабиної Долини нам стає відомо якраз із архівних джерел, що стосуються пана Вінцента Ярошинського, сина Захаріяша із Строїнців, при якому забудовувались ці села і відносяться вони, як свідчать документи, до 1717 року.

Отже, якраз із цієї пори, тобто з 1717 року село Пеньківка, як, і Бабина Долина уже не мали «пауз» у своєму існуванні до

сьогоднішніх днів. Тому автор рекомендує читачам вважати цей рік – 1717-й – роком заснування сіл Пеньківки і Бабиної Долини.

Звичайно, якщо мислити логічно про існування наших сіл, то треба пам'ятати, що із відомих причин (нашестя ворогів, епідемії, пожежі, засухи через віддаленість Пеньківки від великих водоймищ і річок та ін.) село зникало, але при відродженні свою назву знову зберігало. Встановити чи існувало це село у роки Руїни (після Визвольної війни Б.Хмельницького, чи в роки панування тут турків (1672–1699 рр.) автору, на жаль, встановити не вдалося, мабуть через те, що воно було зовсім невеликим і незначним поселенням.

Поділля і Річ Посполита

Ліси у нашій місцевості масово розроблялися, місцеве населення важко працювало і заробляло при цьому мізерну платню. Гнітюче становище селян ставало нестерпним.

Враховуючи незадоволення місцевого населення України та відчуваючи наближення небезпеки для себе, литовські та польські пани 1 липня 1569 року з'їхалися в місто Люблін і вирішили створити єдину державу. Це рішення про Злуку дістало в історії назву Люблінська унія (союз), а держава стала називатись Річ Посполита. Але життя подільських селян від цього не покращилось, а навпаки. Незважаючи на об'єднання двох великих держав Польщі та Литви, татари в свою чергу так само віроломно нападали на міста і села Поділля. Кучманським шляхом знову і знову йшла смерть і поневолення. В 1558, 1562, 1564, 1567, 1569 роках і в подальшому у 70-х роках XVI ст. наші землі зазнавали страхітливих татарських спустошень. Не ставала виключенням і земля шаргородська. Селяни тікали з цієї місцевості, де через наші землі, по лівий бік Мурафи, проходив страшний татарський шлях, прозваний Кучманським.

Ян Замойський – володар земель Шаргородських. (1541-1605 рр.)

Крім гніту магнатів і шляхти та католицької церкви населення зазнавало величезних збитків від вторгнення татар. В 1575 р. 130-тисячна татарська орда вторглась на Правобережну Україну, а також в наш край. Документи свідчать, що татари тоді захопили 55 тис. полонених, забрали 150 тис. коней, 500 тис. рогатої худоби, 200 тис. овець. Ще більше потерпіло наше Поділля від татар у 1577 р. Гніт польських панів, напади татар змушували населення Поділля утікати на Південь України, зокрема на Запорізьку Січ, де окозачувалось, ставало вільним і не раз приходило на допомогу населенню, яке терпіло панський і татарський гніт.

В 1594 році вибухнуло велике селянсько-козацьке повстання проти гніту польських феодалів під проводом Северина Наливайка і Григорія Лободи. Спочатку повстанці пішли із Запорізької Січі на Брацлавщину, де до них приєдналося багато селян і міщан. Вони вигнали з Брацлава польських правителів, розгромили послане проти них королівське військо і в листопаді 1594 року заволоділи спочатку Шаргородом, потім Баром, захопили і зруйнували фортецю.

Северин Наливайко

В Барі перезимували, провели тут козацьку раду, яка звернулася із закликом до населення підніматися на повстання проти гнобителів. Тут до них також приєдналося багато селян і міщан. Далі народні месники пішли походом по Поділлю. Наливайківці зайняли Томашпіль, Шаргород, Джурин, Мурафу, Красне, Станіславчик, Копайгород, Могилів, Чернівці, Ямпіль. Пани утікали. Все Поділля опинилось під контролем повстанців. Навесні 1595 року проти Наливайка з Польщі було направлено велике військо під командуванням Замойського, Жолкевського, Потоцького, 20 липня воно вже плюндрувало села навколо Шаргорода, Чернівців і Мурафи. Скрізь, де проходили польські вояки, залишалися розорені поселення, спустошені селянські двори, убито або четвертовано місцевих жителів. Так захищали поляки свою владу від повстанців. Але повстання наливайківців з великими зусиллями було розгромлене поляками лише в 1596 році.

XVI століття в історії нашого краю завершилось повстанням наливайківців проти магнатів і шляхти. Але після розгрому повстанців владу знову захоплювали польські та литовські феодали.

Поступово збільшувались феодальні повинності, селян перетворювали в кріпаків. На Брацлавщині в середині XVI ст. панщина становила 2 дні на тиждень, в Західному Поділлі – 3–4 дні. Крім панщини селян зобов'язували платити натуральні податки, грошові і виконувати роботи по ремонту замків, мостів, гребель, охороняти переправи, мости та інші повинності. Відомо, що в тих роках (1636-1646рр.), будувалася Копайгородська фортеця, укріплювалися стіни збудованої раніше Шаргородської та Краснянської

фортеці. В селах і містечках будувалися панські маєтки, які часто замінювали панам фортеці, як наприклад у Чернівцях, Томашполі та ін. На ці будівництва масово залучалося населення навколишніх сіл. Одночасно селян зобов'язували сплачувати державний податок.

Проходили роки, незважаючи ні на що, народ поступово піднімав край з руїн, багатішав. На землі, де зараз знаходяться села Пеньківка і Бабина Долина, поселялись нові люди. Тоді ж вперше з'являється згадка про Пеньковцы.

Після спалювання лісів і вивезення поташу (попелу) за кордон ці площі згодом ставали придатними для посівів пшениці, проса та інших культур. На цих спалених площах поселялися люди. Це була перша половина XVII століття. Настав час, коли відбувалося масове засилля у нашому краї поляків, які, захоплюючи землі, маєтки в місцевих жителів, осідали на них, а українців вигонили.

Така свавільна політика викликала велике обурення місцевого населення проти феодального гніту магнатів, шляхти і особливо католицизму.

Як видно з попередніх історичних подій, жорстоке гноблення і свавілля польських колонізаторів привели до загострення класової боротьби. Почастішали напади озброєних селян на польських панів. Запалали маєтки гнобителів. Навіть багаті люди і шляхтичі, не домігшись повернення своїх маєтків від королівських здирників з допомогою суду й короля, тікали на Запорізьку Січ, приєднувались до повсталих.

Опустошувались села і міста, занепадало ремесло і торгівля. Покривджене населення міст і сіл, не домігшись покращення становища в результаті боротьби, або утікало до козаків на Січ, або переселялось в степову частину України, в Молдавію чи в інші місця. Внаслідок селянсько-козацьких повстань польські пани утікали, а потім поверталися з військами і жорстоко розправлялись з повсталими. Народний гнів наростав, аж поки не вибухнув у велику Визвольну війну українського народу під проводом Богдана Хмельницького.

Гетьман Богдан Хмельницький і Шаргородщина

Гетьман України Богдан Хмельницький

На українських землях встановився жорстокий режим іноземного панування. Це викликало велике обурення місцевого населення. Тому з перших днів володарювання польських панів на Україні розгоряється полум'я національно-визвольної боротьби, що часто виливалося у великі народні повстання та селянсько-козацькі війни.

Почалася Визвольна війна українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького проти польсько-шляхетської влади на Україні. Повсякденні знущання та утиски польських панів посилили боротьбу нашого народу за національне та соціальне визволення. З особливою силою вибухнув гнів українського народу на початку 1648 року.

Ім'я керівника Визвольної війни Богдана Хмельницького, великого полководця, дуже тісно пов'язане із Поділлям, Шаргородщиною зокрема. Запеклі бої з шляхтою проводились по всій Україні. Поляки зазнавали поразки за поразкою. Так, після розгрому польських військ в травні 1648 р. біля Жовтих Вод і Корсуня та нищівного розгрому в липні під Старокостянтиновим, вони поспішно утікали. За короткий час були визволені Вінниця, Брацлав, Ладижин, Бершадь, Шпиків, Деребчин, Мурафа, Красне, Томашпіль, Чернівці, Четвертинівка, Чечельник, Станіславчик, Копайгород, Шаргород та інші міста і містечка. Єдина надія в польських військ була на Бар і Барську фортецю, які були воротами до Східного Поділля. Вони сподівались надійно сховатись за його добре укріплення валами. В час Визвольної війни Бар, дійсно, був одним з важливих, ключових пунктів, за який точились запеклі бої між польськими і козацькими військами.

На захоплення Бара Б. Хмельницький послав полковника Максима Кривоноса з військом. Слід відмітити, що масштаби діяльності знаменитого селянського полковника Максима Кривоноса на території Шаргородщини, Барщини, Брацлавщини та всього Поділля набрало такого розмаху, що перелякана польська шляхта ставила його на один рівень із Богданом Хмельницьким.

Гетьман розумів, що розрізнені загони повстанців, які діяли на нашій території Поділля, необхідно було об'єднати в одне організоване військо. Тому Б. Хмельницький доручив це зробити своєму найближчому соратнику і помічнику Максиму Кривоносу.

При здобутті Бара і фортеці проявився блискучий військовий талант козацького полковника М. Кривоноса, який, як твердять історичні джерела, походив з сім'ї ремісника з м. Могилів-Подільського. (Точна дата народження М. Кривоноса невідома. Крім місця його народження в місті Могилів-Подільський, у літературі зустрічаються й інші населені пункти: село Вільшанка на Черкащині, місто Острог, одне із сіл на Волині). Він вміло координував дії піхоти, кінноти та артилерії, оперативно діяла розвідка, ефективно використовувалася військова техніка. На площі міста зібралися всі православні жителі Бара й перед ними виступив М. Кривоніс і оголосив грамоту: *«Не слухайте панів, не слухайте більше урядників, а приходьте всі до мене. Ваші батьки не знали ніяких панських законів, на цих политих вашою кров'ю полях. І ви ніколи не знайдете кращого засобу визволитися, якщо тепер із зброєю в руках не скинете панське ярмо і не здобудете свободу кров'ю своєю».* У відповідь на цей заклик багато подолян вступили в ряди повстанців. За цю блискучу перемогу в Бару над польськими військами М. Кривоніс був нагороджений гетьманом Б. Хмельницьким дорогоцінною позолоченою шаблею.

Ще до Визвольної війни 1648–1654 рр. в одній з сутичок з польською шляхтою Максим Кривоніс дістав удар шаблею, внаслідок чого був ушкоджений ніс. З того часу був прозваний Кривоносом. А у народних думах та піснях він відомий ще під прізвищем Перебийноса.

Потомків з таким прізвищем існує особливо багато у наших навколишніх селах Поділля. Цей факт є важливим свідченням того, що полководець М. Кривоніс (Перебийніс) все-таки родом із нашої місцевості.

Польській шляхті вдалося завдати поразки ще перед війною у 1646 році загонові Максима Кривоноса. Після поразки він пішов

на Запоріжжя, щоб звідти продовжувати боротьбу проти гніту шляхетської Польщі.

Налякана розмахом повстанського руху влітку 1648 року польська шляхта тікає із своїх маєтків, ховаючись від народного гніву. Великі магнати організовують загони із шляхти для боротьби з повсталим народом. Войовничо налаштоване населення Шаргородщини і навколишніх сіл брало активну участь у боях із польсько-шляхетськими військами під час здобуття Бара, Копайгорода, Станіславчика, Шаргорода, Чернівців, Красного, Брацлава.

Максим Кривоніс – найближчий сподвижник Б. Хмельницького

Ось як описує події, пов'язані з перебуванням Кривоноса на Шаргородщині Брацлавський шляхетський воєвода Адам Кисель у своїй жалобі на невгамовного, сміливого полководця з війська Б. Хмельницького у листі до коронного Канцлера, датованого 1648 роком, (мовою оригіналу із деякими скороченнями, що не стосуються Шаргорода).

– Письмо его милости, пана воеводы Брацлавского, к его милостыни пану Канцлеру коронному, в Корлуп 9 августа 1648 года.

«…Большая и жалкая перемена последовала в моем предположении идти к Киеву,… …несколько тысяч Козаков пошли к Меджибожу. Кривонос взял этот город штурмом и всех жителей перерезал. Слышно, что и Шаргород подвергся той же участи, (під словами «всех жителей» мається на увазі усіх шляхтичів та євреїв, а місцевих жителів – українців козаки не чіпали – А.Н.) и что козаки обратились уже к Бару, … …Те же изменники Кривоносцы, которые мою гущу опустошили, поймали отца Лацка, моего поверенного, отправленного мною к Хмельницкому, и разложив его на главной улице Шаргорода, избили киями так, что я не знаю останется ли он в живых, забрали все при нем мои письма к Хмельницкому… …ограбили наездами всю окрестность, сожгли монастыр в Калиновке, что возле Шаргорода, пьянствуя днем и ночью, выпили несколько бочек вина и несколько десятков бочек меду, потчивали всех холопов, а остальное пораздавали им…

…Изменник Кривонос писал Хмельницкому (из показаний пленных), что мои послы посажены на кол. И тогда сам Хмельницкий двинулся с великими силами 100-120 тыс. на соединение с Ордою…

(Адам Кисель – воевода Брацлавский, август 1648 год)»

Селянський полковник Максим Кривоніс, володіючи великим організаторським і військовим талантом та незламністю волі, мужністю, яскраво вираженою непримиренністю до польського панування і ненавистю до існуючих соціальних відносин, наводив жах на польську шляхту.

Ось рядки, де, звертаючись до короля, польська шляхта повідомляла:

«…Той безчесний Кривоніс підняв на війну неорганізовану юрбу і до цього часу по Україні не перестає порушувати наш мир і всюди проводить ворожі наступи. Він здобув у боях і спустошив багато міст, винищуючи шляхту, жидів-орендарів та ксьондзів».

(Історія України в документах та матеріалах, т.III., Київ, 1941, с. 115).

Наша місцевість опиняється в зоні частих військових сутичок між польською шляхтою і загонами селянсько-козацьких формувань. Бої відбувалися і в Лучинці, і в Копайгороді, і в Станіславчику, і у Шпикові, і у Томашполі, Чернівцях і в Мурафі. У серпні 1648 року Максим Кривоніс зі своїми загонами під Станіславчиком зустрівся із переважаючими силами польської шляхти. Військова майстерність та мужність селянсько-козацьких загонів на чолі з Максимом Кривоносом не дозволили шляхті добитись перемоги.

Після боїв під Станіславчиком загони козаків Максима Кривоноса з новим поповненням з місцевих селян рушили на Шаргород.

Фортеця, де осіли шляхетські війська, зустріла козаків вогнем із гармат і атаками кінноти. Відчайдушний і розгніваний діями шляхти селянський полковник Максим Кривоніс першим увірвався на своєму коні всередину переляканих польських вояків і почав рубати шаблею ворогів.

Бій тривав зовсім недовго. Своїми швидкими і рішучими діями козаки штурмом оволоділи Шаргородом.

Південні ворота міста останки ворогів скоро відчинили і через них втекли на Писарівку і Політанки до Чернівців і аж до Дністра. Козаками було порубано багато шляхтичів, зруйновано їхні будівлі, в тому числі і шаргородський костел Флоріана. (*Архів ІІд. – Зах. Росії, ч.І, т.І, Київ, 1886, с. 192*).

Війська Богдана Хмельницького успішно просувались на Захід і наприкінці вересня 1648 року спинились під стінами Львова.

Наближалась зима. Серед козаків розпочалась епідемія невиліковної чуми. Від неї помер видатний сподвижник Богдана Хмельницького, наш земляк, полковник Максим Кривоніс.

Напад козаків Кривоноса на поляків

(З окремих джерел відомо про сварки між Хмельницьким і Кривоносом, який не поділяв з гетьманом поглядів на політику держави. І смерть від чуми під Львовом лише двох козаків – Кривоноса і його товариша, – серед сорока тисяч вояк, аж ніяк не схожа на смерть від чуми. Прикмети епідемічної хвороби чуми, як відомо, впізнати не важко – тіло хворого вкривається чорними плямами. У Кривоноса і його товариша, як свідчили його підлеглі, таких плям не було. Підле отруєння і ніщо інше.

Нам же 350 років Московські історики тлумачили, що Кривоніс помер від чуми, якої насправді там у той час не було. Не порочити ж Богданове ім'я, який віддав їм Україну. – А.Н.).

Даний етап війни закінчився Зборівським договором між Богданом Хмельницьким і польським королем Яном Казимиром II, укладеним 8 серпня 1649 року. Цей договір завершив воєнні дії 1649 року, у ході яких козацько-селянське військо завдало нищівних ударів польсько-шляхетській армії. Згідно договору було визначено кордон між Україною Богдана Хмельницького і Польщею. За цим договором лінія кордону на Поділлі проходила по прикордонних містечках, в яких стояли козацькі застави: Погребище, Прилуки, Вінниця, Браїлів, Станіславчик, Копистирин,

Мурафа, Шаргород, Садківці, Чернівці, Стіна, Ямпіль і до річки Дністер. (*Нариси історії Поділля, Київ, 1990, с.77*).

Король Польщі визнав Богдана Хмельницького гетьманом України та передав під його владу землі Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводства, тобто більшу частину українських земель. Село наше стало належати гетьману Хмельницькому.

Король Польський Ян-Казимір-II, обраний 17 листопада 1648 р. за бажанням Б. Хмельницького. Згодом король Ян-Казимір перебував походом у Шаргороді

Шаргород опинився прикордонним містом. Король також визнав складений урядом Богдана Хмельницького реєстр Запорізького війська, що містить поіменні списки 40 тисяч реєстрових козаків. Решті козакам (і це була помилка Б.Хмельницького) необхідно було повернутися в підданство старостам і панам на місцях. Дане рішення було образливим для населення.

Хмельницький розумів, що перемога може бути нетривкою, якщо її не закріпити на місцях. Одразу ж після Зборова з вересня-жовтня 1649 року він займався великою державницькою діяльністю по зміцненню козацької адміністрації, проводив адміністративно-територіальний поділ своєї підвладної території на полки і сотні.

Спеціальним гетьманським універсалом вся Україна була поділена на 17 полків, відповідно, полки-на сотні. У нашій місцевості у вересні 1648 року був сформований великий Брацлавський полк під керівництвом полковника Данила Нечая. До складу полку увійшла 21 сотня. Шаргород був визначений як сотенне містечко і сотня Шаргородська увійшла до складу Брацлавського полку. Мурафа також була визначена сотенним містечком цього ж полку.

Вдалося віднайти поіменні списки козаків шаргородської і мураховської сотні. Читачеві, якому буде цікаво знати ті прізвища сотенних козаків, рекомендуємо проглянути книгу «Реєстр Війська Запорізького 1649 року», Київ, 1995 р., с. 250-254. Можливо, серед них є і пеньківські чи знайомі шаргородські і мураховські прізвища та імена. Наші предки-земляки воювали у рядах сотенних козаків війська Б. Хмельницького. Цим ми маємо пишатися і мати за приклад їхню самовідданість Україні.

З біографії Данила Нечая

Данило Нечай – Брацлавський полковник

Народився Данило Гнатович Нечай у 1622 році.

В історичній літературі є свідчення про те, що славнозвісний герой Визвольної війни українського народу проти польських магнатів і шляхти 1648–1654 рр. Брацлавський полковник Данило Нечай – наш земляк. Ось деякі з них. В «Нарисах історії Поділля» (Хмельницький, 1990 р.) на 76 стор. записано: «Полковник Д. Нечай за деякими даними з околиць Бару». Ще більше уточнює це польський протокол допиту повстанця Ониська Звайтовича: «З Вишновця Хмель (тобто Хмельницький) пішов до Бродів, там застали місто відчиненим, але замок боронився до цього часу. Там залишився штурмувати замок Нечай. У цього Нечая люди з Бару, бо й сам він з Бару». Є й інші дані.

Коли Данькові сповнилось 13 років дід Омелько повіз його в Києво-Могилянську академію, в якій він навчався 12 років. Закінчив її у 1647 році 25-річним юнаком напередодні Визвольної війни. Його дід Омелько і батько Гнат козакували на Запоріжжі, брали участь в звитяжних козацьких походах. Дід воював разом з Сагайдачним. Батько дослужився до осавула. Данило навчався досить успішно і знав 5 мов: польську, німецьку, грецьку, латинську і татарську. Одружившись, жив з рідними на хуторі.

На початку 1648 року на хутір заїхав загін козаків, з ними був Б. Хмельницький. Вони прямували на Січ. Данило познайомився з Б. Хмельницьким, зблизились і той розповів свої плани підняти Січ на боротьбу з поневолювачами, щоб визволити Україну. Нечай порадив: щоб мати надійний успіх, треба в тилу ляхів підняти народ, вороги опинилися б в оточенні. Хмельницькому сподобався Данило, він гідно оцінив його практичні поради. І коли його обрали па Запоріжжі гетьманом і козаки повстали, він послав до Нечая великий загін козаків з листом, щоб той здійснював свої задуми. Дід Омелько поблагословив онука на звитяжну боротьбу,

подарував свою козацьку шаблюку, яка не раз виручала в бою, дав інші вояцькі обладунки.

Піднявши на священну Визвольну війну населення Київщини – нечаївці прибули на Брацлавщину. Барське староство тоді входило в склад Брацлавського воєводства. З появою нечаївців і тут запалахкотіло полум'я народного повстання. Такі дії Нечая в тилу ворога примушували польське командування розпорошувати сили, шарахатися в різні сторони. Про свої дії Нечай посилав письмові звіти гетьманові. Посланці привозили радісні звістки про нищівний розгром ляхів під Жовтими Водами, Княжим Байраком, Корсунем.

Внаслідок народних повстань, піднятих нечаївцями, визволено Київщину, Уманщину, Брацлавщину. За такі успішні дії гетьман у червні 1648 року призначив Нечая Брацлавським полковником і запросив на козацьку раду, що була в с.Маслів Став, перед битвою під Пилявцями. На раді розробили тактику переможної битви під Пилявцями.

Завдяки військовій хитрості, козаки зробили вигляд і вночі утекли з Старокостянтинова, де два дні тривали бої. Гадаючи, що козаки злякалися, ляхи кинулись в погоню, розтягнувши свої сили. Їх заманили на посічену ярами, мочарами, ямами і горбами місцевість не вигідну для наступу кінноти, якої в ляхів було набагато більше, ніж в козаків. Польські кіннотники несподівано наткнулися на добре укріплений козацький табір у вигідному місці. Але вони, маючи перевагу, вважали, що його легко зметуть. Їх наступ захлиснувся. Нечай тисячу драгунів знищив і стільки ж захопив в полон. В другому бою знищив польський табір і кінною переслідував ганебно втікаючих «пилявчиків». Так презирливо козаки охрестили ляхів-утікачів. Але за те, що Нечай бився в перших рядах разом з козаками проти жовнірів і був поранений, мав наганяй від гетьмана, бо він вимагав – полковник повинен командувати.

Стотисячна польська армія – цвіт і гордість Речі Посполитої була на голову розбита під Пилявцями. Такого безпощадного розгрому польська армія ще не знала.

Після битви під Пилявцями Д. Нечай став відомий на Україні, як народний герой, як один з найзавзятіших козацьких полковників. Ляхи боялись його і вважали найбільш бунтівним серед повстанців, найбільш безпощадним до ворогів. Недарма гетьман

доручав йому здійснювати особливо відповідальні військові операції, посилав піднімати народні маси на боротьбу, гуртувати повстанські загони. І був він наймолодший серед козацьких полковників, адже у 1648 році йому було лише 26 років.

Саме в цей час, коли Данила окрилювали славні перемоги над поневолювачами українського народу, узнав він тривожну і гірку звістку: його любиму дружину Ганну з малолітнім сином і батьком забрали татари, а дід Омелько загинув в бою з супостатами. Не гаючись, послав Данило у Крим знайомого татарина з грішми викупити рідних.

Зібравши знову великі сили, в січні 1649 року польські поневолювачі вдерлися на Поділля і захопили Бар. Нечай просив гетьмана послати його туди, поскільки він добре знав цю місцевість. І він негайно поспішив на допомогу полковнику І. Федоровичу, якого потіснили вороги. Нечай зупинив переважаючі сили поляків недалеко від Бару, біля Миток і Матійкова. Закликав на допомогу селян навколишніх сіл і жителів Бару. Зав'язався великий бій, в якому з обох сторін брало участь майже 30 тис. чоловік. До Нечая щораз прибували свіжі сили селян і міщан. На його заклик розпочалось повстання на Подністров'ї. Ватажки – повстанці тут формували загони і посилали до Нечая.

Становище королівських військ різко погіршувалося. Щоб не попасти в оточення, вони утікають з Бару до Меджибожа. Переслідуючи ворога, нечаївці визволяють Меджибіж. Нечай з кіннотою влаштовує засідку під Староконстянтиновим у червні 1649 року. Внаслідок нищівного удару від розбитих польських військ Нечай захопив сто гармат, 200 возів з ядрами і порохом, багато возів з іншими припасами і 3 тис. полонених. Не збавляючи стрімкості наступу, нечаївці, переслідуючи ляхів, сходу захоплюють Збараж. Дорога на Львів була відкрита. В цих нестримно наступаючих боях проявився військовий талант народного героя Данила Нечая, який зумів піднімати народ на боротьбу з поневолювачами і це полегшувало ведення війни козакам. Про Нечая складають пісні, розповідають легенди.

Гетьман посилає Нечая на Волинь і тут спалахує вогнище народної війни. А потім направляє на Київщину, щоб перегородити дорогу литовському князю Радзивілу, який мав намір захопити Київ і вдарити в тил козакам. Данилові дуже хотілось побувати у Львові, про якого наслухався різних див. Але мусив виконувати наказ гетьмана.

Відзначився Д. Нечай зі своїм полком і у битві за Зборів влітку 1649 року. За його голову магнати обіцяли високу винагороду. Прагнучи його знищити, підіслали одного офіцера для ведення переговорів і коли Данило вийшов з хати, той насипав отрути у воду. Але це помітив вартовий козак. Задум не вдався, зловмисника покарали.

У серпні-вересні 1650 році Нечай з сорокатисячною армією здійснив блискучий похід в Молдавію і завдяки вмілим дипломатичним здібностям домігся того, що її володар Лупул відійшов від Польщі і став союзником України. Про це було укладено договір. Цей крок був особливо важливим для дальшої боротьби за визволення України.

Після Зборівської угоди, якою залишились незадоволені обидві сторони (козаки і ляхи), Барське староство залишилось нейтральним. Ні одна із сторін не мала права вводити туди свої війська.

Полк Брацлавський – Данило Нечай – полковник

(*З поіменних списків сотень Брацлавського полку автор перераховує тільки назви їх, зупинившись дослівно на Шаргородській та Мураховській сотні – мовою оригіналу*).

Сотня Райгородська, Тульчінская, Клебанская, Краснянская, Браїловская, Вулшанская, Вербская, Тимановская, Горячкоцкая, Александровска, Яльнцкая (Яланець – А.Н.), Ямпольская, Шаргородская, Мураховська – (27 козаків, **Пеньковцы – 5 козаків**, Копистерин – 68 козаків), Станіславовская, Мястковская, Лучицкая, Баглановская, Чачалніцкая, Комаргородская, Черновецкая.

Список сотні Шаргородської
Іван – сотник, 33 козака, Шаргород – 27 козаків.
Сотня Шаргородская – 60 козаков (списки див. у «Реєстрі…»)

Сотня Мураховська – 27 козаків (списки див. у «Реєстрі…»)

Пеньковцы – 5 козаків
Андрей Авраменко
Богдан Карносенько
Степан Чорносенько
Радуль Металченко
Сема Кляченько (Кляньченко)
Копыстырын – 68 козаків.
(*Реєстр Війська Запорізького 1649 року, Київ, 1995 р., с. 250-252*).

Таким чином, Шаргород і Мурафа стали після 1649 року сотенними містечками. Вся повнота влади в Шаргороді й Мурафі належала сотнику. Крім сотника, який обирався козацькою радою, були сотенний осавула, писар, хорунжий, суддя. Сотник мав адміністративну, військову і судову владу. Було введено контроль за фінансами, оподаткуванням населення міста та навколишніх сіл, охороною торгівлі та ремесла. Селянська та міщанська громади Шаргорода і Мурафи визнали державне керівництво сотенної старшини. Після проголошення сотенним містечком в Шаргороді і Мурафі згодом з'явилась ратуша – будинок посеред містечка, перед яким була центральна площа міста.

В ті далекі часи біля ратуші відбувалися урочисті події та вирішувались доленосні життєві проблеми. В цьому приміщенні в Шаргороді, яке після деяких перебудов збереглось і до наших днів, перебувало містечкове самоврядне керівництво, що було підвладне сотнику.

Приміщення ратуші в Шаргороді, де на площі перед костелем не раз вимовляли промови Хмельницький, Кривоніс, Нечай. Фото 2010 р.

Донедавна в цьому приміщенні містилися Шаргородська селищна, а потім міська ради. Сьогодні тут розміщується земельний відділ райдержадміністрації. На великій площі, яка розмістилася перед будівлями костелу і ратуші, не раз бували і вимовляли палкі промови гетьман України Богдан Хмельницький (1650, 1653 рр.), полковники війська Запорізького Максим Кривоніс (1648 р.), Данило Нечай (1649, 1650, 1651 рр.).

(*Документи Б. Хмельницького (1648-1657 рр.), Київ, 1961, с. 190*).

Гетьман Хмельницький добре розумів, що Зборівська угода, це тимчасове перемир'я. Готувалася до нападу Польща, готувався до війни і Богдан Хмельницький. Він звернув особливу увагу на зміцнення прикордонної смуги. У 1650 році разом з генеральною старшиною він здійснив інспекційну поїздку по сотнях Брацлавського полку. Лінію сухопутного кордону та кордону по р. Мурафа захищали полки брацлавського полковника Данила Нечая. Застави на цьому відрізку кордону виявилися надто слабкими.

На початку 1651 року польський гетьман Калиновський, який сам мав маєтки в тих місцях, що були одведені козакам, вирішив ввести 15-ти тисячне польське військо на Україну. Він видав універсал, в якому наказував селянам, щоб, покинувши бунти, кожен сидів вдома і слухався своїх панів, а сам з військом вирушив на Поділля і захопив Ямпіль, Чернівці, Шаргород, Мурафу і став обозом у Станіславові (колишня назва Станіславчика – А.Н.). На зустріч йому з 3-х тисячним військом виступив брацлавський полковник Данило Нечай, простуючи до Бару через густий Чорний ліс коло Тульчина. Дорога з Брацлава до Бару пролягала через Печеру, Рогізну, Красне, Строїнці, Пеньковці, Вознівці, Станіславов, Маньківці і Бар. Довідавшись, що Калиновський дуже швидко посувається вперед, Нечай не захотів стрінутись з ним в Левківському лісі і пішов до містечка Красного (в теперішньому Тиврівському районі), де дожидав, що до нього підійдуть на поміч околишні селяни. Зупинка Нечая в Красному стала для нього злощасною… Діло було на масницю. Нечай виставив на чатах коло Ворошилівки над Бугом сотника Шпака з козаками, а сам почав гуляти й бенкетувати, як звичайно, на масниці.

Коронний гетьман Мартин Калиновський скликав у Станіславові військову раду і, звертаючись до присутніх, сказав, що до нас дійшло повідомлення, що «бидло» зібралось в Красному, пиячать і святкують масницю, а нас вони не чекають і не бояться, що ми на них нападем.

Данило Нечай гучно і весело вечеряв із своєю любасею Орисею. Козаки попереджували Нечая про небезпеку. Він їх запевнив, що у нього є відважний та хоробрий козак Шпаченко з Мураховської сотні, який повідомить його про небезпеку. Козаки, окрилені такою відповіддю свого полководця, вдались до пиятики та веселощів.

Тим часом польська армія Мартина Калиновського і Станіслава Лянцкоронського загальною чисельністю в 14–15 тисяч жовнірів 20 лютого 1651 року вирушила із Станіславова. Дізнавшись, що Шпаченко знаходиться у Ворошилівці з малим загоном, польське коронне військо через Жуківці, Потоки швидко напало на нього, повністю знищивши його, що навіть не залишилося ні одного козака, який би повідомив у Красне Данилу Нечаю про небезпеку. Сам Шпаченко втік на коні до своєї Мурафи.

Була ніч. В Красному ніхто не думав про небезпеку, як польський передовий загін, який складався із драгунів під керівництвом П'ясочинського і ротмістра Корецького, підступив до Красного. Це відбулось о третій годині ночі. Козаки вдарили в набат, схопивши зброю, кинулись на ворога. Як лев, захищався Нечай. Козаки разом з Нечаєм відбивались відчайдушно, завдаючи ворогові великих втрат. Вся вулиця була встелена трупами, кров текла по ній від страшної битви між козаками і ляхами. Але сили були нерівні. Підійшов до Красного свіжий багаточисельний польський загін із числа розігнаних подільських шляхтичів під керівництвом Косаківського, який, ввірвавшись зі всіх сторін до Красного, винищував козаків. Загинув на очах Данила Нечая його брат Матвій. Козаки відчайдушно відбивались від ворогів. Нерівний бій тривав майже цілу добу і тричі поранений Нечай до останнього не кидав з рук шаблі. Лише коли під ним упав кінь, козаки закрились у замку.

Смертельно пораненого Данила Нечая віднесли в замок, де він і помер. Тіло Нечая було перенесено до церкви, де попи відправляли панахиду по відважному козацькому лицарю. Поляки знайшли тіло Нечая і поглумились над ним. Люди пропонували відкуп полякам, щоб поховати Нечая, але поляки не взяли ні срібла, ні золота, порубали тіло Нечая на дрібні шматочки. Тільки дивом залишилась голова Нечая, яка згодом була віддана землі за всіма козацькими почестями, що проводились в церкві великомучениці Варвари с. Красного. Срібна булава і кіш Данила Нечая дістались П'ясочинському.

(*В. А. Смолій, В. С. Степанков.* Богдан Хмельницький, К., 1995, с. 293; *Н. И. Костомаров*. Богдан Хмельницкий, М., 1995, с. 445).

Щодо голови і порубаного тіла Нечая в народі навколишніх сіл Красного існує інша легенда й досі про те, що знівечене поляками тіло зберіг посланець султана Муради на ім'я Алі, який брав участь у бою. Турок похапцем показав присутньому в церкві польському воєводі Корецькому папір від султана про те, що людина, котра посягне на життя Данила Нечая, вважатиметься особистим ворогом падишаха до сьомого коліна і буде приречена на погибель.

Від цих слів Корецького кинуло в піт і він вийшов з церкви...

Народ схоронив голову та зібрані останки тіла Данила Нечая зі всіма козацькими почестями далеко у полі сусіднього від Красного села Черемошне, висипавши, за звичаєм, шапками на місці могили героя великий земляний насип – курган. Вдячні нащадки через три століття на тому місці спорудили пам'ятник.

А срібна булава Данила Нечая деякий час перебувала в польного коронного гетьмана Мартина Калиновського, яку П'ясочинський віддав С.Лянцкоронському, а той, після деякої затримки у себе, вручив її коронному гетьману. Під час подій біля села Четвертинівки, що біля Ладижина, польський воєвода Калиновський її загубив разом із своєю головою…

Для мешканців Поділля і для селян Барського староства, в тому числі й Шаргородщини, Данило Нечай став не тільки героєм війни, він став взірцем дійсного у к р а ї н ц я , який кров'ю своєю боронив Україну. Тому найбільш шанована і найдовша пам'ять залишається за Данилом Нечаєм.

Дорогим він став для нас ще й тому, що народився Данило у одному із сіл з-під Бару. Данило виховувався за давнім козацьким звичаєвим правом. Закінчив Києво-Могилянську академію, знав шість іноземних мов, а також сучасні науки. Був відчайдушно сміливим. У 26 річному віці уже мав перспективу бути достойним державним діячем.

І не тільки подоляни, а й увесь український народ дуже любив Нечая і склав про нього пісню, яка з різними одмінами співалась ще до недавнього часу по всій Україні, од коломийського Підгір'я до Харківщини. В цій пісні якраз змальовано останній бій Нечая з поляками:

Та поставив козак Нечай три сторожі в місті,
А сам пішов до кумоньки щуку рибу їсти.
Ой поглянув козак Нечай за тихії води:
Іде ляхів сорок тисяч хорошої вроди.
Подивився козак Нечай в горішну кватирку:
Ходить ляшків, вражих синів, як курей по ринку.
Ой як крикне козак Нечай на хлопця малого:
– Сідлай, хлопче, сідлай малий, коня вороного!
Геть виріжем вражих ляхів та ще й до одного!
Ой не встигнув козак Нечай на коника впасти,
Став ляхами, як снопами, по два ряди класти.
Ой кинувся козак Нечай на лівеє плече,
А вже з ляшків, вражих синів, кров річками тече.
Повернувся козак Нечай на правую руку,
Не вискочить Нечаїв кінь із лядського трупу.
Ой удався козак Нечай до коня словами:
«Не доступай, кінь козацький, до землі ногами!».
Ой як стисне козак Нечай коня острогами,
За ним ляхів сорок тисяч з голими шаблями.
Озирнеться козак Нечай на лівеє плече, –
Ой полетіла Нечаєнку голівонька з плеча.

(Відомо, що серед полковників Хмельницького велися чвари через різні погляди на ведення війни.

Дивує поведінка Івана Богуна, який в той час знаходився в Селищі, що всього за 20 км від Красного, де три дні стікав кров'ю Данило Нечай, а він, чомусь(?), не пішов на допомогу, а відступив до Вінниці – А.Н.).

Загибель Данила Нечая, одного з найталановитіших українських полководців, стала великою втратою для армії Богдана Хмельницького і всієї України.

За героїчну смерть свого улюбленого Брацлавського полковника Данила Нечая гетьман Б.Хмельницький кровно віддячив полякам під Четвертинівкою,

що біля Ладижина у 1652 році. В урочищі «Батіг» відбулася кровава битва з поляками. У ній загинув польський гетьман Калиновський, який вчинив розправу у с. Красному над Нечаєм. Загинув там і син Калиновського, загинув навіть рідний брат польського короля.

Так помстився Б. Хмельницький за Нечая.

Могила Данила Нечая біля села Черемошне Тиврівського району. Фото 2013 р.

Так було порушено Зборівський договір і розпочався новий етап військових дій, який з перервами тривав до 1654 року, а польські хоругви під проводом Станіслава Лянцкоронського і Миколи Потоцького не раз з'являлися під Копайгородом, Шаргородом, Томашполем, Шпиковом, Чернівцями, Лучинцем, Мурафою, Красним, Станіславчиком та в інших місцях Поділля.

У 1651 році війська Богдана Хмельницького певний час дислокувалися у знайомих їм деребчинських і михайлівських лісах. Під час перебування у Деребчині козаки на так званій «Чорній раді» обрали своїми ватажками І.Олександренка та Чугая (Чуйка). Тоді ж рада подільських козацьких загонів вирішила розпочати військові дії проти гнобителів. З містечка Деребчина об'єднані загони вирушили через населені пункти Михайлівку, Пеньківку, Вознівці, Станіславчик, Маньківці до Бару. Винищили по селах шляхту, з боями вступили в місто і знищили польський гарнізон, спалили і зруйнували фортецю, економію, захопили великі запаси хліба з її складів. В бою за Бар загинув обраний козаками у Деребчині полковник Чугай (Чуйко).

Потім вирушили з Бару до Дністра, де до них приєдналися левенці (гайдамаки) і спільно громили шляхту та магнатів по селах і містах. Завдяки вступу до них селян і міщан, загін мав тепер майже 10 тисяч чоловік, серед яких впевнено можна стверджувати, були й селяни з Шаргородщини.

Мурафа з 1651 року після поразки Данила Нечая у Красному, коли Мураховський сотник Шпаченко проспав напад поляків у Ворошилівці, де був виставлений Нечаєм для сторожі, перестала бути сотенним містечком. Сотня Мураховська поляками ще у Ворошилівці була знищена і більше не відновлювалася. П'ять пеньківських козаків, які входили до складу цієї сотні, у списках Брацлавського полку більше не значаться.

В середині жовтня 1653 року Гетьман України Богдан Хмельницький знову зупинився обозом у Деребчинському лісі. А далі через Семенівку, Михайлівку, Мурафу війська Хмельницького дісталися до Шаргорода. Звісно, що сам Шаргород не міг вмістити велике 20-тисячне військо гетьмана, а тому його полки базувалися у навколишніх селах: Козлівці, Насіківці, Плебанівці, Калинівці, Мілярівці, Слободі, Гибалівці, Дерев'янках та інших поселеннях. Як свідчення цього серед населення нашого краю й досі існують назви-топоніми місцин, де базувалися козаки. Наприклад: у Насіківці – «Обіз», у Перепільчинцях – «Погоня», у Політанках – «Козацьке», у Плебанівці – «Козачий Яр», у Калинівці – «Кринички» і т. ін.

28 жовтня 1653 року, перебуваючи на стоянці в Шаргороді, український гетьман звернувся з листом до російських послів Стрешнева та Бредихіна, висловив їм вдячність за царську «милість», повідомляючи, що не може їх прийняти через воєнні дії, тому просив зачекати на його повернення з походу.

Після походу через Шаргород Богдан Хмельницький у листопаді 1653 року перебував у Бару. (*Б. А. Смолій, В. С. Степанков.* Б. Хмельницький, К. 1995, с. 422, 425).

В районі Бар-Шаргород зосереджувались основні сили повстанців. У листопаді 1653 р. польське військо в районі Жванця було оточене і опинилось у важкому становищі, коли тут з'явився козацький полковник Іван Сірко, про кого піде мова далі.

Б.Хмельницький з Бару повідомляв російським послам, що в польському таборі великі труднощі і голод, козаки готуються взяти осаджених штурмом.

Та в цей час сталася подія, яка різко змінила становище українського війська і ще більше погіршила становище оточених поляків. Від прибулого в Бар козацького посла Лавріна Капусти 10 листопада 1653 року Б. Хмельницький дізнався про те, що Земський Собор в Москві прийняв рішення про воз'єднання України з Росією і негайно виїхав до Переяслава. Дізнавшись про це,

кримський хан почав вимагати від Б.Хмельницького припинення бойових дій і укладання миру з польським королем. І цього разу татарський хан врятував польське військо під Жванцем від остаточного розгрому.

Україна готувалась до Переяславської ради. 8 січня 1654 р. вона відбулася. Ця подія мала певне значення для обох народів. Але в дальшому російський царизм порушив статті Переяславської угоди, перейменував Україну в Малоросію, ліквідував її автономію, Запорізьку Січ і Запорізьке козацтво, закріпачив народ України, глушив розвиток самобутньої української культури, особливо її мови.

Якщо ж продовжити мову про дії Москви, то вона постійно привласнювала усе наше українське. Вона – Росія – вкрала нашу державу – Русь Київську, перетворивши її на Русь Московську.

Так само нею було спотворено нашу українську мову. І не тільки спотворено, але заборонено указом Катерини ІІ існування такої мови. Але головне, що вони вкрали у нас, – це віру. Адже давно відомо, що ще князь Володимир пройшов хрещення у водах Дніпра і з тих пір ми стали православними. Спочатку ми – українці Київської Русі, а не Московія, яка заснована на 500 років пізніше від усіх європейських країн – у XIV столітті, до складу якої тоді входили лише угро-фіни та татаро-монголи. Тому, що будь-який мордвин, якут, зирянин чи татарин, прийнявши хрещення, ставав росіянином. Так було, так є і тепер. Так творилася та існувала й існує поки що й досі московсько-татарська з православним віросповіданням країна – Росія.

А з часом москалі вкрали у нас і патріархат, перейменувавши його на Московський. Навіть гроші, і ті Росія вкрала у нас, рубаючи давню, виготовлену ще за Данила Галицького, монету – гривню на шматки. Й від того, що нашу монету рубали, з тих пір у Росії з'явився рубль. Гривня – це була дуже дорога монета, виготовлена з м'якого металу, вагою біля 200 грамів. Розмінних дешевих монет не було, тому й примудрилися росіяни рубати гривню на шматки й купляти товар згідно ціни шматка монети.

Відомо й те, що від нас з України пішла в Москву й освіта, а в Київ з Москви посилали молодих людей учитись. Київські учені принесли в Москву початки європейської «латинської» науки, якої раніше в Москві боялися. Ці ж учені почали заводити у Москві школи, театри, писали для театрів твори та всілякі вірші.

Писалося все те мовою церковно-слов'янською, з приміссю слів українських та польських. Київські учені допомагали у Москві виправляти церковні книги, тому що вони знали досконало грецьку та латинську мови. Так сталося, що Україна або Київська Русь знову і знову постачала освіту для Московії.

Після Переяславської Ради від 1654 року, на жаль, почалися ще більші утиски всього українського. Але як би не було, а коріння свого роду українці, за своїм релігійним переконанням та бажанням, у північних краях не пускали. Але все ж таки багато українців за царизму попадало в глибинки Росії на каторги та заслання, де вони вимушено осідали пожиттєво, створюючи українські сім'ї. А шлюбні зв'язки стали поширеними лише за часів СРСР, коли людей за ленінською ідеологією позбавили віри. Внаслідок чого українців в Росії стало настільки багато, що коли Москві стало відомо результати першого радянського перепису населення (1926 р.), російським урядом терміново було вжито заходів: результати перепису визнано недійсними і приховано. Бо ж українцями, тобто тих, чиє коріння роду було з України, назвали себе майже половина усіх жителів Росії. Тоді ж українська нація в Росії стала прихованою, тобто вкраденою… Росія – злодій. Такого звання заслужила вона у нас, на Україні та й у світі. А відомий російський письменник Олексій Толстой дуже вдало і справедливо охарактеризував свою ж таки Русь Московську: *«Есть две Руси. Первая – Киевская – имеет свои корни в мировой, по меньшей мере в европейской культуре. Идеи добра, чести, свободы, справедливости понимала эта Русь так, как понимал их весь западный мир. А есть еще другая Русь – Московская. Это – Русь тайги, монгольская, дикая, звериная. Эта Русь сделала своим национальным идеалом кровавую деспотию и дикую отчаянность. Эта Московская Русь издавна была, есть и будет полнейшим отрицанием всего европейского и отчаянным врагом Европы».*

Після слів О. Толстого хочеться нагадати читачу слова філософа Отто Бісмарка:

«Ніколи не вірте росіянам, бо росіяни не вірять навіть самі собі…»

Про злодійські дії Москви історикам відомо, що від часів Петра І з України почали вивозити (тобто красти) історичні пам'ятки, рідкісні книги тощо. У 1720 році Московський цар наказував Київському губернаторові, щоб *«…у всіх монастирях… оглянути і забрати давні жалувані грамоти та інші оригінальні листи, а також книги історичні, рукописні й друковані»*.

До відома читача, що Москва вкрала у нас навіть деяких Київських святих.

Теперішні події на Сході України та Криму нагадують вкотре нам про ту монгольську, дику і звірину Русь, яка в особі Донецької орди, наркоманів та алкашів стала нашою загрозою. І не тільки нашою, але й усієї Європи, як і у XIII столітті, коли монгольська орда Батия зруйнувала Київ.

Українську війну Кремль програв насамперед у серцях і думках російського населення в Україні. У значній більшості воно лишилося вірним українській державі та її європейському вибору. І, дякувати Богу, в даний час є сили, які здатні заарканити і зупинити ту звірину, того злодія, який вкрав Крим і хоче вкрасти Донбас.

Історики з Росії викрали навіть славнозвісного Іллю Муромця, склавши легенду про те, що він родом із глибинки Московії, назвавши глибинку м. Муром. А в дійсності існує легенда, що глибинкою тією, можливо, являлося поріччя нашої Мурафи, де в одному із сіл по цій річці й народився Ілля Муромець. Інша легенда гласить, що Ілля Муромець народився у м. Морівськ біля Києва. Але, на жаль, наших українських істориків та дослідників століттями так утримували, що вигадки чужоземців ставали дійсністю, а правда з віками ставала легендою й зникала…

Росія – це імперія, яка постала на скрижалях Київської Русі. І це ми повинні пам'ятати. Памятати і те, що російська імперія століттями викорінювала національний дух українців.

* * *

Визвольна війна українського народу під проводом гетьмана України Богдана Хмельницького закінчилася у 1654 році Переяславською угодою з Московією. За роки війни наше Поділля ставало ареною боїв українських військ з поляками. Від Бару до Брацлава й Ладижина, від Могилева і Ямполя до Вінниці – скрізь, у містах і селах точилися запеклі бої.

Якими ж геройськими рисами були наділені наші предки – українські козаки?

У 1650 році вийшла з друку книга уже згадуваного французького військового інженера і картографа Гійома Левассера де Боплана (1600–1673 р.р.) про українське козацтво «Опис України». Г.Л. де-Боплан був безпосереднім свідком воєнних подій в Україні. Він у 1630–1648 роках перебував на службі у польського уряду і бачив все у нашій місцевості своїми очима, про що й написав

книгу, яка стала унікальним авторитетним науковим джерелом для дослідників минувшини України.

У розділі книги «Людність України» він писав про козаків у другій чверті XVII століття:

«...Вони високі на зріст, моторні й міцні, люблять гарно вбиратися, добре виглядають, коли їм удається пограбувати сусідів; іншого часу вони вбираються дуже скромно. Вони зроду мають найкраще здоров'я і майже не піддаються тій епідемічній хворобі, що поширена по усій Польщі і яку лікарі звуть «ковтуном». Мало хто з козаків умирає від хвороби, хіба лише в дуже похилому віці, більшість умирає на полі честі, вбиті під час воєн.

Я бачив козаків, що слабували на пропасницю, які, щоб видужати, не вживали ніяких інших ліків, крім пів заряду пороху, розчиненого в пів мірці горілки; добре розмішавши, вони випивали це, а потім лягали спати і ранком вставали в найкращому здоров'ї. У мене був фурман, який робив це кілька разів і часто видужував від цих ліків, яких ні лікарі, ні аптекарі ніколи не мають і на думці. Я бачив також інших, які брали попіл, змішували з горілкою на зразок вищенаведеного і випивали з подібними ж наслідками. Бачив кілька разів і поранених стрілами, які, перебуваючи далеко від хірургів, прикладали до рани трохи землі, змішаної на долоні з слиною, від чого вони видужували не гірше, ніж від кращої мазі. Це доводить, що потреба винахідлива і в цій країні так само, як і в усякій іншій. Це дає мені привід пригадати, як один козак, якого я колись бачив на березі Самари, варив рибу в дерев'яній посуді, яку поляки й козаки прив'язують позаду сідла, щоб напувати коней. Для цього він розжарював на вогні камінці і кидав їх у посудину, аж поки вода закипіла і риба зварилася, – вигадка, яка на перший погляд здається грубою, а проте не позбавлена дотепності...». (Історія України в документах і матеріалах, Т. III, К., 1941, с. 66-67).

На XVI–XVII століття припадає період, коли в архіви Польщі та Литви попало порівняно більше відомостей про наш край, про його жителів, поселення, про життя мешканців краю, про володарів земель цього краю тощо.

Разом з тим XVI–XVII століття стали нестерпними для українців. Вони зазнавали все більших і більших утисків від володарів земель, якими були місцеві феодали та польські й литовські магнати. Населенню також дошкуляли часті набіги татарських та турецьких нападників.

Легендарний козак Сірко з Мурафи

У другій половині XVII століття для наших шаргородських сіл знову настали роки поневолення. Села наші знову і знову зазнавали набігів ворогів.

Після припинення існування Української держави, Пеньківка і Бабина Долина разом з іншими поселеннями колишнього Брацлавського полку на підставі Журавненської польсько-турецької угоди 1676 року увійшли до складу Турецького цісарства.

(Дан Олександр. Козацтво Брацлавщини у боротьбі за свободу і незалежність (1648–1676 роки). Київ, 2004 р.)

У ці важкі роки, названі в народі Руїною, на допомогу жителям нашого краю приходив легендарний кошовий отаман запорізьких козаків, наш земляк, славнозвісний Іван Сірко.

Іван Дмитрович Сірко

Іван Дмитрович Сірко народився у містечку Мурафа у 1610 році. Приймав найактивнішу участь у Визвольній війні у війську Богдана Хмельницького. Розглядаючи давні архівні документи, знаходимо про нашого земляка Івана Сірка цікаві й важливі повідомлення. Наприклад, про його перебування зі своїм військом під Баром у 1649 році.

В час боїв за Бар, коли козаки Хмельницького змушені були відступити, тут під Баром з'явився легендарний отаман запорожців Іван Сірко і поспішив в намет до Б. Хмельницького. Зустріч була несподівана, дружня і коротка. Аджеж до цього часу вони разом воювали проти татар, згодом брали участь в боях за визволення французького міста Дюнкерк в 1646 році від іспанців, коли їх запросив сюди кардинал Мазаріні. Б. Хмельницький був змушений негайно повернутись на Україну, а І.Сірко, залишившись з 2,5 тис. козаків, визволив місто від Іспанців буквально за кілька годин, чого французи не змогли зробити протягом кількох років.

Нелегке було повернення І. Сірка з козаками на Україну, їх шлях пролягав через Бельгію, Голландію, Нідерланди, Польщу.

Знайомий поляк таємно провів Сірка під Бар (с. Митки) і тут він зустрівся з Б. Хмельницьким.

Розмова, як і зустріч їх, була короткою, бо на козаків насідали польські війська. Хмельницький тут же надав І. Сіркові в розпорядження загін козаків, знаючи його кмітливість і майстерність у військовій справі. І. Сірко зразу повів їх на допомогу козакам, несподівано напав на ворожі війська з тилу, чого поляки не сподівалися. Це викликало паніку, ворог почав відступати. Козаки, які досі оборонялися, перейшли теж в наступ. Польські війська зазнали нищівної поразки. Реванш за поразку козаків взято, перемогу здобуто!

Слід додати, що за час свого бойового життя І. Сірко провів багато битв з ворогами і ні в одній не зазнав поразки, завжди виходив переможцем.

«Запорожці пишуть листа турецькому султанові». За спиною писаря праворуч диктує текст листа наш земляк із Мурафи, легендарний полководець Іван Дмитрович Сірко. Картина І. Рєпіна

І в подальшому він брав діяльну участь у Визвольній війні українського народу. Пізніше, 1658 року козаки обрали його полковником Вінницького полку, яким командував до 1660 року. І. Сірко, вірний патріот України, всі сили свого військового таланту віддавав за визволення українського народу від татар, турків, Недарма вони з острахом його називали «урус-шайтаном»

(руським чортом). А турецький султан навіть видав указ, щоб в мечетях молились всі мусульмани за його погибель. Це під керівництвом І. Сірка запорожці писали листа турецькому султанові і цей епізод відобразив російський художник Рєпін у відомій картині на цю тему, на якій І. Сірко зображений в центрі за столом. Уже після Визвольної війни 1648–1654 рр. він піднімав на повстання проти гнобителів наше Поділля, наші шаргородські села, спільними зусиллями визволяв наші землі. А коли на ці землі у 1671 році черговий раз Кучманським шляхом на Шаргородщину вторглися татари, Іван Сірко, перебуваючи зі своїм військом у Мурафі, відігнав їх під Іллінці і там розтрощив вщент 40-тисячний загін татар, безліч яких знищив, а решта в паніці утекла в Крим.

Цікавим фактом з біографії Івана Сірка є те, що він певний час проживав у містечку Мерефа на Харківщині, звідки родом його дружина. А тому російські і радянські історики навмисне стверджували, що Сірко родом з Мерефи, а не з нашої Мурафи. Цим самим старалися представити славнозвісного героя як представника хоча б трохи ближчого до Росії..., принизити роль українця-козака Івана Сірка. *(УРЕ, Київ, 1963, т. 13. с. 186).*

Помер І.Д. Сірко у 1680 році. Похований у с. Капулівка, тепер Нікопольського району Дніпропетровської області.

Погруддя Івана Сірка на могилі. с. Капулівка Нікопольського р-ну Дніпропетровської обл.

Могила Івана Сірка. с. Капулівка Нікопольського р-ну Дніпропетровської обл.

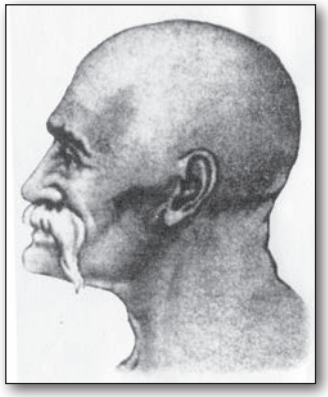

Іван Сірко. Художня реконструкція за черепом з могили І. Сірка біля Чортомлицької Січі

Смерть Морозенка в Шаргороді

Такі родючі землі нашого Поділля не могли не захоплювати своєю красою, своїм багатством завойовників. На них уже вкотре посунула турецька орда. В період між 1672 і 1699 роками Шаргородщина, разом зі всім Поділлям відійшла до Османської імперії.

Кам'яний стовп, побудований у другій половині XVII століття в селі Слобода-Шаргородська. В народі «Турецький стовп». Фото 2013 р.

Турецьке панування, хоч було порівняно недовгим, проте залишило про себе поганий спомин. Зайняте турками у 1674 році місто називали Малим Стамбулом – Кучук Стамбул (можливо, по співзвучності «Шариград» – «Цариград», тобто «Стамбул»). Також і євреї стали називати місто Істамбул Зута («Малий Стамбул»). Єврейське написання назви «Шаргород» могло бути прочитано як «Шаріград», що співзвучно слову «Царьград» – традиційний російській назві Стамбула (Константинополя). В цих роках турецького панування у містечку було прокладено і вимощено велику кількість підземних ходів та погребів. Для цієї надважкої та небезпечної роботи вороги зганяли тисячі селян з навколишніх сіл. Були збудовані в той час і сторожові стовпи. В Слободі-Шаргородській донині зберігся такий кам'яний стовп. Старожили стверджують, що цей стовп був призначений для ліхтаря, який знаходився на верхівці раніше шестиметрової споруди. Років сто назад в Шаргороді таких стовпів налічувалося чотири. За допомогою стовпів-ліхтарів вороги визначали вночі кордони в Шаргороді, що важливо було для турецьких охоронців міста. Облаштовуючи наше містечко, турки хотіли насправді створити тут центр новозагарбаних земель.

Щодо наших сіл то, на жаль, тепер дуже важко встановити чи існувало село Пеньківка в період турецької окупації (1672–1699 р.р.).

Адже село було не багатолюдним і невеликим, а, можливо, й зовсім зникло в роки Руїни через своє місцезнаходження на «битій дорозі», якою постійно снували вороги.

Населення Шаргородщини ніяк не мирилось і не корилось турецьким завойовникам, яким наш край був дуже до вподоби. У Шаргороді та в навколишніх селах у 1675 році спалахнуло велике повстання проти турецьких завойовників, які постійно грабували наші села і полонили наших людей, відправляючи їх на продаж у рабство до Криму й Туреччини, а міцних і сильних чоловіків на будівництво підземних ходів під Шаргородом. Очолив повстання товариш Данила Нечая полковник Станіслав Морозовецький (родом з Тернопільщини).В народі його звали Морозенком. Його підтримали місцеві селяни з навколишніх сіл Шаргорода. Але повстанців виявилося замало проти турецьких завойовників і загін Морозенка зазнав поразки. Самого керівника повстання турки схопили і жорстоко катували тут же, на центральній площі «Малого Стамбула» (Шаргорода). Турецькі кати зняли з тіла повстанця шкіру, відсікли ноги. А коли мученик й тоді не припиняв проклинати ворогів і посилати прокляття їхньому Магомету, йому відтяли язика… Потім живе ще тіло Морозенка заволокли до нижніх воріт міста, що містилися при злитті річок Ковбасна і Мурашка і на них прибили його цвяхами. *(«Подольские епархиальные ведомости», 1863г., №14, стр. 556)*.

Але недовго тіло мертвого героя наводило жах на жителів Шаргорода та навколишніх сіл, як цього хотіли турки. Ризикуючи своїм власним життям, жителі Мурафи, які брали безпосередню участь у повстанні й були соратниками ватажка, вирішили таємно вночі зняти розіп'яте тіло Морозенка з воріт Шаргорода і поховронити. Задля здійснення своїх намірів вони підкупили за золото охорону. Небіжчика помістили в пустотілу вербову колоду, замаскували на возі схоронок зверху дровами і вивезли в сторону Мурафи.

Сміливці вирішили похоронити небіжчика біля церкви, що стояла на місцині, яка тепер зветься «Лонка». Дерев'яна церква давно відслужила людям своє, а могилу Морозенка на Лонках, що в Клекотині, пам'ятають донині.

На свіжій могилі, наперекір жорстокості ворогам, з'явився спочатку дерев'яний, потім кам'яний хрест і посаджений дівчатами барвінок.

Цю історію автору повідомила жителька с. Клекотини Коломієць Галина Прокопівна у 2010 році на Великдень, вказавши на незаростаючу стежку до народного героя Морозенка, яка постійно протопчується селянами ще з 1675 року.

Пам'ятний знак на могилі Морозенка у с. Мурафі. Фото 2015 р.

Народ наш український береже віками пам'ять про свого визволителя. Вдячні подоляни, які брали участь у повстанні проти турків, склали пісню про свого улюбленого героя, яку співають по всій Україні й донині. Співають її і в Пеньківці:

Ой Морозе, Морозенку, славний наш козаче,
За тобою Морозенку вся Вкраїна плаче.
І не так та Україна, як рідная мати.
Замучила у неволі татарва проклята.
Вони його не вбивали,а лиш катували,
Та із нього молодого живим серце виймали.
Поставили Морозенку в ***Мурафі*** *могилу.*
Дивись тепер, козаченьку, на свою Вкраїну.

Наш край під турецьким ярмом

Після припинення існування Української держави Пеньківка, разом із іншими поселеннями колишньої Мураховської сотні, на підставі Журавненської польсько-турецької угоди 1676 року увійшли до складу Турецького цісарства й перебували під окупацією до 1699 року.

Правителем Правобережної України турецький султан призначив після Дорошенка молдавського господаря Григорія Дуку. Він присвоює собі титул «Господаря земель молдавських і земель українських».

Своєю резиденцією Дука обрав містечко Печору. Землі села Пеньківка належали йому. Управляючим українськими землями Г. Дука призначив Янія Драгинича. Літописець тих часів Самійло Величко характеризував його як людину добру та спокійну. Він був добрим господарем і до місцевого населення ставився досить поблажливо.

У 1685 році, після розгрому турецьких військ в Австрії, де Дука приймав участь на стороні турків, він повертається до Печори і робить відчайдушні спроби утриматися при владі. Однак, як описує Величко С., *«того ж лета Царь Турецкий, за якесь подозрение, по дворочном пановaнию над пустою тогобочною Украйною, Дуку, Господаря Волоского, отстранил, и вручил власть оную над тиею мезерною запустилою Украйною растризе Юрасове Хмельниченкове; а учитавши его своим турецким, на Украине Гетманом, придал еще титул и княжения Сарматийского... и велел ему мешкати в Немирове...»* У цьому ж 1685 р. спалахує повстання проти деспотичного правління Г. Дуки в Молдавії. Молдавський боярин Петричейку розгромив війська Дуки й позбавив його влади.

Подальші відомості про долю Г. Дуки досить суперечливі. За однією версією, розлючений поразкою під Віднем, султан позбавив Дуку всіх маєтностей і відправив його назад у Молдову. За іншою версією взятого у полон Дуку поляки відправили до Польщі, де він свої останні роки життя проживав у спокої та достатку. 31 березня 1689 р. Г. Дука помер у м. Львові. Нащадки Дуки, можливо, проживають із таким прізвищем і досі у селах нашого краю. Тут таке прізвище існує й досі.

Після Г. Дуки гетьманом Правобережної України турецький султан знову призначає Юрія Хмельницького. У серпні 1685 року він прибув до Кам'янця, а звідти в супроводі турецького конвою – до Немирова. Тут Ю.Хмельницький влаштовує свою резиденцію і на певний час оголошує Немирів столицею Правобережної України. Село Пеньківка стало належати Юрію Хмельницькому. Останнє перебування Хмельниченка в Україні було коротким. Бажаючи збільшити свої убогі прибутки, він запровадив цілий ряд нових податків. Серед них був і податок для наречених. Щоб одружитися чи вийти заміж, потрібно було отримати дозвіл Юрія та заплатити за це велике мито.

Саме в той час у Немирові одружував сина багатий єврейський купець Орун (Аорон). Він дуже розбагатів, торгуючи військовими трофеями турків й особливо – від продажу до турецьких гаремів українських дівчат. Цей промисел дозволив йому налагодити зв'язки з високими турецькими чинами. Тому Орун знехтував подібною забороною і відсвяткував весілля, не заплативши гетьману мита. Юрій розлютився. Його охорона, не заставши Оруна вдома, спалила будинок і ув'язнила дружину єврея. Молода жінка була покарана за турецьким звичаєм – із неї заживо було здерто шкіру. Орун негайно поскаржився турецькому паші, вимагаючи суду. За наказом останнього, Хмельниченка заарештували й відвезли до Кам'янця, де і відбувся суд. За рішенням трьох пашів гетьманові серед майдану накинули на шию мотузку і повели на міст, де і задушили, а тіло скинули в річку.

Гетьман України Юрась Хмельниченко, резиденція якого була в Немирові. 1685 р.

З падінням Дуки та стратою Юрія Хмельницького закінчується 27-річне панування турків на Поділлі. Постійні війни підірвали сили Туреччини і за Карловицьким (1699 р.) договором Брацлавщина знову відходить до Польщі.

Літописець Самійло Величко, відвідавши пізніше ці місця, писав: *«Поглянувши навколо, бачив просторі... поля і розлогі долини, ліси і великі сади, і прекрасні діброви, ріки, ставки і озера запустілі, непотрібною всячиною зарослі.*

Бачив до того ж на різних там місцях багато кісток людських, сухих і нагих, тільки небо собі за покрив маючих».

Роки міжусобиць, турецької та польської інтервенції не пройшли безслідно для Пеньківки та всієї округи. Московський священик Іван Лук'янов, який у 1710 році відправився на «святу землю», п'ять днів їхав від Паволочі до Немирова, Печори, Брацлава і було це *«...путное шествие печально и бяше во видати ни града, ни села; а ще бо и быше прежде сего грады красны и колориты села видением – но ньше точно пусто и не населяемо, бо не видати человека. Пустыня великая и зверей множество – козы дикие, и волци: лоси и медведи; ньне же все развоевано да разорено от крымцев...».* Можна засумніватися в об'єктивності подібної картини певного запустіння, але доля правди в такому описі території Поділля, яке зазнавало постійних набігів кримських татар, звичайно, була.

Про масове розорення та спустошення території Поділля писав і датський посол Юль Юст, який побував на Україні 1711 р. Він згадує, що Немирів, Брацлав, Вінниця та Бар були зруйновані та запустілі. Тодішні міста Поділля мали зруйновані невеликі фортеці з польськими гарнізонами: в Барі було 70 польських драгунів. Подібні загони були і в Тульчині, і в сусідніх з ним містечках – Брацлаві, Тростянці, Красному, Мурафі, Шпикові та Печері. І дійсно, бойові дії під час Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.), епідемія чуми (липень-листопад 1652 рр.), напад татар восени 1654 р., внаслідок якого було спалено 270 міст і сіл, захоплено в полон понад 200 тис. осіб і вирізано понад 10 тис. немовлят - все це негативно позначилось на демографічній ситуації Поділля, де спостерігалося різке скорочення населення. В 1702 та в 1724 рр. у сільській місцевості Брацлавщини проживало всього 4578 осіб.

(Муляр А.М. Сільське населення Правобережної України кінця XVII – поч. XVIII ст. Київ, 2001, с. 64).

На початку XVIII століття землі Пеньківки, а, можливо, і невелика чисельність мешканців Пеньківки і Бабиної Долини, як і увесь Мурафський ключ (землі від Томашполя до Дзялова) перейшли у власність графа Іоахима (Юхима) Потоцького. Він намагався закріпитися на цих землях і це йому вдалося.

Відносно Пеньківки і Бабиної Долини, то автор вже вкотре звертає увагу читача на невпевненість, що села наші у другій половині XVII століття, тобто у роки Визвольної війни і окупації

турецькими військами (1648–1654, 1672–1699 рр.) існували. Адже відомо із архівних джерел, що у цій місцевості час від часу лютувала епідемія чуми. Свідчення учительки-пенсіонерки Любчак Євгенії Андріївни із с.Будьки про те, що сусіднє село Митланівка вимерло від чуми у ті роки, є цьому підтвердження. Адже це село знаходилося від Пеньківки всього за три версти.

Усі ці факти дають змогу припустити, що поселення, де тепер знаходяться Пеньківка і Бабина Долина у XVII ст., можливо, існували, або й ні.

У всякому разі, сьогодні це питання залишається недослідженим і породжує як багато здогадок і припущень, та одночасно і усвідомлення того, що окремі таємниці цих сіл вже навряд чи відкриються.

Таке ж підтвердження ми знаходимо і в описах мандрівників того часу датчанина Юль Юста, росіянина І. Лук'янова, С. Величка та ін. – на початок XVIII століття – в подільських селах через спустошення та неврожаї, через антисанітарію виникали масові захворювання населення на чуму. На знак страшної хвороби (морова язва) згодом жителі поселень ставили на роздоріжжях кам'яні хрести, датовані 1730-1740 рр. Один із таких хрестів стоїть і донині на роздоріжжі південної околиці села Калинівки, що біля Шаргорода, з датою 1740 р. Козацький літописець Самійло Величко писав книжною українською мовою (1720 р.). За його років розвивалися особливо природничі науки, а також фізики і математики. Але це в Києві. А на Поділлі, особливо після років Руїни, була повна розруха. Про що й писали відомі вище згадані літописці.

В 1699 році османи за умовами Карловицького договору були змушені покинути Поділля, залишивши Шаргород та його села.

Сотник Верлан у Шаргороді

Гомоніла Україна, довго гомоніла,
Довго, довго кров степами текла – червоніла.
Т. Шевченко

Після визволення нашого краю (1699 р.) від турків; шаргородське населення росло в першу чергу за рахунок євреїв. Неймовірно строката за своїм складом громада була благодатним ґрунтом для розповсюдження різних містичних вчень – сабботіанства, франкізму, хасидизму. Було започатковано багато усних і письмових магічних переказів про святих, пророків і чарівників, які прийшли і поселилися в Шаргороді та навколишніх селах. Шаргородська єврейська громада у XVIII столітті була найбільшою на Поділлі. Вона займала в місті провідне становище – мала свого рабина, збудувала лікарню і лазні, відродила винокурню, млини, промисли і мала великий вплив на місцеву владу. Характерно, що під час повстання гайдамаків, за свідченнями заарештованих козаків, – *«дозволялось грабувати і вбивати євреїв тільки поза Шаргородом, але не в ньому».* Один з найцікавіших пам'ятників, що зберігся до наших днів є старовинний єврейський цвинтар. До сьогодні на цьому цвинтарі вціліло близько 20 надгробків, серед яких є надгробки з іменами відомих рабинів.

З кінця XVII ст. місто і наша місцевість знову переходить до складу Речі Посполитої. У 1717 році тодішній власник Шаргорода магнат Станіслав Любомирський запросив на береги Мурашки монахів ордену уніатів-базиліан, які заснували тут монастир і школу (1719 р.). Унія зустріла різкий спротив православного населення. У 1726 році в Шаргороді виникло православне братство зі своєю школою. Метою братства була боротьба з окатоличенням.

За роки турецького панування (1672–1699 рр.) наш шаргородський край, як і все Поділля, були перетворені в суцільні руїни. Повсюди було запустіння і голод. В 1699 році між Польщею і Туреччиною був підписаний Карловицький договір, за яким Правобережна Україна з Поділлям знову переходила під владу Польщі. Польська шляхта і феодали поступово починають повертатись назад на шаргородські землі. Знову відновлюється поневолення селян. Шаргородське населення, як і завжди, не мирилось із

поневолювачами. Саме на цей період – початок XVIII століття – припадає нова пора заснування Пеньківки. Саме в ці роки власник Мураховських земель І. Потоцький поселяв на Пеньках старовірів.

Тут, у наших селах на Шаргородщині почалася визвольна боротьба проти поляків, які всяко насаджували католицизм, та проти євреїв – здирників. Організатором і керівником повстання був Семен Палій. Окремі повстанські загони у наших селах очолили місцеві Ян Осмалий і Йось Бризатий. Активними в повстанні були й пеньківські селяни. Вони не могли миритися з тим, що шляхта, повертаючись до своїх маєтків, знову примушувала їх одбувати панщину і запроваджувала тут кріпаччину. Селяни покидали свої хати і сім'ї, і ставали, як тоді казали, г а й д а м а к а м и . Вони нападали на купців-євреїв, на панські двори й маєтки, на містечка. Іноді такі ватаги (шляхта їх називала бандами) очолювали козаки-запорожці, які завжди готові були лупцювати євреїв та ляхів. Такими якраз і були наші земляки, згадувані Ян Осмалий і Йось Бризатий.

Ці гайдамацькі напади спочатку мали звичайний розбійницький характер, але в 1734 році з гайдамацьких ватаг склалось трохи не ціле військо, як колись, за часів хмельниччини. Шаргородських повстанців очолив місцевий сотник Волох Верлан. **Шаргород став центром зародження гайдамацького руху на Україні.** Вступали до гайдамацького війська і наші селяни, особливо багато таких було із Мурафи, Голинчинець, Івашковець, Перепільчинець, де і донині існують гайдамацькі прізвища Перебийносів, Чорних, Хавруків, Гажуків, Заболотних, Гайдамащуків, Здорованів, Храпунів, Сотників, Чортів, Козаків, Шведюків, Кащуків, Корчунів та ін. Одні вступали до війська, захищаючи себе і свої сім'ї від кріпацтва, інші, – щоб розжитися на майно, худобу, а то й розбагатіти.

Село шукало порятунку,
Ішли в загони до Богдана,
Ішли стежками Морозенка,
Шукали Правди у Верлана.
Ішли не просто, щоб пройтися,
А йшли з сокирою в руках,
Щоб рід прожив, щоб зберегтися
Для України у віках!

(А.Н. Нагребецький)

Гайдамаки. Худ. І. Їжакова

Саме тоді в Польщі вибрали нового короля і польська шляхта поділилася на дві партії, кожна мала свого кандидата. Москалі підтримували теж одного з цих кандидатів і ввели своє військо в межі Польської України, тобто в наш подільський край. Тоді-то отаман Верлан з Шаргорода зібрав цілий полк селян із навколишніх сіл і підняв повстання, яке охопило край аж до Кам'янця, Проскурова, Бара, Летичева, Тульчина, Брацлава, Красного, Ладижина, Ямполя, Чернівців, Могилева. Повстанці грабували шляхетські доми, вирізували панів та євреїв і наводили страх на все Поділля. Повстанці сподівались, що москалі їх підтримають. Але москалі подали поміч не повстанцям, а полякам, і народний рух, який виник на Шаргородщині, було придушено.

Шаргородська фортеця. Кінець XVI ст. фото 1930 р.

Торгові ряди в Шаргороді, XVII ст. Фото 1930 р.

Після поразки повстання Верлан відступив у Молдавію. Подальша його доля невідома.

Серед гайдамацьких ватажків уславились тоді Грива, Медвідь, Харько, Гнат Голий, а особливо Сава Чалий, про силу і здібності котрого й тепер співають пісню по всій Україні. Сава Чалий був родом із Комаргорода і під час Верланового повстання у Шаргороді був у нього сотником. Потім він покинув гайдамаків, зрадивши їх, пристав до панів і помагав їм нищити гайдамацькі ватаги: він добре знав усі гайдамацькі схованки та їх звичаї. За це гайдамаки постановили покарати зрадника, і на саме Різдво 1741 року Гнат Голий, Савів колишній товариш, напав на хату Чалого, який проживав у подарованому йому польською шляхтою селі Степашки Гайсинського повіту, і вбив його. Про це співається у пісні: прийшли до Сави гайдамаки, застукали його у світлиці та й кажуть:

«Здоров, здоров, пане Саво, як ся собі маєш?
Добрих гостей собі маєш, чим їх привітаєш?
Ой, чи медом, ой, чи пивом, ой, чи горілкою?
Попрощайся з своїм сином і з своєю жінкою!..»
«Ой дав би вам меду й пива, не схочете пити.
Ой ви ж мене молодого хочете згубити.
Ой, чим мені вас, панове,чим вас привітати?
Даровав мені Господь сина,буду в куми брати».
«Ай не так прийшли до тебе, да щоб кумувати,
а ми з тим прийшли до тебе, да щоб розщитатись!
Ой, веди ж нас, пане Саво, у нову комору,
Да отдавай, пане Саво, козацькую збрую.
А де твої, пане Саво, сукна – адамашки,
що ти нажив, вражий сину, з козацької ласки?»

Потім на наших Подільських землях у 1750 році знову були гайдамацькі розрухи, але найбільшого розмаху набуло гайдамацьке повстання 1768 року. Підняв велике народне повстання запорожець Максим Залізняк. Воно почалось на Київщині, але швидко перекинулось до нас на Поділля, де гайдамаки спалили Вінницю, Брацлав, Умань, Немирів, Могилів, Бар, Жванець та інші окружні містечка. Вирізали багато шляхти та євреїв. Наш великий поет Т.Г. Шевченко у своїй поемі «Гайдамаки» оспівував український визвольний рух:

«Погуляли гайдамаки, добре погуляли:
Трохи не рік шляхетською кров'ю Україну напували ...»

І село назвали «Гонтівка»

Польща своїми силами не могла нічого вдіяти, і знову їй допомогли москалі, які зрадою захопили головних проводирів повстання, в тому числі уманського сотника Івана Гонту, і видали їх полякам. Ті розпочали страшну кару над гайдамаками. Карали у двох місцях: в селі Кодні на Волині і в селі Сербах (нині село Гонтівка) на Поділлі. Багато сот гайдамак було порубано на смерть і частини трупів повивішувано на шибеницях при в'їзді в міста й містечка. Багатьом одрубували по одній руці і одній нозі, і так пускали калік на пострах іншим…

Кіщенко Олександр Лук'янович народився у с. Гонтівка (Серби) Чернівецького району

Із розповіді учителя Шаргородської середньої школи Олександра Лук'яновича Кіщенка, історика-краєзнавця, який народився і проживав у селі Гонтівка, тепер Чернівецького району:

«У моєму селі і навкруги й донині побутують легенди про безстрашних гайдамаків, про їхню лють до чужоземців – поляків, до здирників – євреїв. В спогадах старих людей, моїх земляків, завжди згадується ім'я Івана Гонти. Родом він був із села Розсоша Липовецького повіту. Цього легендарного керівника повстанців проти гніту і кріпацтва ляхи привели разом із іншими його однодумцями до мого села. Їх конвоювали із Одещини, де вони обманним шляхом були спіймані російськими військами і віддані полякам на суд. Гонту везли у спеціальній металевій клітці, закованого в кайдани, а його соратники йшли за ним слідом, заковані по ногах і руках, зв'язані по кілька бунтівників разом. Дзвін ланцюгів чути було далеко. Шлях їх пролягав через Брацлав, Шпиків, Рахни, Деребчин, Джурин, Березівку і Серби. Тут, в Сербах, і проводились страшні нелюдські катування гайдамаків. Стратою повстанців керував найстрашніший начальник польського війська, міністр оборони Речі Посполитої граф Браницький. Судова комісія у складі трьох католицьких ченців і одного

ксьондза, яку він визначив, присудила: «700 чоловіка повісити по різних селах України, а старшину покарати найлютішими карами…»

Розповідають, що полковник Гонта ніби-то пообіцяв польському жовніру, котрий конвоював гайдамаків, свій золотий пояс, якщо той відпустить його. Поляк не повірив словам Гонти, але все-таки наказав показати йому цей пояс. Гонта підняв сорочку і всі побачили закривавлений пояс через усе тіло. То було пасмо стягнутої шкіри, яке не заживало і з нього сочилася кров. Польський полковник Ксаверій Браницький, побачивши обман, наказав зняти із спини гайдамаки ще дванадцять таких поясів. Але Гонта й після цих нелюдських катувань гордо тримав голову догори і обзивав катів, примовляючи: «Казали, що болітиме, а воно зовсім не болить». Тоді оскаженілі поляки, виконуючи наказ свого полковника, зняли з Гонти штани і голого посадили на розпечені залізні штаби. Й після цього Гонта з люттю плюнув катові в лице і страшно вилаявся. Щоб припинити лайку гайдамаки, поляк наказав тут же відрізати йому язика. Кільканадцять ляхів розважували зуби героя і язик впав на розжарене залізо, де недавно сидів Гонта. Бунтівник повів очима і страшно глянув на полковника. Той махнув рукою навхрест і тіло Гонти почали четвертувати. Спочатку відрубали праву руку, потім – ліву, потім – обидві ноги…

Картина взята із стін церкви у с. Росоша Липовецького повіту, де народився Гонта. Справа в тому, що він з дружиною вносили значні грошові пожертування на храм, за що були удостоєні честі бути намальованими у цій церкві.

Завдяки тому до нас дійшло натуральне зображення Івана Гонти.

На цю страшну муку і кару Гонти поляки силою змушували дивитися місцевих жителів та селян із навколишніх сіл, щоб ті боялись гайдамаччини.

Окровавлений, безрукий і безногий Гонта божевільно зареготав. Цим ще більше розлютив катів. Й от тоді покотилась по землі голова героя. Не тільки присутні люди, але й кінь польського полковника відвернув голову вбік…

Шматки мертвого Гонти поляки розвезли по навколишніх селах і порозпинали їх на хрестах, а голову його прибили до могилівських воріт.

Понад тридцять років висів череп народного месника на воротах при в'їзді в місто Могилів зі сторони Сербів, навіваючи жах на подільських селян.

Великий Шевченко у своїй поемі про Коліївщину сказав так:

– Нема Гонти, нема йому Хреста ні могили.

Але не все так було. Була могила, був хрест. В селі Серби поміж людей ходила чутка, що після розправи над Гонтою окремі селяни позбирали шматки його тіла, звезли їх із навколишніх сіл до Сербів і поховали в могилі на полі за селом. Але ніхто не знав, що то за могила. І стояла вона без догляду аж до середини XX століття. І ось одного разу в 60-х роках минулого століття на місці старої могили під Гонтівкою з'явився великий кам'яний хрест. Влада силами КДБ збилася з ніг: коли і хто поставив хреста за селом? Знайшли відомого скульптора-каменотеса аж у Придністровській Кам'янці. Старий чоловік повідав кадебешникам про те, що до нього з Кишенева приїхав один чоловік, викладач якогось Кишинівського технікуму і попросив виготовити хрест із каменю. Знайшли і того чоловіка. Допитали його. Він розповів їм про те, що він є далеким родичем славнозвісного Івана Гонти. Тому й вирішив своїми силами і коштами, при бездарній неувазі до національного героя з боку держави, покласти на могилі свого безстрашного предка пам'ятний знак – кам'яний хрест.

І аж потім, після появи хреста у полі, влада постановила увіковічнити Івана Гонту, виготовивши його бюст, який і донині стоїть біля школи села Гонтівки, що в Чернівецькому районі. А хреста влада таки прибрала і ***могилу перенесли в село, де зараз біля школи стоїть погруддя вусатого незалежного Гонти****».*

Про страшні й нелюдські катування над повстанцями-гайдамаками розповів у своїй праці «Страшный Йосиф» наш земляк Йосип Ролле: *(Киевская старина, 1994 г. стр. 61)*. У ній йдеться про голову військово-судової комісії у с. Кодня, що біля Житомира, Йосипа Стемпковського, який засуджував гайдамаків до нелюдських катувань.

(Автор рекомендує читачам ознайомитись із згаданою книгою Й. Ролле «Страшный Йосиф», в якій він детально описав життя і статки пана Стемпковського).

Після того вже не було гайдамацьких повстань, хоча невеликі гайдамацькі ватаги довго ще не переводились. Поляки були дуже налякані, стали вельми підозрілі. Тільки здавалась їм найменша

непевність, вони хапали українців, садовили в тюрми, старались добитись од них, чи не задумують вони бунтів. Багато українців оддавали до суду москалям, і ті засилали їх у Сибір.

Налякані були і селяни наших шаргородських сіл. Шпиків, Рахни, Стрільники, Семенівка, Деребчин, Адамівка, Джурин, Покутино, Садківці, Березівка – це села, через які поляки вели арештантів – гайдамак з Умані до Сербів, зупиняючись у кожному населеному пункті, щоб показати людям, як катують гайдамаків та навести страх на жителів. Страхітливі розповіді очевидців про нелюдські катування гайдамаків доносились і до Пеньківки. У селі й донині побутує поговірка – закляття: «А щоб тебе Кодня забрала…». Це наяву засвідчує про те, що немало наших земляків були страшно катовані, як і в Сербах, і в тому волинському селі під назвою Кодня.

А Польща після гайдамаччини таки сильно похитнулася, ледь трималась. І доживала свої останні дні. Це був кінець XVIII століття.

Наступила чорна хмара,
Настала ще й сива…
Була Польща, була Польща,
Та й стала Росія.

Зрозуміло, що наші предки брали участь у боротьбі проти ополячення, проти національного і релігійного гноблення. Наслідком процесів окатоличення населення, яким, проте, наші краяни чинили сильний опір, є наявність у наших селах мешканців католицької віри, але більшість з них – православної. Якби такої боротьби наші села не знали, то все населення краю було б ополячене повністю. Ця боротьба затихла лише тоді, коли село Пеньківка перейшло під владу Росії, а новозбудована у 1763 році Свято-Михайлівська греко-католицька церква в кінці XVIII століття перейшла у володіння Санкт-Петербургського Синоду.

Дещо про Пеньківську волость та про царську реформу 1861 року

Село наше, яке входило до складу Мураховської волості, разом із сусідніми селами у 1797 році належало до Ямпільського повіту. Ямпільський повіт існував аж до радянського періоду, але на початку ХХ століття Пеньківка стала волосним центром і відійшла до Жмеринського повіту і перебувала до 1923 року.

Часто села належали до тієї чи іншої волості в залежності від володаря земель та належності їх до певних структур.

До Пеньківської волості належали села, якими у свій час володіли нащадки Іоахима Потоцького. Це села: Пеньківка, Бабина Долина, Юхимівка, Вознівці, Федорівка, Тарасівка, Митланівка та інші.

Належність сіл до тієї чи іншої волості часто мінялися, особливо після реформи 1861 року.

Після скасування кріпосного права в царській Росії було створено ряд установ, які здійснювали управління селянами. Такими установами за указом Імператора Олександра ІІ від 19 лютого 1861 року були: сільські та волосні правління, волосні суди, мирові посередники, повітові з'їзди мирових посередників, губернські по селянських справах присутствія і Головний комітет для влаштування селянського побуту.

Приміщення Пеньківської волосної управи. Фото 1970 р.

Органами так званого селянського самоуправління були волосні і сільські правління та волосні суди, в яких у великій мірі було зосереджено управління селянами.

Управління селянами в царській Росії здійснювалось через волосні установи. Про волость вперше згадується у літописах Київської Русі, де говориться, що ще Рюрик роздавав «мужикам своїм волості». Волость у цей період не мала точно окресленої території. Під цим поняттям іноді розуміли окреме феодальні князівство або його частину; окрему область князівства, виділену для управління певній особі; земельне володіння одного з синів удільного князя, а також нерухоме майно, яке належало землевласнику.

Територія таких волостей була надто невизначеною. Історичні документи XII ст. (1153 р.) містять короткі відомості про те, що Ярополк передав монастирю три волості: Небельську, Древську і Луцьку. Це дає підставу вважати, що вже тоді до складу волостей як територіальних одиниць входив ряд населених пунктів.

Термін «волость» відомий також і в період складання феодальних відносин. Далі значення цього терміну змінювалось залежно від економічних, політичних і соціальних умов того чи іншого періоду, а також від зміни землевласників.

В російській централізованій державі волость являла собою адміністративно-територіальний округ – землю з селами, поселеннями і так далі.

В Україні, коли вона перебувала під владою Литви, волость була вищим ступенем сільських общин і об'єднувала не лише села, а й містечка та міста. Останні, здебільшого, були волосними центрами.

Округи-волості, як зручні для держави адміністративно-територіальні одиниці управління селянами, подекуди збереглися до кінця XVIII ст., зокрема лишились вони у чорносошних селян на півночі Росії, тобто там, де було слабо розвинуте поміщицьке землеволодіння.

Адміністративно-територіальна реформа 1861 року, здійснення якої передбачалося за 8 місяців, згідно указу імператора Олександра II від 19 лютого 1861 року, потім термін проведення її зменшили до 6 місяців. Волосні органи управління повсюдно були введені на протязі цього короткого періоду, за винятком Закавказзя, Польщі, Фінляндії та деякий інших територій. Волосні правління створені за «положенням» від 19 лютого 1861 року, як адміністративні органи селянського управління, складалися з

волосного старшини, сільських старост, збирачів податків, одного або двох засідателів і волосного писаря. Волосні правління виконували розпорядження губернських, повітових адміністративних установ, стежили за своєчасним надходженням податків та відбуванням селянами повинностей. Очолював волосне правління волосний старшина, який обирався на волосному сході і користувався правом арештовувати і штрафувати селян. Волость, як адміністративно-територіальна одиниця існувала з лютого 1861 року до березня 1923 року, коли замість волостей було утворено райони. Села Пеньківка і Бабина Долина після реформи 1861 року спочатку належали до Мураховської волості, а з 1897 року – до новоствореної Пеньківської волості. Станом на 01.01.1905 року Пеньківка була волосним центром. До волості входили такі села: *Пеньківка і Бабина Долина, Юхимівка, Федорівка, Тарасівка, Строїнці, Кобилецьке, Вознівці, Щучинці, Ярошинка, Копистрин, Пасинки, Паціорове, Мовчани, Лука-Мовчанська, Гута-Мовчанська.*

На 1863 рік в Подільській губернії нараховувалось 376 волостей, які об'єднувались у 59 мирових дільниць (районів діяльності мирових посередників). Перший поділ на волості був дуже недосконалим, оскільки волості створено надто дрібними, в окремих випадках вони складалися усього з одного населеного пункту.

Впродовж 60-70 років XIX століття відбулося кілька етапів укрупнення волостей, в результаті чого волость в середньому на кінець XIX ст. (1897 р.) об'єднувала 15-20 населених пунктів, їх кількість у волості залежала від загальної кількості населення. Після укрупнення волостей до Пеньківської волості увійшли окремі села Мураховської, Краснянської волостей. Слід нагадати читачам, що в той час недовго існували й Тарасівська, Строїнська, Юхимівська та багато інших дрібних волостей, які часто змінювали свою адміністративну приналежність.

Реформа 1861 року, згідно Височайшого Маніфесту Його Імператорської Величності підписаним Олександром II 19 лютого 1861 року, скасувала кріпацтво, чим започаткувала кардинальні зміни в житті та свідомості широких мас селянства.

19 лютого 1861 року Олександром II були затверджені Положення про вихід селян із кріпосної залежності від поміщиків.

У Пеньківці після згаданої реформи 1861 року підлягали звільненню і були звільнені від кріпацтва 294 кріпаки, яким дозволялось мати у своїй власності земельні наділи. Але для цього

селянам треба було викупити цю землю за ціною по 80 рублів за десятину. По причині бідності й злиденності придбати землю змогла незначна кількість селян. Хоча селяни і відчули деяке полегшення, але кардинальних змін у їхньому житті не відбулось.

В державі були створені головні Викупні Управління, які здійснювали і юридично закріплювали право селян на придбану приватну земельну ділянку. *(ДАВО, ф.Д – 205, оп.1, спр. 32, арк. 407).*

В цих роках кількість землі у поміщиків і селян різко мінялась, як у бік зменшення, так і в бік збільшення. Все це тому, що одні продавали землю, інші її купували. Це був тривожний перехідний реформаторський період і тому навіть впродовж року кількість землі, особливо у поміщиків, змінювалась. Звіти ж подавалися у відповідні державні установи щорічно.

Цим пояснюється і зміна кількості землі у пеньківського поміщика.

Станиславчикъ
Красное
Мурафа
Печера
Чернокозинцы
Чернятин
Чернятинъ
Чернятинъ
Чернятинъ

Кармалюк – національний герой Поділля

ХІХ століття позначилось багатьма подіями на теренах нашого Шаргородського краю. Однією з них була боротьба селян проти своїх визискувачів – польських і російських панів, які щоразу всяко знущалися над ними. Селяни постійно жили у нужді і злиднях. Сподіватися на якесь покращення життя не могли. У Західному Поділлі, де переважало польське панування, панщина становила 3-4 дні на тиждень, тоді, як у Східному Поділлі – 2 дні. Тому напруга серед селян зростала.

Приєднання нашого краю до Російської імперії в 1793 році не виправдало великих сподівань жителів Шаргородщини і не поліпшило становища місцевого населення.

Отримавши у володіння 80 відсотків українських земель (20 відсотків відійшло до Австрії – А.Н.), Росія навмисне та цілеспрямовано затримувала економічний і культурний розвиток України. Закони, які приймалися один за одним, не покращували життя населення краю, а навпаки – сприяли новому, ще жорсткішому поневоленню селян, їх повному закріпаченню вже новими панами. Невдоволених людей садили в тюрми, піддавали фізичному знущанню, а молоді чоловіки ставали рекрутами, де вони служили по 25 років.

На початку ХІХ століття у наших шаргородських селах виникали стихійні повстання селян проти панів, які жорстоко закріпачували їх. Вони не погоджувались з такою політикою, яка викликала серед населення обурення проти гніту економічного і релігійного.

Борцем проти кріпосництва, керівником повстанського руху в нашому краї, в тому числі і на Шаргородщині, був Устим Кармалюк, який увійшов в історію як український національний герой. Хоча із спогадів старожилів народного героя у Пеньківці ніхто не бачив, але повстанський рух під проводом народного месника охопив майже всю Подільську губернію, а також суміжні повіти Бесарабії та Київщини. В його загонах брало участь майже 20 тисяч селян, міщан, солдатів-утікачів. Кармалюк знаходив притулок і друзів у кожному подільському селі.

Народився Устим Кармалюк у 1787 році в селі Головчинці Барського староства (нині – село Кармалюкове Жмеринського району).

Устим Кармалюк – легендарний бунтар у селах нашого краю

Дитинство його проходило у край важких умовах. Будучи вже міцним, вродливим, високого росту 20-тирічним юнаком, він не корився місцевому пану. Його сподвижниками стають молоді хлопці з Гармаків, з Комаровець, з Ялтушкова, з Лучинця. Особливу діяльність повстанські загони Кармалюківців розвинули з 1813 року в районі сіл навколо Бара, Ялтушкова, Ушиці та ін.

Згодом, весною 1815 року народний месник Устим Кармалюк з групою повстанців (всіх було п'ятеро) напав у Станілавчику на садибу місцевого пана і пограбував його: забрав гроші, рушниці, боєприпаси. Відбулася ця подія вночі, коли пан спав у своїх покоях. Після цієї події Кармалюк зі своїми товаришами відправився на південь Поділля, щоб закликати народні маси до повстання проти панів. Йшли вони лісами вздовж річки Мурафи. Тремтіло панство при одній згадці про Кармалюка. У Рахнах-Лісових спалили фільварок, а в Джурині серед білого дня розгромили велику крамницю багатія і забрали його касу. Далі їхній маршрут проходив по Шпиківських, Томашпільських лісах. Але чим далі просувались на південь, відчувалося, що небезпека зростає. Тут було важче, ніж у рідному повіті. Ліси помітно рідішали. У хуторах приймали Кармалюка холодно і з недовірою, видно було, що можуть донести владі про появу його ватаги. Відходило літо, наставали холодні ночі. Кармалюківці вирішили повернутись назад, ближче до своїх осель. Про повернення Кармалюка довідалась влада. Кармалюк разом з товаришами ішов вздовж річки Мурафи на північ. Повстанці проводили агітаційну роботу серед населення сіл Мурафи, Слободи-Мурафської, Федорівки, Вознівців. Всі пани, які постраждали від Кармалюка, та й ті, що боялися його нападу, готувались до зустрічі з ним.

Недалеко Станіславчика є таке місце, яке дуже важко обійти: з одного боку досить широкий став, з другого – водяний млин на річці, дорога ж веде між млином і ставом. Жандарми і вояки, яких було десять чоловік, засівши в млині, як побачили Устима Кармалюка, який ішов першим, вискочили з нього всі, напали на Кармалюка, звалivши його на землю. Кармалюк зв'язаний лежав на

землі. Поспішили на допомогу Кармалюку його товариші, але і їх легко теж зв'язали. Побачивши зв'язаного отамана, товариші його не дуже чинили опір. Усю п'ятірку закували в кайдани, припасені заздалегідь, тієї ж ночі повезли до Кам'янця-Подільського. Ця подія відбулася вночі у жовтні 1815 року.

Заарештований Кармалюк прощається з сім'єю перед відправкою етапом в Сибір. Художник Микола Стороженко

Але недовго Кармалюку довелось томитися у Кам'янець-Подільській в'язниці. В черговий раз отаман звідти втік… Допомогли йому в цьому його талант та вдача.

Устим Кармалюк, крім української, добре володів російською, польською і єврейською мовами. Він мав чудову пам'ять.

Народ шанував його і любив. Особливо бідні, яких він не чіпав, а навпаки, роздавав їм те, що в багатих забирав. Вони берегли

свого героя, хоч шляхта завжди називала його розбійником. Селяни поважали і любили красивого і сильного чоловіка. Із розповідей старожилів дізнаємось, що Кармалюк був бажаним гостем у кожному домі. І не одна дівчина споглядала на нього залюбки.

В навколишніх селах й по цей час побутують пісні про Кармалюка. Одна з них записана автором в сусідньому селі Біляни Могилів-Подільського району зі слів сліпої Докії.

В мене принада – то сама молода.
Як ся ти звеш? – Магдалиною.
Де твоя хата? – за долиною,
Сніпками вшита, соломою вкрита.
Прийди серденько, хоч і буду бита!..
Та знаю за кого – за Кармалюка молодого.

Широко висвітлив життєвий шлях подільського бунтаря з Головчинець наш земляк, відомий польський вчений, історик Йосип Ролле, який родом із хутора Генріховка (тепер село Роля, що знаходиться на території Гибалівської сільради). Він написав і видав книгу під назвою «Про Кармалюка».

В одному з розділів великий вчений доступно і правдиво відобразив епізод нападу грабіжників на відставного офіцера російської армії, полковника з литовського корпусу Гілярія Дембицького.

5 листопада 1833 року він поспішав фургоном до своїх братів, поміщика села Івашківці Луки Дембицького та Конатківського поміщика Юзефа Дембицького. Галузинська корчма, названа «Вигодою» знаходилась по тракту від Летичева, через Бар до Шаргорода. Розміщилася вона за селом серед густого лісу. Велика, зі всіма зручностями, вона приймала багатьох приїжджих. В ній і зупинився на нічліг полковник Г.Дембицький зі своєю сім'єю – дружиною і трьома дітьми.

Вночі на корчму раптово напали озброєні грабіжники. У полковника було атлетичного складу тіло і він боронив себе і свою сім'ю:

– Беріть все, але життя вам не віддам! Буду захищати себе і своє сімейство до останнього – крикнув Дембицький.

– Побачимо – відізвались грабіжники.

Двоє оточили полковника, а решта розбивали ящики, сундуки, забирали що найцінніше: гроші, цінні папери, ордени, дорогі речі.

Полковник одержав 9 ран пікою, із яких одна в голову, друга в ліву руку. Але і сам полковник давав здачі нападникам.

Закінчилось все тим, що Дембицький із роздягненою дружиною втекли через вікно у ліс. Там він заховав дружину у дуплі дерева, а сам швидко подався в Галузинці до хати економа. Той поспішив з людьми на допомогу, але корчма вже горіла. Майже одночасно туди прибув отаман Кармалюк.

Слідством пізніше було встановлено, що полковник залишився живим тільки завдяки раптовій появі Кармалюка, який був розгніваний діями його хлопців. Але почувши, що з села прибули підводи з людьми, грабіжники забрали все майно та гроші й втекли.

Ця подія відбулася так швидко, що діти Дембицького, за якими наглядала няня, навіть не пробудилися. Єврей-їздовий заховався під жолобом і спокійно дивився, як грабіжники виводили його коней… При цьому погромі у Г. Дембицького забрали і здоров'я, і гроші. Відомо, що у нього було з собою речей та грошей на суму понад 40 тисяч злотих.

Зразу ж була створена урядова комісія, яка займалася цими розбійниками. Галузинська комісія розпочала свою роботу у 1833-му році, а закінчила в 1839-му.

Лише через 2 роки, у вересневу ніч 1835-го, в погоні за грабіжниками було спіймано 14 спільників Кармалюка. Але сам отаман був невловимий.

Слідством було притягнуто до суду 144 чоловіки і 2650 підозрюваних, а також декілька тисяч свідків. Списано 2778 аркушів паперу, виявлено понад 20 вбивств, а також більше тисячі крадіжок великих розмірів.

А тим часом від рук повстанців палали маєтки в селах від Деражні аж до Могилева. Неспокійно стало панам у селах: Комарівці, Іванівці, Маньківці, Красносілка, Медянівські хутори, Гармаки, Чемериси, Ходаки, Митки, Кошаринці, Шершні, Попівці, Ялтушків, Лучинець та в багатьох інших.

Лиш зрадницька дія 10 жовтня 1835 року коханки Кармалюка з села Коричинці – Уляни Процької вирішила долю народного месника. У темних сінях її хати зрадницьким пострілом у скроню закінчилося нелегке життя бунтівника. Шляхтич Рудковський за це вбивство одержав царську нагороду – золотого персня з царською короною.

Вирішено було мертве тіло розбійника показувати по сусідніх селах повіту. Селяни приходили подивитись на покійника. По-різному толкували вони. Але ні радості, ні печалі не чути було між ними.

«…Крав він, – говорили селяни, то – правда, часом і душу безвинну спускав на той світ. Але Бог його наказав. Як жив не по-людськи,

так і помер. Нехай же Всевишній його судить…»

Як чудово звучить народна мудрість.

Кармалюка поховали в м. Летичеві поза цвинтарем, без участі священика, без хреста, навіть без труни.

За возом, в якому лежало тіло, йшла озброєна варта. Могилу закопали арештанти. Звичайно, тих, що плачуть на похоронах, не було…

Рейди легендарного ватажка повстанських рухів Устима Кармалюка на Поділлі обминули Пеньківку. Але село добре пам'ятає про його походи у навколишніх селах. Село і досі оспівує свого героя. Пісню «За Сибіром сонце сходить» співають не тільки у нас на Поділлі, де діяв Кармалюк, а й по всій Україні.

За Сибіром сонце сходить,
Хлопці не зівайте.
Ви на мене, Кармалюка,
Всю надію майте.

Після смерті Кармалюка край наш не скорився перед гнобителями. Ще довго не переставали діяти то тут, то там загони повстанців.

Приміщення в'язниці у Літині, де відбував покарання Устим Кармалюк. Нині його музей. Фото 2016 р.

Розділ ІІ
Події ХХ століття

Нові володарі пеньківських земель

Неспокійно було у наших краях після Кармалюкових походів по селах Поділля. Крім цього у 1830 року виникло повстання проти російського царизму в Польщі. Польські власники українських земель підбурювали наших селян до повстання. Польські ксьондзи відкрито закликали у своїх проповідях до збройної боротьби проти російських ставлеників. Вони благословляли загони повстанців, що відправлялися на допомогу повсталим.

Щоб здобути підтримку українського селянства, поляки проголосили гасло: «За нашу і вашу свободу!». Але на Поділлі такої підтримки поляки не одержали. Їх підтримали всього біля 6 тисяч подільських селян.

Володарі Пеньківки рід Дзеконських у польському повстанні участі не брали.

19 лютого 1831 року в Барі відбувся з'їзд конспіративних організацій Правобережної України, який заснував польське «Патріотичне товариство». На ньому було обрано комітет по підготовці повстання поляків, які почали відкрито висловлювати протест щодо втручання «простолюдинів» у справи польської шляхти та українських магнатів, однак продовження діяльності новоутвореного товариства далі історія не зафіксувала.

В той же час продовжувалось помітне збільшення російських військ, розташованих на Правобережній Україні і особливо на Поділлі. Тут було створено п'ять нових військових поселень з десятками тисяч переселенців.

Російська влада своїми військовими силами придушила Листопадове повстання поляків. Учасники повстання зазнали адміністративних, політичних і найголовніше – економічних репресій. Багато учасників повстання були позбавлені своїх земельних володінь. Російський цар Микола І щедро роздавав українські землі своїм прихильникам, які громили поляків та українських шляхтичів під час повстання. Володар шаргородських земель Роман Сангушко найбільше потрапив у немилість царя. Його було етаповано до Сибіру. Відбувши покарання та війну на Кавказі, Р. Сангушко

повернувся у 1845 році на Україну до своїх володінь. У 1856 році одержав від Любомирських Шаргородський ключ.

Читачам слід нагадати, що царським урядом накладалися секвестори (конфіскація) на маєтності за участь поляків у повстанні проти царя. Але якимось чином полякам часто вдавалося повертати свої маєтки. Скоріш за все це робилося за викуп. (Святі гроші – моліть Бога за нас…).

До кінця XVIII століття Пеньківка належала великому землевласнику І. Потоцькому. Після його смерті, у 1812 році його володіння відійшли до його другої дружини Ганни-Соломії Грохольської, яка згодом вийшла заміж за польського генерала Юзефа Дзеконського. Після його смерті землі поділили між собою дві його доньки. Село Пеньківка відійшло до володінь Маріанни Мостовської – доньки Дзеконських.

Борючись проти польського руху на Поділлі, царизм одночасно проводив свою великодержавну політику щодо українців, не визнавав існування українського народу, нещадно розправлявся з усіма, хто виступав проти царської влади.

І кармалюківці, і польські повстанці своїми діями таки добре дошкуляли владі у першій половині XIX століття. Особливо великі селянські заворушення на Шаргородщині відбулися в 40-х роках XIX століття в Плебанівці, Івашківцях, Мурафі, Деребчині та інших селах краю. *(див. «Моя Плебанівка», стор. 31 – А.Н.)*

У другій половині XIX ст. вся Подільська губернія знову була охоплена антикріпосницькими виступами, поштовхом до яких стала земельна Реформа від 19 лютого 1861 року. На Поділлі, як і по всій території Російської імперії, селяни відмовлялися вірити в істинність пропонованого владою розв'язання земельної проблеми. На думку широких селянських мас, поміщики приховували справжній зміст Реформи, у якому, на їх думку, мова йшла про повну ліквідацію поміщицького землеволодіння, наділення їх землею та ліквідацію кріпацтва.

Однак, активна боротьба подільського селянства все ж таки примусила російський царизм піти на певні поступки народним масам. Якщо в цілому по Росії поміщики силоміць і без будь-якої компенсації захоплювали селянські наділи, то в Подільській і ряді інших губерній Правобережної України царський уряд, за спеціальним указом російського самодержця від 30 липня 1863 року, вимушений був запровадити обов'язковий викуп землі в селян.

При цьому, у користування селян повернули частину інвентарних наділів, захоплених поміщиками в проміжку з 1848 року по 1861 рік. Як виняток, невеличкі наділи отримали селяни, що вважалися безземельними. В народі таких називали халупниками. Таких поменшало.

В кінці ХІХ-го на початку ХХ століть Пеньківка помітно зросла. В селі налічувалось 397 будинків, в яких проживало 1699 чоловік. Серед них 129 старообрядців.

Після власниці земель Маріанни Мостовської Пеньківка і Бабина Долина перейшли у володіння Собанських, які на той час володіли великими маєтностями у нашому краї. В Пеньківці поселився пан Собанський Адольф Марцилович, який володів 1399-ма десятинами пеньківської землі (1868 р.).

Вищим органом управління сільськими громадами був схід села, який складався із усіх селян-домогосподарів (чоловічої статі) і вибирав сільського старосту та інших посадових осіб – збирачів податків, наглядачів та ін.

Схід сільської громади збирався старостою як за власною ініціативою, так і за вимогою поміщика чи управляючого і займався питаннями користування землею, розписом казенних податків, рекрутськими наборами (до введення обов'язкової загальної військовій повинності), збором податків та недоїмок, вирішував питання сімейних розділів, виходу із громади чи переходу до іншої в межах волості. До компетентностей сходу належало право винесення вироків для «вилучення» з громади злочинців чи відсторонення окремих домогосподарств від участі у сході на строк не більше як на три роки. Серед найбільших злочинів у Подільській губернії на той час вважалося конокрадство, яке на кінець ХІХ ст. для селянства стало «справжньою бідою».

Сільські старости підпорядковувалися не лише місцевим поміщикам, але й мали певні адміністративно-поліцейські права та обов'язки, тому підлягали і волосному начальству, і поліцейським чинам. В обов'язки сільського старости входило забезпечення заходів для охорони майна, безпеки членів громади, підтримання порядку в населеному пункті. Він мав право вести попереднє дізнання, затримувати винних до прибуття поліції або судового слідчого, карати селян за незначні порушення, піддавати винних арешту або громадським роботам строком не більше двох днів, або обкладати їх штрафом на суму не більше одного рубля.

Наш край очима краєзнавця Ю. Сіцінського

Ось як описує історію села Пеньківки з часів його заснування (кінець XVII ст. – поч.. XVIII ст.) відомий український історик, археолог, стенограф, краєзнавець Юхим Йосипович Сіцінський (1859-1937 рр.) у «Трудах Подольского епархиального историко-статистического комитета», членом якого він являвся, випущеного у 1901 році в м. Кам'янець-Подільському, дев'ятий випуск. *(мовою оригіналу).*

«Село расположено в котловине; реки нет, есть только несколько грязных прудов; воды мало, но растительность обильная. Почва глинистая. Говорят, что название свое село получило от пней срубленного леса, который окружал поселение со всех сторон. Первоначально, по преданию, это было старообрядческое поселение, в котором была и особая молельня, разобранная в 70-х годах; многие вещи из этой молельни переданы в местную церковь. Тут же был когда-то и монастырь старообрядческий; на этом месте ныне небольшой водоем. Предание говорит, что когда монастырь, по распоряжению правительства закрыли, то старообрядцы всю утварь затопили в колодце. Теперь старообрядцев не больше 10 семейств. Прежде, в XVIII веке, Пеньковка была значительным поселением, на что указывает старое, довольно обширное кладбище. В 1763 году тщанием прихожан построена была церковь деревянная, о трех куполах, во имя св. Архистр. Михаила. В 1872 г. на место ее сооружена новая, более поместительная, на месте старой церкви построена часовня. Более других настоятелей потрудился в сем приходе Бернасовский Афанасий, прослуживший в этом приходе 22 года. Школа церковная существовала с 60-х годов; с 1882 года открыто министерское училище. Число прихожан 851 м.п. и 848 ж. п. Земли церковной: усад. 3 д., пах. 33 д., сенок. 1 д. 1752 кв. с. Причтовые постройки деревянные, причем дом священника устроен в 1893 г., а дом псаломщика – в 1886 г.».

Старообрядці – засновники села

Як згадувалось на сторінках книги раніше, у Пеньківці силами умільців – старовірів на початку XVIII століття був збудований молитовний дім, який проіснував до 70-х років XVIII століття і був розібраний. Прихожан цього дому називали старообрядцями, старовірами або розкольниками. Старообрядці – це релігійно-суспільний рух, що виник у середині XVII століття в Росії, як реакція проти церковних реформ патріарха Нікона (Ніконіанство). Тобто, розколу між віруючими, які прийняли релігійні обряди відповідно до грецьких зразків і тими, хто дотримувався «старої віри». Боротьба за «стару віру» вийшла за межі вузько церковних суперечностей і мала навіть політичне забарвлення. Тому царський уряд згодом розселив старообрядців по околицях Росії. Поняття «старообрядництво» з'являється після розколу Російської православної церкви в ту пору. Таких віруючих ще називали розкольниками.

Щодо монастиря в Пеньківці, то за свідченням відомого краєзнавця В.О.Корнієвського, який досліджував історію сіл Ямпільського повіту, до якого належала Пеньківка Мурафська, стає відомо лише те, що після проведення 1764 року у Російській імперії *секуляризаційної* реформи (секуляризація – перетворення церковної та монастирської власності на світську, тобто, державну) монастир було закрито. Точної дати закриття, як і початку будівництва монастиря, встановити не вдалося через те, що культова споруда являла собою незначну значимість. Монастир у нашій місцевості являвся заштатним або третього класу і фінансувався за рахунок тільки прихожан – старовірів, яких у селі було замало.

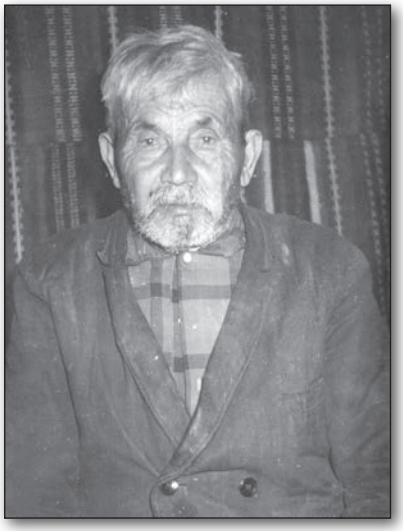

Старообрядець із Пеньківки

Із розповідей старожилів села дізнаємось, що після того, як молитовний дім був розібраний, то всі різні речі з нього були передані до місцевої недавно збудованої (1763 р.) церкви, яка уже на той час існувала.

Інша легенда, яка існує в селі, гласить про те, що після закриття монастиря його прихожани все монастирське начиння і дзвони вкинули у копанку, яка була поруч з монастирем. Та ж легенда гласить, що бувають такі дні, коли й тепер (з тієї пори минуло понад два століття) чути, як гудять із глибини землі дзвони сумним і трагічним гласом, нагадуючи людям про важкі роки життя наших людей і за царя, і в роки безбожних п'ятирічок.

Згідно легенди дізнаємось, що вода із цієї криниці на Черниччині має особливі лікувальні властивості. Люди кажуть і тепер, що чистити від мулу криницю дозволялося тільки не одруженим чоловікам.

Назва топоніму «Черниччина» походить від того, що тут в свій час мешкали черниці, які молилися при монастирі. На даний час (2016 р.) на місці, де був збудований монастир старообрядців залишилося невелике водоймище.

З архівних джерел відомо, що станом на 1868 рік в Пеньківці налічувалося 129 старообрядців. Ці люди вражали своєю високою працьовитістю, майстерністю у виконанні найбільш трудомістких і складних робіт із каменю, землі чи дерева. Вони добре вживалися із місцевим населенням.

Товариські взаємини між старообрядцями і пеньківськими віруючими інших конфесій продовжуються й сьогодні.

Будівництво залізниці біля Пеньківки

Всередині першої половини XIX ст. на Поділлі основною галуззю по переробці сільськогосподарської сировини була спиртова промисловість та млинарство. Поділля транспортувало пшеницю та борошно до Одеського порту для відправки його за кордон. Вапнякові заводи Поділля доставляли вапно в різні місця Київської і Подільської губерній.

Перевезення пшениці, борошна, спирту, вапна здійснювалося кінними підводами. Праця цих перевізників була малопродуктивною, затратною, важкою та на її виконання йшло багато часу. Дороги в ті далекі часи були в Україні виключно ґрунтові, відповідно безперешкодне пересування по них у великій мірі залежало від погодних умов.

Гуральництво та млинарство, які складали у 50-ті роки XIX ст. понад 50% промисловості, і, які були сильно розвинені на Поділлі, зокрема і в Пеньківці, поставили питання перед Російською державою про поліпшення шляхового сполучення між регіонами Російської імперії. Пропонувалися різні варіанти поліпшення шляхового сполучення, як будівництво шосейних доріг, кінно-залізничної дороги тощо. Але імператор Микола I виявився набагато прогресивнішим, який пропонував для Росії залізничні шляхи сполучення з паровою тягою між регіонами країни.

Життя продовжувалось. XIX століття – це період бурхливого економічного розвитку країн Західної Європи. Російська імперія з її кріпосницькою системою була досить відсталою, підтвердженням цього була програна Кримська війна. Бездоріжжя гальмувало будь-яке сполучення, не кажучи вже про широкомасштабну торгівлю.

У 1860 році Росія мала дві відірвані одна від одної залізниці: Варшава-Відень та Петербург-Москва-Дінабург.

Скасування кріпосництва у 1861 році стало поштовхом до міграції селян у пошуках роботи. Чисельна армія дармової сили поповнили фабрики і заводи. За висловом Ф. Енгельса, реформа ознаменувала собою початок промислової ери в Росії.

На зміну кріпосній Росії йшла Росія капіталістична!

Капіталізм проникав скрізь, він охоплював усе нові й нові райони – джерела сировини і ринки збуту. Розширились зовнішні

зв'язки Росії. Пожвавлення сталось у портах Чорного моря. Судна під прапорами багатьох країн усе частіше погойдувались біля морських воріт країни.

Для України, яка вважалась однією з національних околиць Росії, також характерним було пожвавлення як у промисловості, так і сільському господарстві. Безкрайні степи України почали міняти свої обриси: будувались фабрики і цукрові заводи, з'явились нові промислові райони: Донецький – вугільний, Криворізький – залізорудний та Придніпровський – металургійний. Усе це посприяло створенню великого ринку, який щоразу збільшувався і впливав на знаряддя виробництва. В нових умовах Російська імперія не могла обійтися без такого сучасного і досить розвинутого виду транспорту, як залізничний. Саме залізничний транспорт, як ніяка інша галузь господарства, знаходиться в найтіснішому зв'язку з економікою країни.

В книзі «Розвиток капіталізму в Росії» вказано, що прискорений ріст внутрішнього ринку пов'язано з будівництвом залізниць, вважаючи розвиток цього транспорту одним з найяскравіших свідчень перетворення Росії в капіталістичну країну.

Таким чином, весь хід історичного розвитку країни вимагав прискореного впровадження залізничної мережі.

Князь Воронцов у доповіді Імператору Олександру ІІ писав: *«Будівництво залізниці дасть нам можливість не боятися змагань іноземних ринків, від чого залежить майбутнє торгівлі нашого Південного краю».*

У 1861 році в Петербурзі розглянуто питання про залізничне з'єднання між Одесою і Львовом. Чиновники розуміли, які надприбутки принесе залізниця, коли будуть з'єднані залізниці двох імперій – Російської та Австрійської.

Стосовно спорудження залізниці не відразу було знайдено порозуміння. Деякі чиновники пропонували з'єднати Одесу зі Львовом через Чернівці. У 1865 році прогресивні чиновники довели, що колія Львів-Чернівці-Новоселиця-Одеса буде відірвана від усієї сітки російських залізниць, а у випадку війни це сполучення можуть використати австрійські війська.

Інший проект мав об'єднати вже території Російської імперії: на Київ, Одесу та Волочиськ і далі до Львова.

Отже, Росія прагнула наблизитись до Європи, і саме до технічно розвинених ринків. Україні-житниці теж потрібен був збут надлишків зерна, іншого сільськогосподарського достатку.

Керівник шляхів сполучень генерал П.Мельников створив проект мережі головних колій Європейської Росії, в тому числі від Москви до Одеси. Будівництво колії від Києва на Одесу проходило через Козятин, Жмеринку, Балту.

Визначивши підходящий рельєф Волино-Подільської височини, а це якраз водорозділ між Південним Бугом і Дністром, залізниця пройшла між селами Велика і Мала Жмеринка, далі Ярошенка, Рахни, Юліямпіль, Юрківка, Журавлівка, Вапнярка, Крижопіль, Балта.

Цей проект був затверджений Імператором Росії у 1866 році. Так, за щасливих обставин долі, жмеринські села згодом були об'єднані у місто Жмеринка, яка стала визначним стратегічним пунктом залізниць, з'єднавши Київ з Одесою і Львовом.

Ось що засвідчують архівні документи:

«Перша в Україні залізниця Одеса-Балта завдовжки у 213 кілометрів споруджувалася за державні кошти протягом трьох років (1862–1865 рр.).

У травні 1866 року розпочалось будівництво від Києва до Балти, значний відрізок якої пролягав по території колишньої Подільської губернії. Для її будівництва залучено селян з довколишніх

сіл, а також солдат, серед яких було чимало штрафників. Всього на будівництві працювало до 33 тисяч чоловік».

Підготовка дорожнього полотна для залізниці

Письменник Д. Лучанінов, побувавши на будівництві цієї залізниці, на дільниці Жмеринка-Рахни описав так ці події: *«Довгий ланцюг робітників, що тупцював один за одним, натужно штовхали важкі тачки. Широкоплечий, коренастий мужик, в розщібнутій сорочці, яка вже потемніла від поту і бруду, мозолистими руками, мабуть, останнім зусиллям, пхає на насип велику тачку з жовтою грудомахою піску, упираючись розбитими постолами, крок за кроком долаючи крутий узвіз.*

За ним пхають тачку вже удвох. Перший худий, висушений роботою, а другий ще зовсім хлопчина, теж худющий, плечі їх стягує широка шлея. По-бурлацькому навалюючись запалими грудьми, з натугою переставляють босі ноги.

Основне знаряддя праці – тачка

А слідом інші давно не стрижені і нечесані голови, похнюплені й з опущеними руками, бородаті і босі йдуть розгрузлою глейкою, погейкуючи один на одного. А слідом із-за пагорба насувались нові і нові похнюплені постаті. Жалібно й протяжно скриплять колеса тачок. І над усім цим густий мужицький піт – солоний і мученицький…».

Постачання тачок для Києво-Балтської залізниці здійснювалося під керівництвом Козлова, який укладав угоди з мешканцями навколишніх сіл на їх виготовлення. За виготовлення однієї тачки Козлов платив по 37 ½ коп. сріблом.

(ДАВО, ф.832, оп.1, спр.4, арк. 13)

Чотири роки виснажливої праці українських селян та солдат Російської імперії завершились успішним закінченням будівництва Південно-Західної залізниці. Майже все працездатне населення сіл Пеньківки, Юхимівки, Бабиної Долини, Вознівців, Строїнців та ін. працювало на будівництві залізниці. Що то була за праця – справедливо описав вищезгаданий Д. Лучанінов.

Про вкрай важку працю на будівництві залізниці у свій час автору розповідала старожителька с. Левківці, що біля Шпикова, Ганна Леус.

«…*Бували дні*, – згадувала жінка за переказами своїх предків, – *коли за день гинули десятки людей*». Слухати її розповідь було важко. Ще донедавна в наших селах знаходили рештки тих ненависних скрипучих тачок та кирки.

Перший потяг Жмеринка-Одеса. 1870 рік

7 червня 1870 року було відкрито рух поїздів з Києва до Одеси.

Відомо, що лінію Київ-Бірзула (нині Котовськ) з вітками від Жмеринки до Підволочиська і від Козятина до Бердичева будував французький капіталіст Фільоль, тобто роботи велись не під керівництвом влади, а силами акціонерних компаній.

На дільниці дороги Жмеринка-Вапнярка згідно генерального плану будівництва залізниці на певній відстані від вузлової станції Жмеринка мав бути відкритий полустанок, який носив би назву хутора Ярошинка, що належав строїнецькому пану Ярошинському. Але, як згадувалось раніше, за клопотанням заможного пеньківського пана Собанського, полустанок було перенесено ближче до маєтку Собанських. Але назву полустанку інженери-будівельники змінювати не стали через те, що у плані залізниці уже було позначене місце полустанку під назвою Ярошинка.

Цей невеликий на той час з 1-2 хвилинною зупинкою потягів полустанок докорінно змінив життя селян Пеньківки, які постійно були у пошуках роботи, щоб за зароблене чи продане змогти б прогодувати сім'ю.

З часом, у 1880 році, коли по залізниці почався інтенсивний рух поїздів у бік Одеси і Києва, полустанок Ярошенка був

переобладнаний на станцію. Але назву свою станція змінила невідомо ким на Ярóшенку. Нарешті настала можливість селянам Пеньківки дістатись до великих міст Росії. І чумацький шлях, що проходив через Вознівці, Бабину Долину, Пеньківку, Дубові Корчми та ін. став називатися залізницею.

Значення збудованої за клопотанням і сприянням пана Собанського станції біля Пеньківки зростало, як і великого залізничного вузла Жмеринки, розташованого на відстані 25 км.

Тут прокладено понад десять запасних та об'їзні колії станції, які періодично були зайняті товарними поїздами. Завантажені зерном, цукром, спиртом, нафтопродуктами, лісоматеріалами та будівельними матеріалами тощо, вони чекали свого часу для подачі їх до Одеського морського порту.

У 30-х роках минулого століття від станції Ярошенка було побудовано нову одноколійну залізницю (близько 90 км) у південно-західному напрямі до басейну Дністра. Вона мала забезпечити транспортування вантажних потоків цукрових заводів: Джурина, Деребчина, Моївки, Борівки, Гонорівки, а також Соснівки.

Разом із станцією розвивалася інфраструктура Ярошенки. Тут з часом було побудовано ряд складських приміщень, споруджено прирейкові розвантажувально-навантажувальні платформи з твердим покриттям завдовжки понад 300 м та шириною до 40 м з потужними кранами та іншою технікою.

Все це разом сприяло швидкому розвантажуванню та завантаженню вагонів з різними товарами і матеріалами на Ярошенській станції.

На відвідних коліях і всередині систем таких колій станції були побудовані потужні підприємства: «Заготзерно», в наступному перейменовано в хлібоприймальне підприємство «Союзхліб» із наявністю складських приміщень на 41 тис. тон зерна; нафтобаза на 10,5 тис. тон та система шести АЗС на території району; деревообробний завод, згодом перетворений на меблеву фабрику; склади цукрових, плодоконсервного та сокоморсового заводів, склади сільгосптехніки, сільгоспхімії, райспоживспілки та ін.

Магістральна двоколійна залізниця, заснована в 60-их роках XIX ст., з'єднала Київ і Одесу, Чорне й Балтійське моря, відкрила вихід до Москви, Донецька, Львова та Західної Європи.

Для мешканців села Пеньківки, тоді Ямпільського повіту, з'явився новий чинник стимулювання економічного розвитку, його спрямування, зайнятості населення та розв'язання соціальних проблем.

Станція Ярошенка сьогодні

Леся Українка, проїжджаючи поїздом у 1888 році з Волині до Одеси, мило любувалася подільськими краєвидами. Можливо, саме пеньківські сади пана Собанського справили на поетесу незабутні враження від побаченого з вікна «залізного велетня»:

– Онде балочка весела,
В ній хороші, красні села.
Там хатки садками вкриті,
Срібним маревом повиті.
Коло сіл стоять тополі.
Розмовляють з вітром в полі…
… Красо України, Подолля!

1960 рік. Фото на пам'ять. Колектив залізнодорожників після наради, на якій було вручено державні нагороди та відзнаки Іллічову Петру Опанасовичу (другий ряд, четвертий зліва – орден) і Литвиненку Миколі Володимировичу (перший ряд, другий справа – іменний годинник та Грамота) за термінове попередження служб залізниці про аварійну небезпеку на прогоні між Ярошенкою і Рахнами

Гордість станції Ярошенки

Батайло Григорій Леонтійович, стропільщик виробничої дільниці

Бегар Василь Кононович, машиніст моторного крана

Бухов Олексій Євгенійович, старший грузовий касир

Тарасенко Ольга Петрівна, ветеран транспорту, старший білетний касир

Пошелюжна Ніна Степанівна, старший срілочник. Нагороджена Орденом Трудової слави III ст.

Курдибаха Василь Дмитрович, складач поїздів

Ситник Павло Іванович, старший прийомо-видавач

Епоха пана Собанського

Останнім власником земель Пеньківки і Бабиної Долини був польський рід Собанських, викупивши їх у попередниці пані Маріани Мостовської. Новий польський пан Адам Марцилевич Собанський став володіти майже 1400 десятинами землі, а також селами Пеньківкою Мурафською і Бабиною Долиною.

Маючи достатньо досвіду ведення господарства, Собанський розумів, що старі методи господарювання, особливо після царських реформ 1861 року, треба замінювати новими, більш перспективними. Повз село будувалася залізниця Київ-Одеса, яка б давала великі можливості у розвитку і ведення сільського господарства, і будівництва на селі. Для цього перш за все його діями було перенесення місця зупинки поїздів із Ярошинки до Пеньківки, що було і зроблено зразу ж, коли сім'я Собанських поселилася у Пеньківці (1866 р.).

Після цього Собанський вклав великі кошти на розширення площ під садами. Були висаджені кращі на той час сорти яблунь і груш, завезених із-за кордону. Цю роботу виконував спеціально навчений і завезений з-за кордону садівник, німець за національністю Штефан Урбан. Він же згодом заклав відомий нам до тепер панський парк із водоймищем та алеями навколо нього.

А почалося це, насамперед, як згадував у свій час відомий світу наш земляк – лісівник Василь Дем'янович Байтала, з освоєння необроблюваних горбистих місцевостей, розташованих у межах маєтку та на прилеглих до нього територіях. На схилах різної стрімкості від 3 до 7º і більше поперек схилу наорювалися нешироκі смуги, а на стрімких – нарізалися тераси. В них і висаджували різні сорти плодових дерев, залежно від висоти та експозиції щодо сонця. Викликало здивування, що на північному боці схилу ріс на терасах найбільш теплолюбний горіх волоський. А на інших схилах від підніжжя до вододілу, смугами розміщувалися плодові породи, різні за висотою, формою намету, аж до стелючих. Було зарегульовано стік поверхневих вод, по вододілу влаштовано водовідвідні канави, а по низькодолу джерела взято в кам'яниці. Таке різноманіття спостерігалося ще в середині 20-30-х рр. минулого століття. Поміщик А. Собанський відвантажував вагонами до

Польщі неперевершені за смаковими якостями подільські фрукти та продукти переробки їх на власній гуральні.

Цікавим фактом для Пеньківки стало те, що німець-садівник Урбан прилучив до себе на роботу помічником місцевого хлопчину Ваню Вертепного. Помічник Вертепний настільки захопився роботою садівника, що згодом став знаменитістю навіть за кордоном. Про це буде сказано далі.

Для різного будівництва на селі Собанський насамперед організував будівництво цегельного заводу. Для цього він запросив до себе на роботу і утримував довгі роки спеціаліста у цій галузі – цегельника, який був родом із Німеччини. Цегельник умів виготовляти цеглу по особливому рецепту. В склад суміші розчину для виготовлення цегли входили, крім глини і піску, яйця, які пан скупляв у населення. Виготовлена цегла була міцною і довговічною, і не боялася вологи. Свідченням довговічності цегли, виготовленої у Пеньківці ще у XIX столітті, є теперішні панські будівлі, які збереглися до наших днів.

Серед вікових свідків панських споруд є теперішні залишки муру, яким був обнесений весь панський маєток із 14 гектарами парку в селі, який в народі називають «Огруд».

Пан Собанський за свої роки господарювання у Пеньківці побудував багато потрібних для нього і для жителів села об'єктів. Звичайно, найкращою будівлею у селі на той час був панський маєток. Але найбільш значимим об'єктом для села на той час, і на теперішній час, була залізнична станція, яку пан Собанський домігся побудувати і відкрити поруч із селом станцію Ярошенка, яка по проекту мала бути зовсім в іншому місці.

В селі було побудовано приміщення спиртового заводу (гуральні), конюшні (теперішні механізовані майстерні і автопарк радгоспу), вальцьовий млин, контору (тепер квартири для вчителів), лісопильню і навіть ткацьку майстерню, в якій виготовлялися з напівфабрикатів тканини для верхнього одягу, якого так не вистачало людям в ті роки.

Варто нагадати читачам про панський маєток, що красувався на пагорбі. Це була шестиповерхова будівля готичного стилю. В маєтку налічувалось аж 78 кімнат. В підвальних приміщеннях під маєтком зберігалося у великих ємностях вино, а також різне збіжжя. Старожили села згадували місцевого жителя села, який умів виготовляти вино у панській винокурні. Ним був Мазур Філімон. А Ксенія Мазур була куховаркою у пана.

Старожили села в свій час розповідали, що панський маєток виднівся на всю округу, з нього – з його штиля було навіть видно неозброєним оком жмеринський вокзал. (Це відповідає дійсності, тому що і Пеньківка, і Жмеринка знаходяться на високому плоскогір'ї у межиріччі Бугу і Дністра – А.Н.).

Щоб розповісти більш детально про маєток пана Собанського у Пеньківці, автор пропонує читачам розповідь старожила села Василя Петровича Швеця, який у свій час розповідав (мовою оригіналу, з додержанням мови розповідача – А.Н.):

«...Великий, у шість поверхів маєток під час революції у 1917 році матроси підірвали, шукали спирту. З шпиля маєтку було видно не тільки панські сади і землі, але й залізничний вокзал м.Жмеринки.

Пан був заядливим картьожником, виграв землі в карти у землевласника с. Федорівки (той був російським офіцером), аж попід саме село земля відійшла Собанському.

Мій дід був у пана лакеєм. Бабка розповідала, що в середині маєтку були такі стіни, які відсовувались і там стояли різні напої та ін. Пан був багатим, крім Пеньківки, ще мав 90 маєтків і поміcть. Любив прогулянки, улюблене місце було «Шпиль». Туди для прогулянок була встелена доріжка з кирпіча для брички.

Поміщик мав автомобіль та власного шофера. В діда Швеця був брат, він кермував автомобілем. А коли поміщик Собанський залишив Пеньківку, він забрав шофера з собою. Майно, коли пан виїжджав, грузили два тижні, а решту заховали. При будівництві котельні радгоспу (при радянській владі) щось в землі дістали, пішов гул при ударі. В с. Тарасівці, яке належало теж Собанському, ще довго жив бувший панський управитель. Його покликав директор радгоспу і запитував про панське добро, залишене в селі. Той відмовив розказати, тому що поклявся на Біблії, що збереже таємницю.

Волосна пеньківська управа знаходилась на місці теперішньої школи. Навпроти, через дорогу, на плацу стояв пам'ятник царю. Це було погруддя Миколи ІІ на колоні.

До маєтку дорога бруківкою була вже вистелена. Далі по селу стелити бруківку почали при румунах.

На запитання, чи були в пана Собанського діти, бабка розповідала, що була дочка. І що на пляшці «Рейну» (етикетка на пляшці від вина – А.Н.) було написано саме про цього пана і його дочку.

А ще бабка розповідала, що панський палац опалювався. В ньому стояли батареї, на кожній з яких стояв іменний герб Собанських.

Від маєтку дійсно існував підземний хід. За переказами він вів до залізничної станції. Вхід до нього зберігся на винокурні.

Під сходами, які ведуть на верхній поверх підвального приміщення, є кімната з дверима. В тому приміщенні в напрямку розташування маєтку є вимурований вхід. Закритий він дверима».

Приміщення контори пана Собанського, нині будинок для вчителів. Фото 2006 р.

До цієї детальної розповіді старожила Швеця В.П. слід з болем додати лише одне: сліпа руйнівна сила, що оволоділа жителями села під впливом більшовиків, спонукала їх до жорстоких і часто бездумних революційних вчинків: нищили твори мистецтва, цінні зібрання книг і картин, трощили і грабували красиві меблі та інше цінне майно. Після грабунку величезний панський маєток знищили, підірвавши його вибухівкою.

А як би радувало око наших теперішніх жителів Пеньківки, і не тільки Пеньківки, отой величавий, збудований митцями у

готичному стилі палац, якби було кому тоді, у 1917-му, зупинити руйнацію дарованої спадщини.

Таке, на превеликий жаль, діялося не тільки в Пеньківці. В сусідній Старій Мурафі, наприклад, спалили не лише панський маєток, а й безвинних екзотичних тигрів у панському звіринцю. Живцем… Руйнувати усе панське чи навіть царське більшовики вміли. Але «Новый мир» так і не збудували…

Звичайно, переоцінити вклад панської сім'ї Собанських в розвиток тодішнього села Пеньківки – неможливо. Він був, завдячуючи унікальним господарсько-підприємницьким здібностям пана Адольфа Марцилевича Собанського, б е з ц і н н и м ! Таких людей треба пам'ятати. Ця людина була грамотна, відповідальна і ділова.

І шумлять донині дерева у панському парку («Огруд»), а також у панському лісництві та у панських садах Пеньківки. Звичайно, дерева відмирають, але пам'ять про ЛЮДИНУ, яка дбала про них, про село, мусить бути вічною, як правда.

На жаль, не люди, а навколишня природа береже спогади про той далекий час, про добрі справи, які робив пеньківський пан.

Заздрісні розмови місцевих більшовиків, а згодом комуністів про надбагатство пана Собанського доходять і тепер до нас. Так, він був багатим паном. Не кожен тодішній поміщик володів легковим автомобілем. Але ж він вкладав величезні кошти для розвитку своїх господарств, якими він володів на Поділлі. Він зумів організувати і виробництво, і збут різних матеріалів, і продуктів харчування. Для цього Собанський використовував залізницю. Про його багатство в селі існує легенда, що він своїй любимій і єдиній доньці загорівся бажанням вимостити долівку її світлиці чистим золотом. Про що була мова з Імператором. Імператор задовольнив бажання поміщика, проте в приватній розмові натякнув Собанському, що, мовляв, не гоже топтати ногами государеве обличчя (мають на увазі зображення царя на золотих рублях у монетах). І запропонував золоті червінці викласти на долівці ребром… (Це ж скільки таких монет треба мати!).

По приїзді із столиці імперії Адольф Собанський відмовився від цієї дорогої забаганки і більше **використовував кошти на розбудову і розширення своїх володінь.**

Одна цікава деталь: В ту пору, коли Собанський придбав пеньківські землі, а це було у 1866 році, в селі нараховувалось всього 70 дворів. А вже у 1906 році у Пеньківці було 397 дворів. Це за 40 років. Це було нормальне явище – багатшав пан, багатіше жили і люди.

На жаль, події, які відбувалися на початку ХХ століття, дуже вплинули на розвиток не тільки Пеньківки і Бабиної Долини. У 1917 році, передбачивши їх наслідки, пан Собанський разом із сім'єю виїхав за кордон, залишивши своє господарство на управителя та охорону.

Пройшли роки…

Добрі справи, які зробив за свій вік для Пеньківки пан Собанський, залишилися на століття. Село пам'ятає це.

Погляд в минуле... Фото 2016 р.

Вдячні пеньківчани, вшановуючи пам'ять Людини, яка стільки зробила для мешканців села і краю, рішенням сесії сільської ради (протокол №88 від 5 жовтня 2016 року) на честь пана Адольфа Марцеловича Собанського його іменем названо заснований ним парк, що красується й сьогодні у центрі села.

У парку Собанського

Промисли селян Пеньківки і Бабиної Долини

Про допоміжні промисли та ремесла, якими займалися селяни Пеньківки і Бабиної Долини, автору повідомили старожили села. Адже таких даних у архівних джерелах не знайдеш і не прочитаєш. Залишається скористатися тільки спогадами старожилів. З їх розповідей стає відомо, наприклад, про один із видів господарської діяльності у нашій місцевості – *мисливство та рибальство.*

Пеньківка небагата на великі водоймища чи річки, так як знаходиться на вершині водорозділу річок Південного Бугу і Дністра. А тому такий вид промислу, як рибальство тут не дуже й поширений. Зате мисливством наші люди займалися здавна і займаються й тепер. Адже селам нашим належать великі лісові масиви, які багаті на здобич.

А тому протягом кількох століть у нашому селі окремі жителі й займалися *мисливством.* Об'єктом мисливства були колись і є тепер зайці, лисиці, кози, вепри і рідше бобри, видри, а також різна водоплавна дичина – гуси, качки.

Для полювання користувалися, крім вогнепальної зброї, різноманітними пастками, капканами, сильцями, сітками, петлями.

Багатовіковий народний досвід створив численні допоміжні засоби полювання, Щоб імітувати голос оленя, качки чи перепілки, використовувались різні *сопілки*, *манки*. Для маскування мисливці використовували різні засоби одежі і т.ін. В давні часи практикувалося полювання із тренованими собаками, на конях. Але таке полювання дозволяли собі тільки поміщики та заможні люди, які утримували іноді великі зграї гончих псів.

В селі й донині добре відомі імена давніх запопадливих мисливців – спадкоємців. Серед них: Анатолій Тесля, Петро Ткачук, Валерій Базилюк, Віктор Лисоконь, Володимир Алфьйоров, Ігор Котляр, Анатолій Капітон, Едуард Костюшко, Віктор Шевчук та інші.

Ці ж любителі природи займалися і рибальством, виїжджаючи на улови до великих водоймищ Бугу чи Мурафи. Сьогодні село називає відомого рибалку Добровольського Олександра Леонідовича.

Із переказів своїх предків пам'ятають старожили села, яким нелегким промислом, щоб прогодувати свої сім'ї, було для окремих жителів *чумацтво*. Окремі з них уже у XVIII–XIX століттях були активними учасниками цього нелегкого промислу.

Криниця на чумацькому шляху. Фото 2012 р.

А взагалі чумацтво, як торговельно-візницький промисел на Україні, відоме в XVIII–XIX століттях. Після приєднання нашого краю до Російської імперії і заснування Одеси (1794 р.), чумацька валка в кілька десятків возів вирушала в квітні від Бару і прямувала до Одеси в межах Поділля по Кучманському шляху (Бар-Маньківці-Станіславчик-Вознівці-Пеньківка-Юхимівка-Михайлівка-Юліямпіль-Ярове-Комаргород-Вапнярка-Крижопіль), а далі вздовж вододілу рік Дністра і Бугу. Часто селяни сіл Бабиної Долини і Пеньківки зустрічали і проводжали каравани возів, запряжених волами (коні хоч і швидше рухались, але менше могли тягнути ваги), які щоразу робили зупинки біля корчмів, що стояли на їх шляху у наших селах. А село Юліямпіль так колись і називали – Дубові Корчми. Ті місця, де стояли корчми, збереглися в цьому селі й донині. У сусідніх Вознівцях і донині жителі цього села називають топонім «Чумацькі криниці».

Їдучи поїздом до Одеси, тепер можна побачити значні ділянки залізниці, прокладені по шляху подільських чумаків, які долали його тоді на волах туди і назад майже за три місяці.

Чумацтвом в нашому краї займалися міщани і приписана до міщан дрібна українська шляхта, що проживала в селах Пеньківка, Строїнці, Семенівка, Зведенівка, Юліямпіль, Голинчинці, Юрківка та ін.

На своїх пароволових або четвероволових дерев'яних возах (мажах) везли до Одеси зерно, ліс, дьоготь, кустарні вироби, а

звідти – на пароволову мажу вантажили до 60 пудів солі (близько 1 т.) або в'ялену рибу, імпортні (переважно бакалійні) товари.

Барська чумацька валка поповнювалася в дорозі і до Кодими (Одещина) сягала сотні возів, де вже обирався отаман, який організовував охорону валки, збут привезеного та завантаження на зворотний шлях.

Особливо пожвавилося чумакування в нашому краї після 1817 року, коли Одеський порт став безмитним, що притягло туди багато значних іноземних купців. Були роки, коли подільські чумаки за сезон (квітень-жовтень) двічі водили свої валки до Одеси. Кожна поїздка пов'язувалась з ризиком нападу більших ватаг кочівників, розбійників, просто волоцюг. В одних випадках чумаки відкуплялися від грабіжників, в інших – відбивалися силою.

На кожному привалі в степу на ніч обоз готувався до можливого нападу, виставлялася варта, мажі ставили замкнутим чотирикутником.

В 50–60-ті роки XIX ст., останні роки подільського чумацтва, коли дорога до Одеси стала безпечнішою, чернову китичку величиною з волоський горіх – ознаку чумацького отамана – носили в дорозі по черзі досвідчені чумаки, а сіль, рибу, інші товари кожен вже закупляв на свій розсуд. З відкриттям залізниці до Одеси чумацтво припинило своє існування.

Поділля було колись і є тепер дуже зручною базою для розвитку *бджільництва.* Через дуже велику кількість роїв у нашій місцевості бджільництво мало характер лісового промислу. Це означає, що для людей було завданням тільки відшукати місце, де знаходився рій, щоб забрати потрібні його продукти. Пізніше бджільництво стало «домашнім» промислом. Особливо воно «одомашнилося», коли винайшли спеціальний рамковий вулик.

У Пеньківці й Бабиній Долині мед натуральний та інші цінні продукти бортництва (бортництво – це заняття видом промислу бджільництвом), відігравали важливу роль у харчуванні та особливо у лікуванні людей. Весь свій вік цим промислом займалися сім'ї Деркача, Скрипника, Зборовського Василя, Пація Віктора, Пахолюка Анатолія та ін. Жителі Пеньківки і Бабиної Долини постійно мали і мають можливість ласувати цілющим продуктом бджільництва.

* * *

Поширеною в селі на протязі довгого часу була *ковальська* справа. Ковалі були місцеві (осілі) й мандрівні (з числа циганів, що влаштовувалися на літні місяці біля села, на долинах, біля водоймищ. В Пеньківці цигани-кочівники часто зупинялися і розставляли свої шатра в районі вокзалу). Мандрівним ковалям-циганам селяни вимушені були нести своє вугілля й платню за роботу (в основному натурою продукти харчування). А тому такі ковалі були не вигідні для населення.

Своїх же ковалів у Пеньківці і Бабиній Долині було у свій час чимало. Якщо у сусідніх селах таких налічувалось один-два, у нас їх завжди було більше.

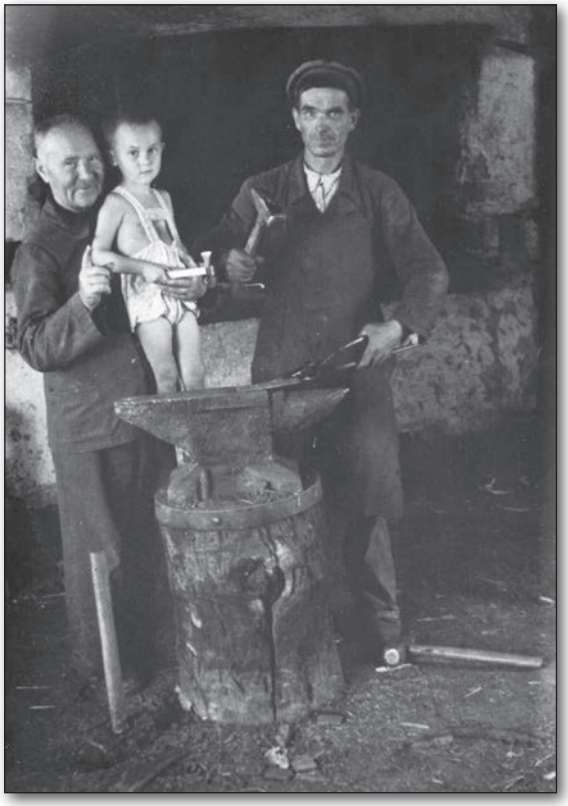

У сільській кузні. Зліва Шевчук Петро Іванович із внуком

Місцевий господар влаштовував кузню у вигляді однокамерної хатини. Вона була обладнана *горном,* ковальським *міхом*, коритом та діжкою з водою для гартування, стояком для підковки чобіт. Часто перед кузнею на подвір'ї лаштувалися навіс і стовп для прив'язування коней під час кування. До ковальського інструменту входили: ковадло з *конусом* з одного боку і приплюснутою *почвою* з другого, маленьке ковадло, молот дворучний, молот одноручний, молот-пробійник, рубило, зубило, лещата, ножиці, розточка для копит, ножівка, ключі та інструмент для нарізання різьби на гвинтах тощо.

Найчастіше ковалі працювали над виготовленням сільськогосподарського інструменту для селян: плуг, борона, сапа, серп, коса, підкова, цвяхи, оковка коліс та ін. Часто ковалі використовували значний обсяг слюсарних робіт. Таких людей в селі добре знали, багато з них працювали в колгоспній, радгоспній кузнях. А

також у кузні, що діяла при «Заготзерно». Серед них: Пруц Казимір, Скорич Григорій Леонтійович, Коваль Василь та ін.

Своїм умінням наші ковалі завжди ставали у пригоді селянам і вони з гордістю називають нині покійного Олексія Ситника.

У селах Пеньківці й Бабиній Долині оригінально будували й архітектурно оздоблювали сільські оселі. Як будівельний матеріал використовували камінь, дерево і перемішану з соломою глину. Хата накривалася чотирискатним солом'яним дахом з невеликим навісом. Наші умільці прикрашали покрівлю по краях рядами уступчастих гребенів із снопів. Справжніми майстрами, які досконало уміли прошивати житньою соломою дахи будівель, у Пеньківці і Бабиній Долині були: дід Архип, Василевський Леонід, дядько Семен, Гуртовий Анатолій, Швець Михайло та інші. Окремі з них вправно уміли покривати дахи не тільки соломою, а й рубероїдом, а згодом і оцинкованою чи чорною бляхою.

Читачам слід нагадати, що мова про будівельні роботи йдеться не про теперішній час, а про життя селян кінця ХІХ-го та ХХ ст. Це було тоді, коли ще хатні двері навішували на бігунах – дерев'яних осях через відсутність завіс. А невеликі вікна до хати ставили чотирикутними або круглими – в залежності від придбаного скла.

Селяни Пеньківки і Бабиної Долини добре пам'ятають своїх умільців-будівельників різних спеціальностей. Серед них муляри: Лебідь із Бабиної Долини, Кравцов Трохим; столяр Слободянюк Василь, плотники Підопригора Ілля, Базилюк Юзик, Курдибаха Євген та інші. Їхніми умілими й здібними учнями стали: Швець Михайло, Каргальськов Олександр, Карнаух Володимир, столяр Лішко Станіслав, Бертков Юрій, плиточники Куцолабський Роман, Швець Михайло та ін.

Колишні і теперішні майстри-будівельники користувалися і користуються тепер великим попитом і авторитетом серед забудовників і простих жителів села.

Великого символічного значення наші предки надавали печі. Вона не тільки осередок тепла – це духовний символ. Біля домашнього вогнища родина знаходила мир і спокій. Господиня розмальовувала піч візерунками. Найчастіше це були квіти або голуби.

Окрім печі, важливим місцем в оселі вважалось ліжко. Подружнє ліжко покривалось ліжником, на якому вишивався орнамент у вигляді ромбів, що є символом родючості. При народженні дитини наші предки благали Господа Бога, звертаючись до його

зображення на іконі, яка беззмінно висіла над ліжком чи в кутку кімнати, послати новій людині щасливу долю.

Місцем для спання здебільшого служив настил з дощок, накритий солом'яним матрацом. А щоб придбати дошки, їх треба було нарізати вручну. Таку роботу виконували умільці – трачі спеціальними пилами (див. фото). Це вже тоді, коли в Пеньківці пан Собанський побудував лісопильню, мешканці наших сіл мали можливість придбати готові дошки.

У хаті стояла ще нерухома лавка, на якій також спали вночі, а вдень до неї прикріплялась куделя для виготовлення ниток з пряжі. Під вікном знаходився стіл, поруч мисник для посуду та скриня для одягу. А посеред хати завжди гойдалась підвішана до стелі колиска з лози для немовлят, яку своїми руками уміли виготовляти жителі села.

Таке рідкісне ремесло з використанням лози перейняв від своїх предків житель села Цегольнік Микола Григорович. Із звичайної лози теперішній майстер, як і колишні майстри, вміє виготовити кошики, корзини та інші речі. Ще донедавна в людей села зберігалися зроблені такими майстрами колиски та кошики. І гойдалась колиска з лози, коли в хаті з'являлось мале дитинча, підчеплена під сволоком. Гойдалась під мамину пісню колискову, і виростали в тій колисці майбутні господарі, косарі, женці, ковалі, столяри, дівчата-красуні та гарні парубки. А після колиски дитя починало загартовуватись, рачкуючи по голій глиняній долівці в одній сорочці.

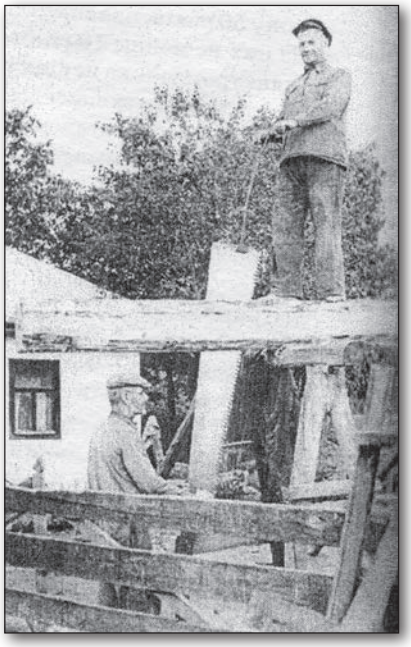

Так колись трачі пиляли лісометеріал на дошки. Фото 1958 р.

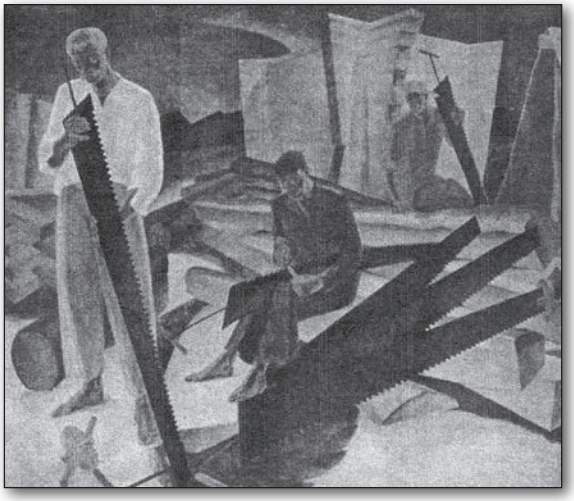

Стіни всередині хати і на фасаді білили, а бокові і задню стіни обмазували жовтою глиною. На зиму навкруги хати робили загату (обкладали хату соломою, околотами), тобто утепляли.

У селі панувала бідність, а тому під одним дахом скупчувалась ціла селянська родина разом із худобою і птицею. Податки сплачувалися від кількості димарів на хаті (кожна сім'я мала свій комин). Значно рідше у дворах заможніших селян стояла стодола для збіжжя чи коня і ще рідше будували комору.

Основною їжею бідного селянина в будні були чорний хліб, картопля, пшоняна каша. Картоплю їли майже завжди без жирів з солоним огірком або кислою капустою. М'ясні і молочні продукти вживалися здебільшого в свята. Їжу варили на світанку і одразу на весь день, до обіду тримаючи її в печі. Кухонний посуд був в обмеженій кількості, переважно глиняний – макітри, глечики для молочних продуктів, миски. Ніж, як правило, був один, зрідка була виделка для гостя, а ложки дерев'яні. Вся сім'я їла разом з однієї миски.

У селянських родинах обід розпочинався молитвою про «хліб наш насущний», бо надто важким був шлях хліба від землі до столу.

Зерно розмелювали на борошно в ручному млині, який називається жорнами. Це вже коли згадуваний вельмишановний пан Собанський побудував у селі в 1903 році вальцьовий млин, тоді наші селяни мали можливість отримувати борошно. А до цього зерно розмелювали жорнами.

Замішували тісто для хліба в ночвах (нецьках). Випікали хліб на капустяних листках у добре натопленій печі, з якої вигрібали жар коцюбою. Вставляли тісто в піч і виймали хліб, користуючись дерев'яною лопатою. Згодом сільські умільці навчилися виготовляти спеціальні металеві форми для випічки хліба.

Більшість селянських родин мала мізерні наділи землі. Багато селян мали тільки садиби – їх називали «городниками». А селян, у яких зовсім не було землі, називали «халупниками».

На своїх городах люди сіяли жито, бо потрібно було мати хліб і околот для покрівлі хати.

Садили капусту, вирощували огірки, які заквашували на зиму і зберігали в погребах. З червоних буряків настругували борщ (заквашували буряки в діжках і використовували до борщу). Ще мали картоплю, цибулю, часник, квасолю, біб. Садили соняшники, сіяли

мак. З молока виготовляли сир і солили його на зиму, бо коли запускалась корова, то з того сиру можна було зварити вареника.

Всі харчові продукти селяни заготовляли самі, адже супермаркетів та холодильників в той час не було, а дещо купити можна було тільки на ярмарках, що відбувалися далеко за межами села (Жмеринка – неділя, Шаргород – четвер, Мурафа – вівторок). І ота звичка по заготівлі продуктів для себе і не надіятись ні на кого, в жителів села збереглась до наших днів. Тепер погріб кожного селянина «забитий» на зиму різними консерваціями. Місцеві господині змагаються між собою, хто краще приготує оті консерви. А в Пеньківці люблять і вміють готувати. З давніх-давен село славилось умінням приймати гостей.

Вмілими куховарками Пеньківка і Бабина Долина славилися колись і славляться тепер, які вдало уміли приготувати безліч різних страв для багатьох учасників чи то весілля, чи то хрестин, чи проводів, чи похорон та ін. До таких старожили села відносять Зінаїду Чорну, Ніну Ситник, Ганну Душак, Олену Вертепну, Любу Ситник, а також Катю Лішко, Ганну Бондар та ін.

Пеньківський коровай

Ні одна значна оказія в селі не обходиться без прославленого подільського короваю. Не кожна господиня візьметься приготувати і випекти гарний і пишний коровай. А Ніні Бегар та Марії Ткачук короваї завжди вдавалися на славу! І поласувати шматочком їхнього короваю для кожного гостя є одне задоволення.

Це все можна оцінити, побувавши на весіллі, хрестинах, іменинах або на іншій оказії. Тепер чого тільки вже на тих столах не побачите!.. І кожна господиня старається зробити краще, ніж у куми було… А як уміють у Пеньківці припросити, то, мабуть, і мертвий не втримається. Автор не один раз відчував це на собі, побувавши в цьому селі.

Але слід відмітити, що на таких оказіях раніше основне місце відводилось не стравам, а пісні. Старше покоління пам'ятає ті часи, і трохи стає прикро, що в наш час обідніло село на гарну українську пісню, на запальний танець з присядками у парі, хоча можливості для цього є.

Хоча й без зайвої розкоші, але урочисто і цікаво проходили весільні обряди та інші свята. Їх завжди супроводжували музика і співи. Пеньківка здавна славилася своїми *музикантами*. Найпоширенішими інструментами раніше були скрипка, бас, бубон і цимбали, а також сопілка і кларнет. У селі й донині пам'ятають імена давніх музикантів духових оркестрів. Серед них: Олексій Дехтяр, Леонід Ситник, Іван Кушнір, Михайло Ясинецький, Анатолій Задуба, Василь Вихват, Василь Душак та ін.

До молодших музикантів, якими довгий час керував Віктор Кубко, належать: Куліковський Микола, Ситник Анатолій Леонідович і Ситник Анатолій Іванович, Міненко Микола, Носенко Олександр, Стиранчук Василь, Мазур Василь, Задуба Віктор, Сухарченко Віктор і його брат Анатолій, Шлапак Станіслав, Герасимлюк Юрій та інші.

А ще Пеньківка і Бабина Долина славилися і славляться на всю округу вмінням зробити «первак», тобто добрий міцний напій – самогон. Колись у селі були корчми, які тримали євреї. І часто сходились туди мужики на раду – пораду.

Бурякову горілку в Пеньківці почали виготовляти під час війни, за румунів. Буряки варили, давили з них сік, той сік на заквасці ставили бродити і по закінченні бродіння пропускали через традиційний самогонний апарат, який був не у кожного господаря. Часто цей апарат переходив в оренду з рук у руки.

Пізніше навчились гнати самогон з натертих солодких буряків. В них кидали дріжджі і чекали, коли переграє, а тоді гнали. На сучасному етапі горілку в селі гонять з цукру за тією ж технологією. І ставало радісним обличчя господині та й господаря, коли із змійовика (холодника) через колосок бігла в сулію чиста, як сльоза, самогонка, виграючи коралами (пацьорками) на поверхні, й мала аж зеленкуватий відтінок.

Тепер селяни женуть самогон тільки для своїх потреб, а після війни люди гнали його, щоб продати в Мурафі або й в селі (з-під поли!) і заплатити до сільради податок.

Багато хто в наших селах торгував тютюном з тією ж метою. Вирощували його у себе на городі. А найкращий самосад донедавна робив місцевий житель – той же майстер виробів з лози Микола Григорович Цегольник.

Тютюн – рослина вибаглива. За радянських часів його в деяких селах вирощували на полях просто цілими плантаціями. Це тоді, коли навколишні села успішно віками ростили цукровий буряк.

Про походження назви тютюну автору особисто довелося чути в с. Корчми (Юліямпіль) таку оповідь: Зупинились у степу чумаки й почали варити вечерю на могилі, яка поросла якоюсь особливою травою. Коли потім трава ця від вогню підсохла й загорілась, один чумак, вражений невідомим доти ароматом, що поширювався довкола, з подиву вигукнув: «Ти ба!» Нерозчувши, як слід, другий чумак, украй здивований, перепитав: «Табак?» – «Тю-тю» – «затюкав» на нього перший. – «Тютюн?» – знову спантеличено перепитав той, знов не розчувши. З того часу і стали називати нововідкрите зілля табаком і тютюном.

Тютюн давав мало прибутку через те, що у нашій місцевості ця рослина не завжди дозрівала. Особливо коли дощове літо. Тоді він масово догнивав на колгоспних полях та громадських садибах.

Поширеним селянським промислом, що базувався на використанні дешевого місцевого лісоматеріалу, було виробництво товарів з дерева.

Пеньківські майстри в свій час виготовляли сани, вози, колеса до них, бочки, столи, вулики, ложки, веретена, куделі, макогони. Робили навіть ткацькі станки, які, на жаль, не збереглися до наших днів. Уміли наші майстри виготовляти і музичні інструменти – сопілки, цимбали, а також меблі тощо. Цей промисел із дерева був у наших селах масовим.

Неперевершеним спеціалістом село називає ім'я Ситника Михайла Григоровича. Виготовлені вмілими руками майстра меблі прикрашають не один житловий будинок у Пеньківці й Бабиній Долині. Такими ж умільцями по різьбі та випалюванню дерев'яних речей вжитку селян є брати Козаченки Микола і Дмитро, Фоміч Сергій, Качур Дмитро Сергійович та інші.

Серед визначних умільців села жителі називають імена братів Тимофія Семеновича, Федора Семеновича, Григорія Семеновича та Дем'яна Семеновича Байталів. Тимофій прямо в своєму господарстві ще до початку Другої світової війни зумів налагодити виготовлення молотарок для обмолоту хлібів. Їх він виготовив аж сім. П'ять із них Тимофій Байтало передав до МТС, а дві використовувалися у господарствах місцевих селян. У нього на подвір'ї було налагоджено справжнє фасонно-ливарне виробництво підшипників. Була і своя невелика вагранка.

Федір Семенович був умілим столяром, а Дем'ян Семенович виконував дуже складні роботи по виготовленню коліс для возів, умів

зробити красиві виїзні фургони, прикрашені дерев'яними і металевими витворами. Умів також виготовляти зручні кінні санки.

Такими промислами колись займалися брати Байтали.

Нелегким деревообробним промислом у Пеньківці було і є тепер – *бондарство*. Асортимент виробів бондарів був дуже широким. Це і бочки, і діжки, і цебри для води, і відра, і балії, і коновки для поливу, і дійниці та ін.

Бондарський промисел вимагав від ремісника високої майстерності і необхідних навичок. Досить складною технічною операцією було встановлення дна посудини. Нелегким було й скріплення клепок кількома дерев'яними обручами. Це вже пізніше, у наш час, стали використовувати залізні обручі. Їх стягування було також ділом неабияким.

Старожили Пеньківки і Бабиної Долини з повагою називають імена бондарів. Серед них Дехтяр Степан, Плаксивий Сергій, Козаченко Анатолій, Ведецький Кіндрат на перевалці та ін.. Майстри були добре обізнані з якостями й властивостями різних порід дерева, підбираючи конкретно для кожного виробу чи його деталей спеціальні місцеві сорти: твердіші – дуб, березу, граб чи бук або м'якіші – наприклад, осику. Деревина заготовлювалася заздалегідь. Зрубані дерева розпилювали вручну, висушували, сортували тощо.

А Козаченко Анатолій, крім виготовлення чудових барилочок чи діжечок, ще займався копченням м'ясних чи рибних виробів. Його копчені домашні ковбаси були неперевершеною стравою у Пеньківці чи не на кожному весіллі, хрестинах, родинах, на яких збиралося багато людей.

Деякі жителі нашого села вміли шити кожухи та чоботи з оброблених овечих шкур. Ці та інші товари селяни продавали на ярмарках. Людей, які вміли виправляти шкури, називали *кушнірами*. Серед *шевців*, що вміли шити чоботи, капці, кожухи, в Пеньківці згадують Веселюка Андрія та Швеця Петра. Модельні чобітки, виготовлені ними, жителі села довго носили і пам'ятали їх, прикрашаючи свій домашній гардероб. Пам'ятають в селі як вмілу швею, що шила різний одяг, Надію Іванівну Чорну. Пошите нею пальто чи костюм носила не одна пеньківська жіночка. Вмілою швачкою славилася в селі й швачка Березовська та швець Євген Рожко, а також швеї із Бабиної Долини – Галина Сухаренко, Віра Лаврик та ін.

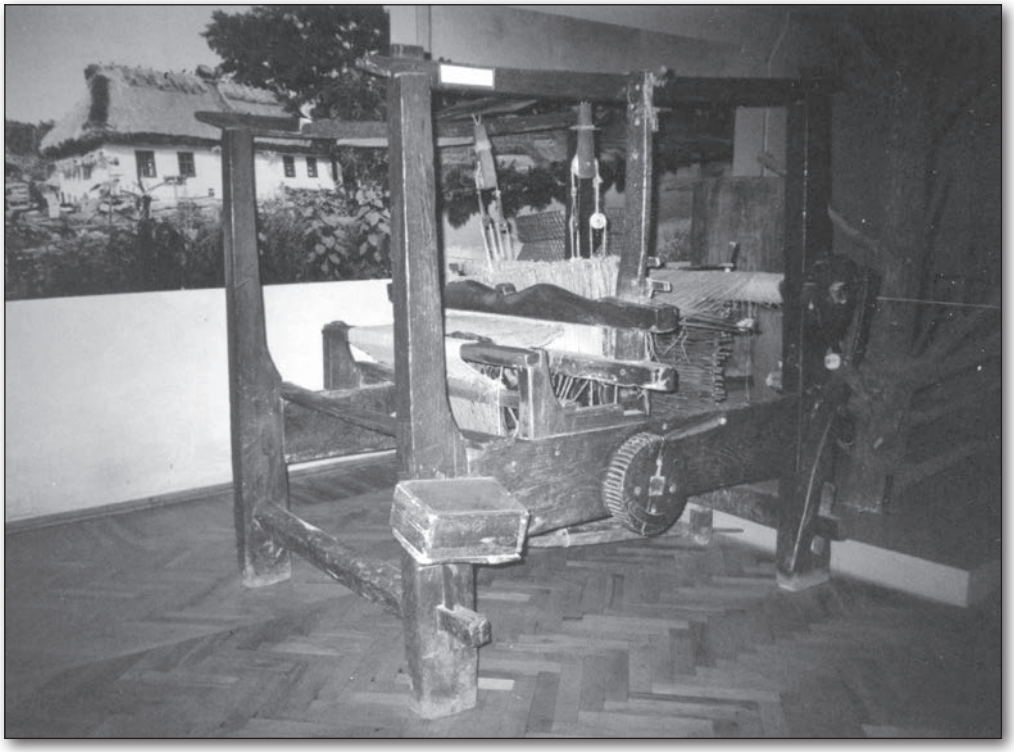

Ткацький ручний верстат для виготовлення полотна, килимів тощо

Ручна прядка для виготовлення конопляних та вовняних ниток, що зберігається й донині у сільських господинь. Фото 2013 р.

Нелегке ХХ-те століття

ХІХ століття для мешканців нашого краю залишило багато недобрих споминів. Експлуатація їхньої праці доходила до крайності, а плата за працю була мізерною, особливо для селян. Але порівняно з цим, рекрутчина, яка у роки агресивних воєн Росії, набула найбільшого поширення для українців, ставала нестерпною. І вже у кінці ХІХ-го і на початку ХХ століття, коли селяни мали можливість бачити, що робиться й твориться у містах (життя робітників, солдатська служба, студентство та ін.), ставали більш свідомими й налаштованими, як і робітничий клас, революційно. В селах серед населення стали з'являтися люди – посланці міст, які проводили агітаторську і пропагандистську нелегальну роботу по підготовці до збройних повстань і заворушень.

На календарі настало нелегке для існування неосяжної матушки – Росії ХХ століття. Настав час великого ленінського експерименту на території від Балтики до Тихого океану. Експеримент з побудови комунізму в Росії не вдався... Мабуть, треба його було робити не на такій величезній країні, а на малій. Наприклад, на Польщі, Швеції чи Данії.

Самодержавства у ХХ столітті ми позбулись, капіталізму теж. Настав час тоталітаризму. В кінці століття одержали демократію. Але як можна назвати сьогоднішню демократію? В Пеньківці слово «демократія» люди розшифрували по-своєму: демон-чорт, крат-влада...

Але далі про ХХ століття усе по порядку.

За архівними даними на початку ХХ століття у Пеньківці нараховувалось 397 дворів з населенням 2095 чоловіки (1906р.). Тоді ж у результаті аграрної реформи Столипіна, спрямованої, за словами американського історика Дж.Такманова, *«на дальший підрив глибоко вкорінених феодальних відносин і пробудження інстинкту приватної власності, який врешті-решт повинен був створити буржуазне суспільство дрібних фермерів»*, деякі пеньківські селяни та деякі селяни інших сусідніх сіл відійшли за межі свого села, утворюючи окремі господарства у вигляді хуторів.

За роки цієї ж Столипінської реформи певна частина пеньківських сімей мала бажання емігрувати в далекі Приморські чи

Хабаровські краї, а також у країни Європи, Канади, Південної Америки та ін. Саме малоземелля пеньківських селян (в середньому на сім'ю на початку XX ст. припадало від однієї до трьох десятин землі) поширювало наприкінці XIX – початку XX ст. серед місцевого люду еміграційні настрої, що співпали із першою хвилею еміграції. Її головними причинами у загальноукраїнському контексті визначають надмірну скупченість населення, брак вільних земель і безперервне подрібнення селянських господарств, нерозвиненість промисловості та неможливість працевлаштування, постійне зубожіння та турбота про майбутнє дітей. Ця категорія населення (ті, хто вирішив емігрувати) також певною мірою відчувала наближення воєнних катастроф і соціальних потрясінь, що їх ніс із собою початок XX століття. На жаль, автору не вдалось встановити прізвищ сімей, які виїхали з села добровільно, але старожили села стверджують, що такі сім'ї і роди в Пеньківці були. Для емігрантів у далекі регіони Росії владою виділявся транспорт (окремі залізничні вагони) аж до місця призначення.

Можливо тепер, дізнавшись про цю книгу за допомогою Інтернету, люди, корінь роду яких із Пеньківки-Мурафської, таки відгукнуться і ми дізнаємось про їхні роди та імена людей, яких розкидала доля по всьому світу.

Початок XX століття приніс на Україну цілий ряд воєн. Війна Росії з Японією, Імперіалістична, громадянська війна. А тому варто відзначити, що значна частина пеньківських чоловіків брала участь у цих війнах.

Частина з них загинули, особливо багато в боях під Карпатами, багато повернулось додому каліками. В умовах тодішніх воєн, особливо у І-й Імперіалістичній війні 1914–1917 рр. лікування поранених у ноги чи руки зводилося до їх ампутації.

На жаль, списків пеньківських учасників тих воєн в архівах чи у сільраді не залишилось, а пам'ять людська здатна забувати…

Ішов 1914 рік. Пеньківка належала до Ямпільського повіту, а потім із 1917 року до Жмеринського повіту і була волосним центром до 1923 року. В Європі розпочалась Перша світова війна. Причин для війни було багато, але приводом для її початку стало вбивство 28 червня 1914 року в боснійському місті Сараєво спадкоємця австро-угорського престолу ерцгерцога Франца – Фердинанда та його дружини членом сербсько-хорватської націоналістичної групи Гаврилом Принцом.

Спочатку війна мала загальноєвропейський характер. 19 липня Німеччина, яка була союзником Австро-Угорщини, оголосила війну царській Росії, яка підтримувала Сербію. Потім проти Росії виступили Австро-Угорщина і Туреччина.

Згодом війна набрала світового характеру. В неї було втягнуто 38 держав і тривала більше чотирьох років. Світ ще не знав стільки горя і страждань. Порожніли села, в містах зупинялися фабрики і заводи, нікому було працювати.

Загальна чисельність воюючих з обох сторін була більше 70 млн. чоловік. З них 10 млн. загинули, а 20 залишилися каліками. Головним тереном воєнних дій Першої світової війни були західно-українські землі. Бої йшли з перемінним характером.

«8-а російська армія О.Брусилова атакувала німецькі і австро-угорські війська в Галичині. Під час Галицької битви (серпень-вересень) російські війська 3 вересня захопили Львів. У битві з обох сторін брали участь 1,5 млн. вояків».

(П. Б. Полянський. Всесвітня історія 1914–1939 рр., К. 2004, с. 16)

В основному мобілізовані селяни із наших сіл направлялись у район бойових дій, які відбувалися у Карпатах, а точніше на Тернопільщині.

Наприкінці ХІХ-го і на початку ХХ століття наше Поділля являло собою відсталий край із забитим, темним та неписьменним населенням. Це був в основному аграрний район. Однак, після скасування кріпосного права у 1861 році почала добре розвиватися цукрова промисловість. Так, відомо, що на Поділлі було побудовано 52 невеликої і середньої потужності цукрових заводів. Для Пеньківки таким заводом став Деребчинський. Селяни навколишніх сіл почали масово збільшувати посіви цукрових буряків, які до цього часу вирощували тільки для потреб тваринництва, як корм. Пеньківські селяни, завдячуючи своєму пану Сабанському, в основному, мали де заробляти на прожиття. В селі діяли млин, гуральня, цегельний завод, лісопильня. Потребували робочої сили панські сади, ліси і маєток. Але найбільше робочих рук потребувала залізниця, на якій містилася станція Ярошенка.

Працюючі у сільському господарстві селяни заробляли в день по 20 копійок. Робітники станції, гуральні, лісопильні та ін. організацій заробляли по 6–7 крб. за місяць. Селяни, в основному жінки, шукали роботу по наймах у сусідніх селах: Михайлівці, Вознівцях, Строїнцях, Федорівці та ін., де панські землі засівалися цукровими

буряками. На цих плантаціях цукрової сировини застосовувалася праця великої кількості жінок і навіть дітей.

Через копійчану заробітну плату та через велике фізичне навантаження жителі наших сіл не знали добра. Більшість населення продати не мали що, а купити не мали за що. Хоча ціни на продукти були помірні.

Наводимо відомості про середньо-довідкові ціни в базарні дні по містечку Мурафа за січень 1907 року.

Назва товару	**Ціна за пуд**
Борошно житнє	90 коп.
Борошно пшеничне: 1-го сорту 2-го сорту	1 крб. 75 коп. 1 крб. 20 коп.
Борошно кукурудзяне	85 коп.
Жито озиме	75 коп.
Пшениця озима	90 коп.
Ячмінь	70 коп.
Овес	75 коп.
Гречка	70 коп.
Горох	63 коп.
Просо	75 коп.
Кукурудза	60 коп.
Крупи ячмінні	1 крб. 20 коп.
Крупи пшеничні	1 крб. 20 коп.
Картопля	12 коп.
Волове м'ясо: 1-го сорту 2-го сорту	4 крб. 50 коп. 4 крб.
Сало свиняче	8 крб.
Сало волове: топлене нетоплене	6 крб. 50 коп. 4 крб. 50 коп.
Масло коров'яче: топлене нетоплене	10 крб. 12 крб.
Олія конопляна	5 крб. 40 коп.
Цибуля	50 коп.
Гас	1 крб. 70 коп.
Буряк свіжий столовий	10 коп.
Кисла капуста, відро	30 коп.
Оцет	1 крб. 50 коп.
Перець, фунт	42 коп.

Волосний старшина підпис

Волосний писар підпис

(ДАВО, Ф. 333, оп.1, спр.8 арк.19)

Через важку працю та соціальне гноблення неспокійно було в країні. Неспокійно стало і в Пеньківці. Переважна більшість населення села завжди жила в злиднях і змушена була працювати за мізерну плату.

На початку ХХ століття революційний рух охопив усю Росію. В травні-червні 1905 р. у нашій місцевості в районах бурякосіяння страйки та заворушення сільськогосподарських робітників набрали значного масового характеру. Це була сама гаряча пора року – пора обробітку посівів цукрових буряків. Своє незадоволення до поміщика Собанського проявили в жовтні 1905 року і пеньківські селяни. Але до серйозного повстання в Пеньківці не дійшло. Пізніше, в 1906–1907 рр. село переживало нове революційне піднесення, але багато селян не вірили в можливість добитися перемоги шляхом революції, а тому революційний рух пішов на спад.

Люди страйкували, але страйки відбувалися стихійно, через це вони проходили періодично ціле літо.

Початок ХХ століття приніс на Україну цілий ряд воєн. Війна Росії з Японією, Імперіалістична, громадянська війна. Окремих учасників Імперіалістичної та громадської воєн старожили Пеньківки згадують. Серед них: Білий Іван Семенович, Резнік Василь Прохорович, Бегар Стах Йосипович, П'ятак Андрій, Тютя Іван Кирилович та інші.

Пошук імен учасників І Імперіалістичної та громадянської воєн триває.

Розділ III
Початки радянської влади

Буремні 20-ті роки XX століття

Роки І Імперіалістичної війни розорили поміщицькі та селянські господарства Пеньківки. На фронт із сіл забирали чоловіків разом із кіньми та возами.

1917 рік. У великих містах Росії переворот. Повстали робітники і наших міст: Вінниця, Жмеринка, Могилів. Звістка про повалення самодержавства була радісно сприйнята населенням нашого краю. У селах Шаргородщини радянську владу було встановлено на початку листопада 1917 року, але вже 23 листопада під час Української революції влада перейшла до Центральної ради, яка протрималася у нас на Шаргородщині до лютого 1918 року. Тоді ж, в Пеньківці була знову встановлена радянська влада. Організаторами революційної боротьби в Пеньківці були місцеві згадувані демобілізовані воїни: Білий І. С., Резнік В. П., Бегар С. Й., а також Ковальчук С. Л., Ситник І. Я. та ін. Жителі Пеньківки, як і у 1905-1907 р.р., організувалися на боротьбу проти землевласника.

Після лютневих і березневих подій 1917 року, відчувши настрій місцевих селян і чутки, які ширились через місцевий телеграф, від пасажирів на станції, а також з вуст солдатів, які поверталась скаліченими з Імперіалістичної війни, місцевий поміщик пан Собанський залишає свої володіння на управителя і виїжджає за кордон, захопивши найнеобхідніше.

Організатори повстання в селі організували поділ панських земель, яка була поділена між безземельними та малоземельними селянами. Землю селяни ділили між собою згідно кількості душ, які проживали в сім'ї.

В селі настала анархія та безвладдя. Влада дуже часто змінювалася. В країні йшла громадянська війна. На нашому Поділлі владу захоплювали різні воєнні формування, які кожен, мобілізувавши наших чоловіків до свого війська, забирали в населення коні, корови, свині, фураж та різні продукти харчування.

Із спогадів колишнього пеньківського старожила Ковальчука Семена стає відомо, що влада в селі мінялася майже кожен день…

Після більшовиків владу на початку березня 1918 року захопили австро-угорські війська і війська гетьмана П. Скоропадського, які протрималися в селі до середини листопада 1918 року. В цей час було відновлено дореволюційний адміністративно-територіальний устрій. Селом керував староста, якого обирав сход села. Але на процес державотворення в нашому краї негативно впливала присутність чужих військ. Своєї української армії в краї не було. Іноземці часто вдавались до зловживань та жорстокого поводження з населенням. Хто чинив опір (а такі випадки в Пеньківці були), тих заарештовували або й розстрілювали.

Конфлікти між населенням і владою Скоропадського призвели до створення повстанських загонів. Дії партизанів у нашій місцевості були досить вагомими. Так, у травні 1918 року на перегоні залізниці між станціями Будьки і Ярошенкою ними було пущено під укіс військовий поїзд із німецько-австрійськими вояками. На Шаргородщині та навкруги розгорнувся повстанський рух під проводом Ю. Криворучка, що в подальшому призвів до падіння влади гетьмана в краї. Повстанці, або, як їх називала наступна влада, «бандити» боролися не тільки із гетьманщиною, але із новоявленою владою з Москви. Це вже був не просто бандитизм (бандити по хлівах і погребах з кулеметами і гарматами не ходили), а боротьба нашого народу за волю, за державність України.

Головний отаман Військ УНР Семен Петлюра згодом писав (мовою оригіналу):

«Ми виступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Ніхто не хотів її визнати, як самостійну державу, ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Єдиною боротьбою, упертою і безкомпромісовою, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе і бореться за своє право, за свою свободу й державну незалежність. Ті, що легковажили наш рух, тепер побачили, що ми така сила, якої не можна не брати на увагу. Самі російські большевики словами Леніна заявляють, що тільки через боротьбу з Україною большевизм не дійшов до Західньої Європи. Признаймося без гордощів і без зайвої скромности, що за час двохлітньої нашої боротьби (1918-1920 рр.) ми створили українську націю, яка й надалі активно боротиметься за свої права, за право самостійно й ні від кого не залежно порядкувати на своїй землі».

Як же відбувалися події у згадуваних роках?

З листопада 1918 року до середини грудня цього ж року владу на селі взяли петлюрівці. Надалі в цю зиму в селі було безвладдя.

І вже після тримісячного безвладдя, Червона Армія під командуванням Миколи Щорса прогнала петлюрівців і встановила у наших селах радянську владу, яка проіснувала до кінця червня цього ж 1919 року;

– 2 липня 1919 року петлюрівці знову захопили наш край;

– 30 липня 1919 року С. Петлюра, разом із царським генералом Денікіним, встановили свою владу, яка проіснувала до кінця 1919 року;

– 6 січня 1920 року Червона Армія під керівництвом Котовського і Щорса відновили радянську владу на Поділлі, в тому числі й на Шаргородщині.

6 квітня 1920 року армія С. Петлюри разом із польською армією знову захопили наші шаргородські землі, встановивши свою владу. Згідно розпорядження прем'єр-міністра УНР І.Мазепи від 23.02.1920 року, який знаходився у Могилів-Подільському, полковнику Удовиченку було наказано приступити до формування дивізії на території Могилівщини, в т.ч. і на Шаргородщині. З наших навколишніх сіл мобілізували чоловіків до армії Української Народної Республіки (УНР), якою командував С. Петлюра. До армії С. Петлюри вступали і жителі наших сіл. Окремі з них загинули, виборюючи ще у 20-х роках минулого століття вільну Україну. На жаль, тих, хто приймав участь у боях за вільну Україну в складі армії УНР село пам'ятає не всіх. Серед них: Думанський Микола Михайлович, Пономар Микола Артемович, 1900 р.н. та ін.

А влада знову і знову мінялася:

– в червні 1920 року влада на селі знову стала належати більшовикам;

– у вересні 1920 року Шаргородщину захопили польські війська;

– 14–15 листопада 1920 року радянська влада у нашому краї встановлена остаточно, українську державність втрачено.

Виснажені такими частими змінами влади наші селяни не мали змоги впоратися біля своєї землі. В селі, як і в країні в цілому, настав голод. Це був 1921 рік… але боротьба наших селян за незалежність не припинялася. Місцеве населення, окремі мешканці сіл радянської влади не визнавали. В нашому краї поширився партизанський рух, який влада називала бандитизмом. На території мурафських, шаргородських, джуринських сіл діяли окремі партизанські штаби.

Ще з середини жовтня 1920 року залишки українського війська, що оперували на схід від р.Збруч, активізували свою діяльність аж до нашої місцевості. Більшовики змушені були залишити Поділля.

Після подій кількарічних воєн та безвладдя, в селі настали економічні негаразди. В Пеньківці 1400 десятин панських земель, що були роздані селянам у 1917 році, погано або й зовсім не оброблялись. Створений в листопаді 1920 року в селі Комітет Незаможних Селян (КНС) землю між селянами розділив, але обробляти селяни були не в силах. До складу комітету ввійшли місцеві селяни Драгомарецька Марія, Шкварчук Палажка, Рожко Пистина, Капітович Настя, Байтало Василь, Ковальчук Семен, Костюшко Яків, Дармонд, Музика та інші. Очолив КНС Ковальчук Семен Іларіонович. Разом із сільським комітетом владою було створено Пеньківський волосний КНС. Його очолив Сорокін Фадул Кирилович. Новоявлена влада всяко прагнула донести до селян нові закони. В селі часто проводились загальні збори. На вічі піднімались досить актуальні для того часу питання, зокрема й про боротьбу з епідемічними хворобами, зокрема тифом. Пеньківська волосна управа порушила клопотання про відкриття земської лікарні, куди б сільські старости волості могли б привозити хворих.

У січні 1921 року в Пеньківці створено сільську раду, її очолив Каськов Полікарп Семенович. Але сільська рада ніяких дій без домовленостей із комітетом незаможних селян вдіяти не могла. Сільська рада і комітетники разом закінчували розподіл панської землі, організовували владні структури та сприяли веденню боротьби з партизанщиною, що поширилася в краї. Згодом сільську раду очолив Базилюк Йосип Данилович.

Серед повстанців керівників загонів з Пеньківки не зафіксовано, але партизанських отаманів з сусідніх сіл, які керували боротьбою проти московської влади у нашому краї, було чимало. Серед них:

Дук – сподвижник отамана Л.Чорногуза (Леонтій Чорногуз – уродженець с. Рахни-Лісові, загін діяв у зоні залізниці, у селах, що прилягали до неї: Рахни-Лісові, Бушинка, Сліди, Краснянка та ін. Загін складався із 60-ти повстанців при двох кулеметах. Загинув 10.02.1921 р.). Очолив повстанців після його загибелі 10.02.1921 р. На початок березня 1921 р. численність загону Дука складала 40 чол. 12.03.1921 року убитий при спробі втечі з-під арешту. Залишки загону Дука розсіялися по Ярошенському та Пеньківському лісах.

Вовк Федір Пилипович – повстанський ватажок, родом із с. Тарасівка теп. Жмеринського району Вінницької області. Відомий своїм нападом на управління Станіславчицької раймліції, під час якого було звільнено арештованих в'язнів *(ДАВО, ф.Р-6023, оп. 4, спр. 11255, арк.6).*

Бойчук Семен Дорофійович – повстанський отаман. «Вище середнього зросту, блондин, велике обличчя, в роті великі передні зуби, з яких 2-3 золоті, (…) одягнений в шкіряну тужурку і хромові чоботи, озброєний новим карабіном та револьвером системи «Наган», біля боку планшет» *(ДАВО, ф. Р-848, оп.8, спр.17, арк. 108).* Родом з с. Уяринці теп. Тиврівського району Вінницької області. Сестра Ганна, 1894 р.н. Загін Бойчука впродовж 1924-1928рр. діяв на території Вінницької, Тульчинської та Могилівської округ. Ядро загону складало 14 чол., разом з активом і пасивом – 180 чол. За час свого існування загоном Бойчука, здійснено 75 нападів на кооперативи, сільради, грошові каси, вбито і поранено понад 10 відповідальних і рядових співробітників міліції та представників військових частин, убито понад 25 активістів. *«**Банда Бойчука, –** зазначалося в секретному донесенні начальника Вінницької окружної міліції президії Вінницького окрвиконкому від 23.10.1928 р., **– як встановлено останніми її проявами, мала майже виключно політичний характер**».* Інше тогочасне джерело (директива ДПУ УСРР від 27.03.1928 р.), відзначало роль і місце загону Бойчука в загальній картині повстанського руху на Україні: *«Оперуюча в Тульчинській, Вінницькій, а за останній час і в Могилів-Подільській окрузі банда Бойчука за ступенем активності і вираженими нею політичними тенденціями є найбільшою і найнебезпечнішою зі всіх банд, існуючих на території УСРР» (ДАВО, ф. Р-595, оп.11, спр.16, арк. 142).*

19 липня 1928р. ударною групою Вінокрміліції Бойчук і його сподвижник Кукурудза Оксентій були підступно вбиті в будинку лісника Вороновицького дільничного лісництва Самойлова, який за свою зрадницьку поведінку отримав 300 крб. Усе ж після загибелі отамана залишки його загону продовжували ще деякий час свою діяльність.

Головчук – інтендант шепелівської дивізії, керівник підпільної організації у Жмеринському повіті, до якого входило с.Пеньківка (організація створена в 1921 році).

Ільницький Семен Якович – повстанський отаман, полковник Армії УНР, командир Окремого Наддністрянського куреня.

Народився бл. 1883 р. в с. Кетроси (нині – с. Довжок) теп. Ямпільського району Вінницької області. Батько, Яків Вікторовоич, мав бакалійну лавку та молотарку. Мати Надія Миколаївна. Брат Степан (1880 р.н.) Сестри Гафія, бл. 1896 р.н. (чоловік Арсен Петрович Лічман, 1885 р.н.), Марфа, 1902 р.н. Закінчив з відзнакою церковно-парафіяльну школу в Кетросах та сільськогосподарське технічне училище в м. Сороки (Бессарабія). Під час 1-ї світової війни командував полком на Румунському фронті. Був двічі поранений. В 1918 р. – організатор та керівник Марківської козацької сотні. На початку 1919 р. – керівник збройних сил «Ямпільської республіки» та командир Окремого Наддністрянського куреня, співдіяв з Армією УНР. У 1920 р. – отаман повстанського відділу в 300 чол., який оперував у Ямпільському та сусідніх районах.

Тогочасні джерела зазначали, що загін Ільницького почав активно діяти в жовтні 1920 р.: *«До 1 жовтня в Ямпільському повіті було спокійно, банди з'являлись на межі Брацлавського повіту в Пеньківській і Рахнянській волості, були випадки вбивства чотирьох продпрацівників. З нашого боку були вжиті заходи щодо спіймання, але банди сховалися в Брацлавському повіті. Банди переслідували виключно грабежі. Із зміною на фронті, в південній частині повіту з'явилась банда в 25–30 чол. під командою петлюрівського полковника Ільницького, уродженця с. Кетроси Ямпільського повіту. Зазначена банда пересувається на конях, озброєна гвинтівками, має 2 автомати; перший наліт вчинила з 3 на 4 жовтня на с. Бабчинці, де розгромила волосний ревком, знищила справи, забрала телефонний апарат, побила сторожа, розгромила канцелярію начальника районної міліції»* (ДАВО, ф. Р-2625, оп.2, спр.2, арк.102).

З Бабчинців загін Ільницького направився в с. Клембівку, де також розгромив волосний ревком (04.10.1920 р.). 06. і 07.10.1920 р. загін Ільницького до 200 чол. перебував у с. Вербка Волоська Мястківської волості. 26.10.1920 р. загін Ільницького в цьому ж селі вбив агента продкомісії і забрав у сільревкомі всі папери. Перед цим, 18.10.1920 р. в с. Янкулів (нині – с. Іванків) повстанці (25 вершників) захопили у полон 14 червоноармійців, 13 з яких були розстріляні за селом, а один утік. В с. Кетроси повстанцями знищено місцевих активістів Дмитра Красуцького, Дем'яна Домбровського, Семена Теслера, Пайтелеймона Стопчинського, Ціпу Мермаштейна та ін. В листопаді 1920 року був оточений червоноармійцями на чолі з Яковом Домбровським в хаті селянина

Г. І. Михайловського в с. Кетроси. Під час спроби втечі був убитий. Дружина Ільницького того ж року разом із загоном повстанців пішла у Румунію. Станом на 1970 рік в с. Довжок Ямпільського району проживала його племінниця – Вдовцова Ганна Степанівна.

Соколов Андрій («Сокіл») – повстанський отаман, ватажок «1-го Наддністрянського повстанського загону». В ніч на 21.06.1921 р. загін Соколова в 50 чол. був у с. Кісниця теп. Ямпільського району Вінницької області, де забрав фураж, залишивши розписку. Вранці 25.06.1921 р. загін Соколова в 150 чоловік зайняв містечко Жабокрич теп. Крижопільського району. «Міліція і місцева влада розбіглась, в містечку встановлена петлюрівська влада» (ДАВО, Ф. Р-1139, оп. 1, спр. 140, арк. 48). Проте до справжніх повстанців зазначені акції не мали зовсім ніякого відношення. Інший документ підтверджує це: «Банда Сокола розбита червоноармійцями біля с.Володіївці… Банда, що нишпорила в Ямпільському повіті з 20 червня, виявилась… загоном Особвідділу Кінкорпусу т. Примакова для розкриття петлюрівських організацій» (ДАВО, Ф. Р-925, оп.8, спр. 59, арк. 3). Отже, під маскою загону Соколова на Поділлі тривалий час діяли червоні диверсанти. Справжній **Соколов 29.06.1921 р. в с. Ярошенка мав бій** із сотнею полку 8 черкоздивізії. В ході бою було вбито 18 повстанців, захоплено їхню канцелярію і поранено отамана, якому вдалося втекти із залишками загону. На 07.07.1921 р. загін Сокола в 80 вершників при 4 кулеметах знаходився в Джуринському лісі. На початку серпня того ж року зазначалось, що *«банда Соколова в останній час також встигла збільшитись до 100 піхоти, 40 кінних, є підстава вважати, що така збільшилась перейшовшими з Румунії. Активних виступів банди не було»* (ДАВО, Ф. Р-587, оп. 1, спр. 52, арк. 3). Імовірно, що таким чином червоні продовжували проти повстанського руху свою підривну діяльність.

З документів відомо, що після жовтневого перевороту більшовики використали протизаконний метод боротьби з тероризмом. Чекістам було дозволено брати заручників серед невинних жителів краю.

На Поділлі таку антитерористичну практику було запроваджено наказом губвійськради від 6 жовтня 1921 року, а саме: *«Громадяни ...призначаються відповідачами за діяльність бандитів. Вони зобов'язанні своєчасно попереджувати владу про появу банд, затримувати її учасників і передавати владі. У випадку вбивства чи*

поранення в селі бандитами представника Радвлади, червоноармійця, чи члена комнезаму – розстрілюється один з відповідачів» говориться в наказі.

«Списки відповідачів, – згадував в свій час Семен Ковальчук, – *складалися наспіх... Була взята за основу книга подвірних списків, складених близько 60 років тому назад. В результаті до відповідачів вносились померлі душі, або члени комнезаму. Але, слава Богу, все минулося. Жертв в селі не було. Хоча в селах діяли банди, а також повстанські загони – рештки Українського війська, які боролися за самостійну Україну».*

Чимало подолян зазнало наруги від таких дій терористичної влади. Було зрозуміло, що радянська влада у нашому краї утвердилася за рахунок військових сил радянської Росії.

Селянам надокучали постійні відвідини окремих повстанських загонів, або, як їх називала радянська влада – бандитські ватаги, що діяли у 1921–1930 роках у нашій місцевості. Ці загони очолювали вище згадувані подоляни. Повстанські загони мали на озброєнні кулемети, гвинтівки, нагани та шаблі. Окремі загони мали при собі й гармати. Загони рухалися на конях, долаючи великі відстані.

В даний час, коли для істориків та краєзнавців відкрилися таємні архіви КДБ колишньої держави СРСР, дізнаємось, що то були не банди, які ходили по хлівах та погребах (для цього кулеметів не потрібно), а окремі повстанські загони, які діяли партизанськими методами і боролися із новою радянською владою, представленою із Москви. Повстанці не бажали коритись московським завойовникам, таких як, наприклад, М. Муравйов, девіз якого звучав: **«...Мы идем на Украину с мечем и огнем, устанавливаем советскую власть».** А комісар Армії та Флоту Росії Лев Троцький, він же Лейба Бронштейн, найближчий соратник В. Леніна, посилаючи в Україну з Москви своїх пропагандистів, наказував у таємній інструкції:

«Пам'ятайте, що так або інакше Україну треба повернути до Росії. Без України немає Росії, без українського хліба, вугілля, заліза, руди й Чорного моря Росія існувати не може. Вона задихнеться, а з нею і совєтська влада, і ми з вами».

(Богослов Богдан. Сіонізм проти українців, Одеса, 2001, с. 89).

Інструктаж Троцького добре запам'ятали й теперішні московські керівники в особі Путіна та його посібників, які ніяк не можуть погодитися із втратою навіть впливу на Україну.

Загін московських комсомольців перед відправкою на Україну. 1920 р.

І не дивно, що окремі наші патріоти тоді наносили вагомий збиток більшовицьким військовим.

Ось лише один з епізодів цієї віковічної героїко-трагічної боротьби. Зокрема, у 1921 році офіційне більшовицьке джерело повідомляло: *«Протягом 1919-20 року зі зброєю в руках проти нас виступило на Україні, в різний час і різних містах, понад мільйон повстанців. За цей час повстанцями і партизанами вбито сто сорок тисяч червоноармійців, чекістів, комуністів і працівників продовольчих установ та загонів. За цей самий час органами ЧК і особливо відділами військових частин, лише за офіційними даними, розстріляно понад чотириста тисяч повстанців та їх посібників, і все-таки з весною 1921 року ми маємо нову хвилю повстань».* (Кульчицький Ю. Шаблі з плугів. – Львів, 2000. – С.208).

Повстанці тих років тепер **занесені до списків захисників Української Народної Республіки,** які боролись за самостійну Україну ще у 20-х роках ХХ століття у роки Української революції 1917–1920 р.р. Не всі провісники волі боролись за самостійну Україну. Були й такі, які брались за зброю щоб прожити, а то і розбагатіти. І тих, і інших було багато.

Так, при ознайомленні із «політико-економічними оглядами», що зберігаються у Вінницькому колишньому партійному архіві за 1924 рік дізнаємось, що у червні 1924 року біля станції Ярошенка

були пограбовані троє громадян із с.Мурафа. Напад скоїла озброєна група бандитів, які вкрали у потерпілих 1300 крб. золотом.

Таких випадків пограбування людей було у нашій місцевості багато. Наприклад, у тих же «Оглядах…» знаходимо факт пограбування пасажирів під Юхимівкою. Банда з трьох чоловік, озброєних револьверами і обрізом напала на людей, серед яких був секретар Мурафського райпартполітвідділу, забравши гроші і револьвер.

(ДАВО, ф.р.925, оп.8, спр.5, арк.107)

(ДАВО ф.р.835, оп.1, спр.11, арк.257)

(ДАВО ф.р.925, оп.8, спр.80, арк.162)

(Завальнюк К. Провісники волі, Літин, 2005 р.)

Із 1921 року Радянський уряд оголосив нову економічну політику, що почалася зі скасування продрозкладки і проголошення натурального податку, дозволу приватної торгівлі і використання найманої праці. По суті ж справи продрозкладка не припинялась.

Тим часом по селах продовжувалась справжня війна – селяни виступали проти політики уряду, вірні ленінці взялися за втихомирення бунтівників. 15 травня 1921 року у всі губернії України надійшла телеграма з позначкою «таємно». У ній було записано: *«Со всех концов Украины доносятся сведения о растущем контрреволюционном движении в виде активных действий против частей Красной Армии и Советских отрядов. Рост их с каждым днём увеличивается и широким размахом охватил Украину, в частности Подолию. По своему характеру эти отряды принято называть «бандами». К числу губерний, особенно охваченных бандитами, относится Подолия».* Революція в Україні продовжувалася.

Щоб допомогти новій владі утримувати порядок, в селах було утворено комнезами (комітет незаможних селян – КНС), в тому числі й у Пеньківці. Восени 1921 року в Пеньківку для волосного комітету із Жмеринського повіту надходить розпорядження із вимогою утворення «застави».

У приписці до інструкції зазначається, що «Заставы несут следующую службу:

1. Ловят дезертиров и сельских бандитов.

2. Опрашивают всех незнакомых, которые появляются в селе.

3. Проводят расстрелы тех, кого нельзя расстреливать в селе».

Згідно з Постановою Раднаркому від 19 квітня 1921 р. в Пеньківці утворено «трійку», такий собі місцевий дикунський трибунал.

Члени «трійки» (за переказами старожилів, їх начебто в селі було навіть декілька) допомагали органам радянської влади збирати в селі податки, а також «призначали відповідачів» за будь-які прояви бандитизму.

В архівах збереглися документи, які регламентували роботу таких бузувірських «трійок»:

«1. Ответчики назначаются из расчёта один на двадцать хат.

2. Не зачислять в ответчики бедных селян.

3. Ни один случай проявления бандитизма не должен оставаться безнаказанным. В случае убийства или ранения в селе бандитами представителя Советской власти, красноармейца или члена комнезама расстреливается из ответчиков двойное число. Вопрос, кто именно, разрешается жребием, который тянут все ответчики.

4. В случае скрытия тел убитых, кара увеличивается вдвое.

5. Если убийство происходит между селениями, отвечают ответчики двух селений.

6. Имущество скрывшихся ответчиков конфискуется полностью.

7. Наравне с ответчиками отвечают граждане, в домах которых находили приют бандиты.

8. Ответчики, представившие Советской власти арестованным бандита или оказавшие помощь в разгроме банды, переводятся в кандидаты. При повторении освобождаются вовсе от ответственности.

9. Рядовой бандит, попавший в банду по темноте, может заслужить прощение выдачей главарей...»

У телеграмі Раднаркому України Подільському Губчека 26 квітня 1921 року говориться, що селянство Подільської губернії надзвичайно агресивне до органів влади, звичним явищем є вбивства радянських працівників, що збирали податки, червоноармійців та міліціонерів. У зв'язку із цим ставиться таке завдання: «Установить во всех сёлах и деревнях место нахождения близких родственников бандитов: матерей, жён, детей, сестёр, братьев. Уведомить население, что в случае повторения убийств эти заложники будут расстреляны».

Початки радянської влади

Радянська влада в Пеньківці вперше була проголошена ще в січні 1918 року, але через часті зміни різних влад, остаточно була встановлена в листопаді 1920 року. Сільська рада в Пеньківці практично почала свою роботу в січні 1921 року. Першим її головою був обраний Каськов Полікарп Семенович.

В різних кутках сіл Пеньківки і Бабиної Долини силами радянського активу з числа раніше згадуваних членів КНС – комітету незаможних селян – організовувались окремі колективні спілки (ТСОЗ – товариство спільного обробітку землі), до якого входило до двох десятків дворів. Першим таке товариство у Пеньківці створене у серпні 1923 року із наявних у дворових господарствах 84 гектарів землі під назвою «Незаможник» *(див. фото із музею).* Товариство очолив Шевчук Петро Іванович. До складу товариства увійшли: Шевчук Петро Іванович, Лисоконь Ганна Пантелеймонівна. Біла Ганна Севастьянівна, Різник Василь Прохорович, Біла Ірина Ємельянівна, Білий Андрій Семенович, Білий Іван Семенович, Бегар Олександр Йосипович, Шевцов Степан, Бегар Стах Йосипович, Лисоконь Андрій Герасимович, Линська Вікторія Йосипівна, Ковальчук С.І., Шевчук Ф.С., Шевцова Л.К., Кухар Ф.І., Кухар Г.З., Рожко М.М., Рожко М.Г.

Шевчук Петро Іванович – 1-й голова ТСОЗу

Бегар Стах Йосипоивч

Шевцов Степан – 2-й голова ТСОЗу

Резнік
Василь Прохорович

Линська
Вікторія Йосипівна

Біла
Ганна Севастьянівна

Біла
Ірина Омельянівна

Білий
Іван Семенович

Білий
Андрій Семенович

Бегар
Олександр Йосипович

Лисоконь
Андрій Герасимович

Лисоконь Ганна
Пантелеймонівна

Слід зазначити, що якраз у 1923 році села Пеньківка і Бабина Долина стали належати до Мурафського району. А Пеньківська волость, яка із 1917-го по 1923 рік належала до Жмеринського повіту, перестала існувати. У цьому році відбулася реорганізація адміністративно-територіального устрою Поділля. Повіти і волості скасовано, а на їх місці утворено округи та райони. Пеньківська сільська рада увійшла до Мурафського району Могилівської округи. Такий устрій діяв до 1930 року.

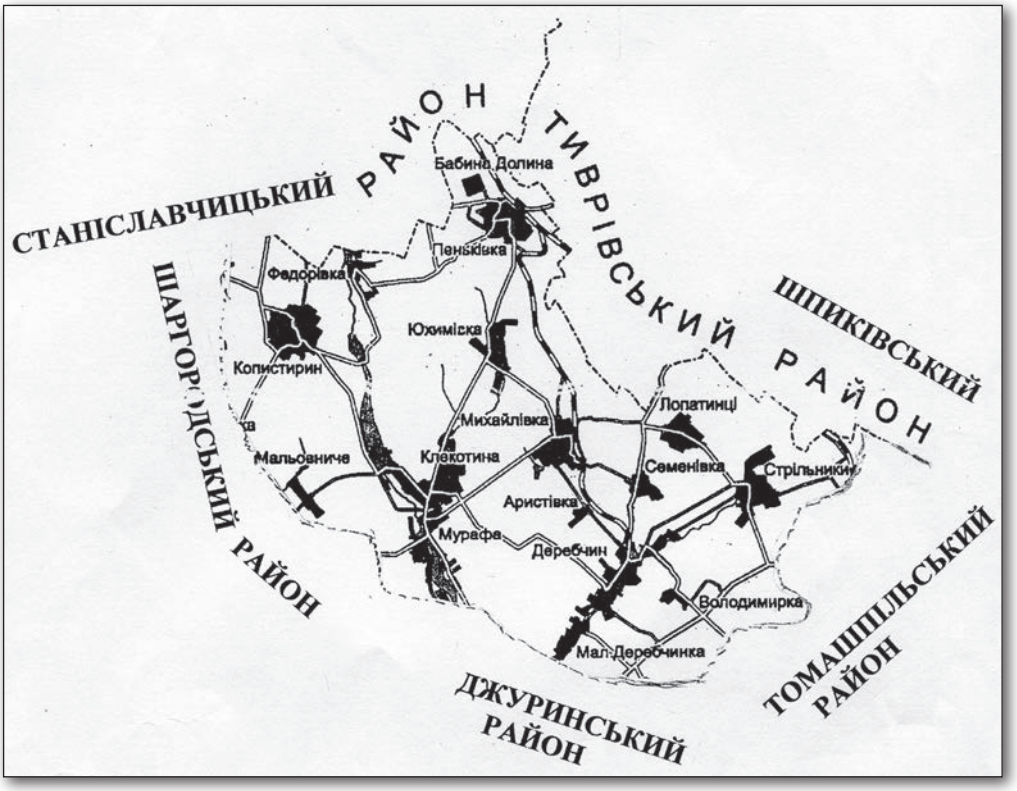

Мурафський район у межах 1926 р.

Зима 1921–1922 рр. видалася напрочуд холодною і сніговою. Замети сягали таких розмірів, що перешкоджали рухові поїздів. Пеньківські селяни під військовим конвоєм виганялися для розчистки залізничного полотна.

Після суворої зими настала весна, яка принесла в село епідемію сипного тифу. Тільки у березні 1922 року в Пеньківці зареєстрованого 39 випадків захворювання на тиф.

У той же час в районі Пеньківської волості з'явилась кримінальна шайка злодіїв з 8 чол., яку очолював отаман Назар Яровий. Основний промисел бандитів – крадіжки коней і збіжжя, які здійснювалися вночі шляхом розбирання стін, виламування дверей, вікон тощо. Врешті Ярового зловила міліція. Сталося це наприкінці травня 1922 р.

Становище в Пеньківській та інших волостях повіту погіршувалося ще й тим, що сюди почали прибувати біженці з голодуючих місцевостей Поволжжя та України. Особливого полегшення свого становища тут вони не могли знайти, бо місцевий урожай 1921 року був дуже низький, від чого голодувало чимало бідніших селян. Безоглядні реквізиції хліба владою робили свою справу. Повітовий відділ соціального забезпечення у рапорті до повітвиконкому (4 березня 1922 року) охарактеризував ситуацію наступним чином: *«За последнее время замечена в уезде большая смертность лиц, прибывающих из голодающих местностей Поволжья и Украины и бедноты (местной). Замечалось, что трупы лежат непохороненными трое и более суток. Похоронное бюро укомхоза за отсутствием средств не в состоянии справиться с возложенными на него обязанностями…»*.

Серед голодуючих прибульців було багато дітей. На 16 листопада 1921 року на Поділля прибуло 6 800 дітей з голодуючих губерній. У Жмеринці було розформовано санпотяг №159, яким прибули діти з Поволжжя. У лютому 1922 році у Жмеринському повіті було оголошено тиждень допомоги голодуючим дітям. Частину безпритульних приписали до окремих сіл, дворів, організовували рухомі дитячі ясла. З'явилися такі безпритульні і у Пеньківці, які були направлені із Жмеринки.

Як згадувалось раніше волосне село Пеньківка входило до Жмеринського повіту Подільської губернії. Якою була ситуація в тодішніх селах, можна зрозуміти із уривків історії Жмеринського району, які вдалося розшукати.

Так, 4 березня 1921 р. в Жмеринці відбулось урочисте свято юнацтва: програма включала демонстрацію, мітинг і спектакль. Повідомляється, що цього дня було зібрано 741 135 крб. на допомогу голодуючим.

25 серпня 1921 р. жмеринські комсомольці провели день допомоги голодуючим, зібравши 100 млн. пудів хліба (6 тон) та випустивши газету «Молодь – голодуючим».

До 24 лютого 1922 р. від Жмеринського повіту надійшла така допомога на користь голодуючих: хліб – 117 млн. пудів, гроші – 20 млн. 173 тис. крб. У звіті комісії про грошові надходження до фонду допомоги голодуючим говориться, що до 1 березня 1922 р. Жмеринський повіт здав 68 млн. 258 тис. крб. Були тут і кошти, зібрані в Пеньківці та волості.

Медична амбулаторія в Пеньківці. 1921 р.

Районна влада приділяла велику увагу Пеньківці, так як село мало в собі велику, на той час, інфраструктуру. В зв'язку із поширенням у Пеньківській волості епідемії тифу в с. Пеньківці запрацювала медична амбулаторія. Завідував нею фельдшер Чорний М. Г. Рішення про відкриття медичної амбулаторії приймалися на сходці села.

(ДАВО, ф.р. 489, од.зб. 868, с.с. 48-51)

За ініціативи віче села ще з 1921 року в Пеньківці було продовжено роботу споживчого товариства, яке раніше діяло з 1909 року в селі. Першим головою новоорганізованого сільпо було обрано тов. Олексієва. До складу споживчого товариства входило всього 40 пайовиків.

У 1924 році в селі на базі панської лісопильні було засновано Ярошенський деревообробний цех, який згодом у 1928 році переріс у лісопильний завод, а потім у меблеву фабрику. Керував заводом І. Флакс.

Робітники лісопильного заводу Ситник Роман Олексійович із помічником

У 1923–1929 роках в селі новою владою було організовано кільканадцять артілей, кооперативів та товариств.

Автору вдалося відшукати їх назви та функції кожної із виявлених організацій. До переліку таких ввійшли: артіль «**Незаможник**», ТСОЗи «**Перемога**», «**Новий сівач**», сільськогосподарський кооператив «**Прогрес**» (1924 р.), товариство групового насадження садків «**Злагода**» (1929–1930 рр.), товариство садово-виноградно-городнє-пасічникове «**Плодовар**» (1930 р.) та ін. Названі сільськогосподарські організації були за своїм складом і чисельністю їх членів найбільшими. Але були й невеликі такі ж організації, до складу яких входило по 3–5 домогосподарств.

Згодом такі кооперативи, як «Злагода», «Прогрес», «Плодовар» увійшли до складу радгоспу (радянське господарство).

(ДАВО, ф.р. 2217, оп.1, од.зб. 59, с. 264)
(ДАВО, ф.р. 2217, оп. 1, од.зб. 26, с. 69)
(ДАВО, ф.р. 2217, оп. 2, од.зб. 29, с.18)
(ДАВО, ф.р. 401, оп. 1, од.зб. 4, с. 126)
(ДАВО, ф.р. 137, оп. 1, од.зб. 864, с.5)

У 1927 році при Ярошенській станції побудовано нафтобазу, яка вміщала у собі всього 15 кубічних метрів нафтопродуктів.

З 1925 року в Пеньківці почав діяти комсомольський осередок. Очолив осередок місцевий юнак Марчевський Геннадій Стахович, 1909 р.н.

При Пеньківській 4-річній трудшколі ще з 1922 року діяли курси по ліквідації неписемності серед населення села. Діяли також курси підготовки «Всеобуч». Цікаву фотографію учасників цих курсів передав до музею колишній організатор радянської влади на селі, місцевий житель Червінський Ф.

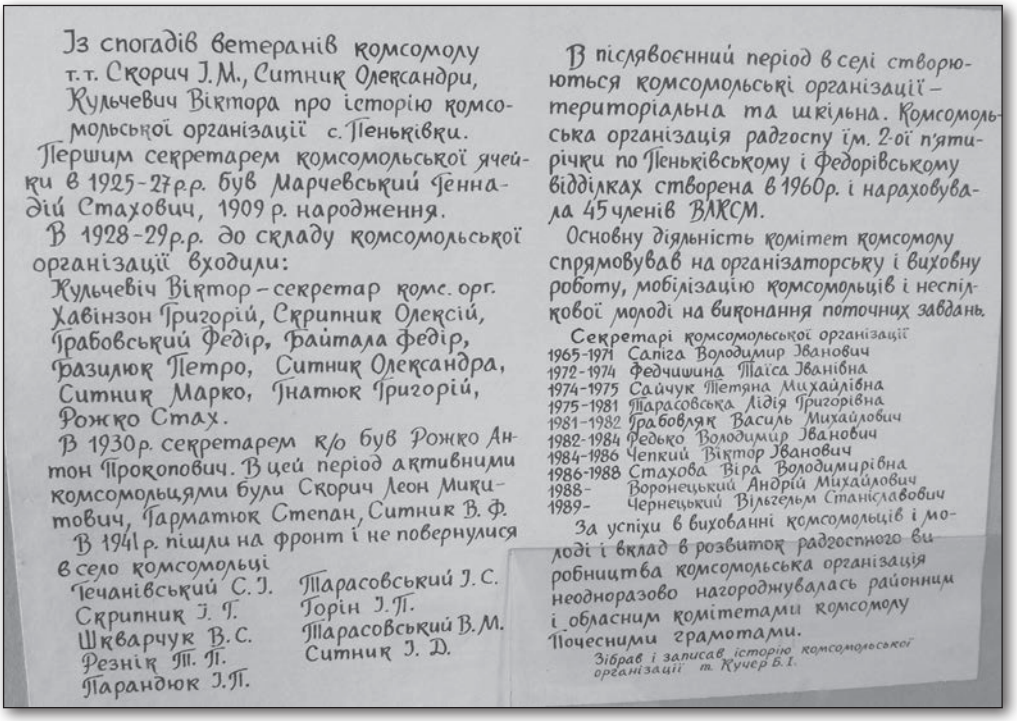

Із спогадів ветеранів комсомолу т.т. Скорич І.М., Ситник Олександри, Кульчевич Віктора про історію комсомольської організації с. Пеньківки.

Першим секретарем комсомольської ячейки в 1925-27р.р. був Марчевський Геннадій Стаховіч, 1909 р. народження.

В 1928-29р.р. до складу комсомольської організації входили:

Кульчевіч Віктор – секретар комс. орг.
Хавінзон Григорій, Скрипник Олексій, Грабовський Федір, Файтала федір, Фазилюк Петро, Ситник Олександра, Ситник Марко, Гнатюк Григорій, Рожко Стах.

В 1930р. секретарем к/о був Рожко Антон Прокопович. В цей період активними комсомольцями були Скорич Леон Микитович, Гарматюк Степан, Ситник В. Ф.

В 1941р. пішли на фронт і не повернулися в село комсомольці

Гечанівський С. І.
Скрипник І. Т.
Шкварчук В. С.
Резнік Т. П.
Парандюк І. П.
Тарасовський І. С.
Горін І. П.
Тарасовський В. М.
Ситник І. Д.

В післявоєнний період в селі створюються комсомольські організації – територіальна та шкільна. Комсомольська організація радгоспу ім. 2-ої п'ятирічки по Пеньківському і Федорівському відділках створена в 1960р. і нараховувала 45 членів ВЛКСМ.

Основну діяльність комітет комсомолу спрямовував на організаторську і виховну роботу, мобілізацію комсомольців і неспілкової молоді на виконання поточних завдань.

Секретарі комсомольської організації

1965-1971 Саліга Володимир Іванович
1972-1974 Федчишина Таїса Іванівна
1974-1975 Сайчук Тетяна Михайлівна
1975-1981 Тарасовська Лідія Григорівна
1981-1982 Грабовляк Василь Михайлович
1982-1984 Федько Володимир Іванович
1984-1986 Чепкий Віктор Іванович
1986-1988 Стахова Віра Володимирівна
1988- Воронецький Андрій Михайлович
1989- Чернецький Вільгельм Станіславович

За успіхи в вихованні комсомольців і молоді і вклад в розвиток радгоспного виробництва комсомольська організація неодноразово нагороджувалась районним і обласним комітетами комсомолу Почесними грамотами.

Зібрав і записав історію комсомольської організації т. Кучер Б. І.

Матеріали із музею історії села

Слухачі курсів «Всеобуч» при Пеньківській школі. 1922 р.

У 1926 році на хуторі Бабина Долина організовується окреме товариство по спільному обробітку землі (ТСОЗ), яке очолив місцевий житель Ситник Василь Іванович. Згодом це товариство, до

якого входило 21 домогосподарство, стало прообразом майбутніх колективних господарств (колгоспів). І коли в селах нашого району, починаючи з 1928 року, проходила масова колективізація індивідуальних селянських господарств, у Бабиній Долині на базі цього ТСОЗу було організовано колгосп «Хлібороб», який згодом носив назву «Червоний орач». До новоствореного колгоспу увійшло 93 селянських господарств із Бабиної Долини та з вул. Хатки села Пеньківки.

Контора Федорівського радгоспу, до якого належало пеньківське відділення

У 1925 році в Пеньківці створюється відділок радгоспу із земельною площею 160 га на базі саду і частини земель, що належали колишньому багатію, пану Княгицькому Амвросію Іллічу. Кооперативи «Злагода», «Прогрес», «Плодовар» були приєднані до радгоспу.

(ДАВО, ф.р. 925, о.1, од.зб. 19, с.с. 374-379)

На жаль, у роки НЕПу в Пеньківці часто проявлялися факти безгосподарності місцевої влади. Так, із «Оглядів…», що зберігаються у архівах, дізнаємось, що селяни масово розкрадали панське майно, яке тепер (1925 р.) уже належало місцевому радгоспу. Вирубували цінні дерева з парку, розбирали цеглу із панських будівель, а також покрівельні матеріали, які потім продавали у Мурафі на базарі.

У тих же роках у Пеньківці було створено на базі існуючих вже ТСОЗів два колгоспи. Один із них розташувався на землях при виїзді із села на Шаргород, де тепер міститься паливний склад. Назву цьому когоспові після назви ТСОЗу «Незаможник» селяни надали ім'я Сталіна. Перейменування «Незаможника» сталося після того, коли цей ТСОЗ в числі кращих брав участь у сільськогосподарському конкурсі.

(ДАВО, ф.р. 40, о.1, од.зб. 220, с.с. 102-105, 316)

Актив села 1933 р.
Сидять: Кушнір Петро Павлович – завгосп, 1934-37 р.р. голова к/г «Червоний орач»; Громик Трохим Абрамович – уповноважений РВМВС, 1945-46 р.р. голова к/г ім. Леніна; Якубовський Василь Миколайович – комірник.
Стоять: Ситник Іван Митрофанович – 1925-30, 1932 р.р. голова Пеньківської с/ради; Зеленський Адам Йосипович – голова місткому Пеньківскього віддулу р/госпу «Шлях до комунізму» 1934-38 р. голова к/г ім. Леніна; Патій Іван Павлович – бригадир к/г «Червоний орач»

Організаторами сільського музею при Будинку культури с. Пеньківки ще у 80-х роках минулого століття було встановлено імена голів цього колгоспу. Ними були:

Шевцов Степан (очолював «Незаможник»),
Шевчук Петро Іванович,
Линський Аполінарій Іванович,
Білий Іван Семенович,
Байтала Василь Тимофійович,

Хміль Григорій Остапович,
Старжинська Явдокія Миколаївна,
Заграй Степан Степанович,
Добровольський Зіновій Семенович,
Кучер Болеслав Іванович,
Бунь Андрій Данилович,
Чорнопіщук Василь Максимович,
Чорний Степан Максимович.

Новостворений колгосп ім. Косіора, а потім ім. Леніна в свій час очолювали:
Зелінський Адам Йосипович,
Бондар Дем'ян Йосипович,
Дмитренко Павло Макарович,
Багладій Антін Лаврентійович,
Скорич Іван Микитович,
Громик Трохим Абрамович,
Чепкий Іван Самойлович.

Створений у 1928 році колгосп «Червоний орач» очолювали:
Ситник Василь Іванович,
Шевчук Василь Семенович,
Грабчак Григорій Іванович,
Кушнір Петро Павлович,
Скрипник Михайло Петрович,
Стрілан Іван Павлович,
Чорний Карпо Кирилович,
Каськов Полікарп Семенович.

Велика роль у проведенні колективізації належала комсомольцям, а з 1929 року – комуністам. Адже в цьому році у Пеньківці було створено перший комуністичний партійний осередок, секретарем якого був обраний Резнік Василь Прохорович.

Як свідчать архівні документи, при створенні колгоспів серед широкого загалу членів партії не було єдиних поглядів на колективне ведення сільськогосподарських робіт. Багато членів партії вбачали в колективізації селянства утопічну ідею створення колективних господарств, що підтвердилось в практичному житті через багато десятиріч. Життя селянина навчило, як і яким способом проводити сільськогосподарські роботи, а не

використовувати необдумані вказівки партійної верхівки: коли йому сіяти, обробляти чи збирати вирощений урожай. На протязі багатьох тисячоліть селянин добре засвоїв мудру природну науку ведення сільськогосподарського виробництва. Партійні верховоди давали вказівки селянину вирощений урожай зернових вкладати в покоси, після дощу з цього врожаю залишалось мізер зерна, бо знизу зерно геть проростало. Селянин добре знав, що зерно в колосках нескошених стебел після дощу швидко висихало під дією природних явищ. Тож не було такої великої втрати зерна вирощеного врожаю.

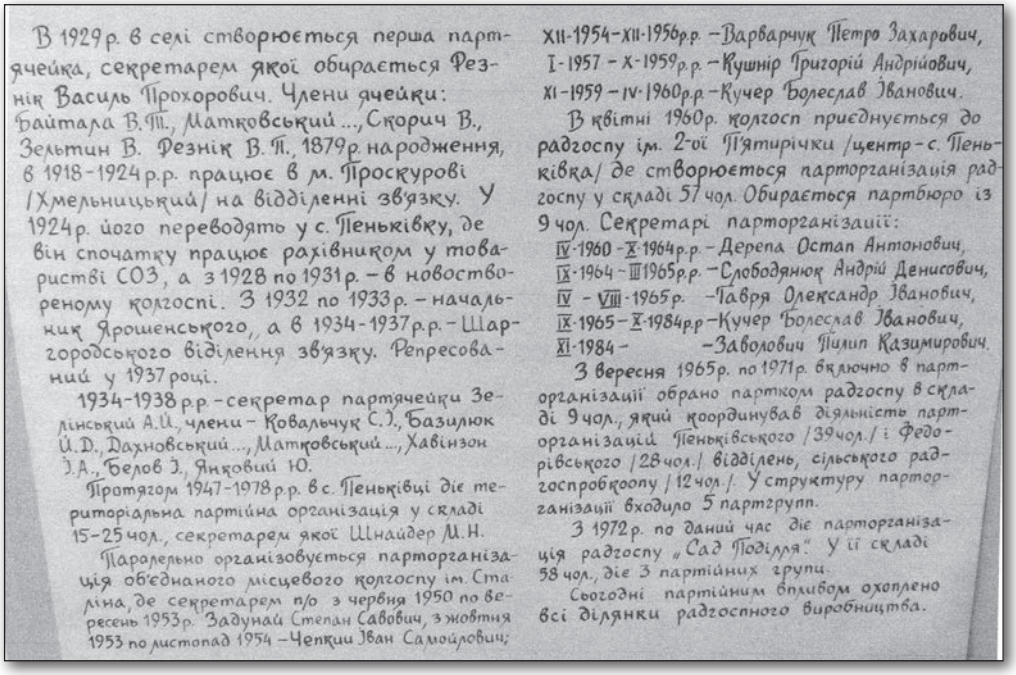

В 1929 р. в селі створюється перша партячейка, секретарем якої обирається Резнік Василь Прохорович. Члени ячейки: Байтала В. Ш., Матковський ..., Скорич В., Зельтин В. Резнік В. П., 1879 р. народження, в 1918-1924 р.р. працює в м. Проскурові /Хмельницький/ на відділенні звязку. У 1924 р. його переводять у с. Пеньківку, де він спочатку працює рахівником у товаристві СОЗ, а з 1928 по 1931 р. – в новоствореному колгоспі. З 1932 по 1933 р. – начальник Ярошенського, а в 1934-1937 р.р. – Шаргородського відділення звязку. Репресований у 1937 році.

1934-1938 р.р. – секретар партячейки Зелінський А.Ц., члени – Ковальчук С.І., Базилюк Й.Д., Дахновський ..., Матковський ..., Хавінзон І.А., Белов І., Янковий Ю.

Протягом 1947-1978 р.р. в с. Пеньківці діє територіальна партійна організація у складі 15-25 чол., секретарем якої Шнайдер М.Н.

Паралельно організовується парторганізація об'єднаного місцевого колгоспу ім. Сталіна, де секретарем п/о з червня 1950 по вересень 1953 р. Задунай Степан Савович, з жовтня 1953 по листопад 1954 – Чепкий Іван Самойлович; XII-1954 – XII-1956 р.р. – Варварчук Петро Захарович, I-1957 – X-1959 р.р. – Кушнір Григорій Андрійович, XI-1959 – IV-1960 р.р. – Кучер Болеслав Іванович.

В квітні 1960 р. колгосп приєднується до радгоспу ім. 2-ої П'ятирічки /центр – с. Пеньківка/ де створюється парторганізація радгоспу у складі 57 чол. Обирається партбюро із 9 чол. Секретарі парторганізації:

IV-1960 – X-1964 р.р. – Дерепа Остап Антонович,
IX-1964 – III 1965 р.р. – Слободянюк Андрій Денисович,
IV – VIII-1965 р. – Тавря Олександр Іванович,
IX-1965 – X-1984 р.р. – Кучер Болеслав Іванович,
XI-1984 – – Заволович Пилип Казимирович.

З вересня 1965 р. по 1971 р. включно в парторганізації обрано партком радгоспу в складі 9 чол., який координував діяльність парторганізацій Пеньківського /39 чол./ і Федорівського /28 чол./ відділень, сільського радгоспробкоопу /12 чол./. У структуру парторганізації входило 5 партгруп.

З 1972 р. по даний час діє парторганізація радгоспу „Сад Поділля". У її складі 58 чол., діє 3 партійних групи.

Сьогодні партійним впливом охоплено всі ділянки радгоспного виробництва.

Таких та інших прикладів «керівництва зверху» можна зазначити багато. Знають їх і в Пеньківці, коли в село під час проведення колективізації направлялися прості робітники із заводів та фабрик міст Ленінграда, Москви з числа «двадцятитисячників», «тридцятитисячників», які були дуже далекі від знань сільськогосподарської науки. Але село пам'ятає і толкових керівників. Таким був довоєнний голова колгоспу Хміль Григорій Остапович. Місцевий житель Григорій Хміль був дійсним активістом створення і організації колгоспів в Пеньківці. За ініціативи голови у колгоспі у 1930-му році було створено першу тваринницьку ферму.

(ДАВО, ф.р. 2217, о.1, од.зб. 59, с. 204)

* * *

Колективізація в Пеньківці проходила важко. Селяни, які володіли певними наділами землі та мали коні чи воли, реманент для обробітку землі, зовсім не бажали віддавати усе нажите майно і землю в колгосп. Спочатку записувались лише ті, які нічого не мали у своєму господарстві – бідняки. Решта людей проявляли супротив владі. Тоді в дію вводили війська, діяло ГПУ, міліція. Значна частина пеньківських середняків та так званих «куркулів» зазнали репресій. Їх сім'ями арештовували і відправляли в Сибір, на Далекий Схід, Північ, якими володіла матінка – Росія.

Заможніші селяни, які тримали по 2-4 корови, кілька голів свиней і мали своє господарство, хотіли і далі господарювати своїми родинами самостійно. Насильницьке залучення до колгоспів викликало упертий опір. Селяни не бажали відмовлятися від своєї власності та передавати її у колективні господарства. До таких належали: Бондарчук Марко, Гаврилов Лука, Любчак Настя, Марцонь Никодим, Червінський Федір, Скрипник Григорій та багато інших господарів наших сіл. Таких виселяли з села і вони пропадали там у віддалених районах «матушки Росії».

До розкуркулення підлягали також пеньківські сім'ї Рижко Тетяни, Горденюка Авксентія, Дікунова Івана, Гуральник Еля, Вітрова Антона, Венедіктова Сафрона, але останні три сім'ї були помилувані, вони записалися до колгоспів.

(ДАВО, ф.р. 489, о.4, од.зб.2, с.243)

На жаль, автору не вдалось з'ясувати біографічні дані та подальшу долю окремих репресованих жителів села через відсутність всяких документів, а людська пам'ять здатна забувати…

У перші десять років радянської влади Нова Економічна Політика, яку прийняло радянське керівництво, трохи поліпшила життя селян Пеньківки. Люди почали заново вести свої особисті господарства. Оброблялись земельні наділи, вирощувались врожаї зернових культур.

Старожили згадують, що саме цей період (до колективізації) був особливо сприятливим для розвитку добровільної кооперації селян. Господарі у складчину купували сільгоспмашини, зокрема молотарки, двигуни, сівалки тощо. З'явилася можливість складати снопи на подвір'ї у стіжки, а не ховати у клунях на зиму для обмолоту ціпами, як було раніше. На тимчасово облаштованому току встановлювали молотарку з двигуном, яка за день-два

обмолочувала все збіжжя. Після цього механізми перевозили до інших співвласників. За доброї погоди до зими весь хліб був у коморах. Ніхто нікого не примушував, усі домовлялися між собою і все відбувалося добровільно, за згодою.

При переході до НЕПу уявлення про методи соціалістичного будівництва на селі дещо змінилося: Робили свою справу ринок і товарно-грошові відносини. У кооперації, що гармонійно поєднувала індивідуальні та групові інтереси, В. Ленін убачав на той час простий, легкий і доступний для селянства шлях переходу до соціалізму. І все ж таки в умовах диктатури ринок не міг бути вільним. Ринок – це завжди добровільна угода між виробниками і споживачами. Така обставина, зрозуміло, не влаштовувала нову владу. Тому вже у 1925 році вона взяла курс на поступове згортання НЕПу. Такий маневр нової влади боляче вразив селян. Перехід від капіталізму до соціалізму селянство відчуло на собі зразу ж. Відчуття це проявилося, насамперед, через цінову політику на сільськогосподарські та промислові товари. Становище селян чим раз погіршувалося. Так, станом на 1924 рік, про що дізнаємось із «Оглядів…» у Вінницькому держархіві, ціна на пуд (16 кг) жита становила у Мурафі 65 коп., пшениці – 95 коп., фунт волового чи свинячого м'яса коштував 25 коп., сала – 25 коп., 1 кг кукурудзяного борошна коштував 85 коп. Тоді, як ціна на промислові товари зросла. Так, за 10 сірників селянин мусів заплатити 17 коп., 1 кусок мила – 22 коп., 1 м сукна коштував понад 2 крб., чоботи – 10 крб. Корова у Джурині на ринку коштувала 18 крб., вівця – 1 крб., курка – 15 коп.

Окремі пеньківські селяни, не витримавши такої цінової політики, почали виїжджати з села. Багато з них переселялися у Херсонську область. Це був 1925-й голодний через засуху і неврожай, рік. Влада старанно замовчувала про голод серед селян Шаргородщини. Особливо голод вразив потерпілі від засухи села Писарівка, Політанки, Лозова, Теклівка, Сапіжанка, Садківці, Джурин, а також окремі села Мурафського району.

Керівництво держави, щоб якось заспокоїти людей, дозволило з 1925 року масово продавати державну горілку, яку народ прозвав «казьонка». І це спрацювало. В торгівельній мережі Шаргорода лише за один день 2 листопада 1925 року було продано 20 відер горілки. Такого ж розмаху продажу «казьонки» було досягнуто й у Мурафі.

З тих пір радянська влада старалася «казьонкою» відвести увагу людей від недоліків у житті, які постійно супроводжували сільське і міське населення країни.

Разом з тим з числа керівництва сільради, ТСОЗів, членів комнезаму та активістів села уже формувалися майбутні радянські кадри. Слід пам'ятати, що роки існування СРСР – це була епоха, коли окремі люди, далекі від таланту чи здібностей, були такими потрібними владі – владоугодники. Часто безграмотні, безтолкові, бездарні – їм доручали печатку, виділяли кабінет, а часом і наган. Ось такі й правили країною.

Слід відмітити, що майже всі установи і організації у Пеньківці діяли у пристосованих панських приміщеннях чи у хатах розкуркулених селян. Крім вище згаданих організацій в селі діяли торгові магазини, поштове відділення (1921 р.), хата-читальня, клуб, аптека, з 1930-го року хлібоприймальне підприємство «Союзхліб», школа, винний цех, вальцьовий млин. Винний цех та млин залишений у спадок паном Собанським діяли у Пеньківці довгий час.

Винокурний завод у Пеньківці. Фото 2016 р.

Із книги «Фабрично-заводские заведения России», виданої в Петербурзі у 1914 році, дізнаємось про винокурний завод у с. Пеньківці слідуюче:

– Реєстраційний номер запису у книзі №5447. Назва об'єкту – Пеньківський №110 винокурний завод. Володарем його був Адольф Марцелович Собанський. Завод збудований у 1850 році.

Основні капіталовкладення становили 55 000 рублів. Адреса заводу: с. Пеньківка Мурафської волості Ямпільського повіту. Поштова адреса: ж.д. станція Ярошенка. Управитель заводу Козловський І.І.

Двигун 1 паровий, потужністю 25 к.с.

Працюючих 10 робітників.

Виробництво спирту-сирцю 1300000º.

У цій же книзі «Фабрично-заводские заведения России» знаходимо відомості про Пеньківський вальцьовий млин. Власником його являвся Собанський А.М. Двигун паровий, загальної потужності 25 кінських сил. Паровий вальцьовий млин за рік перемелював 175000 пудів зерна.

У 20-х роках минулого століття, коли нова радянська влада розпочала свою діяльність по встановленню колективного господарювання, селяни Пеньківки і Бабиної Долини відчули і побачили перспективи колективного господарювання та його переваги. Більшість селян повернулися лицем до такого методу ведення господарства. Але все ж таки до колгоспів записувались в основному бідняки і окремі середняки. Багатий прошарок селян до всього колективного ставився негативно. Таких в селі влада називала куркулями і відправляла їх в далекі краї неосяжної матушки-Росії, де вони і пропадали…

Національно-визвольний рух на Шаргородщині

У нашій місцевості, і не тільки у нашій, а й по всій Україні ще з 1920-х років продовжувався український національно-визвольний рух. Особливого розмаху цей рух набрав у 1930-му році, коли набирала обертів насильницька колективізація – й нараховував у собі понад 1200000 повстанців. В Україні за період тільки з 20 лютого по 16 квітня цього року владою зареєстровано понад 1700 виступів селян.

В окремих випадках влада застосовувала для боротьби з повстанцями війська з артилерією і навіть авіацію. Селяни часто застосовували різну стрілецьку зброю.

Які ж події відбувалися у нас на Шаргородщині?

У документах колишнього КДБ знайшлась кримінальна справа за №6097, яка була заведена 24 березня 1930 року для розслідування у селах навколо Шаргорода 10–11 березня 1930 р. і носила назву «волинка». З цих документів стає зрозумілим, чому стався вибух народного гніву в Плебанівці, Шостаківці, Розкоші, Соснівці та інших селах.

В ніч з 10 на 11 березня таємна поліція (Могилів-Подільський відділ ДПУ) провела арешти так званих «куркулів» у селі Плебанівка. Мала місце стрілянина, одного селянина було вбито. Скільки було заарештовано – невідомо, але вони вщерть заповнили три камери місцевої тюрми, яка знаходилася в корпусі келій колишнього православного монастиря. Ранком, 11 березня, обурене і схвильоване населення Плебанівки вийшло на сільський майдан. Син арештованого «куркуля» Микола Лігутко закликав іти до Шаргороду і звільнити ув'язнених. Адже завтра на їх місці можуть бути інші селяни. Він заявив: *«Вночі на нас напали, поранили людей, одного застрелили. Ми вийшли в поле, щоб повідомити в інші села, що по нас стріляли, як в дичину. Ми йдемо в Шаргород, нехай випустять наших людей. Йдіть і ви з нами, якщо не підете, то ви нам не сусіди».* (Працівники ДПУ дійсно вчинили в селі стрілянину по людях. Було поранено кілька чоловік, серед них Івана Давидовича Лясового, а Володимира Тимофійовича Шейгеця – смертельно – А.Н). І люди вирішили – всі, так всі. Йдемо відбивати односельців. Деякі

мешканці села побігли до сусідніх поселень піднімати людей. Зібрався великий натовп, озброєний палицями, вилами, сокирами, камінням, і рушив до райцентру. В Шостаківці до повстанців приєдналося півтори-дві тисячі людей, з Розкоші також було немало співчуваючих. Сформувався натовп до чотирьох тисяч чоловік!

Основні події розгорталися в центрі містечка, на територіях, де раніше містились костьольні і монастирські будівлі. За костьольним муром у колишньому будинку ксьондза містився райком КП(б)У райземвідділ, а в іншому, праворуч від храму-райвиконком з усіма службами. Через дорогу, ліворуч височів мур ліквідованого монастиря, з камерами для арештованих. У ньому отаборилася районна міліція і районний адміністративний відділ.

Коли збуджений натовп підійшов до центру, його намагалися зупинити міліція і представники райвлади, на чолі з головою ОВК тов. Коровкіним. Але діалогу не вийшло. Народ вимагав звільнити арештованих, згадав і забраного ксьондза. І поволі просувався. Урядовці врятувалися втечею, а міліція засіла за муром із залізними воротями. Після цього плебанівські люди пішли до міліції, а шостаківські із розкошанами оточили райвиконком і райком партії.

З адміністративних будинків чиновники повтікали, а міліція була захищена муром і залізними воротями. В хід пішло каміння, були повибивані всі шибки. Ломами виламали вхідні двері, і бунтарі увірвались до приміщення. Першим почали громити фінансовий відділ, саме тут містилися документи на непомірні податки. Це підтвердив пізніше на допиті І. Б. Кульбіда: *«Я підійшов до воріт і побачив, що на землі палахкотять купи книг і паперу. Навкруги стояло багато людей, а із будинку райвиконкому продовжували виносити книги, папери, портрети вождів й кидали їх у вогонь. Серед інших я побачив громадянок села Шостаківки Поштальян Каролін у, Стефанюк Михайліну, Грискевич Марьяну і Дозорець Павліну з Роскоші. Тут же біля воріт стояв розбитий автомобіль. Від людей я почув, що першою почала трощити авто Дозорець Павліна. Вона також активно знищувала фінансові документи, волаючи при цьому: «З мене здерли 90 крб. за млин, а тепер все поб'ю, навіщо мене грабували!». Біля райвиконкому горіли три купи паперу, а біля райкому КП(б)У – одна. Були знищені також всі меблі. Штурмом керували мешканці Шостаківки Поштальян Лука Павлович і Огородник Казимир Миколайович»*.

Інакше розгортались події біля міліції. Коли повстанці почали ламати залізні ворота, міліція без попередження відкрила вогонь. Одразу було вбито Печенюка Михайла з Роскоші і декількох поранено. Люди почали розбігатися. Це стало відомо тим, хто був біля будинків. Страшна новина подіяла на натовп, як цебер холодної води і селянство подалось додому. Приблизно о другій годині дня, після появи опергрупи в складі 30 осіб, всі розійшлися.

Через декілька днів розпочались масові арешти. В основному арештовували і допитували повстанців з Шостаківки, з Плебанівки жодного. В кримінальній справі є багато прізвищ активних учасників народного бунту. Характерно, що в протоколах допиту і в графі «походження», всі обвинувачені писали «селянин», «поляк-католик», або «українець-католик».

Слідчі пред'являли звинувачення тільки двом організаторам, але в 1937-1938 роках місцеві енкавеесівці арештували і стратили всіх інших. Про це ми ще скажемо пізніше.

Отже, процитуємо звинувачувальний акт:

«1. Поштальян Лука Павлович. 1900 р. народження, уродженець с. Насіківки, проживаючий в с. Шостаківка Шаргородського району Могилівської округи, селянин, хлібороб, українець-католик, син куркуля, середняк, безпартійний, неписьменний, жонатий, 6 душ сім'ї, землі має 4.65 десятин, пару коней, одну корову, хату, клуню, сарай, податку платить 22 крб., хлібозаготівлі накладено 20 пудів, під судом і слідством не знаходився, виборчим правами користується, підданий УРСР;

2. Огородник Казимір Миколайович, 1885 року народження, уродженець і мешканець села Шостаківки Шаргородського району Могилівської округи, селянин, хлібороб, українець-католик, бідняк, безпартій, неписьменний, жонатий, 5 душ сім'ї, землі має 2.65 десятин, одного коня, одну корову, хату, клуню, сарай, податку платить 3 крб., хлібозаготівлі накладено 3 пуди, під судом і слідством не знаходився, виборчими правами користується, підданий УРСР -

звинувачуються в тому, що 11 березня 1930 року вони керували натовпом селян і направили його до міста Шаргорода, де під їх тиском і керівництвом були розгромлені радянські установи. Вони вимагали розгону радслужбовців, визволення арештованих куркулів і для цього зібрали натовп біля 4 тисяч чоловік. Таким чином звинувачувані здійснили злочини передбачені ст.ст. 54-9, 54-10, 56-14 КК УРСР.

Судова трійка при колегії ДПУ УРСР від 8 червня 1930 року постановила:

«1. Огородника Казимира Миколайовича та Лоштальяна Луку Павловича ув'язнити до концтабору терміном на 4 роки умовно, рахуючи з 24.03.1930 року».

Обох з-під варти звільнили. Але в листопаді 1937 року їх знову було заарештовано. Одним з пунктів звинувачення було те, що вони були членами костьольної громади і підтримували близькі стосунки з ксьондзом Туровським, репресованим за антирадянську діяльність. 9 грудня 1937 року за рішенням Народного Комісара внутрішніх справ СРСР (протокол № 497) їх було засуджено до розстрілу. Вирок виконано 19 січня 1938 року пострілом в потилицю на подвір'ї Вінницького обласного управління НКВС. 7 листопада 1960 року Верховний суд УРСР реабілітував невинні жертви.

Слід відмітити, що селянські протести проти насильницької колективізації відбулися не тільки в Плебанівці чи Шостаківці і Розкоші. Вони швидко поширилися на сусідні села: Насіківку, Маслівку, Слободу-Шаргородську, Руданське, Гибалівку, Пасинки. А селяни з Козлівки звернулися ще й до сусідніх сіл Мурафського району. Того ж самого дня, 11 березня 1930 року понад 100 жінок вдерлися в сільраду Слободи-Мурафської, побили голову та члена райвиконкому, а потім заходилися забирати назад з колгоспу усуспільнену худобу. Повиганяли на вулицю колгоспних волів, розібрали різний реманент. Становище в цьому селі почало набирати загрозливого характеру, в чому посприяли чутки, що місцевий Мурафський ксьондз не витримав тортур ДПУ і помер.

Того ж дня в селі Травна селяни теж розгромили сільраду, побили голову.

Подібні події через день сталися і в Пасинках.

Завирували, протестуючи проти колективізації, села Слобода-Мурафська, Мурафа, Травна, Клекотина, Заячівка, Копистирин, Михайлівка. Почався масовий вихід селян з колгоспів. Влада, як і в Плебанівці, для придушення бунту залучила військових.

Подію цю до нині в селі і довкруги називають «волинкою», яка зразу ж після «гарячих» березневих подій 1930 року була відображена у народній пісні. Її наспівували не тільки в Плебанівці, а й навкруги.

(Зі слів жителя с. Гибалівка Федора Парадюка):

З понеділка на вівторок
Плебанівка встала.
В руки все позабирала:
Граблі, коси, вила й сапи,
Й в Шостаківку, мов кацапи.
Бо на селах кандидати
Стали землі розміряти.
Як узнали про це люди –
Розігнали їх повсюди.
Як дійшли до Шостаківки
Жінки, діти й чоловіки
Всі оружені дрючками,
А з п'ятсот жінок з тичками,
Й чорний прапор на патик –
Всі до райсполкому в крик.
Вийшли разом з ними в місті
Мужиків ще, мабуть, з двісті,
Теж оружені дрючками,
Й теж бабів п'ятсот з тичками.
Як дійшли до райсполкому,
Всипали там не одному.
Голова хапнув три буки,
А секретар скали у руки.
Тікали й били жидову.
З Могилева з'їхалося ДеПеУ,
А Горпина та Марія
Побили там автомобіля.
Село ще довго вирувало,
Нову владу проклинало,
Що хазяя-трударя
Перетворило в торбара.

1930 рік.

В селах Пеньківці та Бабиній Долині колективізація, в основному, пройшла раніше 1930 року, тобто, у 1928-1929 р.р. В 1930 році в цих селах було колективізовано майже 65% від усіх домогосподарств сільради, а вже станом на 1 грудня 1932 року Пеньківська сільська рада звітувала про виконання колективізації на 95%. Це означало, що із усіх 1880 гектарів наявних пеньківських земель 1780 га перейшли під колективне господарювання. Або ж із 595 домогосподарств Пеньківки і Бабиної Долини 531 господарство перейшло до колгоспів, яких в селі налічувалось три.

Переорювання межі земельної ділянки під наглядом представника районної влади. На знімку попереду коней невдоволена господарка своєї землі силою зупинила роботу. 30-ті роки XX століття

Майже такий же показник по колективізації був і в сусідніх селах Федорівці (81%), Вознівцях (83%) та ін.

Але в більшості сіл Шаргородщини колективізація проходила у край складних умовах гострої боротьби. Про хід колективізації на Шаргородщині у книзі «Історія міст і сіл Вінницької області» говориться дослівно: *«Колективізація у Шаргороді проходила в умовах гострої боротьби з класовими ворогами. В березня 1930 року куркулі сіл Шостаківки і Плебанівки вдались до антирадянського виступу, вчинили в Шаргороді напад на приміщення райвиконкому. Але ніякі підступи куркулів не могли перешкодити ходу колективізації»*.

Як уже згадувалось раніше, влада силою, «казьонкою» та репресіями добивалася «успіхів» у насильницькій колективізації. Коли ж і такі методи не допомогли, влада вдалася до найстрашнішої політики проти власного народу – заморити людей голодом.

Голодом заморені

Примусові методи колективізації і масові репресії влади проти селянства посилювали соціальне напруження, загрозу виникнення селянського вибуху. Тому Сталін та його оточення вирішили зламати опір колективізації шляхом винищення українського селянства. Саме в ньому вони вбачали оплот націоналізму і приватновласницької психології.

Почалася одна з найбільших трагедій українського народу - голодомор. Хоча голоду пеньківські селяни зазнали і у 20-х роках минулого століття. Через засуху і недорід 1924–1925 р.р. люди в селі голодували. Це було причиною загострення відносин села із владою та настрій селян, адже відомо, що лише кожен четвертий громадянин Мурафського району із населенням 26 тис. чоловік підтримував радянську владу. Тож влада вчинила страшний хід проти селян – штучно створила голод.

Уже наприкінці 1931 року в результаті встановлення непомірних хлібозаготівельних планів з'явилися загрозливі симптоми голоду. Урожай зернових у 1931–1932 роках не перевищував 7–8 ц з гектара, цукрових буряків 90–105 ц, картоплі – 43-67 ц з га.

(Шульга І.Г. Голод на Поділлі, Вінниця, 1993. с. 8).

Зрештою, навіть за такої врожайності можна було б забезпечити населення мінімумом продовольства. Однак держава протягом 1930–1932 років забирала у колгоспів і селян усе зерно, в тому числі посівний фонд. У села летіли розпорядження збільшити хлібозаготівлі.

Виконуючи директиви Харкова, Вінниці, районні органи приймали свої жорсткі постанови щодо виконання планів хлібозаготівель. 18 жовтня 1932 року президія Шаргородської районної ради у прийнятому рішенні вимагала: усім головам сільських рад і головам колгоспів мобілізувати і об'єднати весь радянський і колгоспний актив для боротьби за виконання хлібозаготівлі. Організувати нещадну боротьбу з куркулями, опортуністами, організаторами саботажу, куркульською контрреволюційною агітацією, притягуючи до суворої відповідальності злодіїв і розтратників державного майна. Комісії одна за одною ходили домівками, забирали все, що було. З людей просто знущалися, залякували їх відправкою до Сибіру.

Страхітливий голод лютував у Старій Мурафі, містечку Мурафі, Слободі-Мурафській, Клекотині, Юхимівці, Пеньківці уже в кінці 1932 року, а особливо навесні і влітку 1933 року. Люди харчувалися листям, травою, різними покидьками, їли м'ясо собак і котів. У документах зареєстровані випадки людожерства. На цвинтарях сіл з'явилися братські могили із заморених голодом людей.

За роки голодомору чисельність населення Шаргородського району з 91100 чол. (на 05.1932 р.) скоротилась до 77784 чол. (на 05.1934 р.), тобто на 13316 чол. Справжніх точних даних про загиблих від голодомору немає, вони не обліковувалися державними органами. Проте краєзнавцями, слідопитами уже в нинішні часи поступово уточнювалися ці дані.

По селу Рахни-Лісові, наприклад, встановлено кількість людей згідно записів жителя Мефодія Яцька, який нарахував 1417 померлих у роки голодомору, в Хоменках – 1100 чол., в Плебанівці – 900, в Писарівці – 586, у Гибалівці, Голинчинцях, Слободі-Шаргородській по 500, Клекотині, Лозові – 400, Дерев'янках, Калинівці, Копистирині – 300 померлих голодоморців.

Наводимо офіційні документи і спогади про жертви голодомору в окремих селах. З інформаційного донесення Шаргородського військового комісаріату:

9 червня 1933 року

«Совершенно секретно

....Продовольственное положение в районе чрезвычайно неблагополучно. Имеются случаи массового голодания и опухания на почве голода. В этом отношении выделяются села Писаревка, Политанки, Деревянки, Лозова, Плебановка, Довжок. Население из этих сел уходило в ближайшие районы в поисках продуктов, обмена их на одежду и другие предметы хозяйственного обихода. Большое количество бродит по местечку, и некоторые гибнут на дороге. Увеличилось число беспризорных детей, шатающихся по улицам местечка.

В результате голодания имеется много смертных случаев. Так, в с. Довжок с января 1933 года умерли 100 человек, что составляет 12% жителей села...

Шаргородский военный комиссар (подпись) Юцык»

ДАВО, ф.П-136, оп.3, спр.80, арк.93.

З доповідної записки секретаря Шаргородського райкому партії Вінницькому обкому КП(б)У про смертність від голоду в селах району

«28 квітня 1933 року
Цілком таємно

...Шаргородський райком повідомляє, що в селах Писарівка, Дерев'янки, Політанки, Лозова, Плебанівка, Копистирин наявне масове вимирання населення та худоби. В селі Писарівка протягом квітня померли 26 чоловіків, з них за 26-27 квітня – 9 чоловік. Люди виснажені, валяються на дорозі. Крім того, у селах здохли 45 коней, під час їх розтину зібралась група колгоспників і вимагала дати їм трупи для особистого споживання. Були випадки, коли трупи відкопували...

Секретар райкому партії
(підпис) Бєліхін»

ДАВО, ф.П-136, оп. 3, спр. 196, арк. 2.

Це тільки окремі секретні документи, які уже теперішня влада Незалежної України оприлюднила для всіх. Про Голодомор стали говорити вголос. А про що ж заговорили про події 193201933 років у Пеньківці?

Слово старожилам села – очевидцям Голодомору 1932-1933 років:

(мовою оригіналів)

Чорноока Віра Петрівна,
1922 року народження.

– Да, я про голод пам'ятаю. Малою ще тоді була, десять років мала. Був тоді і неврожай у 1932-1933 роках, але ще й багато забирали. За донесення на сусіда про приховання зерна його забирали теж. Ті, що відбирали, не мали ніяких документів. Сила і зброя – це всі документи.

Ніхто не смів боронитися. Лише трохи ховали продукти.

Хто шукав заховані продукти, ми не знали, бо ми тоді були малими і нічого не тямили. Знали тільки, що хочеться їсти.

Нам не дозволяли збирати у полі колоски, залишки городини. Але були такі совісні люди, що приносили буряк, барабольку тим, які зовсім нічого не мали.

З голоду не помирали просто так, а спочатку пухли, потім помирали.

Малими сиротами ніхто не опікувався. Бідували діти. Бувало таке, що матері топили піч і закривали каглу, щоб діти почаділи і не мучилися…

У селі не голодували лише люди трохи дужчі, в нас в селі станція допомагала. Всі голодували, може не всі однаково.

І ягоди в лісі збирали, і молоді листочки. Ми робили млинці з гнилої бараболі, на ніч ставили на віконце, щоб не смерділи, а тоді їли. Померлих від голоду ховали купами, в загальній ямі.

Сучасна молодь мало знає про голод 1932–1933 років, їм розказували, але не дай, Боже, їм таке пережити

Шевчук Олександр Данилович,
1923 року народження.

Пам’ятаю голодовку!

Було мені тоді 10 років – 1932 рік, а тим більше у 1947 році. У людей місцева влада забирала все. Забирали комсомольці, партійці. Було завдання уряду, сільради, щоб вони забрали заготівку у селян. Були випадки, що застосовували до людей покарання, били, висилали за межі села. Вони мали зброю і її застосовували.

Люди не боронилися. Як вони могли боронитися. Були безпомічними. Зерно не можна було приховати. Все знаходили, викопували, заглядали в кожну шпарину. Їх звали «місцевий актив», до якого входили комуністи, комсомольці, міліція, члени сільради.

Приходило до хати їх по два, по три, по п’ять чоловік. В основному від двох до п’яти і уповноважені з району. Люди ховали зерно кругом. Закопували в землю, в різні чулани. Їжу давали тим, хто пішов у колгоспи. Тільки продукти харчування забирали у людей.

За п'ять колосків давали 10 років. У полі не дозволяли збирати колоски, а хто не послухав, то забирали в тюрму. Поля, колгоспні комори охороняли місцеві жителі. Людей заставляли іти в колгосп, а деякі ішли добровільно. І вдень, і вночі, і в будь-який час приходили до хати і забирали дочиста все і лишали голо.

Люди помирали з голоду в осінні-весняні дні, особливо в весняні. Голодували всі. Зокрема ті, хто займався викачкою продовольства – не голодували. Вижили практично всі. В глухих селах помирало більше. Як було чим, то помагали, звичайно, одне одному. Збирали всі трави, коріння, щоб вижити. Всі голодували, таких, багатих не було. Якщо родичі щось і мали, то старались для себе.

Споживали в їжу рослини, ягоди, коріння (і лободу, і кропиву, і цвіт акації). З акацій, каштанів, дубів ми їли кору. Випікали і продавали якусь частину хліба, а якусь самі їли. Базари були в пристойних селах. Голодували всі: і в містах, і в нашому селі. У Пеньківці померло небагато людей. В других селах ходили чутки, що було людоїдство. Вивозили підводами і кидали в спільну яму без гробів.

Сучасна молодь села мало знає про голод 1932–1933 років. Я розповідав своїм дітям, онукам, сусідам; в школі розповідав. І вважаю винним у загибелі багатьох людей – тодішнє керівництво України.

Підопригора Ганна Антонівна,
28 березня 1914 року народження.
Вона згадує про голодомор таке:

– Восени 1932-го року здали заготовку зерном, через деякий час приїхали і забрали залишки, залишили 200 грамів зерна. Син літом в колгоспі виробив 100 днів, не дали навіть кілограма, бо «малолітній». Дали в колгоспі на трудодні півмішечка, занесла до млина. А в млині забирали 200 грамів з пуда, додому принесла жменю муки. Забирали зерно, бо казали, щоб не було війни, розплачувались хлібом.

В нашім селі від голоду масово не вмирали, спасала станція, млин, крали на полях. Померло 3 старих. Пухли люди, але не

вмирали. З кожної сотки городу здавали по 8 кг картоплі, до весни бур'ян варили дітям. А бараболю, яку зібрали за лісопилкою, засипали в кагат, там так і лишилась. Зимою спарилась, тяжко смерділа, але була гарна і біла, спресована. Люди добували, їли і спасалися гнилою бараболею.

Хліб пішов на здачу державі. Дуже великі податки були. Є курка чи нема – здай 200 яєць, є поросятко чи нема – 40 кг м'яса, є корова чи нема – 300 літрів молока.

Хто був в колгоспі, робили, як прокляті, коровою возили снопи, дітям платили 50 рублів. Буханка хліба стояла 60 рублів. Клятий «прідсідатель» був, якийсь чужий. Жінка бідувала біля нього.

Рожко Ганна Полікарпівна

У 1932 році жінка працювала на фермі, доїла корови, то молоко мала. На полі пшеницю жали серпами, а весь урожай забрала влада. У Рожків на городі було посіяно жито, а коли його забрали, то брат сховав у камін два відра. Прийшов з сільської ради виконавець Кокошинський Семен, камін розвалили, а зерно забрали. А сусідку Слободянюк Марію за два пучки пшениці закрили на двоє суток в зборню (це там, де зараз церква викупила хату).

З села висилали ні за що, навіть її тоді хотіли вислати.

«Забрали тоді, дай, Боже, пам'яті, забрали двоє братів Прокомових. Один працював на почті начальником, а другий снабжав все в магазини, то їх як забрали, то до цього часу ніхто не знає, де вони поділися.

Зброї не було, бо це ж наші сільські люди були.

Під час війни я залишалася сама. Чоловік був на фронті. Я з дитиною пішла на долину попрати. Приходжу, а вдома замок вирваний з дверей, шкаф відкритий, забрали все майно. Це був штрафний батальйон на станції. Вони сховалися у жито, а я побачила їх, покликала чоловіка Ганни з гвинтівкою та відвоювала своє майно.

Під час голоду у 1933 році у всіх, хто не йшов у колгосп, забирали все, що було у хаті: одяг, їжу, реманент. А забирали не чужі, а свої.

Варили бурячиння, вивозили на поле, давали по кусочку хліба. За колосся посадили Слободянюк Марію, в якої були дві дівчинки-близнючки.

Хто не хотів працювати на полі, їх зганяли конвоєм, а з дому забирали корови, коні, хліб, з даху зривали сніпки соломи.

Приходили вдень арештовувати, а кого не застали – вночі. Гупали до тих пір, поки не відчиняли, а ні – то зривали замок».

Навіть Ніна Добровольська, двоюрідна сестра Ганни Полікарпівни, народила дівчинку в 1942 році, а та померла в 1947 році від голоду.

«У голод 1947 року дітьми вже опікувалася держава. Я сама брала їх на список, виписувала соломи на хати і пеленки в ІПаргороді. Держава вже давала таку допомогу.

Їли буряки, гнилу бараболю.

На млині викидали полову гречану, то люди брали і жарили бліни». Жінка сама особлисто ділилася продуктами, але все одно багато людей повимирало. На Бабиній Долині люди пухли з голоду, але жінка вже й не пам'ятає, хто конкретно помер, бо пройшло вже багато часу.

Багладій Марія Йосипівна,

1922 року народження.

– Я з 1922 року, то мені було 11 років, чи 10. Голодовку пам'ятаю.

Неврожай був тоді. Але що вродило, то й те забирали. Відбирали у людей представники влади. Винагороди від влади за донесення на сусіда про приховання зерна не було. Ті, що відбирали, не мали документів на забирання продуктів.

Але що ми, малі, знали. Нас в мами троє дітей, малі ще. Я і двоє братів. До дітей покарання не застосовували, нас не били, більше що було – не знаю. Ми не боронилися. А що скажеш? Все одно заберуть те, що мали забрати. Люди старались сховати якусь частину зерна, продуктів, овочів. Вони приходили шукати не по одному, а бригадою. Продукти харчування ховали хто де бачив.

Я чула закон про «п'ять колосків». Це коли підеш на поле і візьмеш хоч п'ять колосків, то підеш у тюрму. Навіть не дозволяли збирати у полі залишки городини. Були при владі такі люди, які це все охороняли. Добровільно в той час мало що робилося. Люди

почали помирати з голоду, тоді, коли зовсім не було що їсти. Малими сиротами ніхто не опікувався. Тоді всі голодували, але хто більше, хто менше. Зуміли вижити лише ті, хто мав якісь запаси продуктів або тримав корову.

Були, були добрі люди в Пеньківці, які допомагали одне одному у виживанні від голоду, вони ділилися продуктами. В їжу споживали кропиву, їли ягоди, цвіт, глей. Якщо у померлих були рідні, то їх ховали по-людськи, але більшість померлих просто відвозили до спільної ями – могили.

Сучасна молодь села знає про це лише з книжок, з розповідей. І дай, Боже, не знати цього по другому.

Добровольська Марія Афанасіївна,
1921 року народження.

Основна причина голоду – конфіскація зерна, яке забирала влада, представники сільської ради. Щоб виїхати з села – не було документів. Влада хотіла розправитися з людьми через те, щоб знищити український народ повністю. Арештовували навіть за тих, у кого були родичі у Польщі (сусіда Чумуся). Люди вже не могли боронитися, не було сил. Забрали все до останньої крихти, вже не було що ховати. Хто працював у колгоспі, на обід давали суп і пайок. У домашньому господарстві забрали худобу і реманент до колгоспу. У людей, які не хотіли працювати у колгоспі, забирали все вдень чи вночі і висилали їх за межі села без суду і слідства. А в той час виживали окремі люди, тільки ті, хто ходив на роботу або мав корову.

Коли почалася зима 1932–1933 років, люди страшенно мерли з голоду, не було що їсти, а навесні збирали лободу і їли мерзлу картоплю.

Бегар Євдокія Миколаївна,
1920 року народження.

Мені було 13 років, коли почалась голодовка. Ми голодували два рази, перший раз у 1921–1923 роках, але другий голод був дуже страшний, була прямо біда. У нас все забирали. Я тоді була ще мала, то мало що пам'ятаю, а як був голод пізніше, то добре пам'ятаю.

Це зараз мені 88 років. Тоді ходила бригада. Це були люди із свого села, а хто був – не згадаю. До нас прийшли вночі. Стукають у двері. Мама хотіла йти відчиняти, то тато сказав, щоб не відчиняла. Тоді ті люди пішли до сусіда, взяли лома і вивалили двері. У нас в «деліжані» була пшениця. Мене і маму з «деліжану» зігнали і все вигорнули. А мама сховала в піч трохи, то і звідти забрали. В цих чоловіків не було ні документів, ні зброї, а хто не давав – били і віддавали під суд. Все перевертали, кругом лазили і все знаходили. В нас позабирали багато чого, я вже й не пам'ятаю. Зерно, бараболю ховали кругом, де тільки могли.

Давали їсти тим, хто пішов до колгоспу. Мама моя пішла до колгоспу, а тато ні. Вдома робив по хазяйству, на городі, таке інше. А сестра пішла до жидів служити. В нас в селі вони жили. То вона їм там прибирала, прала, що казали, те й робила. А я була мала, то мама сказала, що до жидів мене не візьмуть, то в нас ще в селі був агроном (фамілії не пам'ятаю), а в нього було багацько свиней. То мене взяли свиней пасти. А як трішки старша стала, то теж в жида пішла служити.

Активісти забирали все: і пшеницю, і бараболю, і одежу, і рушники, і рядна, і худобу. В нас то корови не було. Була в нас стодола, яку розібрали і не лишилося нічого. Мама каже до тата: «Ти не йдеш в колгосп, я піду. То хоч щось дадуть». А тата заставляли йти в колгосп, і в сільраду брали. Така була біда.

У колгоспі не дозволяли збирати колоски. Охороняли з села люди, ці, що відбирали в людей все. В нас корови не було, а все позабирали. Ходили забирали і вдень, і вночі. До нас тільки раз приходили. В другий голод вмирали дуже. В кого була корова, той не голодував, то якусь бевку молоком забілювали. А моя мама каже, як не було що їсти: «Піду до батюшки в церкву, попрошу хліба». А батюшка каже: «Я рад би дати, та хто в церкву несе той хліб».

Хто мав корову, хто в колгоспі робив, то мав як вижити. Мама Настя ходила в колгосп. Сестра служила в жидів. А я з татом Миколою малою ходила в ліс і збирали лаврики (слимаки). Вони були в шкаралупі. Мама тоді їх варила, а вони смердять болотом. А то їли бурячиння. Ніхто нам нічого не давав, не допомагав. Їли все. Я була пішла, наламала з акації перецвілих стручків, дома полущили того горошку. Мама в макітрі втерли і пекли млинці. Лавриків їли, бур'ян їли. Так вижили.

В нас сусідка була Марфа, то за мною з моєю подружкою гналася, хотіла впіймати і з'їсти. Ми в хату втекли і її не відкрили. А

коли мама з татом прийшли з роботи, я їм розказала. Вони тоді пішли до Марфи в хату, а в неї голови котів, собак валяються, а вона лежить серед хати, а по ній воші лазять, вмерла вже. А ми, було, понаїдаємося лободи з чимось, животи нам поопухають. Отаке було.

Ми нічого не міняли і не купляли, бо не було що і не було за що.

Вмирали всі. Було, йде-йде по дорозі чоловік, впав і все… Чоловік помер. Треба хоронити. Нема труни. То приїхали родичі, погрузили на підводу. Завезли на цвинтар. Зняли з воза, поклали в яму в чому був. Накидали на нього зверху землі і все… Родичі ховали померлих, ніхто не платив. Хоронили тут, навпроти пам'ятника, де старий цвинтар. Там вже й (могил) гробів не видно.

Я не можу вже ходити, добре не бачу й погано чую, то нікуди не йду. Хрести, ті що були, вже поламалися, погнили хрести. А пам'ятників нема. Їх ніхто не ставив.

Дітей в мене нема. Дуже рідко згадую. Хотіла якось подивитися на мамину карточку, то не знаю, де я її поділа.

Голодовка була три рази. Третій раз у 1947 році.

Ми їли гнилу картоплю, яку збирали по полях.

А бувало що відкрили яму, де позабирали від людей картоплю, а вона вже зогнила, смердить страшно. То люди лопатами собі брали, чуть не билися, бо кожний хоче більше собі взяти. І з тієї картоплі робили млинці.

Любчак Катерина Мойсеївна,
1923 року народження.

– В моїй сім'ї було четверо дітей, тато, мама.

Казали, що голодовку штучно створили Сталін, Каганович та ін. Зерно вивозили в Одесу і там воно гнило. Це робили комуністи.

Люди їли лободу, повіку, бурячиння, пирій. Кришили, варили і заливали молоком. Була корова. Пили по одній склянці, бо треба було здавати молоко в молочарню.

Сусід Романовський Іван наливав у посудину мелясу для вилову шкідників від буряків. А потім винайшов їжу: листя з вишень сушили, терли, кидали в меляс, варили, а потім катуляли бомчики для їжі.

Наша сім'я записалася в колгосп, тому до нас ніхто не приходив і нічого не забирав. Хто не йшов в колгосп, то в них забирали все, робили обшук на горищі, в печі, в ямах, які викопували в хатах, черепковій посудині. Один «уполномочений» приїжджав із Шаргорода, брав місцевих активістів і грабували селян.

Окремі сім'ї були вислані в Сибір. Бабку Настю із чоловіком та сином теж вислали. Настя повернулася через декілька років. Йшла пішки із Сибіру, їла ягоди, гриби. Чоловік і син померли там.

Багато чужих людей приходили в село і просили їсти. Опухали ноги. Одному чоловікові дала лободу із молоком, але наїстися не міг. Потім пішов до панського палацу. Там і помер, таких людей було багато. Із колгоспу давали підводу і сільські люди везли мерців на кладовище.

Моєму сусідові було 6 років (Льоня). Він імітував процес їди. Брав порожню миску і ложку, і прицмокував, ніби їсть насправді. Помер від голоду. Маленькі худенькі ніжки, але опухлі, як м'ячі.

Якщо вкрав два буряки – садили у тюрму на 1 рік. Так само вчиняли і за колоски, які збирали на полі.

Державі треба було здати з двору 200 яєць, 10 – 15 кг м'яса. Грошей не давали. Якщо не здавали, то ув'язнювали, висилали. За роботу давали 16 кг суржику (ячмінь, пшениця). А працювали важко. Мішками грузили буряки, ґаблями. Не було одягу. Щоб випрати білизну, ходили в с.Тарасівку за глиною, щоб витерти з одягу бруд.

Я була не заміжньою. За це треба було заплатити 150 руб. В мене грошей не було. Зачинили в сільській раді. Втекла тоді, коли в приміщення заводили ще декілька чоловік.

На облігації виграла 200 руб. і так було заплачено податок. Але розписки не дала секретар (Гала – прізвище), видно забрала собі, бо ще декілька разів приходили за мною, щоб платила податок.

Миронюк Ольга Онуфріївна,
1919 року народження.

– Загиблих від голодомору не пам'ятаю, бо була малою. Бачила, що багато людей вмирало, пам'ятаю, що був голод у 1932-1933 роках і у 1946-1947 рр.

Причини голоду: неврожай, конфіскація хліба державою. Відбирали у людей вирощене ті, кого посилали з сільради. За крадіжку чи непокору владі – нахабно забирали все, били, висилали, арештовували.

Люди не чинили опір. Мертвих не було кому хоронити.

Для того, щоб щось з'їсти, продуктів не шукали – що бачили, те і брали.

Хто пішов до колгоспу, давали їжу, а якщо ні, то забирали навіть одяг і продавали в магазині.

У селян шукали і забирали заховані качани кукурудзи чи колоски, витрушували все з одягу. На прохання не звертали уваги, бо знали, що селяни голодні і не будуть суперечити. Було найнято сторожів, які охороняли поле, колгоспну комору.

Було багато людей, які хотіли іти в колгосп, щоб вижити, але були і такі, що не хотіли, то їх змушували, забирали землю, худобу або висилали з села.

Люди почали помирати з голоду в 1932 році, а найбільше – в 1933 році. Держава сиротами не опікувалась, їх забирали родичі, якщо були. Ті люди, які пішли в колгоспи, їм дали трохи зерна – то було, що їсти, але теж була нестача.

Щоб допомогти комусь, то не було змоги, всі жили бідно. Харчувалися кропивою і лободою, бурячинням. Рвали листя з дерев, з кропиви: пекли малаї і доживали до жнив. А в жнива стало легше жити.

Кору в їжу не вживали, їли зайчатину ті, хто міг зловити. Запікали хробаки, слимаки. В кого були гроші, можна було купити в містах хліб (але черги були нескінченні). Ольга у 14 років їздила в Київ і купила мішок хліба, а вдома на станції її спіймала міліція і забрала хліб, а дівчину арештували. Коли батько прийшов у сільраду, то віддали хліб і відпустили дитину. Випадків людоїдства в селі не пам'ятаю.

Пастух Василь Григорович

Народився 12 червня 1923 року у селі Краснянка Тиврівського району Вінницької області.

«Той страшний голод дуже пам'ятаю не раз «во сне» бачив.

Основні причини голодомору – податки, конфіскація зерна, неврожай. Все, що було зібрано, віддавали державі, бо коменданти ходили по хатах і відбирали. Ніяких документів не було (і ніхто їх не хотів віддавати), щоб виїхати з села і врятуватися. Щоб якось врятуватися, закопували в сараї залишки того, що можна було сховати.

У колгоспі в той час була кухня, мій батько пік хліб, супи варили і давали дітям. Одного сусіда спіймали з колосками і засудили на 1 рік тюрми. Поле тоді об'їжджав «об'їздчик» на коні і суворо вартував, щоб не було вкрадено жодного колоска.

В 1933-му році люди масово помирали, на дорогах валялися, а підвода їздила і підбирала покійників.

У селі був учитель-директор у якого була корова, то їхня сім'я давала нам глечик молока.

Ті, що не пішли в колгосп, жили дуже бідно, бо в них забрали всі продукти харчування. Якщо діставали десь на току полову чи у Джурині на сахзаводі, мелясу, то їли з неї, що можна було.

У нас були родичі у Пеньківці, то приносили м'ясо з лошати. Люди їли лободу, кропиву, листя черешні, вишні, акації, гнилу картоплю, яку шукали по полях. Зелені ягоди в той час були розкішшю.

Сільрада виділяла людей, які їздили по селі і збирали мерців, ховаючи їх по 3-4 у одній ямі.

У всьому винна держава, бо можна було не допустити цього. З родини нашої померла від голоду у 1933 році з с. Пеньківки Стеренчук Настя, близько 40-а років. У 1947 році такої страшної голодовки не було.

Кирилюк Пистина Пилипівна,
1918 року народження.

Вона згадує:

– Мені тоді йшов чотирнадцятий рік. Наша родина була невелика: я, сестра, батько й мати. Жили ми в достатку, у всякому разі на життя вистачало. Та, коли настали голодні роки, життя стало, наче пекло. Батьки працювали майже задарма у тодішньому колгоспі «Червоний орач», намагаючись заробити хоч якусь копійку для того, щоб прогодувати сім'ю і придбати облігацію. Пам'ятаю, як одного дня прийшов якийсь чоловік і вимагав у батька грошей за маленький папірець. І уночі я чула, як мати плакала й казала: «Нас виженуть з хати, якщо не заплатимо…» Платили тоді усім, чим могли: яйцями, курми, кролями, кіньми. Дехто, щоб заплатити податки, крав у колгоспі, щоб віддати чоловікам у формі, коли ті приходили за грішми. Та коли когось застукають на гарячому, тоді уже судили, або взагалі вбивали. Люди у селі більше боялися збирачів податків, ніж голоду, бо ті могли забрати все – і хату, і сина, і життя, і могли навіть витрусити з тебе душу.

Але найбільше мені запам'ятався той день, коли батько прийшов з поля. Пішов дуже рано, коли ми спали, довгий час не повертався: десь два – три дні. Мама думала, що він уже помер від голоду. Та о восьмій годині вечора відкрились двері і увійшов тато, в руках тримав вісім кілограмів жита, та цього вистачило лише на декілька місяців. Потім ми їли все, що бачили, – листя дерев, лісових равликів і змій. У наших сусідів була корова, вони давали нам трішки молока, але коли голод набрав надзвичайної сили, то забили й корову і харчувалися м'ясом навіть тоді, коли воно почало гнити і від цього сусіди повмирали. Наша мама пекла млинці з лободи й пекучої кропиви. Та проходив час. День чи ніч? Ми уже не могли розрізнити. Батьків підкосив голод, тихо лежали на ліжку, жодне слово не просилось з їхніх вуст. Я була вимушена піти шукати їжу.

...Селом було страшно йти, куди не глянь – всюди попухлі від голоду діти, їх батьки, дідусі й бабусі. Був кінець весни, початок літа, у лісі з'явилися гриби. Я вирішила, що піду і назбираю хоч трохи, щоб нагодувати батьків. Ідучи лісом, боялась, що мене

можуть з'їсти, адже тоді у селі поширювалось людоїдство. У селі говорили, що у лісі є група людей, які вистежували когось одинокого, – чоловік, жінка чи дитина – це було не важливо, аби можна було з'їсти. І там їх убивали. Тому кожний тріск гілочки, кожне не зрозуміле шепотіння лякало мене на смерть. Та похід у ліс виявився успішним. Повернулась додому, нагодувала сестру і батьків. На щастя, вся родина вижила, і я молю Бога кожного дня, щоб нікому не прийшлось пережити цю велику біду – голодомор».

На жаль, імена померлих з голоду селян із Пеньківки та Бабиної Долини встановити не вдалося. Адже минуло 8 десятків років. А пам'ять людська здатна забувати… Та й свідкам тих подій тоді було по 5-8 років й самі вони ледь вижили…

* * *

Голодоморна смерть страшніша будь-якої іншої, навіть найстрашнішої. Ось характеристика про смерть людини від голоду із медичного словника:

«Голод знищує усі ресурси людського організму. Тіло марніє. Шкіра набуває сірувато брунатного відтінку і вкривається численними зморшками. Людина помітно старіє. Навіть нагадує кістяк, скритий натягненою шкірою. Але частіше тіло набрякає, особливо руки, ноги та обличчя. Тоді шкіра тріскається і з'являються незагойні гнійні виразки. Найменший рух повністю знесилює людину. Дихання та серцебиття прискорюється. Зіниці розширюються. Починається діарея. Мінімальне фізичне зусилля викликає зупинку серця. Хворий у стані напівсвідомого сну може проіснувати ще якийсь тиждень, аж поки серце не перестане битися».

Сьогоднішнє покоління мусить знати правду про Голодомор, пам'ятати своїх предків, які пережили його і через голод згинули.

Діти, насамперед молодь, повинні знати правдиву історію своєї Батьківщини. Треба, вочевидь, поширювати коло правди

про страшне минуле, нести до тих, хто її ще не знає, і навіть тим, хто не хоче знати.

Пам'ятайте ж! Знищення селянських господарств в Україні у 30-х роках – було основним завданням керуючої комуністичної партії.

Не менш суттєвим наслідком Голодомору та колективізації стала не тільки жахлива чисельна смертність, а й соціально-психологічна ситуація, якої таки домігся режим Сталіна: перетворення сотень тисяч заможних, самостійних, чесних, працьовитих українських селян на люмпенів (люмпен – пролетаріат) – людей з деклясованих верств населення, які втратили зв'язок з виробництвом: босяки, злодії, старці, ледацюги та ін., з втраченою мораллю, які відтоді стали жити в умовах жорстокості, насильства, страху й до сьогодні перед владою, перед можливістю повторення подібної суспільної біди. Ініціатори масового голодомору намагалися вбити волю до опору, до будь якого прагнення незалежності українського народу, передусім селянських мас та інтелігенції. І цього їм значною мірою вдалося домогтися, поставивши людей у цілковиту залежність від радянської держави, примусивши налякану, безневільну масу колгоспників працювати на цього гігантського монстра – СРСР – за мізерну платню або й зовсім безкоштовно.

Не виникає ніяких сумнівів і те, що керівниками і виконавцями тих дій та подій, що призвели до мільйонних втрат населення, були свої ж таки люди, які, виконуючи накази радянської влади в особі членів більшовицької партії ВКП(б), штовхали селян до невідворотної смерті, а тих, котрим судилось вижити, під страхом смерті змушували коритися. Крім того, серед людей, наприклад, було заборонено не тільки говорити, але и думати про протиправні дії влади відносно подій 1932 – 1933 років. А тому й зрозуміло, чому селяни з часом просто забували про страшну смертність на селі, а родичі померлих все рідше згадували небіжчиків. Боялися.

А той, хто бодай, пробував згадати, або промовити хоч слово про масову смертність чи встановити хреста на могилі, це вже був «ворог народу». Для таких наставали 1937 – 1938 роки. Адже всім тепер відомо, кого репресували в селах району – тих, хто був небажаний або чимось заперечував місцевим керівникам чи «активістам». Такі знову зникали з життя, як і в 1932 – 1933 роках.

Отже, Голодомор 1932–1933 років вже не можна ні заперечувати, ні замовчувати. Та, незважаючи на це, і сьогодні серед нас є сили, які хочуть, щоб світ забув про злочини проти людства, вчинені червоною Москвою та її вождем-тираном, чи хоча б

зменшити масштаби цих злочинів. Зокрема, до таких кроків вдавалися колишні комуністи, яким хотілося б не показувати до кінця історичну правду, яка комусь «колить» очі, страшні сторінки історії їхньої партії та її колишніх лідерів. Вони пропонували, так би мовити, з розумінням поставитися до політики кривавого тирана Сталіна щодо української нації та її трагічної долі. Мовляв, час такий був... І це не геноцид, а голодовка... Це правда. Був такий час... В Плебанівці померло 900, в Рахнах – 1400, в Хоменках – 1100, в Івашківцях – 300, в Клекотині і Політанках по 400 душ... Це правда! Це не геноцид. І треба віддати належне тим колишнім і теперішнім комуністичним ідеалістам, які й досі твердять, що то був не геноцид.

Так, то був не геноцид, **то був етноцид** – вбивство або винищення народу за етнічною ознакою. Іншими словами – якщо ти українець – помирай. Така воля диктатора з Кремля.

А причину смертей придумати (для преси) можна. Наприклад, із газетних матеріалів того періоду стає добре зрозуміло і видно, яку політику вела керуюча партія більшовиків, яка твердила про «причини» голоду в Україні. Це, мовляв, через «розкрадання та розбазарювання», «відсутність належного контролю за виконанням державних планів хлібозаготівлі» люди голодують.

Цинізму немає меж!..

Виявляється, не Сталін розбазарював державний хліб, який часто гнив у портах країни та в припортових складах, а українські селяни самі розікрали, «розбазарили» свій хліб і через це самі сотнями, тисячами почали вимирати від голоду на селі...

Минуло понад 80 років з часу подій Голодомору. Сьогодні зовсім мало залишилося свідків та його очевидців. Вимерли вже й виконавці сталінських указів та директив. Але залишились ще їхні співчуваючі, проросійськи налаштовані українці. Довгий час вони плекали надії на свою, ще досить впливову партію. (До речі, представлену донедавна значною кількістю депутатів у вищому органі законодавчої гілки влади - Верховній Раді України сьомого скликання).

Але під тиском демократичних сил, які суттєво впливають на політичні події в Україні, виборці України своєю переважною більшістю голосів на виборах до Верховної ради відправили комуністів та проросійськи налаштованих депутатів з донедавна правлячої Партії регіонів у небуття. Комуністів у Верховній Раді не стало.

Із залу теперішньої опозиції наші таки окремі українські народні депутати ще ніяк не змиряться з тим, що Україна таки стала

на шлях незалежності, на шлях без «страшного старшого брата», який постійно брязкав і брязкає зброєю по Україні і навколо неї.

На жаль, окремі українські росіяни раділи, коли почули гучне гасло з Москви про «Русскую Весну», «Русский мир». Слово «Рассея» звучало і в Криму, і на Донбасі. Плани Кремля готувалися роками і були вони масштабні – захопити усі східні й південні регіони України тому, що, як стверджував Лев Троцький ще у 20-х роках минулого століття: «…Без України немає Росії… без України вона задихнеться… і ми з вами…» Але, дякувати Богу, мільйони українських патріотів зірвали плани агресора і при допомозі міжнародної спільноти захищають свою незалежність.

Але дуже дорогою ціною далася нам незалежність. За свідченнями істориків, тільки за роки існування більшовицько-московської влади загинуло від 90 до 110 мільйонів людей тільки з числа колишніх країн СРСР. Серед них кожен третій – українець. А ще ж існував так званий «соціалістичний табір» (вислів он який придумали – «табір…». Так нібито табір для худоби), в якому гинули наші українці.

Багатостраждальна історія нашого народу… ми не повинні забувати страшних її сторінок. Жахливо навіть через багато років ступати стежками страшної трагедії, яка сталася на благословенній землі квітучого українського краю. Досі не віриться, щоб тут – у житниці України – раптово зник хліб, люди залишилися без зернини. І це у врожайний 1932 рік. Пухли старі і малі, вимирали роди й села… Смерть чатувала на шляхах, на полі, в хатах.

Відомий на Вінниччині історик-краєзнавець, старший науковий співробітник Державного архіву Вінницької області, кандидат історичних наук, дослідник Голодомору 1932-1933 років Петренко Володимир Іванович у своїй праці «Більшовицька влада та українське селянство у 20-30-х роках ХХ століття» детально дослідив та описав про наслідки Голодомору в окремих районах нашого краю.

Район Вінниччини	**К-сть жителів станом на 01.02.1932 р. (чол.)**	**К-сть жителів станом на 01.05.1934 р. (чол.)**	**Кількість померлих за період з 01.02.1932 р. – 01.05.1934 р. (чол.)**
Брацлавський	83002	63826	19176
Немирівський	94050	67854	26196
Томашпільський	87073	62610	24463
Тульчинський	55461	43093	12368
Шаргородський	91142	72500	18642

У нашому Шаргородському районі за роки Голодомору 1932-1933 років найбільше людей померло в селах:

Рахни-Лісові	– 1500 чол.
Хоменки	– 1100 чол.
Плебанівка	– 900 чол.
Писарівка	– 596 чол.
Гибалівка	– 500 чол.
Голинчинці	– 500 чол.
Сл.-Шаргородська	– 500 чол.
Клекотина	– 405 чол.
Лозова	– 400 чол.
Калинівка	– 350 чол.
Копистирин	– 305 чол.
Дерев'янки	– 300 чол. і т.д.

Голодом заморені. Так свідчили очевидці, що встигли, деякі вже перед смертю, переказати нам про події, що відбувалися в Пеньківці.

І стоїть серед Пеньківки пам'ятник, який нагадує селянам про страшні події, які творила московська влада, навмисне знищуючи нескорених українців.

За останні роки Незалежності України такі пам'ятні знаки люди ставлять у кожному селі нашого краю.

Вірно сказано: не за те любимо Вітчизну, що вона найкраща в світі, а за те, що Мати. І хай яке було страшне минуле у нашої Вітчизни, ми все одно будемо його вивчати та виносити з нього гіркі уроки, щоб ніколи більше не повторились страшні голодомори в нашій любимій незалежній Україні.

Людські долі при побудові у Пеньківці соціалізму

Після трагічних 1932–1933 років дуже важко давалося життя пеньківським селянам. Ті, які залишилися живими, мусіли жити далі і трудитися. Трудитися уже на колективних землях. Багато селянських господарств у Пеньківці і Бабиній Долині були владою просто знищені. Таке було основне завдання керуючої комуністичної партії.

Штучно створений голодомор таки виконав своє завдання – примусив більшість людей села голодом записатися до колгоспу. Людей залякували репресіями. Села поступово ставали колективізованими.

Незважаючи на те, що люди були голодні і ледве рухались, вони змушені були ходити на колгоспні та радгоспні роботи. Стимулом було те, що працюючі отримували пайку «баланди» (мучної затірки), яку видавали людям, що працювали на території колгоспу. Польові робітники отримували мізерну плату зерном та крупами, а купити щось з продуктів було неможливо.

Серед сотень клаптиків паперів у районному, обласному і своєму домашньому архіві знайшлися так звані «ценники» на продовольчі товари на ринках Шаргородського району. З них дізнаємось, що борошно коштувало у листопаді 1932 року на Шаргородському ринку 250 крб. за пуд, десять картоплин – 10 крб. Десять яєць – 15 рб. Десять цибулин – 3 крб. Гуска коштувала 100–120 крб., склянка пшона – 2 крб., качан кукурудзи – 2 крб. і т.ін.

Щоб краще усвідомити ситуацію із цінами на продукти, для порівняння наводимо ціни на місцевих ринках, уже благополучнішого, 1935 року.

«Ценник»
на продукти урожаю 1935 року з розрахунку в центнерах

Назва культури	Колгоспні ціни		Державні ціни
	Зерно (крб./ц)	Мука/ крупа (крб./ц)	Крб./ц
Пшениця	8	10	8-05
Жито	6	8	5-80
Ячмінь	5-60	7-60	645

Овес	5	-	5-60
Просо	5	7	5-20
Гречка	6-50	12-70	6-60
Кукурудза (зерно)	6	8	-
Кукурудза (качан)	3-50	-	5-60
Горох	7	9	6-60
Фасоля	6	-	7-50
Соняшник	7	0-30 (0,5л)	-

У житті селян Пеньківки та Бабиної Долини з'являлося багато нового. Ще у 1928 році у селі вперше з'явився трактор. Це залізне диво марки «Фордзон» без коней та волів перевертало землю, обробляло її. Управляв цим «дивом» місцевий житель, великий спеціаліст і умілець на всі руки, як і його батько Тимофій, Байтало Василь Тимофійович. Він же згодом очолив колгосп «Незаможник» у ті надважкі 1932–1934 роки. Не одну сім'ю врятував від голоду цей чоловік, надаючи людям і роботу, і їжу. Дуже часто у ті роки люди працювали у колгоспі тільки за їжу, яку одержували прямо в полі.

Перший трактор у колгоспному селі

В новостворених сільськогосподарських організаціях, яких у Пеньківці було до десятка, як і скрізь, не вистачало освічених кадрів. Молодь направлялася на навчання на різні курси. Так,

Зеленський Адам Йосипович, голова колгоспу ім. Леніна. 1934–1938 р.р.

Байтало Василь закінчив курси трактористів аж у Ленінграді. Це було у 1927–1928 роках. Пізніше сільськогосподарські курси були організовані у райцентрі Мурафі при робітфаку, який тут функціонував у 30-х роках минулого століття. У сусідній Мурафі навчалось на курсах трактористів багато молоді з Пеньківки. Курси трактористів діяли при Мурафській МТС (машино-тракторна станція). Звідси пеньківські колгоспи одержували перші трактори та іншу техніку, а молодь після закінчення курсів, одержавши «коня», ставали працівниками Мурафської МТС, яка розподіляла тракторні екіпажі по усіх колгоспах району. Завдяки появі нової техніки дещо збільшились врожаї зернових культур та цукрових буряків.

Станом на 1934 рік у Пеньківці існували уже три великих колгоспи:

– колгосп «Незаможник» (пізніше ім. Сталіна)

– колгосп імені Косіора (пізніше ім. Леніна)

– колгосп «Хлібороб» (пізніше «Червоний орач»)

Села Мурафського району з 1930 року перейшли до Шаргородського району. Пеньківка стала належати до Шаргородського району.

Урожайність сільськогосподарських культур у Пеньківських колгоспах, як і у всій області, була низькою, що добре видно із наведеної таблиці.

Урожайність
сільськогосподарської продукції у Вінницькій області
у 1931-1932 роках

Назва культури	Урожайність, ц з 1 га	
	1931	1932
Пшениця озима	9,9	6,9
Жито	8,0	6,9
Ячмінь	9,0	7,4
Цукрові буряки	104,7	90,0
Картопля	42,9	67,0

Дещо вищою була урожайність основних культур у 1936 році. А тому голови колгоспів Хміль Г.О., Бондар Д.Й., Кушнір П.П. своїм рішенням видали колгоспникам по 500 грамів зерна на один трудодень.

В Пеньківці ще з 1923 року діяла комсомольська організація. Першим секретарем її було обрано місцевого юнака Марчевського Геннадія Стаховича, 1909 року народження.

Згодом, у 1928–1929 роках до складу комсомольської організації входили:

Кульчевич Віктор – секретар,
Хавінзон Григорій,
Скрипник Олексій,
Грабовський Федр,
Байтало Федір,
Базилюк Петро,
Кокошинський Семен,
Ситник Олександр,
Ситник Марко,
Гнатюк Григорій,
Рожко Стах та інші.

В 1930-му році ряди комсомолу попвнили молоді активісти села: Скорич Леон Микитович, Гарматюк Степан, Ситник Василь Федорович та інші. Очолив комсомольську організацію Рожко Антон Прокопович.

В період 30-х років комсомольські ряди поповнили юнаки: Гечанівський С. І., Скрипник І. Г., Шкварчук В. С., Резнік Т. П., Тарандюк І. П., Тарасовський І. С., Тарасовський В. М., Горін І. П., Ситник І. Д., Ситник Олександра Федорівна та інші.

(Із спогадів Кучера Болеслава Івановича про історію комсомольської організації с.Пеньківки)

Але основну організаторську і керівну роль у соціалістичному будівництві на селі на той час відігравала комуністична партійна організація. Вперше створена ще у 1929 році, партія більшовиків постійно зростала кількісно і якісно. На початку її заснування осередок очолив місцевий Резнік Василь Прохорович. З 1934-го по 1938 рік комуністів у селі очолював Зелінський Адам Йосипович, який одночасно керував новоствореним колгоспом ім. Косіора (пізніше колгосп ім. Леніна).

Святкування 1-го травня у колгоспі «Червоний орач». Колгосп організувався у 1928 р., назва «Хлібороб», голова – Ситник Василь Іванович

Керівники колгоспу села, 1941 р. Колгосп орзанізований у 1928 р. на базі товариства СОЗ. Сидять: Бегар Олександр Йосипович – член ТСОЗу (1923 р.), бригадир ферми; Ситник Архип Якович – завгосп; Хміль Григорій Остапович – голова 1935, 1941, 1948 р.р.; Лисоконь Андрій Герасимович – загинув, бригадир; Грабчак Антін Фомич – бригадир; Рожко Михайло Макарович – рахівник; Процак Михайло Макарович – рахівник; Білий Андрій Семенович – член ТСОЗу (1923 р.), бригадир

Актив колгоспу «Червоний орач», 1935 р. Колгосп організований у 1928 р. Сидить: Каськов Полікар Семенович – ветфельшер; Байтала Леон – бригадир; Кушнір Петро Павлович – голова к/г 1934-37 р.р.; Ситник Іван Митрофанович – магазинер. Стоять: Ситник Макар; Бондар Григорій Савович; Кушнір Семен Андрійович – загинув; Слободянюк Андрій Іванович – загинув; Драгомарецький Микола; Ситник Олександра Федорівна – комсомолка 1929 р., зав. яслами

Керівництво колгоспу ім. Леніна, 1938–1940 р.р. Колгосп організований у 1932 р. Зліва на право: Лихолат Петро Філімонович – завгосп, загинув; Рожко Іссак Прокопович – рахівник; Бондар Дем'ян Йосипович – голова; Підрушняк Сидір – касир

Похорон в сім'ї Кокошинського Семена 5-річного сина Валентина. Другий справа Кокошинський С. з дружиною (третя зліва), крайня справа – тітка Палашка. Фото 24 березня 1935 р.

Студентки Немирівського педагогічного технікуму. Зліва направо: Галаганюк Катя, Сочинська К., Грублюк Поля, Кудина Афія. Фото вересень 1937 р.

Організатор колгоспу Шевчук Петро Іванович з дружиною Франкою і внуком Романом

Пеньківські жіночки із сім'ями. На нижньому фото сестри Сніховські – Настя і Ганна. Жіночки у національному українському вбранні. На фото 30-х років добре видно набір різноманітного намиста, кольорові пояси, власноручно вишиті сорочки і запаски, модельні чобітки

До складу партійної організації входили комуністи: Ковальчук Семен Ілліч, Базилюк Йосип Данилович, Байтало Василь Тимофійович, Хавінзон Ісак Абрамович, Белов Іван, Матковський, Дахновський, Янковий Юхим, Скорич В. та ін.

Московська влада із столиці вимагала від її підлеглих, наших комуністів одного – повної покори через колективізацію та усуспільнення власності населення. Для цього комуністи використовували всякі методи, в тому числі й підступні. Особливо такі методи застосовувалися до українців. А тому пеньківчанам, як і усьому населенню Поділля, судилося пережити ще одну страшну трагедію – р е п р е с і ї.

Забрали... навічно...

Старожили села й дотепер згадують важкий 1937-й рік. Це був новий етап страждань і загибелі українських селян, створений більшовицькою владою.

Основна хвиля масових репресій припала на 1937-1938 роки. Цей злочин проти власного народу відбувався у повній відповідності з тезами Сталіна, що з перемогою соціалізму класова боротьба в країні буде загострюватися. А надзвичайний 8-й Всесоюзний з'їзд Рад 5 грудня 1936 року прийняв нову Конституцію СРСР, в якій законодавчо закріплювалася теза про те, що в СРСР в основному було **побудовано соціалістичне суспільство**. Тож, згідно сталінського положення, маховик смерті набрав шалених обертів. Не обійшло це лихо і Пеньківку.

В селі шукали класових ворогів. Ними ставали прості селяни, трударі, які до сьомого поту сяк-так тягнули свої господарства, щоб вижити. їх судили без всякого суду й слідства. Міра покарання була двояка: розстріл або 10 років таборів. Судили й місцевих керівників, нібито за провали в сільському господарстві. Одним із таких керівників був Резнік Василь Прохорович.

На жаль, в період необмеженої сталінської влади кати намагалися знищити документальні сліди своїх злочинів, а репресованих знищували прямо у Вінницькій тюрмі, їх тіла закопували у масових могилах-кагатах у Вінниці в саду по вул. Підлісній, обдурюючи родичів, що нібито репресованого відправлено в далекі табори без права переписки.

Знали ж, що мертві не напишуть... (А.Трамбовецький, «Вінниця. Злочин без кари». 1954 р.).

Офіційної статистики про таких не існує... Все було засекречено. А родичі носили ярлик «ворог народу» і боялися щось розповісти, або й згадати. Боялися вони не дарма. 8 червня 1934 року сталінським урядом була прийнята Постанова про відповідальність членів сім'ї та родичів за несвоєчасне повідомлення влади про скоєний чи намір скоєння злочину членами їх родин або родичів. Тому й боялися.

Більшість репресованих звинуватили в належності до видуманих слідчими НКВС контрреволюційних організацій. Долю кожного вирішувала так звана «трійка» з числа: секретаря обкому партії; голови облвиконкому і начальника УНКВС області.

Вінницька комуністична розстрільна трійка, яка визначала смертні вироки нашим безневинним селянам, прозваними владою «Вороги народу».

Імена їхні не варті того, щоб їх зазначати у нашій книзі, але посади їхні нехай читач запам'ятає:

Зліва направо: перший секретар обкому КП (б) України, прокурор області, начальник НКВС області. Останній просив Москву збільшення ліміту на розстріл вінничан.

Фото 1937 р.

Заарештовані власноручно підтверджували всі, навіть найнеймовірніші звинувачення. Мусиш зізнатися, коли не вистачає сили протистояти тортурам. Замордована, доведена диким болем до нестями людина підпише будь-що. А тортури застосовувалися

широко, бо така практика слідчих НКВС не тільки переслідувалася, а навпаки... Обов'язковість тортур «освятив» вождь Йосип Сталін (мова оригіналу).

«ЦК ВКП(б) считает, что метод физического воздействия должен обязательно применяться и впредь в отношениях явных врагов народа, как совершенно правильный и целесообразный метод»...

Зрозуміло: після виходу таких документів – на практиці тортури ставали правилом...

Всі наші репресовані, в тому числі і розстріляні, через десятиліття були реабілітовані. Бо в жодній справі немає головного – доказів вини, а тільки зізнання заарештованих, а в багатьох випадках немає як зізнання, так і навіть протоколів допиту.

А більше нічого і не вимагалося, потрібно було лише виконувати доведені партією завдання по кількості репресованих.

Ось виписка з протоколу засідання Політбюро ЦК ВКП(б) від 17 лютого 1938 року:

«Дополнительно разрешить НКВД Украины провести аресты кулацкого и прочего антисоветского элемента и рассмотреть дела их на «тройке», увеличив ***лимит*** *для НКВД УССР на тридцать тысяч»...*

Термін он який використовували – «ліміт», ніби мова йшла про зерно, бензин чи корів, а не про живих людей. Такі рішення про збільшення лімітів на репресованих українців приймалися часто.

Слід пам'ятати, що репресії застосовувались протягом усіх років існування московської влади: і у 20-х, і у 30-х, і у 40-х роках. Були репресії, і у 50-70 роках минулого століття. Останній політв'язень вийшов з радянської тюрми у 1988 році, за два роки до розвалу радянської держави СРСР. Але у 1937–1938 роках репресії досягли апогею. Людей забирали в тюрми без суду і слідства цілими групами, виконуючи «ліміт» партії комуністів. Так, у моїй Плебанівці тільки за 1937–1938 роки заарештовано і засуджено без суду 50 чоловік. Із них повернулись додому тільки двоє. Старожили села згадували, коли і як заарештовували плебанівчан. Поетапно. Наприклад, перший етап арештів припав на грудень місяць 1937-го. Жінки згадують і пов'язують цей етап зі святом Андрія. Потім були «м'ясниці» після різдва – другий. Завершувався доведений сільській владі план – ліміт 50-ти у квітні, саме на день народження Володимира Леніна. Всього ж з моєї Плебанівки за всі роки радянської влади репресовано 72 чоловіки.

Забирали з села масово – по 10–15 чол. разом. Так само масово їх і розстрілювали. Свідченням цього є розсекречені тепер

документи НКВС, у які автор особисто побачив і прочитав страшну правду про те, що, наприклад, тільки за один день 3 жовтня 1938 року у Вінницькій тюрмі було розстріляно 12 плебанівчан, які були арештовані у той «знамений» день народження Леніна – 22 квітня. Мало того, у їхніх черепах виявлено по 2–3 отвори від куль. Боєприпасів енкаведешники не жаліли…

Усі ці подробиці і тайни виявились при масових розкопках могил, де були присипані репресовані, в т.ч. і мої плебанівчани. На ці розкопки, що відбувалися влітку 1943 року, німецькою владою були запрошені жінки-дружини чи діти нещасних репресованих, які і впізнавали своїх рідних по одягу чи інших речах. Були присутні на розкопках і плебанівські жінки.

Це була страшна дивоглядь… А ще ж згодом була депортація і виселення цих самих сімей репресованих. Нещасних дружин із малолітніми дітьми висилали примусово з села на будови комунізму…

(А. Н. Нагребецький, Моя Плебанівка, Вінниця, 2004, с.с. 73–92).

Були такі й у Пеньківці й Бабиній Долині. До списків репресованих насамперед попали священослужителі, яких влада почала переслідувати ще з 1921 року.

З настанням держави Незалежної України (це сталося після розвалу тоталітарної держави СРСР) для істориків і краєзнавців відкрилися усі колишні секретні документи КДБ про репресованих українців.

Шановний читачу! Пропонуємо ознайомитися із списком безневинних репресованих п е н ь к і в ч а н !

На розкопках. Вінниця, 1943 р.

Жертви репресій у Пеньківці по ліміту

Альбінський Фелікс Адамович, 1878 р.н., поляк, освіта початкова, хлібороб. Арештований 16.06.1927 р. Звинувачений за ст. 58-10 КК РСФРР. 16.09.1927 р. засланий на 3 роки до Сибіру.

Ангерт Веніамін Шмульович, 1902 р.н., єврей, службовець, освіта вища, військовослужбовець. Арешт. 02.06.1942 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За вироком ВТ від 04.06.1942 р. засуджений на 10 років ВТТ.

Бондарчук Марко Зіновійович, 1911 р.н., українець, селянин, письменний, хлібороб. Арешт. 19.03.1933 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УСРР. Засуджений на 3 роки заслання на Північ.

Бондарчук Петро Семенович, 1903 р.н., українець, селянин, освіта 3 класи, майстер меблевої артілі. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою Трійки **розстріляний** 13.12.1937 р.

Вінницький Іван Павлович, 1899 р.н., українець, службовець, освіта початкова, бухгалтер. Арештований 02.02.1938 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою Трійки **розстріляний** 03.06.1938 р.

Врагалев Григорій Григорович, 1889 р.н., болгарин, селянин, малописьменний, зав. поштою. Арештований 18.04.1938 р. Звинувачений за ст. 54-6, 9, 11 КК УРСР. За постановою Трійки **розстріляний** 23.09.1938 р.

Врагалев Костянтин Григорович, 1887 р.н., болгарин, селянин, малописьменний, робітник. Звинувачений за ст. 54-6, 9, 11 КК УРСР. За постановою Трійки **розстріляний** 23.09.1938 р.

Гаврилов Лука Єлисейович, 1880 р.н., українець, священик. Звинувачений за ст. 54-11 КК УРСР. За постановою Трійки від 04.01.1934 р. засуджений на 3 роки позбавлення волі.

Григорович Ганна Бернадівна, 1894 р.н., полька, освіта незакінчена середня, помічник бухгалтера споживспілки, Арештований 20.10.1937 р. Звинувачена «як член сім'ї зрадника Батьківщини». Ув'язнена на 5 років ВТТ 20.05.1938 р.

Гроцький Йосип Іванович, 1897 р.н., поляк, селянин, малописьменний, робітник лісопильного заводу. Арештований 23.12.1937 р. **Розстріляний** 11.02.1938 р.

Домбровська – Грач Марія Франківна, 1900 р.н., полька, освіта початкова, бухгалтер. Арештована 16.11.1937 р. Звинувачена за ст. 54-4, 11 КК УРСР. Ув'язнена на 10 років ВТТ.

Думанський Микола Михайлович, 1899 р.н., українець, селянин, освіта середня спеціальна, вчитель. Арештований

27.08.1921 р., син священика. Звинувачений за участь у петлюрівській організації. 07.12.1921 р. **розстріляний.**

Зубринський Антон Андрійович, 1888 р.н., українець, одноосібник. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. Ув'язнений на 10 років ВТТ.

Зелінський Броніслав Михайлович, 1894 р.н., поляк, ремісник, освіта початкова, рахівник радгоспу. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. **Розстріляний** 31.01.1938 р.

Іцькович Нафтул (Волько Мошкович) Мойсейович, 1895 р.н., єврей. Арештований 07.09.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10, ч.1 КК УРСР. 04.12.1937 р. ув'язнений на 10 років ВТТ.

Кирилюк Кирило Фадейович, 1900 р.н., українець, письменник, робітник лісозаводу. Арештований 09.08.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою Трійки від 21.08.1937 р. **розстріляний** 29.08.1937 р.

Кирилюк Сергій Кирилович, 1921 р.н., українець, письменний, колгоспник. Арештований 24.08.1940 р. Звинувачений за ст. 54-10, 11 КК УРСР. Засуджений на 8 років ВТТ. Вдруге арештований 30.04.1949 р. за ст. 54-10 ч.3 КК УРСР. Засланий 17.08.1949 р. до Красноярського краю. Повернувся живим.

Кликун Полікарп Микитович, 1885 р.н., українець, селянин, освіта початкова, столяр. Арештований 23.12.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою Трійки від 31.12.1937 р. **розстріляний** 14.01.1938 р.

Колесник Михайло Парфенович, 1894 р.н., українець, освіта початкова, робітник. Арештований 05.12.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою Трійки від 09.12.1937 р. ув'язнений на 10 років ВТТ.

Кухар Федір Іванович, українець, селянин, колгоспник. Арештований у 1937 році. Ув'язнений на 10 років ВТТ. Повернувся живим додому.

Лакинський Адам Гіларович, 1899 р.н., поляк, службовець, робітник лісництва. Арештований 06.05.1938 р. Звинувачений за ст. 54-4, 6, 9, 11 КК УРСР. За постановою Трійки **розстріляний** 29.09.1938 р.

Лакинський Генріх Гіларович, 1897 р.н., поляк, службовець, десятник-лісовод. Арештований 26.04.1938 р. Звинувачений за ст. 54-10, 11 КК УРСР. За постановою Трійки 25.029.1938 р. **розстріляний.**

Линський Апполінарій Іванович, 1897 р.н., поляк, селянин, письменний, зав. Заготторгу. Арештований 28.06.1938 р. Звинувачений за ст. 54-6, 9, 11 КК УРСР. За постановою Трійки **розстріляний** 23.09.1938 р.

Лихолат Григорій Терентійович, 1894 р.н., українець, письменний, робітник лісозаводу. Арештований 11.04.1938 р. Звинувачений за ст. 54-10, 11 КК УРСР. За постановою Трійки 29.04.1938 р. **розстріляний.**

Матусяк Федот Гаврилович, 1900 р.н., українець, селянин, освіта середня, одружений, 3 дітей. Арештований 22.11.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10. Справа 07.06.1939 р. припинена.

Маліхатко Микола Йосипович, 1903 р.н., українець, колгоспник, письменний. Арештований 07.10.1940 р. Звинувачений за ст. 54-10, 11 КК УРСР. Засуджений 28.11.1940 р. на 8 років ВТТ.

Марцонь Никодим Йосипович, 1908 р.н., поляк, робітник, освіта початкова, виконроб. Арештований 27.09.1936 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. Справа припинена 26.11.1936 р.

Павловський Володимир Іванович, 1898 р.н, українець, селянин, освіта початкова, майстер-лісівник. Арештований у 1937 році. Подальша доля невідома.

Резнік Василь Прохорович, 1879 р.н., українець, службовець, освіта неповна середня, начальник поштового відділення. Арештований 1937 р. Звинувачений за ст. 54-10, 11 КК УРСР. Подальша доля невідома.

Резнік Яків Прохорович, 1886 р.н., українець, селянин, освіта початкова, одноосібник. Арештований 1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. Подальша доля невідома.

Свідзінський Семен Петрович, 1910 р.н., українець, селянин, малописьменний. Арештований 04.06.1940 р. Звинувачений за ст. 54-10, 11 КК УРСР. Засуджений на 10 років ВТТ.

Семенюк Мойсей Іванович, українець, робітник, черговий по станції Ярошенка. Арештований у 1937 році. Подальша доля невідома.

Слободянюк-Онищук Домна Архипівна, 1891 р.н., українка, селянка, малописьменна, 1 дитина. Арештована 24.08.1940 р. Звинувачена за ст. 54-10 КК УРСР. 28.11.1940 р. засуджена на 8 років ВТТ.

Старжинська Євдокія Миколаївна, 1901 р.н., українка, освіта початкова, голова колгоспу. Арештована 05.10.1945 р. Звинувачена за ст. 54-3, 14 КК УРСР. За постановою Шаргородського РВ НКВД від 10.12.1945 р. справа припинена.

Тарасовський Петро Федорович, 1896 р.н., українець, селянин, освіта середня, начальник міліції. Арештований 30.07.1920 р. **розстріляний** 20.10.1920 р.

Тимофійчук Петро Дем'янович, 1894 р.н., українець, селянин, малописьменний, колгоспник. Арештований 07.10.1940 р. Звинувачений за ст. 54-10, 11 КК УРСР. 28.11.1940 р. засуджений на 6 років ВТТ.

Флора Іван Сергійович, 1920 р.н., українець, селянин, освіта неповна середня, робітник електростанції. Арештований 30.01.1948 р. Звинувачений за ст. 54-1 «б» КК УРСР. 06.03.1948 р. засуджений на 25 років ВТТ.

Хильський Андрій Петрович, 1886 р.н., українець, селянин, письменний, колгоспник. Арештований 06.03.1938 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою ОН НКВД від 25.04.1938 р. **розстріляний** 15.05.1938 р.

Хроминський Іван Михайлович, 1890 р.н., поляк, селянин, письменний, колгоспник. Арештований 08.09.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. **Розстріляний** 19.11.1937 р.

Цукович Туль Мошкович, 1895 р.н., єврей, робітник, освіта початкова, кравець, одружений, 4 дітей. Арештований 08.09.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. Ув'язнений на 10 років.

Червінський Федір Севастьянович, 1900 р.н., українець, селянин, освіта початкова, старший інспектор Шаргородського банку. Арештований 01.04.1932 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою Шаргородського РВ ДПУ справа припинена.

Чернецький Гнат Павлович, 1900 р.н., українець, селянин, освіта початкова, робітник лісництва. Арештований 23.12.1937 р. Звинувачений за ст 54-10 КК УРСР. За постановою Трійки від 31.12.1937р. **розстріляний** 14.01.1938 р.

Чернюк Степан Семенович, 1889 р.н., українець, селянин, освіта початкова, робітник станції Ярошенка. Арештований 09.12.1932 р. Звинувачений за ст. 54-11 КК УСРР. Ув'язнений на 5 років ВТТ.

Чмусь Олекса Васильович, 1906 р.н., українець, селянин, малописьменний, вантажник ст. Ярошенка. Арештований 07.08.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. 13.09.1937 р. ув'язнений на 10 років ВТТ.

Чорний Іван Степанович, 1914 р.н., українець, селянин, освіта початкова, працівник НКДБ м.Одеса. Арештований 06.06.**1944**

році. Звинувачений за ст. 54-9 КК УРСР. Засуджений на 8 років концтаборів (Якутія).

Чорнобай Михайло Васильович, українець, селянин, освіта початкова, вагар ст. Ярошенка, Арештований 11.11.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою Трійки ув'язнений на 10 років ВТТ.

Яблецький Тимофій Людвікович, 1889 р.н., поляк, освіта початкова, машиніст лісопильного заводу, одружений, 10 дітей. Арештований 01.05.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 ч.1 КК УРСР. Засуджений на 10 років ВТТ.

Яблонський Мар'ян Дем'янович, 1902 р.н., поляк, селянин, освіта початкова, робітник станції Ярошенка. Арештований 23.06.1938 р. Звинувачений за ст. 54-11 КК УРСР. За постановою Трійки від 22.09.1938 р. **розстріляний** 04.10.1938р.

До списку репресованих з Пеньківки також увійшли священослужителі та працівники культових закладів Жарій Тарас Григорович, Вітінський Петро, Скрипник Григорій, а також Штельмах Онуфрій, Павловський Володимир Іванович, Ригальський – працівник поштового відділку та інші, які були арештовані у 1930-му році і засуджені на три роки кожний.

Пошук імен безневинно репресованих триває.

Таким чином у Пеньківці та Бабиній Долині, як і у всіх селах нашого краю, в 30-40-х роках минулого століття репресованими органами, комуністичним та комсомольським активом створювалося середовище, яке сприяло наростанню психозу серед населення і давало змогу безкарно цькувати та переслідувати чесних людей.

Згодом у 90-х роках **всі репресовані** пеньківські люди **були реабілітовані** за… відсутністю доказів.

Пам'ять про наших односельчан змушує задуматися над причинами, механізмом та наслідками жахливого молоху репресій. Адже час невпинно летить вперед. Багатьох із тих, хто став жертвою або був свідком масового вбивства людей державою, вже немає серед живих, а їхні нащадки, вступаючи у доросле життя, як ніхто інший, гостро відчувають дефіцит правди і справедливості. Яка ж вона правда?

Кілька років тому у нашій пресі було оприлюднено результати міжнародної комісії, яку організували фашистські розбійники, викриваючи совєтських розбійників.

Весною 1943 року спеціальна комісія за участю німецької адміністрації, почала досліджувати розкопки могил невинних жертв

більшовицького терору у м.Вінниці. 24 травня 1943 року було розкрито першу велику могилу. Потім таких могил було 69.

Квадратні могили форми траншей копали так, що землею з наступної ями закопували трупи попередньої могили. Траншеї розміщувалися одна біля одної в саду на вулиці Підлісній, наче доріжки. Могили рили дуже глибоко – до трьох – чотирьох метрів. В окремих могилах трупи та одяг пересипані вапном. У тих могилах, де вапна було мало, одяг зберігся краще, що його можна було розпізнати.

Вже в червні 1943 року на місце розкопок прибули близькі родичі репресованих із сіл нашого району. Розглядаючи численні речі, які висіли на дротах між деревами в саду, а то й так на купі, жінки знаходили знайомий одяг, речі, взуття своїх рідних.

В багатьох трупах при розтинах комісія виявила в трахеї (стравохід) глину, а це свідчить про те, що поранених людей скидали в ями ще живими і вони загинули від асфіксії (удушення).

На кожному черепі вбитого видно по 2-3 отвори від кулі. Боєприпасів енкаведисти не жаліли, хоча в багатьох черепах видно сліди проломів їх твердим предметом.

Страшним видовищем було розкриття таких могил. На жаль, частина наших сільчан ще до кінця просто не збагнула, яке жахливе лихо сталося у Вінниці у тридцятих роках минулого століття, коли комуно-більшовицький режим скоїв страшний злочин проти нашого народу.

Біля десяти тисяч прізвищ вінничан потрапили у списки згаданої комісії, матеріали якої читали народи Словакії, Франції, Бельгії, Угорщини, Румунії, Польщі, Болгарії, Фінляндії, Італії, Хорватії, Швеції, Данії, Греції (прим. – А.Н. – члени комісії були представлені із перелічених країн) – тільки не ми.

Всього ж у Вінниці за літо 1943 року відкопано 9439 «ворогів народу». Тіла розпізнати було неможливо. Їх імена відомі тільки одному Господу.

Нам же відомо лише те, що заарештованих людей звинувачували за наклеп. Силою домагалися потрібного їм зізнання і потім частину приречених без суду відправляли у далекі табори. Решту – розстрілювали. Перед розстрілом роздягали до білизни і пострілом в притул до потилиці безжалісно вбивали.

Вбивства чинилися у дворі будівлі НКВД м. Вінниці (частина двору оточена зі всіх сторін автомобільними гаражами). Свіжі сліди річок крові змивали зразу ж за допомогою наявної мийки для машин. Під час розстрілів працювали двигуни кількох

вантажних машин, готових до перевезення тіл у грушевий сад на вулиці Підлісній. Із спостережень вищезгаданої комісії випливає, що стрільба в жертви (стрільба, а не розстріл – А.Н.) виконувалась досить досвідченим персоналом, майже кожен раз у потилицю або шию. Повторні постріли в ту саму жертву, рани на якій у багатьох випадках розміщувались близько одна від одної, свідчать про те, що приречених, імовірно, тримали за плече, і таким чином не давали їм упасти або сповзти набік, доки не було зроблено другого, третього чи навіть четвертого пострілу…

Слід відмітити, що майже всі чоловічі трупи знайдені зі зв'язаними руками, а в деяких випадках – і ногами. Як правило, руки або кисті були зв'язані за спиною.

Однаковий спосіб зв'язування на кількох тисячах обстежених ще раз вказує на те, що процедуру виконував досвідчений персонал. А щоб заглушити крики жертв, катом застосовувалися звичайні кляпи з тканини, які залишалися запханими глибоко в рот чи горло аж до розстрілу і знайдені в окремих трупах.

У багатьох випадках виявлені великі ушкодження голови внаслідок застосування грубої сили (удар прикладом чи рукояткою нагана), від чого з'явилися переломи щелеп та черепа.

Як уже згадувалось, майже у всіх жертв, крім жінок, руки професійно зав'язані ззаду мотузкою. Кількох чоловіків залишали перед розстрілом одягненими і живими, нібито даруючи їм життя. Вони ж вантажили і розвантажували трупи і потім поверталися до камер. По дорозі в камеру, в довгому коридорі їх розстрілювали, як і всіх – в потилицю… Свідків не залишали.

Похорони після розкопок у Вінниці тривали з 12 червня по 17 вересня 1943 року.

Всього поховань відбулось п'ятнадцять. Всі за участю єпископів з різних міст України.

Свідками перепоховань у Вінниці були і наші люди з Шаргородщини. Повертаючись додому, вони розповідали подробиці. Розстріляних шарами складали в траншеї і прикидали їхніми ж речами, одягом. По цих речах – гребінцях, кисетах, по одягу, взуттю люди й впізнавали своїх…

Ось свинцеві рядки із документальної книги «Jum Massenmord von Winniza» (Берлін, 1944). – «Про масові вбивства у Вінниці», де йдеться про похорони замордованих.

«Свята церква повним собором прийшла на похорони, що тяглися ціле літо 1943 року. Нещасним порозв'язували руки, поклали

у довгі братські могили по 150-160 тіл. Ще ніхто ніколи в світі не бачив таких похоронів. Вперше в історії людства ховали покійників у такій великій кількості на п'ятому році після страти.

Не можна описати горя і сліз, що пролилися на вінницькій землі. Українська оркестра грала жалібного марша, стелився дим над трунами і линув у блакить неба. Був Спас. Давнє свято української землі. Співав хор. Над могилою з проповіддю виступив Вінницький єпископ Григорій.

– Хто любив правду, хто почитав Христа, то був замучений за релігійні переконання по наклепу і потрапив у ями цього страшного саду.

На могили кладуть вінки, квіти, привезені з (...) Плебанівки, Шостаківки, Розкоші, Соснівки, Андріївки, Носиківки, Мурафи, Козлівки, Лозової, Михайлівки, Травної, Клекотини, Пасинок, Деребчина, Мовчанів, Ялтушкова, Сніткова, Верхівки, Поповець, Заячівки, Семенівки, Довжку, Грелівки, Юхимівки (...).

На всій земній кулі немає жодного уряду, який би посмів навіть подумати скоїти такий злочин (...)».

Ці страшні, документовані з німецькою точністю, матеріали автор цієї книги побачив і почув на Міжнародній науково-практичній конференції «Політичні репресії на Поділлі в XX столітті», яка відбулася 23-24 листопада 2001 року у м.Вінниці, в роботі якої довелося взяти участь і виступити з десятихвилинною промовою.

Карта ГУЛАГу СРСР
В'язні табору №211 (зліва) будували "Сталінську трасу"
Бердичів – Могилів-Подільський (1939–1941 рр.)

* * *

Примітка автора:

Майже всіх репресованих людей з Пеньківки звинувачували по статті 54-10 Карного кодексу, яка означала контрреволюційну пропаганду і агітацію. Окремим арештованим приписували шпигунство, диверсії, контрреволюційний саботаж та ін. Усі звинувачення були вигадані слідчими, що було й виявлено тепер при розкритті таємних справ репресованих. Усіх засуджених, яких не розстріляли, відправляли у ВТТ (виправно-трудові табори), де вони і пропадали.

Всі 30-ті роки минулого століття були насичені політичними репресіями. У 1930, 1932, 1933, 1936, 1937, 1938, 1940-му проводились масові чистки українців. Навіть, буквально, у перші дні початку війни з фашизмом більшовицька влада встигла знищити живцем тисячі безневинних українців.

В кінці червня 1941 року на Західній Україні почалася депортація українців. Їх вивозили сім'ями, селом ешелонами до російської глухомані. Але депортованих було так багато, що влада вивезти всіх не змогла. За цинічним зізнанням колишнього керівника Держбезпеки в Україні В. Рясного, дізнаємось: «… В наказі з Москви було сказано, що за активну діяльність проти Червоної армії збоку ОУНівців, за вороже ставлення до російського народу товариш Сталін наказав виселити всіх українців до відомої матері, а конкретно – в Сибір». «Декілька ешелонів, - свідчить далі Рясний, – мої хлопці заповнили і відправили. Але згодом виконання цього наказу нагло припинилося».

Почалася війна. З Москви надійшов новий наказ: «…решту, хто підлягав депортації із Західної України, **розстріляти** на місці». Наказ було виконано. 24 000 українців до кінця червня було розстріляно. Масові розстріли проводили червоноармійці у синій кашкетах (НКВС). Але українців ще залишалося багато. Отож, сталінська тактика випаленої землі почала діяти ще з 30-х років й продовжувалось і у 40-х.

Про цю сатанинську ідею Сталіна пізніше вів мову і Микита Хрущов: «Українці уникли цієї долі тільки тому, що їх ще було надто багато і не було куди вислати. А то він би їх виселив».

(Доповідь першого секретаря ЦК КПСС М. С. Хрущова на XX з'їзді. «Неделя» 1989, - №11, стор. 11)

За словами Хрущова «вождь» довго жалкував, що йому так і не вдалося втілити в життя свої плани.

Тепер Україна відзначає цю трагедію – День пам'яті політичних репресій у Західній Україні – кожного 23 червня.

Світла їм пам'ять і вічний спокій від більшовизму.

Про частівки місцевих фольклористів

Страшні й трагічні події тих років не проходили повз увагу місцевих «фольклористів». Незважаючи на страшні випробування і знущання, які довелося пережити селянам Пеньківки і Бабиної Долини, люди помічали все, що діялося довкола і переносили його у фольклорні твори. Знедолений народ відгукувався практично на всі сторони трагічних подій 30-х років минулого століття. Простими й загально-допустимими словами та висловами наші селяни влучно характеризували події тих років, часом не завжди з точним збереженням початкового тексту та рими. У своїх простих віршах наші віршотворці висловлювалися не тільки на адресу місцевих керівників, але й на найвищих посадовців держави.

Вставай, Ленін, подивись,
До чого ми дожились.
На подвір'ї – одна хата,
А на хаті – одна лата.
А на латі – один куль,
Та й то, кажуть, що куркуль…

Про що співали й декламували у Пеньківці у 30-х роках минулого століття автору розповіли старожили села.

Мамцю, їсти! Татку, їсти!
Надриваються малі, –
Все забрали активісти –
Голод на селі.

В зв'язку з суцільною колективізацією та після тих волинок, що мали місце в нашій місцевості, виникли різні частушки та приказки, які поділяються на колективні (ті, що за колектив), та анти колективні. Але так, як більшість людей була поза колективом, то, звичайно, більше частушок тих, що проти колективізації. Але як одні, так і другі, виникли з народних уст. Такі римовані частівки автор почув у Пеньківці:

Вийду я на город, подивлюсь на грядку,
Ой пішов би я у ТСОЗ, та там нема порядку.

або

Об'єдналися у ТСОЗ
Дві клячі і віз…
Два лакеї, ветеринар,
Кучер, повар і бляхар.

На жаль, нам невідомі автори цих сумних, сатиричних рядків, але добре відомо, що ці рядки народжувались від щирого серця і душі, висвітлювали дійсну ситуацію. Далі невідомий автор конкретно каже, як жив селянин:

Ні корови, ні свині,
Тільки Ленін на стіні.
І показує рукою
Куди їхать за мукою.

Такі рими миттєво поширювались від села до села. Але вже у Федорівці чи Вознівцях співали частівки з деякими змінами, витримуючи той же сумний колорит:

Нема хліба, нема кики –
Тільки кіно і музики.
Ми голодні та сумні,
З нами Сталін на стіні.
Батько в ТСОЗі, мати в ТСОЗі,
Діти лазять по підлозі,
Нема хліба, нема сала –
Все совецька власть забрала…

А вже в Будьках співали на той же мотив:

Хата раком, клуня боком,
Ще й кобила з одним оком,
Ні корови, ні свині,
Тільки Сталін на стіні.

Довго таємно донедавна згадували в Пеньківці народне прислів'я:

На хаті – серп і молот,
А у хаті смерть і голод…

Це так реагували селяни на події в Москві, коли там відбувався черговий партійний з'їзд «победітелей».

А про новостворені колгоспи наші селяни дуже влучно висловились у частівках:

У колгоспі добре жить –
Десять робить – сто лежить.
А як сонце припекло,
То й тих десять утекло.

Це була заборонена владою творчість, за яку не один українець провів довгі роки заслання або й навіки залишився там, у мерзлій сибірській чи Північній землі великої країни рад – матушки Росії.

* * *

Життя по-новому давалося селянам дуже нелегко. 1930–1935 роки були роками виживання. Люди вимирали масово й до сьогоднішніх днів ніхто в селі точної цифри кількості померлих за роки Голодомору, а тим більше імен, так як і у деяких інших селах нашого краю, не встановив. І, з плином часу, мабуть, імен вже й не відновлять… Адже немає ні свідків, ні документів. Із документів про смертність у селах нашого району в архівах знайдено лише слідуючий запис: «*Негайно відберіть книжки ЗАГСу про смертність за 1932–1933 роки і надішліть такі до спецчастини райвиконкому*».

(І. Шульга. Голод на Поділлі. Вінниця, 1993 р., стор. 125–126)

Якщо ж судити по кількості померлих з голоду людей у Шаргородському районі, а це понад 20 тисяч осіб – більш ніж чверть населення нашого району у тих роках, то у Пеньківці з населенням тоді у майже 3000 чол. (1929 р.) легко вирахувати, що в роки голодомору в селі померло біля 300 осіб. Нехай тридцять, п'ятдесят чи навіть сто чоловік померло від старості чи хвороб, але ж решта двісті прийняли мученицьку смерть від голоду. І це на найкращих чорноземах у світі – на Україні!..

Голодом заморені. Так свідчили очевидці, що встигли ще переказати нам про події, що відбувалися в селі. Дитячий Голодомор. Так говорили люди в селі.

Депортаціями, виселенням з села, тюрмами, таборами, розстрілами, голодом – **такими залізними методами в країні рад будували с о ц і а л і з м**. Ось такий він соціалістичний реалізм – перетворення суспільства методом сили.

Багато свідків вже пішло з цього світу. Щорічно їх стає все менше і менше. Лише в роки незалежності український народ зміг привідкрити завісу над потаємними сторінками своєї історії

і дізнатися страшну правду про Голодомор та про репресії у 30-х роках минулого століття.

Пройдуть роки, минуть десятиліття, а трагедія 1933 року все одно хвилюватиме серця теперішніх пеньківських людей. Вона завжди буде об'єднувати всіх живих одним спогадом, однією печаллю, однією надією. Ще й досі у сни селян приходять ці похмурі тіні, ще й досі кровоточать роз'ятрені серця, болить душа, що звідала горе до краю, та плаче і стогне українська земля від кісток, похованих без трун у спільних могилах на кладовищах села або у Вінницькому парку.

Цифри смертей по селах за роки Голодомору, що наведені вище, безсумнівно переконують у тому, що у визначений проміжок часу (1932-1933 рр.) на Україну обрушилась національна катастрофа, український народ пережив, як свідчили і пеньківські старожили, драматичний період **геноциду** та лімітні репресії.

(В. Петренко, Більшовицька влада та українське селянство у 20-30-х роках XX століття, Вінниця, 2008. стор. 290).

Пеньківка перед Другою світовою війною

Незважаючи на значні труднощі, недовіру та опір селян, на голодомор та репресії в селі, перед початком Другої світової війни місцеві колективні господарства (колгосп ім. Сталіна, колгосп ім. Косіора і «Червоний орач»), завдячуючи місцевим комуністичним організаціям, які організовували і скеровували пропагандистську і господарську роботу, міцніли і досягли завдяки важкій та наполегливій праці людей певних позитивних результатів. Підвищилися урожаї зернових та технічних культур, було сформовано і успішно працювали тваринники. Колгоспникам вперше перед початком війни видали по 3–4 кг зерна на кожен зароблений трудодень, люди утримували присадибні ділянки, худобу, свиней, птицю. У сільських магазинах з'явилися промислові товари, яких так не вистачало селянам, а також продукти харчування.

У колгоспах збільшувалась кількість техніки, особливо тракторів. У господарствах з'явилися передовики. Серед працюючих організовувалося соціалістичне змагання. Перших передовиків називали «ударниками». Вони уміли і сапати, і жати, і молотити. Партійні комітети та правління колгоспів проводило нагородження ударників, вручаючи їм різну тканину (біле полотно) або хустину, які були в дефіциті тоді. Фотографії ударників вивішувалися на видному місці.

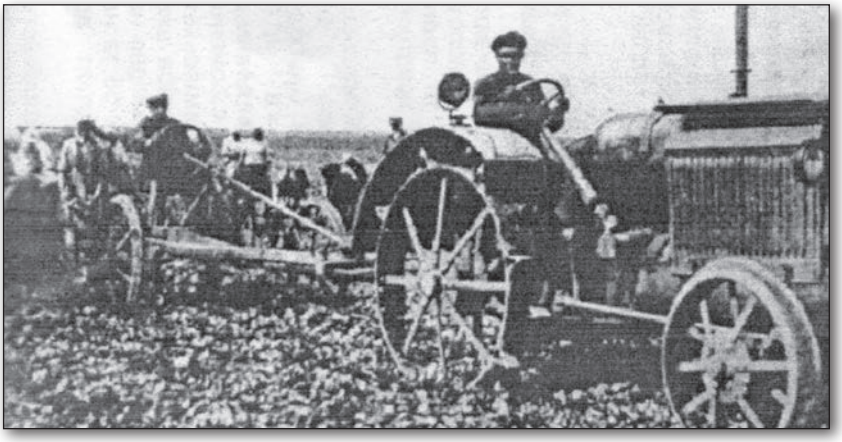

Збирання цукрових буряків у Пеньківці. 1940 р.

В Пеньківці, порівняно з іншими селами, діяло багато різних організацій та підприємств. Серед них: Заготзерно, нафтобаза, лісопильна фабрика, лісництво, залізно-дорожня станція, млин, винний цех. В селі працювала уже середня школа, медична амбулаторія, аптека, клуб, бібліотека, пошта, кілька торгових магазинів тощо. Життя селян покращувалося. Але до комунізму було ще далеко…

Період побудови соціалізму був нелегким випробуванням для жителів Пеньківки і Бабиної Долини. Шлях селян до колгоспного «раю» був надто важким.

Ціна радянської модернізації виявилась надзвичайно високою. Сотні пеньківчан стали жертвами Голодомору та репресій. Остаточно було придушено методом залякування волевиявлення людей до самостійного національно-державного та культурного життя.

Історія пам'ятає усе.

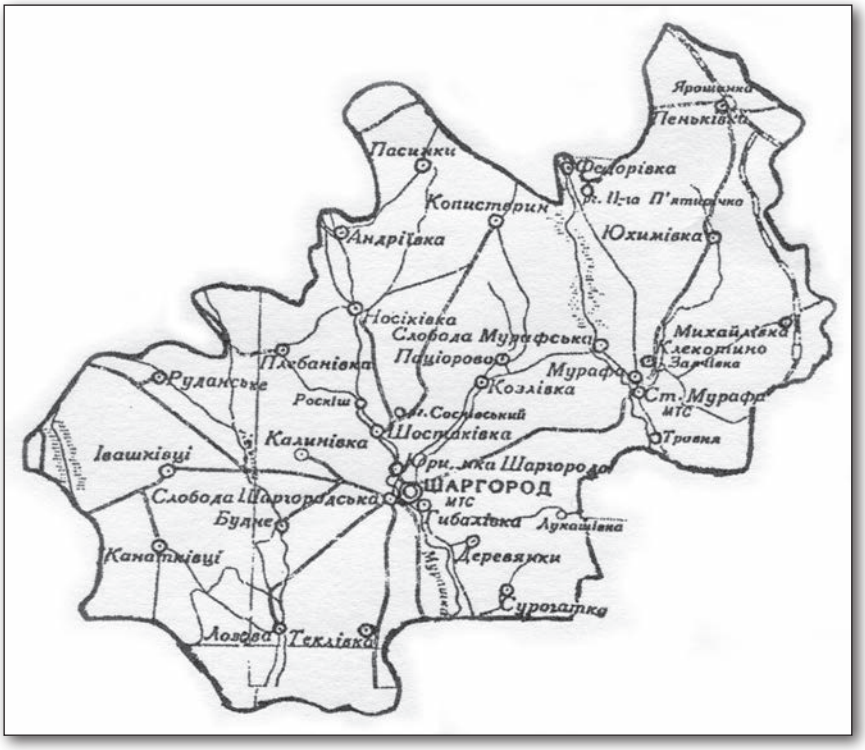

Шаргородський район у межах 1930–1959 р.р.

Розділ IV
Село у роки війни

Про початок Великої Вітчизняної війни або продовження Другої світової на території села Пеньківки, певне уявлення дають нам, на жаль, не документи з архівів, а свідки очевидців тих перших днів початку війни та окупаційного періоду. Якраз до спогадів старожилів села автор звертається кожен раз при творенні книги про село. Про міста і містечка, як Вінниця, Немирів, Жмеринка, Тульчин та ін. ще можна щось відшукати у архівах. Але цього не знайдеш там про Бабину Долину чи Пеньківку…

Нам відомо, що станом на 1941 рік територія Вінницької області оперативно входила до складу Київського особливого військового округу, а з початком бойових дій вона ввійшла в зону дій Південно-Західного фронту. Вночі люди просиналися від гулу німецьких літаків, які летіли бомбити радянські міста. До Пеньківки линули звуки розривів авіабомб. Це бомбили Жмеринку. Для боротьби з ворожими диверсантами, у населених пунктах Вінниччини були організовані спеціальні винищувальні загони.

«В городе Жмеринке организован истребительный батальон в количестве 300 человек. В каждом составе организована истребительная группа из 8-10 человек, которые в настоящее время находятся при исполнении. Главная проблема заключается в том, что отсуствует оружие для вооружения истребительного батальона.

Секретарь райкома КП(б)У (підпис) 25.06.1941г.»

(ДАВО ф.р.-34, оп.-7, спр.-14, с-116).

Такий винищувальний загін був створений і у Пеньківці. Молоді хлопці та дівчата по черзі групами по 4–5 чоловік чергували в селі, особливо в районі станції. Усе, що було помічено підозріле – повідомлялося у сільську раду.

В селі у перші ж дні початку війни почалася масова мобілізація. Її організовувала сільська рада, яку очолював Євген Казиміров. Усі вказівки голова одержував із райвоєнкомату. Мобілізовані чоловіки організовано направлялися до призовних пунктів району. Найближчим таким пунктом була Мурафа. Звідси пішим ходом під командуванням військових мобілізовані чоловіки направлялися

на Схід країни, тобто в бік Брацлава, Умані. По шляху до військових частин колони призовників часто потрапляли під бомбові удари німецької авіації. Під один із таких ударів потрапила колона, в якій перебували мурафські і пеньківські чоловіки. Багато з них, потрапивши під шквальні завали бомб, порозбігалися хто куди і згодом повернулися до своїх домівок. Але багато пеньківчан потрапили на фронт у перші дні війни. Серед них:

Скрипик Іван Гаврилович,
Горін Іван Полікарпович,
Шкварчук Василь Сидорович,
Парадюк Іван Павлович ,
Горбенко Захар Гаврилович,
Гулько Григорій Давидович,
Берлінський Леонід Львович,
Білий Микола Григорович,
Висок Віктор Йосипович,
Дяков Павло Степанович,
Задуба Михайло Пилипович,
Ковальчук Василь Кирилович,
Ковбасюк Анісім Андрійович,
Кушнір Семен Андрійович,
Миронюк Андрій Юхимович,
Олянін Яків Петрович,
Пастух Дмитро Костянтинович,
Приймак Григорій Максимович,
Ротер Мефодій Іларіонович,
Тарасовський Петро Іванович,
Фельдман Михайло,
Чорний Адам Максимович,
сімнадцятирічний Чорний Володимир Карпович,
Чорний Іван Матвійович,
Шклярук Іван Степанович та багато інших.

Жителі Пеньківки пам'ятають і про те, що багатьох їхніх земляків війна застала у військових частинах та на кораблях. Серед них: Драгомирецький Михайло Христофорович, Ейхлер Леонід Георгійович, Кликун Степан Тимофійович, Левицький Микола Антонович, Тарасовський Іван Семенович, Онищук Павло Петрович, Хміль Василь Кирилович та інші. Для них вона розпочалася з першого ж дня – 22 червня. Окремі з них загинули, захищаючи Батьківщину, інші повернулись живими додому.

А тут Пеньківка вже відчула і побачила теж перші подихи війни. 28 червня 1941 року ворожа авіація скинула на село перші дві авіабомби, які розірвалися прямо на залізниці біля хлібоприймального пункту. 2 липня було піддано масовому бомбардуванню станцію Ярошенка і особливо сусідній від станції ліс біля водонапірної башти, де розташовувались в цей час радянські кавалерійські військові частини, які готувались до боїв із загарбниками. Від бомбових ударів було багато жертв серед військових. Німецька авіація постійно обстрілювала дорогу в напрямку до Вознівців, по якій рухались наші військові частини.

Про перші розриви авіабомб у Пеньківці розповідала в свій час жителька цього села, колишня ланкова колгоспу, член правління колгоспу Ганна Антонівна Підопригора, 1915 р.н.:

«…У моїй пам'яті залишилися важкі спогади про перші дні війни, коли ще в селі діяли радянські закони. Усе ніби йшло своїм планом. Працюючі йшли на роботу. Правда роботи були в основному по евакуації. З колгоспу забирали худобу і відправляли на Схід країни, розбирали майно по домівках та ін. Але початок війни Пеньківка відчула саме 28 червня в суботу, коли над селом пролетіли в бік Жмеринки німецькі літаки і скинули на наше село дві бомби. Перші вибухи ще не так сколихнули наших людей, але коли німці почали бомбити через кілька днів наш ліс, де стояли радянські військові, тоді страх огорнув усіх… Страх за життя дітей, та й за своє теж. Дітей усіх спішно запровадили у погреби, вікна люди стали затуляти подушками, щоб осколки чи кулі не пролетіли в дім. Після таких авіанальотів в селі було організовано бомбосховище, куди ховалися люди під час боїв. Знаходилось це пристосоване приміщення великого погреба на території теперішньої вулиці імені Островського.

Ось так відчули ми подихи війни».

Тоді ж почався хаос у селі.

Евакуація в Пеньківці проходила трохи не так, як писали газети і твердили радянські історики. Вони стверджували, що влада організовано відправляла на Схід країни усе необхідне: техніку, обладнання, майно, худобу. Керівництво організовувало від'їзд своїх сімей на Схід і т.д., але насправді таких було мало. Місцеві жителі в основному залишалися на місцях, крім, звичайно, мобілізованих чоловіків.

Село і до нині пам'ятає, яку пісню тут співали, коли у Пеньківці проходила ота евакуація у 1941-му:

«Утікали ті совіти,
Як худоба з паші.
А за ними утікали
Комсомольці наші...»

Як вдало невідомий пеньківський автор-фольклорист охарактеризував евакуацію в селі.

Окупація

В суботу, 19 липня 1941 року, група німецьких розвідників-мотоциклістів в'їхала зі сторони Вознівців у село. У Бабиній Долині, зупинившись, запитали місцевих жителів, де міститься сільська рада, де центр села. Налякані жінки показали у бік Пеньківки. Тут, у пеньківському лісі перебував невеликий загін червоноармійців. Після короткої перестрілки рештки наших воїнів відійшли, а німці зайняли село. Почалася довга і безперервна окупація.

Зразу ж поспіхом було скликано сход села, на який з цікавістю прибули місцеві жителі, і в селі було проголошено німецьку владу.

Слід відмітити і таке, що не так вже й ворожо зустрічали наші селяни німецьких загарбників, як це довгий час розписували радянські ідеологи та історики, які твердили десятки років про «віроломний напад на СРСР» та звірства фашистів. Насправді ж радянське керівництво готувало свою 7-ми мільйонну армію до нападу на Німеччину. Але Гітлер випередив Сталіна всього на дванадцять днів... 5 липня 1941 року радянське командування готувало напад на Німеччину. Прикладом тому було ряд неспростовних фактів. Наприклад: по розпорядженню Головнокомандуючого військами Й. Сталіна було наказано виготовити 5 млн. пар хромових чобіт. «Чтобы Европа увидела советского солдата во всей красе». Кожен червоноармієць повинен був зняти свої обмотки (так зване солдатське взуття 20-30-х років) і взутися у хромові чоботи, в яких були взуті тільки офіцери, щоб Європа бачила. Але не встигли перевзутися... Сотні залізно-дорожних вагонів, наповнених хромовими чоботами, були знищені німецькою авіацією прямо на кордоні з Європою на залізничних станціях.

Іншим прикладом підготовки СРСР до нападу на Німеччину була наперед підготовлена пісня «Вставай страна огромная», яку

весь радянський народ від Прибалтики аж до Тихого океану заспівав разом із солдатами уже у перші дні війни. Звичайно, пісня була написана і розучена по вказівці керівництва раніше, про що свідчили в свій час тодішні поети – Корнійчук, Рильський та ін.

Про надумані міфи радянськими ідеологами, про перекручування справжніх подій тієї пори писав, перебуваючи в еміграції, відомий радянський і російський письменник Віктор Суворов, у своїх книгах «Ледокол, «Аквариум», «День М» і ін., який досліджував події Другої світової війни.

Не дивно, що сотні тисяч, а можливо мільйони радянських українців зустрічали прихід нової влади або окупантів з хлібом-сіллю, сподіваючись, що «культурні» німці покладуть, нарешті, край більшовицькому правлінню, які загнали мільйони невинних українців у могили методом розкуркулення, голодомором, репресіями, депортаціями та ін.

Досліджуючи і вивчаючи історію Шаргородських поселень, автор неодноразово спілкувався із старожилами і користується їхніми спогадами. У книзі «Моя Плебанівка», яка надрукована вперше ще у 2001 році, а також у другому виданні 2004 року на сторінці 100 йде мова про те, як населення села зустрічало німців. А зустрічали їх із хлібом-сіллю на вишитих рушниках.

Окремий читач подивується: «Чому?». А тому, що моя Плебанівка втратила лише за десять років існування більшовицької влади (1930–1940 р.р.) розкуркулених сімей (підкреслюю – не одних господарів-чоловіків, а цілих сімей) – вісімнадцять, померло від

Німецький солдат-мотоцикліст з українськими дівчатами. Між 1941-м і 1943 роками. «Мотоциклист по тем временам – почти летчик. Успех у девушек обеспечен. Минимум покатает, максимум – запретит дисциплина. А может, и не запретит», – коментирує цей знімок учасник спільноти «Історія у фотографіях» у «Живому Журналі» за 2012 р.

штучно створеного голодомору понад дев'ятсот людей, репресовано лише за період 1937–1938 років 50 чоловік, плюс ще 22 чоловіки за інші роки. Репресовували чоловіків – главу сім'ї, то стає зрозуміло, що така сім'я розвалювалася в кращому випадку, а то й пропадала зовсім. То ж пропало 72 сім'ї, а не тільки 72 репресованих чоловіків. А ще ж була примусова депортація одного із трьох існуючих колгоспів в цілому аж до Бесарабії.

Тому й зустрічали плебанівчани німців на краю села з хлібом-сіллю.

Німецький генерал-майор з українськими дівчатами в національних костюмах. «Фото не раніш як 1942 року: знімок в інтернет-проект у «Военный альбом» – цифровому архіві фотографії Другої світової війни

Через 75 років від початку війни у Пеньківці ніхто не хотів або й забув, щоб не згадувати, як тут зустріли німців, коли перша група розвідників-мотоциклістів зупинилася спочатку у Бабиній Долині, а згодом і у Пеньківці. Але відомо, що ніхто з мешканців Бабиної Долини і Пеньківки тоді не постраждав, «культурні» німці повелися ввічливо з населенням.

Думаю (і читач думку автора підтримає), що багато українських селян подумки бажали іншої влади, а тому й зустрічали німців-окупантів ввічливо, з українською гостинністю. Свідченням цьому є ряд фотографій тих років.

* * *

Німецьке командування в селі перебувало всього лише місяць. І вже у серпні 1941 року німецькі війська залишили Пеньківку. Фронт у 1941 році обійшов стороною наше село, хоча авіація неодноразово бомбардувала залізничну станцію Ярошенку, але серйозних ушкоджень Пеньківка не зазнала. Кровопролитні бої між радянськими та німецькими військами точилися далі на північний схід нашої області, особливо у районі Липовця та Іллінців.

За домовленістю між Гітлером і Муссоліні землі між Бугом і Дністром, що лежали на схід від Могилева-Подільського, відходили до Румунії - союзника Німеччини, й отримували назву Трансністрія (Задністоров'я). Лінією розмежування між німецькою і румунською зонами окупації була середина течії Південного Бугу. У Шаргороді розмістився невеликий румунський гарнізон, а також комендатура і жандармерія. У Пеньківці – примарія.

У серпні 1941 року кондуктор (керівник держави) Антонеску при попередньому погодженні з Гітлером видав наказ про створення румунської адміністрації на території Трансністрії. Загальна структура адміністративного устрою була такою: губернаторство ділилося на 13 округів (повітів), якими керували префекти. У свою чергу повіти складалися з 65 районів (волостей), які очолювали претори. Міські й сільські управи (примарії) на чолі з примарами були найнижчою ланкою окупаційної адміністрації. На посади примарів окупаційні власті здебільшого призначали авторитетних місцевих жителів, яким довіряло населення. Примарем (старостою) у Пеньківці за рекомендацією робітника меблевої фабрики, що діяла в селі, німця по національності Друде, було призначено місцевого селянина Гурського, який особливим авторитетом у селі не користувався. Помічником у нього був вище згаданий місцевий німець Друде.

Румунська адміністрація не стала змінювати інфраструктуру села, а навпаки - пристосувала її до своїх потреб. Так, було відновлено діяльність трьох колгоспів, які стали називатися общинними господарствами (громгосп). Шефами общини (колишня посада голови колгоспу) за проханням селян румуни призначили колишніх голів колгоспів. За віком вони не підлягали мобілізації до діючої армії, тому й залишилися в окупованій Пеньківці. Селяни їх знали як чесних й порядних людей.

Не звертаючи уваги на проблеми українського населення, окупаційні власті вбачали головне завдання сільськогосподарських

об'єднань у забезпеченні потреб армії хлібом і сільськогосподарською продукцією. Війна, що затягнулася, вимагала від окупантів забезпечення сталих поставок продовольства для армії та рейху, тому все частіше до місцевого населення застосовувалися примусові методи з метою активізації їх виробничої активності. На кожне село визначався окремий обсяг сільськогосподарської продукції, що підлягала обов'язковій здачі, причому територіально-аграрні можливості практично не враховувалися. Так, Тиврівський район зобов'язувався постачати румунську армію продуктами харчування та сировиною, а також вином; Могилів-Подільський район – медом, зерном, кіньми й овочами тощо; Шаргородський район – зерном, м'ясо-молочними продуктами та яйцями і т.д. *(ДАВО, ф.р. – 3748, оп.1, спр.1, с. 4).*

Цікавим і тепер є той факт, що пеньківські селяни розуміли, що хліб у жнива (липень-серпень) треба збирати під час будь-якої влади. Що вони й робили, забезпечуючи насамперед себе і свої сім'ї хлібом.

Обробіток полів проходив з великими труднощами: землю орали коровами, копали лопатами і сіяли основні культури. Тим, хто ходив на роботу, давали продукти: м'ясо, крупи, а також платили гроші (марки). Тих, хто ухилявся від роботи, били. Карали також тих, хто хотів щось самовільно узяти із господарства.

Роки окупації були надто важкими для пеньківчан, виснажлива праця на полях, відсутність відомостей про рідних з фронтів. Дошкуляли й місцеві поліцаї, забираючи їжу, курей, свиней тощо.

Але, порівняно з німецькою, румунська окупація була дещо ліберальнішою. Румуни самі не знищували євреїв (передавали їх нацистам), утримувалися від застосування широкого політичного терору, дозволяли людям вільно торгувати. У селі Пеньківка в період окупації працювала школа, учнів заставляли вивчати «Закон Божий». На свята люди не працювали. Румуни заставляли всіх ходити до церкви.

У цей важкий час люди допомагали одні одним. У селі жили євреї, але ніхто не видав їх румунам. Пеньківські селяни по-людськи відносились до євреїв, що проживали в селі, часто рятуючи їх від арешту і полону. Так, місцева жителька Столярчук Марія Павлівна, 1908 р.н., одного разу під час облави в селі на євреїв, заховала малолітню дівчинку-єврейку Зіну Юхимівну Фельдман і, ризикуючи своїм життям, врятувала її від смерті.

Згодом, після звільнення села від окупантів Зіна знайшла своїх рідних і вже коли їхня сім'я виїхала за кордон, Зіна часто спілкувалася зі своєю рятівницею, висилала її посилки.

Марія Павлівна Столярчук, не відаючи того, стала праведником народів світу з Пеньківки. Люди пам'ятають про цю подію, пам'ятають і правило надлюдяності про те, що хто врятував хоч одне людське життя, той спас весь світ…

Але поряд із цим у Пеньківці були факти загибелі євреїв. Село пам'ятає, як окупанти вивели групу євреїв у Кобилецький ліс, що біля Строїнець, і там розстріляли їх. Серед розстріляних була жінка-єврейка Голдиха, донька місцевого єврея Гершуна. Розстріляли і молодого єврея, ім'я якого залишилося невідоме, але відомо в селі, що він випрошував харчі у жителів, щоб вижити. Розстріляли також дружину і доньку місцевого єврея Фішера та ін.

В селі фашистами було влаштовано єврейське гетто для прибулих з Румунії і Бесарабії євреїв. Полонені під наглядом румунів та поліцейських будували до села і по селу шосейну дорогу, яка служить людям і до нині. Будували шосейну дорогу і до помешкання старости села Гурського (теперішня вул. Коцюбинського).

Для підтримання порядку в селі з місцевих жителів було набрано загін поліцаїв, більшість з яких вірою і правдою служили окупантам. Староста села Гурський до свого поліцейського загону призначив селян із Пеньківки. Поліцаями під час війни були: Белов, Врона, Лаєв, Лукашик та інші. У Бабиній Долині – Шкварчук Захарій. У селі для утримання влади знаходилися двоє озброєних жандармів: Карнік і Венцур, які керували діями місцевих поліцаїв.

Але слід відмітити, що окремі із поліцаїв були залишені радянською владою спеціально для налагодження зв'язків із підпіллям, яке невдовзі виникло в селі.

У Пеньківці та Бабиній Долині під час окупації румунськими властями люди жили, можна сказати, звичайним сільським життям. Селяни, як і раніше, працювали вже у більш-менш організованих сільськогосподарських общинах (громгоспах). Тут вирощувалися зернові і технічні культури, різні фрукти, діяв винний цех. З наказу румунської влади у Пеньківці почали виготовляти вино для відправки в Румунію. Для німецької армії в громгоспах Пеньківки вирощували тютюн.

В роки окупації румунська влада вдалася до непосильного оподаткування цивільного населення. Це було справжнє нещадне

грабування селян, як це було у 30-х роках за радянської влади. Взимку 1942 року вийшов наказ № 83, в якому Губернатор Трансністрії наказав усім жителям цього краю здати для потреб армії чоловічі валянки. (Мабуть, добряче дошкуляла зима 19411942 років завойовникам).

Однак вилучались не тільки валянки. Конфісковувалась худоба, птиця, насіння різне, теплі речі та ін.. Мешканцям нашого краю належало примусово здати м'ясо, молоко, мед, яйця та інші продукти. А господарства, котрі не мали з чого здати продукти, були зобов'язані купити їх і здати примарії на місцях.

Внаслідок такої політики окупантів місцеве населення було доведене до голодного існування. Окремі жителі Пеньківки неодноразово зверталися до претора Шаргородського району про допомогу продуктами харчування, окремі просили будівельних матеріалів для ремонту житлових будівель, але завжди одержували негативну відповідь.

Ось одне із звернень жительки села Пеньківки Ганни Іванівни Гроцької до претора Шаргородського району.

«10 жовтня 1943 р.

Пане преторе.

Я, нижче підписана Гроцька Г. І., жителька с. Пеньківка Шаргородського району, прошу задовольнити моє прохання – надайте матеріальну допомогу, так як я живу у дуже важкому становищі. Чоловік мій Гроцький Йосип репресований у грудні 1937 року і я не знаю де він. Я залишилася з малими дітьми у найманій квартирі без всяких матеріальних засобів існування…»

Та годі було сподіватися на допомогу з Шаргорода. Відповідь була така:

«28.X.1943 р.

Старості с. Пеньківки Гурському. Оголосіть громадянам вашого села Гроцькій Ганні, Храпудновій Мотрі, Франишеній Ніні, що через відсутність у районі відповідних фондів ніякої допомоги їм надати неможливо.

Претор району. Підпис».

Старожили села у свій час згадували, що румунські окупанти грабували мешканців села, збирали в населення молоко, масло, яйця, кури, гуси, качки, свині та іншу живність.

Грабували не тільки мирне населення, грабували й місцеві господарства, так звані «громгоспи». Місцева влада – шефи общин

і староста неодноразово складали акти про те, що у господарстві під час пересування німецьких військ забрано зерно пшениці, жита, вівса, проса, ячменю, гороху. Крім того забирали коней, волів, вози, сани, лошат, посторонки, шлеї та ін. Теж саме забирали силоміць і румунські військові частини, проходячи через Пеньківку.

Робили такі «наїзди» і угорці, і власовці, і колабораціоналісти. А у 1944-му році робили це і радянські партизани. Але ці залишали на місцях певні розписки про конфісковане зерно чи худобу для своїх потреб.

Через такі «наїзди» та від таких розписок пеньківським селянам прожити було не легше. Виживали хто як міг. Слідкував за порядком в селі пост румунської жандармерії. В основному цей пост охороняв залізничну станцію. Ці ж солдати збирали і вивозили продукти із села за допомогою місцевих поліцаїв.

Згадують старожили села і про табір військовополонених, який знаходився у Пеньківці. Містився він прямо у колгоспній конюшні колишнього колгоспу «Червоний орач». Табір існував із вересня 1941 року по квітень 1942 року. Про умови проживання у цьому таборі наших військовополонених можна тільки здогадуватись… Весною 1942 року усіх, хто вижив, забрали на будівельні роботи під Вінницею.

Конюшня колгоспу «Червоний орач». З вересня 1941 року по квітень 1942 року – табір радянських військовополонених

Варто відзначити, що незважаючи на вкрай складні умови, що склалися у Пеньківці і сусідніх селах, вже в серпні-вересні 1941 року у нашому краї почав розвиватися підпільний і партизанський рух, який вже через рік набув масового характеру. В 1942 році почала діяти партизанська група на території між Шаргородом і Жмеринкою. Очолив цю групу Іван Гречаний, який до війни проживав у селі Гибалівка.

З перших днів війни на всій окупованій території під керівництвом ЦК КП (б) України створюється широка мережа партійного підпілля, на яке покладалося завдання керівництва всіма формами боротьби радянських людей в тилу ворога.

Гречаний Іван Тарасович

Шаргородське підпілля, кероване Гречаним І. Т. входило до Жмеринської підпільної організації «Радянські патріоти», яку очолював Костянтин Грішин. Жмеринська організація налічувала станом на літо 1943 року 13 груп і поширила свій вплив на села Жмеринського і Шаргородського районів.

У Пеньківці також діяла підпільна група, яка входила до складу жмеринського підпілля. Керівником цієї групи був комуніст, колишній голова Пеньківської сільської ради Казиміров Євгеній Іванович. Цю людину радянські органи безпеки залишили в селі спеціально для організації підпілля.

Вище згадувана старожителька села Підопригора Ганна Антонівна про Євгена Казимірова згадувала таке:

Казиміров Євгеній Іванович

«…Одного разу, коли наше село вже було окуповане румунами, мене зустрів на дорозі Євгеній Іванович і запитав: «Як там Ваш чоловік?» А мого Полікарпа – ровесника Євгена, мобілізували ще з початку війни. То я й згарячу відказала йому: «Підеш сам, та й взнаєш як там…» Так різко йому відповіла, бо ж думала, що він просто ухилявся від служби в армії, щоб не воювати. А воно вийшло зовсім не так.

Аж коли побачила на власні очі як його фашисти волокли конем зі зв'язаними руками по пеньківських вулицях, то тоді зрозуміла все…

Потім довго ставила і ставлю тепер свічку за упокій Женьки Казимірова і прошу в Бога прощення за те, що я його незаслужено образила тоді, у перші дні війни».

Ковальова Ксенія Іларіоновна

До складу підпільної групи Казимірова входили: Корчевський Данило Іванович, вчитель, під час окупації працював ватажником на станції Ярошенка, Ковальова Ксенія Іларіонівна, акушерка, зв'язкова підпільної групи, Мельницька Тетяна, Дяков Фома Степанович та інші. Пеньківські підпільники тримали тісний зв'язок із Шаргородським підпіллям, яке очолював Гречаний І. Т. Він і ставив завдання пеньківчанам щодо підпільної роботи. Основним завданням їх було: збір розвідувальних даних в стані ворога, організація диверсій проти окупантів (особливо на залізниці), заготівля і відправка продуктів харчування, а також зброї для партизанів, які діяли поблизу Пеньківки.

Згодом, коли окупанти почали по-звірячому відноситися до мирного населення, коли пеньківчани на власні очі побачили, як знущалися жандарми над радянськими військовополоненими, які перебували тут, у селі, в конюшні колгоспу «Червоний орач», як з нагайками гонили немічних євреїв, які знаходились тут, у пеньківському гетто, в конюшні, на будівництво шосейної дороги до Мурафи, а потім 28 із них розстріляли, як волокли конем ще живого Женьку Казимірова по вулицях Пеньківки, як знайшли мертві понівечені тіла зовсім юних наших партизанів Федю Головка і Таню Мельницьку, страчених окупантами в Кобилецькому лісі під Строїнцями, тоді відношення до німецько-фашистських загарбників у пеньківських селян змінилося. Почалася боротьба місцевого населення проти загарбників. Зокрема, таку боротьбу вели народні месники, що звалися партизанами. Це було в 1943-1944 рр. В Пеньківці і в навколишніх селах діяли підпільники. Спочатку їх дії були стихійними, але з часом дії активізувалися. Вони слухали передачі по радіо і розповсюджували інформацію серед жителів, писали вручну листівки й розклеювали їх, збирали й переховували зброю.

Але не дрімали й окупанти. В Жмеринці в серпні 1943 року німецька влада розкрила підпільну організацію «Радянські патріоти», розгромила підпільну друкарню, що випускала газету

«Червоний партизан», редактором якої був Костянтин Грішин. Було заарештовано 18 підпільників, що організовували підпільну роботу в Жмеринці й навколишніх районах, в тому числі й керівника Шаргородського підпілля Івана Гречаного. Усіх їх кинули до Тираспільської в'язниці. Усіх їх розстріляли.

Почалися арешти підпільників й по селах. В Івашківцях, Будному, Довжку, Мурафі, Плебанівці, Михайлівці та в ряді інших сіл проводились арешти підпільників, яких негайно відправляли в Тираспільську в'язницю. Серед арештованих був учитель Плебанівської школи Нагребецький Никифір. В своїх листах до рідних він називав конкретні прізвища підпільників із навколишніх сіл. Серед них: Ковалишин Михайло і Ковалишин Трофан з Руданського, колишніх міліціонерів із Шаргорода – Островського і Ковтуна (на жаль, імен немає), Сандула Михайла Мифодійовича і Олексієва Сергія із Слободи-Шаргородської, Ковальчука Василя із Насіківки, Чорненького Юрія Калістратовича з Михайлівки. Потрапив до румунської катівні й пеньківський керівник підпілля Казиміров Євгеній Іванович, який був родом із сусідньої Юхимівки. Але до Тираспільської в'язниці він не дожив…

Столітня пеньківська жінка – вдова загиблого солдата Полікарпа Підопригори - Ганна Антонівна Підопригора уже перед смертю розповідала про діалог із Євгенієм Івановичем у 1941-му, і про побачене на власні очі катування підпільника у 1943-му. Її розповідь лише доповнили старожили Юхимівки про те, що 37-річного Євгена Казимірова привезли до їхнього села через те, що він ніби-то зізнався про те, де перебувають його спільники, де зберігається зброя, промовивши катам слова і показавши очима на Юхимівку: «Там знайдете те, що шукаєте…» і знепритомнів.

Кати знову поволокли його вже в бік Юхимівки.

А мученик промовив свої нібито зізнання, щоб відвернути увагу окупантів подалі від Пеньківки…

Зупинившись під юхимівським лісом, окупанти веліли показати сховище. Сміливий підпільник, зібравшись з останніми силами, мовив: «Будь ти проклятим на своїй румунській землі…»

Куля влучила у ще дихаюче тіло Казимірова в груди, … другий постріл припав у голову.

Було це в неділю 8 серпня 1943 року в урочищі «Петруньків». Місцеві юхимівські селяни схоронили тіло свого земляка, а вдячні нащадки дбайливо оберігають могилу героя до сьогоднішніх днів.

Раніше відомий шаргородський журналіст, працівник райкому комуністичної партії Борис Ковтун про пеньківського героя-підпільника писав:

Кров героя горить в серцях.

Казиміров Євген повертався додому. Навіть найпильніше око по його зовнішньому вигляду не могло б помітити, що коїлося у нього на душі. Як завжди, Євген був спокійним і стриманим, хоч його серце сповнювалось радістю. Радянська армія переможно веде наступ. Ворог терпить поразку за поразкою. Над селом все частіше пролітають літаки з червоними зірками, все ширшого розмаху набирає партизанський рух в районах Вінниці і Жмеринки. Нарешті з центра надійшов наказ: готуватись до збройного виступу. Треба негайно ж озброїти всіх підпільників, щоб по першому сигналу вийти в ліси.

Євген прискорив кроки. Був серпень 1943 року від заросло-го очеретом ставу приємно віяло прохолодою. Куди не глянь, до болю дорогі і рідні місця. Ось тут горобиною зграєю гралися діти і як завжди серед них був Євген. Цією ж вулицею він, стрункий і підтягнутий юнак, повертався у відпустку в батьківську оселю, тут вперше зустрів Олену, кохану дружину і бойового товариша.

Казиміров наблизився до греблі і мимохіть замилувався кучерявими вербами, що спускали в воду гнучке віття. Раптом з-за рогу виринула бричка Гурського. На ній сиділи три жандарми і фурман. «За мною» – стрепенулося серце. Євген помітив, як фурман нахилився до жандармів і кивнув в його бік рукою. «Зрада... – промайнула думка, – тікати». Але було пізно. Жандарми вже бігли до Євгена, витягаючи з кобур револьвери. Все сталося в одну мить. Євгенові заламали назад руки, закували їх в наручники і штовхнули в бричку.

Через годину Казимірова ввели в пеньківську жандармерію, яка серед населення здобула славу справжньої катівнвні. По фізіономіях жандармів Карніка, Венцура, поліцаїв Белова, Лаєва, Врони він зрозумів, що вороги чимось стурбовані і поспішають. Вони були схожі на озвірілих бандитів, що намагаються уникнути покарання.

Його катували кілька годин, причиняли пальці, підвішували до стелі. Опустивши на землю, били ногами. Коли Євген втрачав свідомість, на нього лили воду і тоді, наче в тумані, він бачив потворне обличчя жандарма. Воно сичало:

– Ще не народився такий, щоб не заговорив у мене. Нам все відомо. Наші люди весь час стежили за вами. Де ваша зброя? Хто тобі допомагав? Відповідай? Переборюючи біль, Євген мовчав.

Щоразу до жандармерії приїжджав Гурський, довідувався результати допиту, шептався з жандармами і осатаніло мчав геть вулицею села.

Через Пеньківку шосейною дорогою знесиленого Євгена везли до юхимівського лісу. Поруч сиділи жандарми. Олов'яні очі Карніка злісно втупилися в дорогу. Він нервував. А що, як не вдасться від цього червоного вивідати, де зброя? Знову йому попаде від начальства, а там, чого доброго, можуть погнати на схід, на фронт. в окопи. Жандарм здригнувся. Бр-р-р...

Казиміров відкрив очі, які немов увібрали в себе колір зораної війною землі і глянув довкола. Від дороги аж до його Юхимівки колосилася приземкувата пшениця, змішана з молочаєм, де-не-де виднілися копи. Євген любив землю в любу пору року. Милувався нею, коли над полями гуляла віхола або клубочились осінні тумани, коли кучеряві сади вкривалися білим шумовинням цвіту. Любив її спокійну велич і красу. Гордився людьми, які будували на ній своє щастя. Ця любов міцніла в ньому з кожним роком і виросла в таку силу, якій були не страшні ніякі муки. І тепер, дивлячись на землю, сплюндровану, уярмлену, він не відчував фізичного болю. Боліло серце, а не рани на його тілі.

– Тепер ти скажеш, нарешті, де закопана зброя?

– Ніколи, – ворухнулись потріскані від спраги і розпухлі Євгенові губи.

Обличчя Карніка враз перекосилося. Він вдарив першим. Йому допомагали два інших жандарми. Їх удари влучали в голову, в обличчя. Євген в який уже раз відчув солоний присмак. З куточка рота червоною цівкою потекла кров. Жагуча ненависть переповнила вінця Євгенового серця. Зібравши останні сили і не закриваючись від ударів, він скоріше видихнув, ніж промовив:

– Скрізь... скрізь... зброя. Під кожним нашим деревом, в кожній хаті... кінець вам скоро... Наші близько... За все заплатите... Будьте ви прокляті на своїй румунській землі!..

Карнік зупинився і глянувши на Казимірова, жахнувся. Напівзамучений, в пошматованому одязі, але не скорений, Євген гнівно дивився на ворогів і в тому погляді жандарм прочитав свій вирок. Йому стало страшно. В цей час із сходу долинув далекий гуркіт канонади. Карнік помітив, як враз просвітліло обличчя Казимірова.

– В село! – скомандував він і скочив на воза.

Жандарми зупинились в приміщенні колишньої контори колгоспу. Допит продовжувався, Карнік шаленів. Жодного слова не вдалося витягти з цього більшовика. Він знову облив свою жертву водою і коли Євген почав приходити до свідомості за допомогою молотка розкував наручники.

– Червона сволота! – заверещав жандарм, бігаючи по кімнаті.

– Останнє запитання, де зброя? Хто діяв з тобою? Говори! Євген не бачив катів, не чув. Він уявив своїх товаришів, дорогих, мужніх. Зброя буде в їх руках! Ось-ось вогняним свинцем заговорить вона з ворогами. І нехай серед них не буде Казимірова, справа, почата ним, буде доведена до переможного кінця. Нехай лютують вороги. Він мовчатиме.

Жандарми помітили, як в презирливій посмішці ледь-ледь ворухнулися Євгенові губи. Охоплений звіриною люттю і страхом, Карнік схопив молоток і вдарив ним Казимірова в голову.

І знову коні мчать до лісу. На возі Євген, непритомний, замучений. Раптом на зустріч вибігла жінка. Вона голосила, але голосу свого не чула. То була Євгенова мати. Біла хустина сповзла їй на шию і з-під неї вибилося жорстке, посивіле волосся. Спіткнувшись, жінка впала обабіч дороги. Сину! Сину мій! – кричала її душа.

Жандарм люто огрів пужаком коней і ті помчали повз матір, що стояла навколішки, простягаючи руки вслід своєму горю і болеві.

Іроди! Що ви з ним зробили! – звучав її голос і в ньому чулося прокляття і поклик до помсти.

Через деякий час прозвучало два постріли. Звідусіль до лісу сходилися люди. Ті, що прийшли першими, побачили Євгена. Він лежав ниць, широко розкинувши руки, наче матір, обняв землю. Їй до краплі віддав він свою кров, своє життя. Над тілом героя журно наспівували верховіття дерев. Вітер із сходу доносив переможний, грізний гуркіт канонад.

Відомий у нашому краї поет Василь Іванович Романовський присвятив своєму землякові, герою-підпільнику Євгенію Казимірову свого вірша «Балада про безсмертя».

«Пускай ты умер! Но в песне смелых и
сильних духом всегда ты будешь живым
примером, призывом гордым к свободе, к свету!»
(М. Горький)

...Ще довго мучили катюги:
То в ліс везли, то знов селом...
А потім він... коло яруги
Од куль додолу впав чолом...
Широко так розкинув руки,
Мов матір, землю він обняв...
І всю до краплі кров та луки
Одній єдиній їй оддав...
Боровсь він мужньо до загину,
Ішов на смерть без каяття.
Він все оддав за Батьківщину –
Весь жар душі й саме життя.
І цим життям для Перемоги
Поміг відкрить він семафор, –
Він їй освітлював дороги
І весь згорів, як метеор.
Тож хай цей подвиг, мужність, воля
Горять вогнем у даль віків, –
Хай світла пам'ять про героя
Живе в серцях всіх земляків!
03.05.1989 р.

Могила Є. І. Казимірова в с. Юхимівка Шаргородського району

Могила партизанки-підпільниці Ковальової К.І.

Вшановуємо пам'ять про партизанку-підпільницю Тетяну Мельницьку

Партизанськими шляхами

Уроки війни 1941–1944 рр. великих боїв на території села не відбувалося, не було й партизанів. Але вже взимку і навесні 1944 року у наших шаргородських краях перебувало рейдами два великих Вінницьких партизанських з'єднань під керівництвом Якова Мельника і Михайла Владимирова. Відчутна партизанська діяльність у нашому краї активізувалася в лютому-березні 1944-го.

Керівники Вінницького партизанського з'єднання Михайло Владимиров та Яків Мельник. Лютий-березень 1944 р.

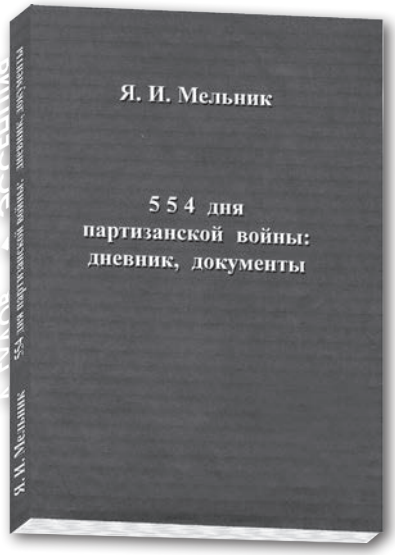

В середині січня місяця ці з'єднання взяли напрямок від Жмеринки до Шпиківських лісів. (Вже в післявоєнні роки командир Вінницького партизанського з'єднання полковник Мельник Я. І. описав усі події тих років, усі шляхи, якими пройшло його з'єднання аж до останнього дня – 17 березня 1944 р. А його внук А.Добровольський недавно упорядкував і видав книгу «554 дня партизанской войны», яка вийшла у 2006 р. у м. Москві. До уваги читача окремі сторінки книги – щоденника Я. Мельника, які стосуються нашого конкретного краю – А.Н.). Мовою оригіналу:

12 января

На рассвете перешли железную дорогу Жмеринка - Винница через переезд у колхоза Екатериновка. Когда заканчивали переход, появилась большая колонна танков, которая на полном ходу шла из Жмеринки на Могилевку. Хвост нашей колонны оторвался и быстро отошел в сторону. Танкам, вероятно, было не до нас, и они проскочили мимо. После этого наши благополучно перешли железную дорогу.

В 9.00 сосредоточились в лесу, в 10 км восточнее г. Жмеринка. Проведал Манжоса. Он ранен осколком гранаты в шею и плечо.

Напрямки рухів партизанських з'єднань Я.І. Мельника та М.І. Владимирова по територіях із сусідніми з Пеньківкою селах у січні 1944 р.

В 12.30 батальон немцев и румын повел наступление на наше расположение со стороны поселка Браилов. В двухчасовом бою противник был разгромлен. Убито 167 фашистов. Взято в плен 9 немцев и 10 румын. Трофеи: миномет, ПТР – 2, пулеметов – 13, автоматов – 6, винтовок – 27, патронов – 11000.

Отряд имени Сталина на железной дороге Винница – Жмеринка разобрал 2 км железнодорожного полотна. Когда появился бронепоезд, партизаны расстреляли его паровоз из 45-мм пушки, и он свалился под откос в 3 км восточнее поселка Браилов. В 2 км южнее села Демидовка нами был сбит самолет противника.

В 18.00 вышли на марш. Маршрут: лес в 10 км восточнее г. Жмеринка, пройти между селами Потоки и Рыжавка, высота 262,4, село Щучинцы. Ночью, на окраине села Потоки нас встретили местные жители. Они указали дорогу и рассказали, что несколько дней тому назад здесь был большой танковый бой с прорвавшимися танками Красной Армии. Днем мимо их села в сторону реки Южный Буг прошло более 70 вражеских танков, а 20 танков до сих пор стоят в лесу у села Поляны. Выйдя на поле, мы увидели глубокие борозды от танковых гусениц и провод полевой связи. Связь решили не трогать, чтобы не обнаружить себя. Когда достигли леса у села Щучинцы, хвост нашей колонны столкнулся с автомашинами противника. Испугались друг друга и разбежались в разные стороны. Обошлось.

13 января

В 8.00 достигли села Щучинцы, что в 12 км юго-восточнее Жмеринки. Не успели поесть, как со стороны восточной заставы прорвались 3 автомашины противника и понеслись по селу. Одну автомашину подбили сразу. Двум другим удалось вырваться из села, но их настигли наши лихие конники и сожгли. Убито 5 немцев.

Разведка донесла, что с восточной стороны села, у леса, сосредоточилось много танков и автомашин противника. Приказал вывезти обоз в глубокую балку, что в 3 км от села, и занять оборону. Атаку противника прождали до вечера. Вечером разведка донесла, что все танки и автомашины противника уехали в направлении Жмеринки. Надо оторваться от противника. С этой целью решил сделать большой марш, чтобы достичь Шпиковских лесов... Маршрут: село Щучинцы, мимо сел Ярошинка и Кобелецкое, через лес восточнее села Строинцы, хутор Искровка (прежнее название – хутор Майдан), южнее сел Россоша и Новое Мисто, обойти с востока село Бушинка и село Рахны-Лесовые, перейти шоссе Винница – Могилев-Подольский, село Левковцы.

Дорога была тяжелой – по оврагам и буграм. По всем шоссе двигались колонны танков и автомашин, во всех селах расположились отступающие части противника. Но нам удалось пройти быстро и бесшумно.

Це був перший партизанський рейд по нашій Вінниччині з'єднання Якова Мельника (у межах України це був другий рейд – А.Н.). Потім у лютому 1944 року був другий, а у березні – третій похід по Шаргородському та сусідніх з ним районах.

Напрямки рухів партизанських з'єднань Я.І. Мельника та М.І. Владимирова по територіях Шаргородського та Копайгородського районів у березні 1944 р.

Останній рейд (див. карту-маршрут) був для партизанів найважчим, але найпродуктивнішим. Партизани, перебуваючи у Конатківцях, 10 березня дали бій румунським окупантам. В цьому бою загинуло 5 партизанів і 10 поранено. Вбитих поховали у Конатківцях, де відбувався бій. Загинуло тоді і 12 румунів. Поховали їх у Слободі-Шаргородській, де дислокувався їхній батальйон.

11 березня під Насіківкою партизани Я. Мельника відбили у німців колону радянських людей в кількості 1100 чоловік, яких вони гнали у Німеччину. Всю охорону в складі 53-х фашистів було знищено. Загинув один партизан і похований в урочищі «Теслина».

На другий день у тій же Насіківці партизани дали бій німецьким окупантам з боку Соснівки. Під час бою загинув один партизан. Похований у с. Насіківка.

Детальніше про дії партизанських з'єднань Я.Мельника і М. Владимирова на Шаргородщині, у яких налічувалося понад 3000 осіб, можна ознайомитися із книги А. Нагребецького «Конатківці – єдине село на планеті», Вінниця, 2016 р., с.с. 205–222.

Слідуючі березневі дні 1944-го величезні за кількістю людей два Вінницькі партизанські з'єднання провели в боях між селами Голинчинці, Рожнятівка та Русава Томашпільського району. 17 березня вночі партизани дали бій німецьким окупантам, а вже об 11-й ранку відбулася радісна зустріч їх із регулярними частинами радянських військ, якими командував генерал-лейтенант Горячев із 27-ї армії 2-го Українського фронту.

Далі була дорога на Дністер.

Довгоочікуване визволення

Ці весняні дні, коли із Жмеринки чути було вибухи авіабомб і снарядів, Пеньківка жила в очікуванні приходу радянських військ. Із села спішно втікали староста і поліцаї. Дорогою із Строїнців у бік Мурафи безладно брели відступаючі німці.

Настала пора довгоочікуваного закінчення окупації Пеньківки. Майже три роки тривала вона. Мешканці села були впевнені, що весна визволення настане обов'язково! Свою віру і надію вони підкріплювали практичною допомогою партизанам та підпільникам. Жителі села добре знали своїх підпільників, серед яких називають своїх юнаків, в тому числі й дівчину-підпільницю Ксенію Ковальову, яка була зв'язківцем у місцевих підпільників. Її добре знали у всій окрузі як сміливу і кмітливу підпільницю.

Коли настав 1944 рік і чутки про бої в січні під Жмеринкою доходили до Пеньківки, людям вже було зрозуміло, що незабаром наші війська звільнять від окупантів і Пеньківку, й Бабину Долину. Це сталося 20 березня 1944 року. Радянські бійці 40-ї Армії 2-го Українського фронту пройшли селом у бік Мурафи. Цього дня в селі була відновлена радянська влада. Сільську раду очолив після визволення села від окупантів місцевий Григорій Остапович Хміль.

Карта визволення Вінниччини

Першочерговим завданням нового керівника було мобілізація військовозобов'язаних чоловіків. Таких в селі назбиралось майже триста. Майже всі вони на протязі 2-х місяців, без всяких заперечень, вступали до лав Червоної армії. Більшість з них попадали служити до Першого і Другого Українських Фронтів. Їхній шлях був на Європу. У селі

залишилися лише інваліди, пенсіонери та хворі чоловіки. Жінки і діти взяли на себе домашні турботи і роботу в колгоспі.

У таких умовах по нашому бездоріжжю доводилось наступати радянським піхотинцям у березні 1944 р.

На жаль, часто зовсім не підготовлених молодих бійців зразу ж кидали у вогняне пекло в Румунії, Угорщині. Багато наших пеньківчан уже ніколи не повернуться з тих фронтів. Основна маса їх загиблих там і покоїться – у Румунії та Угорщині. Гинули наші хлопці часто тільки через те, що були слабо або й зовсім не озброєні, не підготовлені, не обізнані у військовій справі. Ці люди ставали явним гарматним м'ясом, а Україна – великим плацдармом з живим матеріалом. Це є ще одним доказом того, як радянська влада шанувала життя своїх людей.

Із п'яти сотень чоловіків, мобілізованих з Пеньківки на фронти за роки війни, додому не повернулись 167. А сьогоднішні московські чиновники твердять, що, мол, війну ми виграли без українців…

Бог свідок: ми виграли війну у німців тільки завдяки спільним зусиллям усіх націй колишньої держави СРСР, в тому числі й українців.

Проста статистика про загиблих односельчан свідчить, що гинули наші пеньківські чоловіки за віком:

від 40 до 55 років – 24 чол.
від 30 до 40 років – 61 чол.
від 23 до 30 років – 39 чол.
від 20 до 22 років – 32 чол.
дев'ятнадцятирічних – 8 чол.
вісімнадцятирічних – 3 чол.

Вічна їм слава! Дякуємо за Перемогу!

Вдячні односельчани побудували на честь загиблих у роки Другої світової війни 1939-1945 рр. пам'ятник з викарбуваними на граніті іменами загиблих, біля підніжжя якого завжди лежать квіти.

Список
загиблих у роки Другої світової війни у 1939-1945 рр.
жителів с. Пеньківки

Алексеев Артем Тихонович, 1904 р.н., українець, робітник. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у травні 1945 року.

Багладій Іван Антонович, 1916 р.н., українець. Кадровий. Капітан. Загинув 04.09.1944 року. Похований в с. Вельке-Куницьке, Польща.

Базилюк Григорій Євстахійович, 1908 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у грудні 1944 року.

Базилюк Григорій Климович. 1908 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у грудні 1944 року.

Базилюк Іван Войтехович, 1898 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 07.09.1944 року. Похований в м. Георгені, Румунія.

Базилюк Клим Мартинович, 1900 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 28.05.1944 року. Похований в Румунії.

Базилюк Михайло Войтехович, 1900 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Помер від ран 02.04.1945 року. Похований в м. Будапешт, Угорщина.

Базилюк Павло Васильович, 1912 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в липні 1944 року.

Базилюк Полікарп Андрійович, 1909 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у липні 1944 року.

Байтала Григорій Опанасович, 1906 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Помер від ран 28.02.1945 року. Похований в м. Олександрія, Кіровоградська обл.

Байтала Тихон Опанасович, 1903 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у грудні 1944 року.

Басюк Василь Микитович. 1910 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 року.

Басюк Ілля Филимонович, 1918 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1938 році. Рядовий. Загинув 26.09.1941 року.

Берлінський Леонід Львович, 1913 р.н., с.Мліїв, Городищенський р-н. Черкаська обл., українець, службовець. Мобілізований в 1941 році. Старший політрук. Загинув 10.08.1942 року.

Бєсєда Василь Григорович, 1908 р.н., українець, селянин. Мобілізований у 1944 році. Рядовий. Загинув у лютому 1945 року.

Білий Василь Тимофійович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув в липні 1944 року.

Білий Микола Григорович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 08.02.1942 року.

Білик Василь Омелянович, 1926 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 22.10.1944 року. Похований в Східній Пруссії.

Бондар Григорій Михайлович, 1923 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув в січні 1944 року.

Бондар Йосип Михайлович, 1907 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в липні 1944 року.

Бондар Нестор Йосипович, 1896 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 24.08.1944 року. Похований в с. Шипотені, Румунія.

Бондар Павло Савелійович, 1909 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув в червні 1944 року.

Василевський Петро Іванович, 1908 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в березні 1945 року. Похований в Чехословаччині.

Венедиктов Євдоким Софронович, 1910 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в січні 1945 року.

Висок Віктор Йосипович, 1923 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 13.01.1943 року. Похований у Волгоградській обл.

Гарматюк Степан Петрович, 1914 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 25.10.1944 року. Похований в с. Тиса, Угорщина.

Герцман Юхим Аркадійович, 1913 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у вересні 1944 року.

Гечановський Сергій Іванович, 1921 р.н., с. Слобода-Мурафська, українець, студент. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 08.10.1944 року. Похований у Румунії.

Горбенко Захар Гаврилович, 1911 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у червні 1943 року.

Горін Іван Полікарпович, 1911 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у січні 1943 року.

Грабчак Антон Хомич, 1900 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у червні 1944 року.

Григоришин Іларіон Арсенійович, 1906 р.н., українець, робітник. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 24.12.1944 року. Похований в Угорщині.

Гулько Григорій Давидович, 1896 р.н., єврей, службовець. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув в липні 1942 року.

Гуменюк Анатолій Леонідович, 1900 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 07.06.1944 року.

Гуральник Абрам Срульович, 1896 р.н., єврей, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 08.11.1942 року.

Гурський Ростислав Володимирович, 1925 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 28.08.1944 року.

Дармон Іван Пилипович, 1922 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в липні 1944 року.

Дегтяр Іван Іванович, 1915 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув в червні 1944 року.

Дегтяр Михайло Карпович, 1907 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в червні 1944 року.

Дегтяр Петро Гнатович, 1925 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 20.08.1944 року. Похований в с. Тиргу-Муреш, Румунія.

Дегтяр Яким Карпович, 1896 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Помер від ран 12.11.1944 року. Похований в с. Тисальок, Угорщина.

Драгомирецький Михайло Христофорович, 1913 р.н., українець. Мобілізований в 1941 році. Офіцер. Загинув у 1941 році.

Дрозд Семен Трохимович, 1912 р.н., українець, робітник. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув в липні 1944 року.

Дяков Павло Степанович. 1905 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 02.05.1942 року.

Ейхлер Леонід Георгійович, 1919 р.н., єврей. Кадровий. Лейтенант. Загинув 30.07.1941 року.

Жарій Тарас Григорович, 1898 р.н., українець, службовець. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув в червні 1944 року.

Загородний Михайло Опанасович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в грудні 1944 року.

Задуба Дмитро Тимофійович, 1907 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Помер від ран в таборі 24.01.1942 року. Похований с. Свистуново, Тверська обл.

Задуба Михайло Пилипович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 03.02.1942 року.

Задуба Петро Пилипович, 1923 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 19.11.1944 року. Похований в Естонії.

Іванов Іван Кіндратович, 1909 р.н., українець, службовець. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в березні 1944 року.

Казиміров Євгеній Іванович, 1908 р.н., українець, службовець. З 1941 року керівник Пеньківської підпільної групи. Страчений ворогами 12.08.1943 року. Похований в с. Юхимівка Шаргородського району Вінницької області.

Кантарук Гнат Мартинович, 1907 р.н., українець, службовець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в грудні 1944 року.

Качан Василь Якимович, 1909 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 13.05.1944 року. Похований в с. Лунка, Румунія.

Качуровський Іван Михайлович, 1895 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Помер від ран 26.09.1944 року. Похований в м.Аюд, Румунія.

Кирилов Павло Сергійович, 1912 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув в травні 1944 року.

Кирилов Парфентій Сергійович, 1908 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 02.09.1944 року. Похований в Румунії.

Кликун Степан Тимофійович, 1919 р.н., українець. Мобілізований в 1939 році. Рядовий. Загинув у квітні 1944 року.

Коваль Григорій Федорович, 1916 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув в червні 1944 року.

Ковальчук Василь Кирилович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 24.09.1941 року. Похований у Криму.

Ковбасюк Онисим Андрійович, 1905 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 26.03.1942 року.

Кокошинський Максим Микитович, 1917 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 24.09.1944 року. Похований в с. Глежерія, Румунія.

Колесник Олександр Васильович, 1919 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1940 році. Рядовий. Загинув в червні 1944 року.

Кордонський Володимир Гаврилович, 1908 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в липні 1944 року.

Косар Юхим Архипович, 1898 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 03.05.1945 року.

Кравцов Ізот Трохимович, 1908 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 15.12.1944 року. Похований в с. Батина, Югославія.

Кушнір Гнат Павлович, 1907 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 16.05.1945 року. Похований в с. Густопече, Чехо-Словаччина.

Кушнір Павло Павлович, 1903 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в березні 1945 року.

Кушнір Сава Степанович, 1907 р.н., українець, селянин. Мобілізований в1944 році. Рядовий. Загинув 05.09.1944 року. Похований в с.Алба, Румунія.

Кушнір Семен Андрійович, 1907 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув в серпні 1941 року.

Кушнір Федір Микитович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 15.12.1944 року. Похований в с. Гамаш, Угорщина.

Ладунський Борис Степанович, 1904 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий.

Левицький Антон Григорович, 1903 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 01.12.1944 року. Похований в с. Дарда, Югославія.

Левицький Григорій Антонович, 1907 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 12.12.1944 року. Похований в м. Самобор, Югославія.

Левицький Микола Антонович, 1910 р.н., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув 08.12.1943 року. Похований в Криму.

Лежух Андрій Іванович, 1912 р.н., українець, робітник. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в лютому 1945 року.

Лежух Іван Тихонович, 1920 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в липні 1944 року.

Лисокінь Андрій Герасимович, 1906 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 10.09.1944 року. Похований в с. Круча, Румунія.

Лисокінь Зіиовій Петрович, 1912 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в березні 1945 року.

Лисокінь Петро Тнмофійович, 1901 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 29.09.1944 року.

Лихолат Василь Степанович, 1925 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в листопаді 1944 року.

Лихолат Петро Филимонович, 1902 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув в листопаді 1944 року.

Лихолат Яким Терентійович, 1904 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 06.09.1944 року. Похований в с. Доля, Румунія.

Лукашик Микола Васильович, 1925 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 25.04.1945 року. Похований в Австрії.

Мазур Трохим Опанасович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в липні 1944 року.

Маслов Василь Огійович, 1903 р.н., українець, робітник. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у грудні 1944 року.

Матвійчук Андрій Якович, 1910 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у липні 1944 року.

Мельник Василь Макарович, 1911 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у квітні 1944 року.

Миронюк Андрій Юхимович, 1912 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 06.06.1942 року.

Новосад Іван Йосипович, 1917 р.н., українець, робітник. Мобілізований в 1941 році. Старший сержант. Помер від ран 15.03.1945 року. Похований в м. Лученець, Чехословаччина.

Олянін Степан Пантелеймонович, 1903 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у 1945 році.

Олянін Юхим Григорович, 1924 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 29.04.1945 року. Похований в Німеччині.

Олянін Яків Петрович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 09.09.1942 року.

Онищук Павло Петрович, 1919 р.н., українець, робітник. Мобілізований в 1939 році. Рядовий. Загинув 06.01.1944 року.

Остапенко Афанасій Миронович, 1917 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у квітні 1945 року.

Парандюк Захар Ананійович, 1895 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у липні 1944 року.

Парандюк Іван Павлович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у липні 1944 року.

Пастух Дмитро Костянтинович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 02.11.1942 року.

Пахольчак Віктор Володимирович, 1922 р.н., с. Мурафа, українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у квітні 1944 року.

Плаксивий Григорій Іванович, 1925 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 19.10.1944 року. Похований в м. Сігулда, Латвія.

Побережний Дмитро Степанович, 1923 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 17.12.1944 року. Похований в с. Арад, Румунія.

Підопригора Амбросій Данилович, 1904 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 12.10.1944 року.

Підопригора Василь Олексійович, 1923 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у березні 1944 року.

Підопригора Дмитро Данилович, 1909 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 07.11.1944 року. Похований в м. Ньїредьхаза, Угорщина.

Підопригора Полікарп Омелянович, 1908 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у червні 1944 року.

Поліщук Павло Михайлович, 1919 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у червні 1944 року.

Поліщук Федір Софронович. 1908 р.н., українець, робітник. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 08.05.1945 року. Похований в м. Оберварт, Австрія.

Приймак Григорій Максимович, 1914 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 18.01.1943 року. Похований в м. Волгоград.

Приймак Павло Родіонович, 1923 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Помер від ран 29.09.1944 року. Похований в с.Тисалуц, Угорщина.

Процак Василь Лаврентійович, 1917 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 29.08.1944 року. Похований в Румунії.

Процак Григорій Степанович, 1909 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у лютому 1945 року.

Процак Федір Степанович, 1923 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у квітні 1944 року.

Резник Петро Олександрович, 1907 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 року.

Резник Тимофій Павлович, 1922 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 10.07.1944 року.

Резник Федір Олександрович, 1913 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 03.09.1944 року. Похований в Румунії.

Рожко Василь Авксентійович, 1916 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 10.07.1944 року.

Рожко Євстахій Григорович, 1907 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 22.08.1944 року. Похований в Румунії.

Рожко Павло Павлович, 1913 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 18.11.1944 року. Похований в с. Ойпешті, Румунія.

Романовський Іван Іванович, 1925 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 23.09.1944 року. Похований в с.Кирлибаба, Румунія.

Ротер Мефодій Іларіонович. 1922 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у січні 1944 року.

Сапожник Іван Маркевич, 1925 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у березні 1945 року.

Сапожник Михайло Пилипович. 1922 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у грудні 1944 року.

Свидницький Адам Антонович, 1907 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 20.10.1944 року. Похований в Румунії.

Ситник Андрій Сергійович, 1913 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у березні 1945 року.

Ситник Антон Никифорович, 1917 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у квітні 1945 року.

Ситник Василь Дмитрович, 1926 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 28.08.1944 року. Похований в Румунії.

Ситник Григорій Іванович, 1911 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у грудні 1944 року.

Ситник Григорій Пилипович, 1911 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у грудні 1944 року.

Ситник Дмитро Іларіонович, 1904 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 14.04.1945 року. Похований в с. Дойч, Австрія.

Ситник Дмитро Петрович, 1923 р.н.. українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 26.09.1944 року. Похований в с.Лунка, Румунія.

Ситник Микита Сергійович, 1914 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 17.10.1944 року. Похований в с. Микешті, Румунія.

Ситник Никифор Никифорович, 1919 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Сержант. Загинув 26.07.1944 року. Похований в с. Рукла, Литва.

Ситник Павло Костянтинович, 1914 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 року.

Ситник Петро Макарович, 1925 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у березені 1945 року.

Ситник Роман Пилипович, 1914 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 27.09.1944 року. Похований в Югославії.

Ситник Сава Іларіонович, 1900 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у грудні 1944 року.

Ситник Степан Сильвестрович, 1922 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у грудні 1944 року.

Ситник Степан Филимонович, 1901 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 16.10.1944 року. Похований в с.Чернешті, Румунія.

Сірий Микола Дмитрович, 1918 р.н., Дніпропетровська обл., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 13.05.1944 року.

Скорич Мартин Никифорович, 1906 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинуву липні 1944 року.

Скрипник Іван Гаврилович, 1917 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 року.

Слободянюк Андрій Іванович, 1914 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 року.

Слободянюк Іван Михайлович, 1910 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у жовтні 1944 року.

Слободянюк Леонід Онуфрійович, 1918 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у березні 1944 року.

Слободянюк Федір Іванович, 1912 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 11.08.1944 року. Похований в с. Лопата, Радомське в-во, Польща.

Сніховський Михайло Якович, 1921 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у червні 1944 року.

Соколик Василь Полікарпович, 1903 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 11.12.1944 року. Похований в м. Шаторальяуйхей, Угорщина.

Сорокін Гордій Феодолувич. 1918 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 30.07.1944 року. Похований в с. Гренелі, Литва.

Стиранчук Григорій Степанович, 1913 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 року.

Сувідов Микола Гаврилович, 1904 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 17.11.1944 року.

Тарасенко Павло Іванович, 1922 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 року.

Тарасовський Василь Миколайович, 1923 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий.

Тарасовський Іван Семенович, 1919 р.н., українець. Кадровий. Капітан. Помер від ран 19.10.1944 року. Похований в с. Буда, Могильовська обл., Бєларусь.

Тарасовський Петро Іванович, 1914 р.н., українець. Мобілізований в 1941 р. Мол. лейтенант. Загинув у вересні 1941 року.

Ткач Мойсей Срульович, 1926 р.н., єврей. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув 16.04.1945 року. Похований в с. Тріттау, Німеччина.

Хильський Михайло Пилипович, 1923 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у липні 1944 року.

Хміль Василь Кирилович, 1921 р.н., українець, селянин. Кадровий. Лейтенант. Загинув у грудні 1941 року. Похований в м.Барвінкове, Харківська обл.

Фельдман Михайло Срульович, 1904 р.н., єврей. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув 13.11.1942 року.

Чорний Адам Максимович, 1918 р.н., українець, студент. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у грудні 1941 році.

Чорний Василь Степанович, 1922 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий.

Чорний Володимир Карпович, 1924 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у листопаді 1942 року.

Чорний Іван Матвійович, 1910 р.н., українець, робітник. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Загинув у грудні 1941 року.

Шевчук Іван Йосипович, 1906 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у липні 1944 року.

Шелип Григорій Андрійович, 1906 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у липні 1944 року.

Шкварчук Василь Сидорович, 1921 р.н., українець. Мобілізований в 1941 році. Рядовий. Помер від ран 25.07.1944 року. Похований в м.Феодосія, Крим.

Шклярук Іван Степанович, 1916 р.н., українець, селянин. Мобілізований в 1941 році. Старший сержант. Загинув 02.02.1942 року. Похований в с. Новинка, Киришський р-н, Ленінградська обл.

Шор Юхим Єремійович, 1901 р.н., єврей, робітник. Мобілізований в 1944 році. Рядовий. Загинув у червні 1944 року.

Вони боролись за Батьківщину

Гурський Ростислав Володимирович

Кушнір Семен Андрійович

Ладунський Борис Степанович

Левицький Микола Антонович

Лежух Іван Тихонович

Лисоконь Андрій Герасимович

Парандюк Іван Павлович

Резнік Федір Олександрович

Ситник Павло Костянтинович

Матвійчук
Андрій Якович

Грабчак
Антін Хомич

Дяков
Павло Степанович

Приймак
Григорій Максимович

Сорокін
Авдій Федорович

Стеранчук
Григорій Степанович

Іванов
Іван Кіндратович

Базелюк
Клим Мартинович

Басюк
Ілля Філімонович

Лисоконь
Петро Тимофійович

Поліщук
Федір Сафронович

Слободянюк
Андрій Іванович

Дрозд
Семен Трохимович

Підопригора
Дмитро Данилович

Ситник
Дмитро Петрович

Ситник
Петро Макарович

Ситник
Роман Пилипович

Слободянюк
Федір Іванович

Хміль
Василь Кирилович

Черкіс
Іван Якимович

Базилюк
Полікар Андрійович

Басюк
Василь Микитович

Драгомарецький
Михайло Христофорович

Ситник
Андрій Сергійович

Ситник
Григорій Іванович

Тарасовський
Василь Миколайович

Чорний
Василь Степанович

Гарматюк
Степан Петрович

Горін
Іван Полікарпович

Ейхлер
Леоднід Георгієвич

Лукашик
Микола Васильович

Мельник
Василь Макарович

Резнік
Петро Олександрович

Димовський
Василь Максимович

Чорний
Василь Степанович

Білик
Василь Григорович

Люди Перемоги

Багато пеньківських ветеранів Другої світової війни приймали участь у бойових діях ще з 1939-го, 1940-го років. Вони не із своєї волі воювали на Фінляндській війні, за вказівкою Сталіна «звільняли» Бесарабію та Західну Україну, Монголію. Потім у 1941-му з перших днів війни воювали з Німеччиною та її союзниками. Всі вони одержували високі урядові нагороди, хто живим, хто посмертно, хто пораненим, хто інвалідом.

Багатьом ветеранам з Пеньківки пощастило повернутись додому живими, багато років працювали в рідному селі, як і там на фронті, були прикладом у житті та праці. Ще за свого життя ветерани часто ділилися своїми спогадами про нелегкі роки війни. Згадували вони й про найважчі епізоди зі свого воєнного життя.

Василь Григорович Пастух

Страшним був початок війни.

Мені у 1941-му виповнилось 17 років. Разом з іншими ровесниками подався до райвійськомату. Важко передати, що творилося: гнали людей, як худобу. Тиждень гнали, вже й ворожі літаки почали нас обстрілювати, по пшеницях довелося ховатися. Дійшли до Дніпра. Стало зрозумілим, що кругом німці. Вирішили вертатися додому, але як? Тут один дядько підказав мені, щоб зібрався пастушком і всім пояснював, що шукаю корову. Отак я і прийшов до рідної хати. А в селі я почув, що в Тиврівському районі - німці.

Жив у Пеньківці в родичів, а в 1944 році потрапив у дивізію, яка визволяла наш район. Воював в Угорщині, Румунії, Чехословаччині, в числі добровольців і на надувному човні переправляв наших бійців через Тису.

Стільки солдатів полягло за кордоном нашої Батьківщини. А тепер дехто замість того, щоб вшановувати їх пам'ять, збираються з чаркою над могилами. Може й там у верхах щось робилось й не правильно, але чим завинили прості люди, колишні хлібороби, які знайшли вічний притулок на чужій землі.

Ганна Григорівна Загородна

Родом я з Росії, із Володимирської області. Звістку про війну почула на заводській прохідній. А потім ми, комсомольці, ходили на курси сандружинниць. Пізніше зібрали нас на комісію і 12 квітня 1942 року я потрапила на оборону Москви. Але була не санітаркою, а зенітницею в артилерійському полку. Хлопців забрали на фронт, а ми, дівчата, залишились біля зеніток. Жінка на війні – це страшно. Тільки що ж було робити, коли іншого виходу не було.

Як сьогодні пам'ятаю один епізод із свого фронтового життя: *«Було це ввечері, йшов густий дощ, мене викликає командир і наказує йти в штаб полку із пакетом. Я в плач, страшно ж самій – самісінькій через ліс у таку негоду, а більше послати нікого. Він вийняв до мене наган, то де мала дітися, змушена була йти. 12 км. пробігла за 40 хвилин.*

Доходжу до штабу, а патруль кричить: «Хто йде?» Я змерзла, говорити не можу, він цілу обойму патронів вистрелив та на щастя, не попав. Добралася до місця призначення, доставила пакет, але зараз, хоч з тої пори більше 40 років минуло, таке відчуття, ніби була на грані смерті. Важко було дівчатам, треба гвинтів до літаків нести, каска важка, а тут сама ледве ноги волочиш…»

Олександра Тихонівна Дзекунова

Я продовжу тему жінки на війні, бо думаю, що не в повній мірі і в кінофільмах, і в книгах відображаються ці проблеми. Чоловіки наче б то самою природою призначені бути захисниками: в них і сила є, і витривалість. А нам же стільки страждань довелось перенести. Це ж на собі поранених носити доводилось, а скільки страхів різних надивилися. Розірветься міна і шукаєш людину в різних сторонах: десь рука сама по собі, десь нога. А часом і сама вся в крові, бо доставляєш поранених. Ні тобі помитися, ні себе в порядок привести. Взимку було легше, бо можна пораненого на плащ - палатку положити і везти по снігу, а влітку...

У вирі війни багато вбитих солдатів залишилися безіменними. Після бою не знаходили ні в кого документів, складали групи штабелями і так ховали в братські могили.

Були випадки, коли дезертири, самостріли забирали медальйони, в яких значилися домашня адреса, прізвище солдата, і самі користувалися документами загиблих.

Василь Савелійович Здота

Після бою спеціальна команда солдатів забирала з убитих гімнастерки, взуття, їх віддавали прати. Толом зривали яму, складали туди трупи і засипали землею. Так і залишалися люди безіменними, тому й до цього часу не встановлено точної цифри полеглих та даних про них.

А скільки невинних жертв було через ось такі жорстокі накази: «Назад ні кроку». І стояли всі насмерть! І йшли німецькі танки по живих трупах, хоча можна було б зберегти людські сили. Та хто про це думав?

Мені довелося пережити блокаду Ленінграда. Чогось страшнішого у житті я не бачив. Ми утримували оборону. Артилерію спочатку тягли тракторами, потім не стало пального, то вже використовували коней. Для кожного коня мали землянку, топили грубку сосною і так берегли тварин. Тільки це було не довго, бо коні почали гинути. Годували нас під час блокади варивом з макуха й молотого паперу. Пухли ноги, мучили воші, не давав спокою голод. Гармати тягли на собі на віддаль 20 км.

Як вижили? Цього не знав ні я, ні однополчани. Одному Господу Богу дякую.

Василь Іванович Романовський

Війна мене застала на студентській лаві. Якраз у суботу приїхав зі Львова додому, а вранці наступного дня вже й почув страшне повідомлення. Поїхав у Київ в ЦК комсомолу, а там нікого нема, тільки оголошення, щоб усі збиралися в школі №18. Були ми там з тиждень, а потім направили в батальйон аеродромного обслуговування. Потрапили під Харків, а потім нас забрали на передову під Куп'янськ.

Довелось пережити і те, про що багато років наша преса уникала говорити - полон.

Пухли з голоду, кожен мріяв врятуватись, а коли табори розформовували, то що нас чекало? Штрафна рота, фільтрація або якесь інше покарання. Мене врятувало те, що зберіг комсомольський квиток та червоноармійську книжку. Потім воював у артилерійському полку. Пощастило вижити.

Ілля Ісакович Дуда.

Мені вже 85 років, є що згадати, є над чим подумати. Спогадів про війну може на днів три вистачити, щоб розповідати все докладно. Обмежусь тим, що воював на трьох фронтах – Степовому, Сталінградському, ІІ-му Українському. Був хім.інструктором, закінчив війну в інженерно-технічних військах. Коли на Керченському півострові німці застосували хімічну зброю, наші війська почали відбирати людей в спецшколи. В кожній частині був свій хімінструктор, який мав протигази, респіратори, інші засоби захисту, міг проводити навчання з солдатами.

Війна наробила багато лиха, стільки життів забрала, а ми ще й зараз не навчились з увагою і турботою ставитись до ветеранів. Не вистачає людського милосердя, чуйності.

Афанасій Григорович Кубко

Призивався в армію в 1939 році з Кавказу. Закінчив полкову школу курсантів. В 1941 році воював у Ворошиловграді, дуже багато людей загинуло при обороні, адже ми виконували той жорстокий наказ Жукова: «Ні кроку назад!». Довелось брати участь у прориві на Сталінград, визволяти Київ.

Єдиний біль, який досі не вгамовується у моєму серці, це думка про те, що надто великою ціною дісталася нам Перемога, дуже багатьох бійців втратили, хоча деяких жертв можна було б уникнути. І все це було через необдуманість, а то і бездушність радянського керівництва.

Василь Калинович Краснянський

Я обороняв Москву, отримав поранення, внаслідок чого ампутували ногу. Можете собі уявити трагедію молодої людини, якій лише 18 виповнилося, а тут вже інвалід. Переживав тяжко та душевні болі якось вгамувалися у вирії війни.

Пізніше працював на заводі «Красная Труба» в Москві, там де виготовляли снаряди.

Війна – це страшне горе, яке не обминуло жодної хати. Особливо гірко доводилося нам – молодим, адже ні життєвого досвіду, ні бойової підготовки не було. Призвали в армію, і тут одразу ж довелося прийняти бойове хрещення. Ніколи б таке не повторювалося...

Григорій Андрійович Кушнір

Я пережив спочатку фінську війну, потім нас відправили через Україну на Бесарабію. У Бендерах і застала мене війна. Ховалися в окопах, бо німці жорстоко бомбили. Прийняли бій з танками, а вночі почався відступ. Залишилося дуже мало бійців, бо ми весь час вступали в бої. Все кругом горіло, люди, техніка, змішались, як каша. Закінчив війну в Будапешті, був поранений.

Остап Антонович Дерепа

З 1936 року я служив в кадровій армії. Закінчив політучилище, був секретарем полкового партбюро. Проте, що має бути війна, ми не знали. У складі 49-ої армії воював під Москвою, Тулою. Було страшно, але в людей жила віра про Перемогу. Спостерігався масовий героїзм бійців. Особливо перед боєм, по 40-50 чоловік на пеньочках писали заяви з проханням вважати їх комуністами. Причому фактично ніякої агітації в цьому напрямку не було. У порівнянні з теперішнім часом, тоді ще вірили в комуністичну партію, справді її вважали організатором і натхненником. Скажу іще, що комуністи завжди були на передових позиціях. Отой військовий лозунг: «Комуністи – вперед!», ота вимога, що партієць повинен бути в перших лавах, особливо виконувалась у воєнний час.

Хочеться, щоб більше уваги звертали на ветеранів. Судіть самі, стільки років минуло, а нам, ніби учора пригадуються назви всіх міст і сіл, які довелося пройти, всі бої, значить, і справді було нелегко, і справді довелось пережити трагедію. А тепер як не прикро, часом чуєш нарікання, що й жили ми не так, і воювали неправильно. Добре зараз говорити. З висоти історії завжди зручніше судити. Хотів би я бачити, як вів би себе в той період теперішній обиватель (не дай, Боже, звичайно, йому те все пережити). А так говорити можна...

6 травня 1990 року у Пеньківці відбулось вшанування ветеранів Другої світової війни та відкриття музею історії радгоспу. Біля сільського Будинку культури відбувся мітинг, присвячений цим подіям. Для мене це приємна подія.

Галкін Іван Ферапонтович

Галкін І.Ф. – боєць особливого авіаполку. Аеродром військового авіаційного училища, що в Красноярському краї, жив своїм розміреним життям. Один за одним злітали у повітря бомбардувальники

і після виконання польотного завдання курсанти під контролем досвідчених пілотів-інструкторів приземляли машини. Свою машину старшина технічної служби Галкін Іван Ферапонтович впізнав ще тоді, коли колеса шасі торкнулися злітньої смуги. І тоді він почув страшне слово «війна».

Аеродромні служби перебазовуються на Захід, ближче до фронту. Спочатку на аеродром під Астрахань, тут льотчики відпрацьовували прийоми ведення бойових дій вночі. Потім перебазувалися на бойовий аеродром поблизу міста Торжка, що в Калінській області. Тут проходив Калінінський фронт, бомбардувальники типу «СБ», «Пе-2» вилітали на розвідку вночі.

Галкін І.Ф. подальшу службу проходив на одному із Сибірських аеродромів. Після демобілізації в 1947 році І.Ф.Галкін повернувся в Ярошенку.

Курдибаха Євгеній Іванович

Курдибаха Є.І. народився 26 листопада 1921 року в с.Юхимівка Шаргородського району Вінницької області.

Батько – Курдибаха Іван, 1886 р. н., мати – Курдибаха Наталія 1888 р.н. працювали в колгоспі. Було в Євгенія ще три брати і одна сестра. Він був другим сином у сім'ї.

1928 року Євгеній мав йти до школи, але його не пустили, бо немав взуття. На наступний рік у 1929 році пішов у Юхимівську школу у «солом'яниках», які зробив власноруч. Виходив він в них цілу зиму, а навесні «солом'яники» стали пропускати воду, навчання довелось припинити до того часу, поки знайдеться взуття. Та все ж закінчив сім класів. Потім Євгеній Іванович згадував:

«У 1932 році голод. Ідеш було вулицею і думаєш: сонце світить так, як світило, і сходить там, де сходило, і пташки щебечуть, і зозуля кує, кому скільки жити, кому через рік помирати, а кому й сьогодні, бо настає голодна смерть. Чому ж так? Дітки малі просять у мами і тата їсточки, але що ж дати? Весна, а їсти нічого, в хід пішли лопухи, лобода, листя липи та кропиви».

Курдибахам теж було важко. Родина велика, діти хочуть їсти. Їх врятувала корова. Ще мали коней, які батько віддав у колгосп. І тут його забрали до Могилева-Подільського підвозити каміння на будівництво. Знаходився він там дев'ять місяців. Повертаючись назад, він підвіз «чоловіка з портфелем». Коні були виснажені, не могли іти, зупинялись, «чоловік з портфелем» сказав, що їх бити

потрібно, але батько сказав, що не може коней бити, що хай радянська влада їх б'є.

Через кілька днів батька викликали до голови сільської ради. За образу радянської влади його засуджують до шести років ув'язнення.

Мати захворіла і померла. Діти залишились самі. Євгеній пас свині у людей і ті давали харчі, а брати і сестри ходили жебракувати, щоб прохарчуватися. Так минали дитячі роки. Пізніше Євгеній навчався і здобув диплом техніка-організатора, захоплювався музикою.

25 березня 1941 року Євгенія призвали до Армії. Служив у місті Житомирі. Там зустрів початок Другої світової війни. Потім його направляють на Західну Україну в місто Дубно до стрілецького полку, був радистом, вивчав азбуку морзе. Воював на 2-му Українському фронті. Брав участь у взятті Берліна. *«...Йшли ми від міста Дубно цілий тиждень, йшли траншеями, які були викопані край дороги. Як тільки почало сіріти, німці розпочали наступ, пішу армію розбили,* - згадує Євгеній Іванович – *згодом під'їхали танки, які стріляли по дорозі, де знаходились ці траншеї»*.

Отримав Євгеній поранення в ногу, було паралізовано ліву сторону. Поранення це отримав при наступі. За ратні подвиги на фронтах Другої світової війни нагороджено Євгенія Івановича медаллю «За відвагу» (№3296505), Орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня (№6323699), медаллю «За перемогу над Німеччиною в Великій Вітчизняній війні 1941-1945 р.р.», Орденом «За мужність» 3-го ступеня (№355191).

Пригадується Євгенію Івановичу епізод, коли в наступі від вибуху артилерійського снаряду він втратив свідомість. Лежав в траві, помаленьку почав приходити до себе. Німці, побачивши його хотіли пристрелити, та Євгеній Іванович лежав і не ворушився, затаївши подих. Вони прийняли його за мертвого, перевернули ногою і сказали, що цьому солдату «капут» і пішли від нього геть. Євгеній Іванович сказав, що у нього дійсно серце перестало битися в ту мить, його життя висіло на волосинці.

24 березня 1946 року був демобілізований з лав Радянської Армії. Повернувся на Батьківщину, де його чекала дружина Ситник Катерина Павлівна, 1923 р.н. та синочок Іван. Вже після війни в 1957 році народилася дочка Наталія. Працював Євгеній Іванович агрономом у колгоспі. Потім бригадиром рільничої бригади.

На пенсію вийшов з цього ж колгоспу, де й після виходу на пенсію працював бригадиром. Дружина померла у 2002 році. Син Іван проживає у м. Волочиськ , а дочка Наталія у м. Києві.

Алексеев Канон Федосійович

Алексеев Канон Феодосійович народився 18 березня 1921 року в селі Пеньківка Шаргородського району Вінницької області. Батько – Алексеев Федосій Тимофійович, мати – Тимофеева Гафія Авдіївна працювали в колгоспі. Мав Канон Федосійович одну сестру і п'ятеро братів, він був другою дитиною в сім'ї. Родина жила бідно, але дружно.

У 1930 році Канон Федосійович став учнем Пеньківської неповної середньої школи. Закінчив 7 класів. Будучи у 6 класі, Канон Федосійович почав працювати у колгоспі. У 1940 році призивають його до армії. Військову службу починає з м.Тбілісі у восьмому окремому дивізіоні бронепоїздів. Там він і зустрів початок війни, воював на Південно-Західному фронті у 4-й Повітряній армії. Обороняв Харків, звідти відступав до Сталінграду, брав участь у взятті Берліну. Був Канон Федосійович під час бойових дій два рази поранений. Перший раз у 1942 році в ногу, а другий в 1943 році в голову. Лежав у шпиталі.

За свої подвиги та мужність отримав медаль «За бойові заслуги» (№740477411 – 1944 року), «За оборону Кавказу» 02.12.1944 року, а також мав багато післявоєнних нагород.

20 березня 1946 року Канон Федосійович був демобілізований з лав Радянської Армії. Повернувся у рідне село. Влаштувався на роботу в м. Жмеринка у другий загін воєнізованої охорони. Там працював 5 років. Потім працював механізатором у Ярошенському х/п пункті протягом 28 років.

Звідти пішов на пенсію. У січні 1947 року одружився з Марією Микитівною. Історія їх зустрічей проста. Жили вони на одній вулиці, до війни були просто сусідами: зустрінуться – привітаються. Уже після війни звела їх доля разом. Запали один одному в душу, вирішили з'єднати свої серця у шлюбі. Народили і виховали трьох дітей (на жаль син Петро помер). Мають четверо онуків та одну правнучку.

Прожили з чоловіком душа в душу, підтримували одне одного.

Водний Рубіж

Як у кожного ветерана, є у Канона Федосійовича епізоди, які згадуються найчастіше. Так, у пам'яті цієї людини залишилось те, як вони перепливали Керченську протоку. Та це було не просто форсування. Пливли, як хто міг: хто на діжці, хто на кориті, були і такі, що пливли на стовбурах дерев. А відстань, між іншим, 5 км! Із слів Канона Федосійовича: «Руки, ноги мокрі, одяг мокрий, притулитися немає де».

Також згадує Канон Федосійович про взяття Берліну: «Я сидів у танку, тоді я був у 175-ій протитанковій роті. Та хотілось вийти з танку, якось підтримати, допомогти солдатам». І тут сльози не дали Канону Феодосійовичу договорити. Хвиля жалю та смутку підкотилась до горла ветерана.

Канон Федосійович сказав, що не тільки ці епізоди йому запам'яталися, кожен день закарбувався у його пам'яті. Але це тільки так здавалось, що кожний день, бо усе перетворилося в один «клубок» спогадів.

* * *

Своїми спогадами про початок війни та подальші події, що відбувалися у Пеньківці, поділилася у свій час мешканка Бабиної Долини **Левицька Зінаїда Іванівна, 1930 р.н.**

Почалася війна, прийшли німці, нас у мами чотирьох і мама вагітна з п'ятим, просять «яйка» і забрали гуску. Бомблять станцію, сусіди збирають в торби сухарі і йдемо на Тарасівку, щоб не попасти під бомбардування. Мама дала торбинку з дрантям і сухарями на плечі. Дійшли до долини, мама каже: «Вертаємося діти, поб'ють нас, діти, то поб'ють». По дорозі німці почали стріляти по нас, ховались по корчах. Повернулися до хати, вікна закривали ряднами, щоб не було видно світла.

Тато попав в полон, ішов півтора місяця додому лісами, полями, селами. Прийшов додому з бородою по пояс, ніхто не впізнав. Іван Патій прийшов – говорять на вулиці. Ми почули, бігом біжимо до бабки, не впізнали, мозолі на ногах, йшов в калошах із Ростова.

У 1941-му мені було одинадцять років. Біжимо в клуб, брезентами закрили вікна, щоб не строчили, йшло німе кіно, що прочитаємо, що не прочитаємо. Гуртом йдемо додому, а в Жмеринці чути кулеметну чергу і світить прожектор. Ми попригинались, а понад нами кулі пролітають. Клуб був там, де зараз нова школа.

З Вознівців на мотоциклах у касках приїхали німці. Розгромили магазин, а вціліле люди розібрали. Нам лишились соски та пляшки.

В Ганки Вихватки горіла хата, а німці смажили порося на вогні.

Забрали віруючих, які так і не повернулись. Євреїв на Бабині Долині не було, а в Пеньківці були, продавали «зельську» воду.

Німці побули в селі добу і виїхали.

Пригадую, що в колгоспі «Червоний орач», в період війни, вирощували тютюн, сушили і відправляли для німецької армії. Копали поле вручну, стаючи «рука в руку». Приходили заморені, ледь ноги пересували, спали на печі, фуфайкою накривались і фуфайку підстеляли, не було навіть у що одягтись. В святкові дні я позичала хустку в сусідки.

Коли прийшла Перемога, всі дуже зраділи. Ми якраз були на полі, з радощів лопати поскидали на одну купу, тоді ледь розібрали.

Василевська Марія Стахівна

Я була тоді дитиною, але добре пам'ятаю війну. Запам'ятався добре один епізод, коли маму забрали народжувати сестричку Надію у 1941 році. В селі були німці. Ми переховувались в бомбосховищі на вулиці Островського. Я вийшла із схованки і пішла на долину, яка обстрілювалася, перейшла через річечку і почала збирати гільзи. Набрала повний подолок і притулила до себе, але ноша заважала переступити через рівчак. Стоячи на камінцях, я марно намагалася перейти на той бік, але й ношу залишити не хотіла. До мене підійшли три великих німці з автоматами наперевіс, у зашнурованих великих черевиках. Один із німців засміявся, сказав щось по-німецьки і погладив мене по голові, тоді взяв за шкірку і переклав мене через річку. Я поверталася у схованку, а чоловіки і жінки перелякано спостерігали, що відбувалося на долині, бо боялись, що за мною слідом прийдуть німці.

Не було чого їсти, мама часто плакала і ми сідали коло неї, і теж плакали. Нас було три сестри, я з тридцять шостого року, Оля з тридцять дев'ятого, Надя з сорок першого року. Ми голодні ходили в ліс збирати гриби, ягоди, листя, щоб хоч щось з'їсти. Нічого у нас не було, воду тримали в гільзах від снарядів, поліцаї всі продукти і одежу забрали. Добре пам'ятаю, що на Бабиній Долині поліцаєм був Шкварчук Захарій, а в селі Гурський, Лукашик, Вертепний.

Особливо в селі переслідувались віруючі євангелісти. Їм не можна було брати ікону в руки, їх заставляли носити ікону по селі. Якщо вони не брали ікону в руки, їх били по руках, що ті аж розпухали.

* * *

Учасники післявоєнної відбудови

Білоконь
Микола Миколайович

Бегар
Микита Камонович

Возний
Іван Францович

Дерепа
Остап Антонович

Кучер
Болеслав Іванович

Мідзяковський
Іван Петрович

Мельник
Григорій Савич

Франків
Олексій Семенович

Бондар
Андрій Прокопович

Дзікунова
Олександра Тихонівна

Краснянський
Максим Калинович

Кухар
Анань Федорович

Євтушенко
Іван Маркович

Василецький
Степан Францович

Дзігунов
Федір Афанасьєвич

Ситник
Андрій Омельянович

Чепкий
Іван Самойлович

Чорний
Максим Андрійович

Кружко
Іван Самойлович

Корчевський
Данило Іванович

Плаксивий
Дмитро Іванович

Пеньківські ветерани війни у день 30-річчя Перемоги 9 травня 1975 р.

Учасники Другої світової війни с. Пеньківки в день 40-річчя Перемоги 1985 р.

На мирному фронті

Ще була дуже свіжа пам'ять про загиблих своїх рідних, а вже почалася відбудова країни, свого села, свого колгоспу. Необхідно було, не гаячи часу, відновлювати занедбані колгоспні галузі, відбудовувати зруйновані і занедбані підприємства та організації, орати, сіяти, збирати урожай, такий необхідний для перемоги ще не конаючого ворога. Йшла весна 1944-го.

На слабкі жіночі плечі лягла непосильна робота в полі, вдома, догляд за дітьми та ін. Самі жінки одноголосно обрали головою колгоспу місцеву жінку – Дуньку Калітович.

Ще чути було розриви снарядів та бомб під Жмеринкою, а в Пеньківці уже копали поле вручну всім селом. Волочили землю за допомогою домашніх корів. Сіяли вручну, розкидаючи насіння з пудової торбини, що гойдалась на шиї цілий день.

І весь отой тягар ліг на плечі 20-30 літніх вдів і солдаток, яких вдома ще чекали малі діти й старенькі батьки.

Старожили розповідають, що загарбники втікали так швидко, що, на щастя, не встигли нічого знищити. В колгоспі залишилося частина корів, телят і кілька коней. Найбільше постраждала вівцеферма. Всіх тварин з неї загарбники забрали з собою в дорогу.

В першу повоєнну весну всі поля в господарстві були засіяні пшеницею, кукурудзою, просом, гречкою. Тим людям, що працювали на полі, варили обід прямо в полі.

Того післявоєнного тягаря зазнали не тільки вдови і солдати, страждали і старші люди та діти, віком 10–15 років, які ставали на підмогу своїм матерям та сестрам, яких тепер називають «діти війни». Дитинство тим дітям сплюндрувала проклята війна, залишила сиротами. Оті жінки винесли на собі весь тягар післявоєнної відбудови. Тягловою силою після війни були коростяві коні та корови й воли. Корови-годувальниці, які рятували людей у тяжку годину, даючи краплі молока для дітей, змушені були ходити в ярмі, тягнути за собою борону чи плуга. Не доведи, Господи, повернутися коли-небудь до такої долі! Кожен по черзі, хто мав корову, давав на посівну свою годувальницю. І ті, світячи ребрами, опустивши голови, тягнули борони, культиватори. А після такого обробітку – який-то урожай мав бути?! І поля всі були занедбані.

Якщо порівняти врожаї зернових тих років із теперішніми, то це земля і небо. Тоді люди нароблялися тяжко, а харчувалися впроголодь. І ніхто мови не вів про те, щоб схуднути – навесні ледве ноги волочили всі – і люди, і худоба.

Обробіток колгоспних земель у перші післявоєнні роки. Фото 1945 р.

У перший рік після війни все-таки посіяли, хоч як було важко. Поступово відбудовували ферми. Діждавшись жнив, на поля вийшли всі – старі й малі. У перші післявоєнні роки в селі продовжували свою роботу три колгоспи. Їх очолювали місцеві жителі. Керували голови, в основному, жіноцтвом та дітьми.

Боже! Як же було важко тягнути косу з грабками отими жіночими руками, які покривалися кривавими мозолями, а ще потрібно в'язати скошене, ходити до молотарки, але ніхто не скаржився, бо вдовам потрібно сиріт своїх годувати, одягати, хоч і у вибійчане (саморобне). Працювати й сподіватися. Сподіватися, що, може, помилково прийшла похоронка (а такі випадки були), що повернеться з фронту господар живим, хай навіть інвалідом… І тоді висохне подушка від сліз удовиних, бо вдень і поплакати немає часу за роботою, і щоб діти не бачили материнських сліз. І так в роботі день при дні. А вночі, поставивши каганець на печі, зроблений з гільзи від снаряда (щоб сусіди не бачили), шила вдова сорочки з домотканого полотна, аби діти обірвані не ходили і люди не судили.

Жінки війни – великомучениці. О, скільки на вашу долю випало горя! Немає в світі такої мірки, якою можна виміряти те, що

довелося вам пережити, скільки вистраждали, і скільки пролили сліз за тими найдорожчими, яких забрала війна, нехай буде вона тричі проклята і ті, хто її розпочав.

Гуртожиток радгоспу. Фото 1944 р.

Настала нова весна. Прийшов травень 1945 року. Звучали салюти Перемоги, а потім впродовж кількох років в село поверталися до мирної праці змучені, скалічені війною солдати. На грудях кожного виблискували бойові нагороди за мужність та відвагу. Орденами та медалями були нагороджені всі воїни Пеньківки. Найбільш досвідчені очолювали в селі відповідальні основні робочі колективи та організації.

Сільську раду після Григорія Хміля у 1945-му році очолив Стрілан Іван Павлович, через рік його змінив демобілізований кадровик, рекомендований районним комітетом комуністичної партії Богачук Михайло Гордійович. В село почали повертатися демобілізовані воїни.

Список
жителів Пеньківки і Бабиної Долини, які повернулись живими із фронтів Другої світової війни 1939-1945 р.р.

АЛЕКСЄЄВ Єремій Феодосійович, 1923 р.н., росіянин, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Ордени Червоної Зірки, Слави ІІІ ст.. Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1994 року.

АЛЕКСЄЄВ Конон Феодосійович, 1921 р.н., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 06.1941-05.1945 рр. 7 окремий буд. полк. Сержант. Орден «За мужність» ІІІ ст., медалі «За бойові заслуги», «За оборону Кавказу». Робітник ХПП. Помер.

БАЖЕНОВ Филимон Іванович, 1918 р.н., с. Совруха, Самарська обл., Російська Федерація, росіянин, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 04.1943-12.1944 рр. Ком. відділення. Орден Вітчизняної війни І ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Помер 19.09.2002 року.

БАЗИЛЮК Павло Степанович, 1924 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Робітник радгоспу. Помер 1999 року.

БАЗИЛЮК Пилип Іванович, 1922 р.н., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 06.1944-05.1945 рр. Рядовий. Орден «За мужність» ІІІ ст. Робітник ХПП. Помер.

БАЙДАЦЬКИЙ Іван Маркович, 1922 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1942 рр. Сержант. Орден Вітчизняної війни І ст., медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941— 1945 рр.». Робітник радгоспу. Помер 1992 року.

БАСЮК Михайло Микитович, 1914 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За оборону Сталінграда», «За взяття Будапешта», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Помер 1989 року.

БЕГАР Дмитро Герасимович, 1910 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Сержант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За бойові заслуги», «За оборону Кавказу». Помер 2000 року.

БЕГАР Микита Кононович, 1921 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941 року. Рядовий. Орден Вітчизняної війни ІІ ст. Помер 1993 року.

БЕРНАЦЬКИЙ Іван Іванович, 1914 р.н., с. Юхимівка, українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Сержант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст,, медаль «За відвагу». Помер 2000 року.

БІЛОКОНЬ Микола Миколайович, 1918 р.н., с. Юхимівка, українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 06.1941-05.1945 рр. 12 окремий зенітно-прожект. полк. Старшина. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За взяття Берліна». Робітник радгоспу. Помер.

БРИК Василь Макарович, 1921 р.н., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 06.1941-05.1945 рр. 619 гап. Ст. сержант. Ордени Червоної Зірки, Червоного Прапора, Вітчизняної війни І ст., «За мужність» ІІІ ст., медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Робітник радгоспу. Помер.

БУХОВ Олексій Євгенійович, 1922 р.н., с. Кобелецьке, Тиврівський район, українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 04-10.1944 року. Ст. сержант. Орден Вітчизняної війни І ст., медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Помер 2001 року. Похов. м. Донецьк.

БУЧОВСЬКИЙ Борис Михайлович, 1923 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 04.1944-05.1945 рр. Орден Вітчизняної війни І ст. Помер 19.03.2003 року.

ВАКУЛЯК Іван Михайлович, 1909 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1942 рр. Ст. лейтенант. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За бойові заслуги», «За оборону Кавказу». Помер 1994 року.

ВИХРИСТЮК Петро Васильович, 1923 р.н., українець, робітник, Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Ст. сержант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст.., медаль «За бойові заслуги», «За взяття Будапешта». «За взяття Відня». Робітник радгоспу. Помер 1998 р.

ВІКТОРЕНКО Савелій Михейович, 1911 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1942 рр. Лейтенант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За бойові заслуги». Помер 1985 року.

ГАВРИЛЮК Григорій Олександрович, 1912 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1945 р. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1994 року.

ГАЙДАМАЩУК Іван Пилипович, 1922 р.н., с. Калитинка, українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 03.1944-05.1945 рр. 361 стрілецький полк. Ком. гармати. Сержант. Ордени Слави ІІІ ст., Вітчизняної війни ІІ ст., «За мужність» ІІІ ст. Фуражир. Помер.

ГАЛКІН Іван Ферапонтович, 1922 р.н., с. Круги, Тиврівський р-н, українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 05.1944-05.1945 рр. 11 окремий розвід. авіаполк. Старшина. Ордени Вітчизняної війни II ст., «За мужність» III ст. Робітник Мурафського ССТ. Помер.

ГАНУШКЕВИЧ Юлій Францович, 1924 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1943 р. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1998 року.

ГЕРАСИМЛЮК Роман Ілліч, 1925 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 03.1944-03.1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст., медалі «За відвагу», «За взяття Будапешта». Робітник радгоспу. Помер 1995 року.

ГНАТЮК Петро Степанович, 1924 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1994 року.

ГОРПИНЮК Григорій Пантелеймонович, 1910 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1943-1945 рр. Сержант. Орден Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1984 року.

ГРАБЧАК Василь Григорович, 1927 р.н., Українець. Учасник бойових дій ВВВ 1945 рр. Мол. сержант. Орден Вітчизняної війни П ст., медалі «За бойові заслуги», «За перемогу над Японією». Робітник радгоспу. Помер 1994 року.

ГРАБЧАК Василь Карпович, 1923 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Лейтенант. Орден Вітчизняної війни I ст., медаль «За відвагу». Помер 1998 року.

ГУДИМА Михайло Іванович, 1916 р.н., с. Носиківка, українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 06-08.1941 р. Рядовий. Орден «За мужність» III ст. Нач. цеху радгоспу. Помер.

ДЕМІРЧІЄВ Володимир Георгійович, 1923 р.н., с. Іванівка, Одеська обл., українець. Учасник бойових дій ВВВ 09.1941-05.1942 рр. ЛенФронт. Сержант. Ордени Вітчизняної війни II ст., «За мужність» III ст. Столяр. Помер.

ДЕРЕПА Остап Антонович, 1914 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944 р. Капітан. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1995 року.

ДЕХТЯР Василь Якимович, 1924 р„ українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 04.1944-05.1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За бойові заслуги». Помер 1993 року.

ДЕХТЯР Іван Васильович, 1909 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941 р. Рядовий. Орден Вітчизняної війни І ст., медаль «За відвагу». Помер 1992 року.

ДЗИКУНОВ Никифор Іларіонович, 1923 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 03.1944-05.1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За відвагу». Помер 1986 року.

ДЗИКУНОВА Олександра Тихонівиа, 1923 р.н., українка. Учасниця бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Старшина мед. служби. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За відвагу», «За оборону Сталінграда». Померла 1994 року.

ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ Зіновій Семенович, 1915 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Капітан. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За відвагу», «За оборону Кавказу», «За визволення Варшави», «За взяття Берліна». Помер 1991 року.

ДОЗОРЕЦЬ Людвіг Никодимович, 1921 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 10.1944-05.1945 рр. Єфрейтор. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За відвагу». Учитель. Помер 1996 року.

ДУБЧАК Василь Романович, 1921 р.н., с. Гибалівка, українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Єфрейтор. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1997 року.

ДУДА Ілля Ісакович, 1905 р.н., с. Строїнці, Тиврівський р-н, українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Мол. сержант. Орден Вітчизняної війни І ст., медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Помер 1997 році. Похований у с. Строїнці.

ДЯКОВ Фока Степанович, 1912 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944 р. Рядовий. Орден Вітчизняної війни І ст., медаль «За бойові заслуги». Помер 2000 року.

ЗАВАДА Іван Дмитрович, 1921 р„ українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1944 р. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За відвагу». Помер 1991 року.

ЗАВАЛЬНЮК Іван Фомич, 1924 р.н., с. Мальовниче, українець. Учасник бойових дій ВВВ 03.1944-05.1945 рр. Рядовий. Ордени Слави ІІІ ст., Вітчизняної війни ІІ ст., «За мужність» ІІІ ст., медаль «За відвагу». Робітник радгоспу. Помер.

ЗАГОРОДНА Ганна Григорівна, 1922 р.н., с. Рюмінське, Олександрівський р-н, Владимирська обл., Російська Федерація, українка, колгоспниця. Учасниця бойових дій ВВВ 04.1942-05.1945 рр.

Рядова. Ордени Вітчизняної війни II ст., «За мужність» III ст., медаль «За оборону Москви». Робітниця радгоспу. Пенсіонер.

ЗАГОРОДНИЙ Андрій Васильович, 1918 р, українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1942 рр. Єфрейтор. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За оборону Москви». Помер 1996 року.

ЗАГОРОДНИЙ Сава Семенович, 1908 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 2000 року.

ЗАДУНАЙ Степан Савич, 1910 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1942-1943 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1995 року. Похов. м. Одеса.

ЗДОТА Василь Савелійович, 1921 р.н., с. Семенівка, українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Капітан. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 16.02.2003 року.

КАЗМІРЧУК Павло Семенович, 1923 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Мол. сержант. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1989 року.

КАЧАН Іван Васильович 1913 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Ком. тяги. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу», «За визволення Варшави», «За взяття Берліна». Помер 1996 року.

КОРЧЕВСЬКИЙ Данило Іванович, 1921 р.н., українець, службовець. Учасник підпільно-партизанського руху 1941-1944 рр. Медаль «За бойові заслуги». Учитель. Помер 1989 року.

КИРИЛЮК Іван Карпович, 1923 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1942 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст., медаль «За бойові заслуги». Помер 1993 року.

КОБЗАР Дмитро Афанасійович, 1926 р.н., с. Іванківці, Тиврівський р-н, українець. Учасник бойових дій ВВВ 03.1944-05.1945 рр. Медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Робітник Мурафського ССТ. Помер.

КОВАЛЬОВА Ксеня Ілларіонівна, 1923 р.н., українка, службовець. Учасниця підпільно-партизанського руху 1942-1944 р.р. Учасниця ВВВ з 1944 по 1945 р.р.. Медична сестра, акушерка. Медаль «За перемогу над Німеччиною у ВВВ 1941-1945 р.р.». Померла.

КОВБАСЮК Григорій Йосипович, 1926 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Робітник. Помер 2001 року.

КОЗАЧЕНКО Харитон Степанович, 1908 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1944 р. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медалі «За бойові заслуги», «За визволення Белграда». Помер 1995 року.

КОРОТКИХ Яків Захарович, 1926 р.н., Обоянський р-н, Курська обл., Російська Федерація, росіянин. Учасник бойових дій ВВВ 01.1944-05.1945 рр. Ст. сержант. Орден Вітчизняної війни II ст. Залізничник. Помер.

КОЧМАН Борис Мойсейович, 1920 р.н., єврей, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Сержант. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1990 року. Похов. м. Вінниця.

КРАВЦОВ Андрій Трохимович, 1925 р.н., росіянин, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944 р. Єфрейтор. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1997 року.

КРАВЦОВ Максим Трохимович, 1921 р.н., росіянин, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941 р. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст. Помер 01.10.1996 року.

КРАВЦОВ Феофан Трохимович, 1914 р.н., росіянин, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1943-1945 рр. Рядовий. Медалі «За відвагу», «За взяття Берліна». Столяр. Помер 31.05.1962 року.

КРАВЧЕНКО Василь Фокович, 1912 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Орден Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу», «За визволення Варшави». Помер 1995 року.

КРАСНЯНСЬКИЙ Максим Калинович, 1926 р.н., с. Строїнці, Тиврівський р-н, українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. сержант. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За бойові заслуги». Робітник. Помер 1994 року.

КУБКО Афанасій Григорович, 1919 р.н., Одеська обл., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Ком. відділення. Сержант. Орден Слави III ст., медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-4945 рр.». Помер 1993 року.

КУРДИБАХА Євген Іванович, 1921 р.н., с. Юхимівка, українець. Учасник бойових дій ВВВ 06.1941-05.1945 рр. 10 мінометний полк РГК. Радист. Рядовий. Ордени Вітчизняної війни II ст., «За мужність» III ст., медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Робітник радгоспу. Помер.

КУХАР Ананій Федорович, 1925 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст. Робітник. Помер 1985 року.

КУЧЕР Болеслав Іванович, 1924 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1942-1945рр. Орден Слави III ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги», «За оборону Сталінграда», «За визволення Праги». Помер 2000 року.

КУЧЕР Василь Кирилович, 1917 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1999 року.

КУШНІР Григорій Андрійович, 1919 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Ком. розрахунку. Старшина. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ст. Помер 1991 року.

ЛАБУТІН Микола Андрійович, 1925 р.н., с. Федорівка, українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1943-1944 рр. Рядовий. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ст., медаль «За відвагу». Помер 1995 року.

ЛАЗАРЧУК Микола Теофілович, 1925 р, українець. Учасник бойових дій ВВВ 1943-1945 рр. Гв. старшина. Орден Вітчизняної війни I ст., медаль «За відвагу». Робітник. Помер 1995 року.

ЛЕЖУХ Іван Якович, 1921 р,, українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1943 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст. Помер 1995 року.

ЛИНСЬКИЙ Броніслав Антонович, 1924 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 05.1942-12.1943 рр. Матрос. Орден Вітчизняної війни I ст. Робітник. Помер 1995 року.

ЛИХОЛАТ Амбросій Микитович, 1925 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 04.1944-05.1945 рр. 240 стрілкова дивізія. Рядовий. Ордени Вітчизняної війни II ст., «За мужність» III ст. Робітник радгоспу. Помер.

ЛИХОЛАТ Іван Андрійович, 1917 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1994 року.

МАГАЛЯС Олександр Афанасійович, 1925 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 02-05.1945 р. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст. Робітник. Помер 1996 року.

МЕЛЬНИК Григорій Савич, 1926 р.н., с. Федорівка, українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. 17 саперна бригада. Старшина. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За взяття Відня». Робітник радгоспу. Помер 1995 року.

МЕЛЬНИК Олександр Юхимович, 1924 р.н., с. Юхимівка, українець. Учасник бойових дій ВВВ 03.1944-05.1945 рр. Ком. відділення. Мол. сержант. Ордени Вітчизняної війни II ст., «За мужність» III ст. Водій нафтобази. Помер.

МЕЛЬНИЧУК Петро Мусійович, 1926 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст., медалі «За відвагу», «За взяття Кенігсберга». Робітник радгоспу. Помер 01.11.2001 року.

МІДЗЯНОВСЬКИЙ Іван Петрович, 1926 р.н., с. Довжок, українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст., медаль «За відвагу». Робітник. Помер 1990 року.

МІСЬКОВ Борис Денисович, 1917 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1943-1944 рр. Ст. лейтенант. Ордени Червоної Зірки, Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ст. Помер 1996 року.

НЕДИБАЛЮК Віктор Іванович, 1926р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Єфрейтор. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ст., медаль «За відвагу». Робітник радгоспу. Помер 1989 року.

ОВЧАРУК Григорій Дмитрович, 1923 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1998 року.

ОГОРОДНИК Іван Олександрович, 1923 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Ордени Вітчизняної війни II ст., «За мужність» Шст., медаль «За бойові заслуги». Помер 19.06.2004 року.

ОЛІЙНИК Іван Кузьмич, 1925 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944 р. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Робітник. Помер 1989 року.

ОЛІЙНИЧУК Трохим Васильович, 1904 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941 р. Сержант. Орден Вітчизняної війни II ст. Помер 1992 року.

ОНИЩУК Іван Сергійович, 1924 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1993 року.

ОРЄХОВ Микола Афанасійович, 1914 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1943 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст. Помер 1991 року.

ПАСТУХ Василь Григорович, 1923 р.н., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 03.1944-05.1945 рр. 681 стрілецький

полк, сержант. Ордени Вітчизняної війни II ст., «За мужність» III ст. Голова профкому радгоспу. Помер.

ПАТІЙ Василь Іванович, 1924 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 04.1944-05.1945рр. Рядовий. Ордени Слави III ст., Вітчизняної війни I ст. Робітник радгоспу. Помер 1998 року.

ПЕТРОВ Михайло Іванович, 1922 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст. Помер 1989 року.

ПІДОПРИГОРА Михайло Іванович, 1913 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Гв. сержант. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ст., медалі «За відвагу», «За взяття Будапешта». Помер 1995 року.

ПЛАКСИВИЙ Дмитро Іванович, 1923 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1942-1945 рр. Рядовий. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ст., медалі «За визволення Варшави», «За взяття Берліна». Робітник радгоспу. Помер 1995 року.

ПОБЕРЕЖНИЙ Іван Васильович, 1914 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941 р. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1993 року.

ПОЛІЩУК Микола Степанович, 1926 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 01-05.1945 р. 102 запасний стрілецький полк. Рядовий. Орден «За мужність» III ст. Робітник Ярошенського ХПП. Помер.

ПРОТАСОВ Володимир Семенович, 1922 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1942 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу». Помер 1991 року.

ПШЕМИЦЬКИЙ Микола Геронімович, 1908 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1942 р. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст. Помер 1992 року.

РОЖКО Андрій Авксентійович, 1925 р.н., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 01.1944-05.1945 рр. 931 стрілецький полк, стрілець. Рядовий. Ордени Вітчизняної війни I ст., «За мужність» III ст. Залізничник. Помер.

РОЖКО Володимир Іванович, 1926 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Єфрейтор. Орден Вітчизняної війни I ст., медаль «За відвагу». Робітник. Помер 1990 року.

РОЖКО Іван Якимович, 1915 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1994 року.

РОМАНИШИН Пилип Якович, 1918 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1942 рр. Сержант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст. Учитель. Помер 1998 року.

РОМАНОВСЬКИЙ Василь Іванович, 1913 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-09.1945 рр. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Учитель. Помер 1998 року.

РУДЕНКО Павло Якович, 1913 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1942 рр. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За оборону Москви». Помер 1997 року.

СВИРИДЮК-КУПКО Ганна Миколаївна, 1922 р.н., с. Глинськ, Калинівський р-н, українка, колгоспниця. Учасниця бойових дій ВВВ 06.1941-05.1945 рр. Евак. госпіталь 2035, медсестра, сержант м/с. Ордени Вітчизняної війни ІІ ст., «За мужність» ІІІ ст. Медпрацівник дільничної лікарні. Пенсіонер.

СИВЕЦЬ Василь Кіндратович, 1906 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1942-1945 рр. Ст. сержант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За бойові заслуги», «За взяття Берліна». Помер 1997 року.

СИРОЇЖКО Іван Володимирович, 1922 р.н., с.Краснянка, Тиврівський р-н, українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 03.1944-05.1945 рр. 360 стрілецький полк, сержант. Ордени Вітчизняної війни ІІ ст., «За мужність» ІІІ ст. Залізничник. Помер.

СИТНИК Ананій Юхимович, 1924 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 12.06.2003 року.

СИТНИК Андрій Омелянович, 1920 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За відвагу». Помер 1988 року.

СИТНИК Іван Семенович, 1913 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941 р. Рядовий. Орден Вітчизняної війни ІІ ст. Помер 1989 року.

СИТНИК Павло Іванович, 1924 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Сержант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За відвагу». Помер 1991 року.

СИТНИК Тимофій Ілліч, 1911 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За бойові заслуги». Помер 1996 року.

СКРИПНИК Іван Петрович, 1913 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За оборону Москви». Помер 1996 року.

СЛОБОДЯНЮК Костянтин Петрович, 1915 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944 року. Рядовий. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За відвагу». Помер 1995 року.

СНІХОВСЬКИЙ Олексій Ілліч, 1917 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни І ст., медаль «За відвагу». Помер 1994 року.

СОРОКА Данило Павлович, 1919 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 11.1941-03.1944 рр. Рядовий. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни ІІ ст. Помер 1995 року.

СТОЛЯРЧУК Андрій Онисимович, 1904 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941, 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За відвагу». Помер 1991 року.

ТАРАСОВСЬКИЙ Іван Васильович, 1923 р.н., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 12.1944-09.1945 рр. 428 артполк, сержант. Ордени Вітчизняної війни ІІ ст., «За мужність» ІІІ ст., медаль «За перемогу над Японією». Помер.

ТЕСЛЯ Микола Матвійович, 1920 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1943 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни І ст. Помер 2003 року.

ТРАЧ Василь Федорович, 1918 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1942 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни І ст. Помер 1991 року.

ТРЕТЯКОВ Василь Григорович, 1918 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941 р. Рядовий. Медаль «За відвагу». Учитель. Помер 1995 року.

УСАТИЙ Іван Дмитрович, 1908 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Медаль «За відвагу». Помер 1998 року.

ФРУНЗА Іван Мартинович, 1903 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За відвагу». Помер 1989 року.

ХАЛАБУДКО Никифор Семенович, 1925 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944 р. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Помер 1989 року.

ХМІЛЬ Григорій Григорович, 1915 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Сержант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За оборону Кавказу». Помер 1996 року.

ХОМИЦЬКИЙ Михайло Якович, 1905 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Сержант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст. Учитель. Помер 1989 року.

ЧЕПКИЙ Іван Самійлович, 1916 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Єфрейтор. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медалі «За відвагу», «За оборону Москви», «За взяття Будапешта». Помер 2000 року.

ЧЕРВАТЮК Василь Сергійович, 1925 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944 р. Рядовий. Ордени Слави ІІІ ст.. Вітчизняної війни І ст. Помер 1998 року.

ЧЕРВІНСЬКИЙ Михайло Якович, 1916 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1942, 1944-1945 рр. Ст. лейтенант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст. Помер 1994 року.

ЧЕРКІС Дмитро Якимович, 1910 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941 р. Мол. лейтенант. Орден Вітчизняної війни ІІ ст., медаль «За відвагу». Помер 1990 року.

ЧОРНИЙ Василь Андрійович, 1923 р українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 05.1944-04.1945 рр. Рядовий. Ордени Вітчизняної війни І ст., «За мужність» ІІІ ст. Робітник Ярошенського ХПП. Помер.

ЧОРНИЙ Григорій Ілліч, 1923 р.н., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 05.1944-05.1945 рр. 681 стрілецький полк, мол. сержант. Ордени Вітчизняної війни ІІ ст., «За мужність» ІІІ ст. Залізничник. Помер.

ЧОРНИЙ Максим Андрійович, 1925 р.н., українець. Учасник бойових дій ВВВ 05.1944-05.1945 рр. 3-й Український фронт, капітан. Ордени Вітчизняної війни ІІ ст., «За мужність» ІІІ ст. Завгосп радгоспу. Помер.

ЧОРНООКА Віра Петрівна, 1922 р.н., українка, колгоспниця. Учасниця бойових дій ВВВ 04.1942-05.1945 рр. В/ч 71055. Орден «За мужність» ІІІ ст. Продавець ССТ. Пенсіонер.

ЧОРНООКИЙ Микола Георгійович, 1926 р.н., с. Мацинін, Зімовніковський р-н, Ростовська обл., Російська Федерація, росіянин, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 07.1943-02.1944 рр. 19 зенітний батальйон, сержант. Ордени Вітчизняної війни ІІ ст., «За мужність» ІІІ ст., медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-4945 рр.». Робітник радгоспу. Помер.

ШЕВЧУК Олександр Данилович, 1923 р.н., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 03-12.1944 р. 15 стрілецький полк. Сержант. Ордени Вітчизняної війни II ст., «За мужність» III ст. Директор Ярошенського ХПП. Помер 2010 р.

ШЕВЧУК Франц Йосипович, 1916 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1944 р. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1991 року.

ШИМКОВ Станіслав Павлович, 1922 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1942-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1993 року.

ЩЕРБИНА Федір Григорович, 1915 р, українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1941 року. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1991 року.

ЮР'ЄВ Прокіп Миколайович, 1925 р.н., українець, робітник. Учасник бойових дій ВВВ 1942-1945 рр. Рядовий. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги», «За взяття Берліна». Робітник радгоспу. Помер 1996 року.

ЯНКОВИЙ Григорій Андрійович, 1922 р.н., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1944 року. Мол. лейтенант. Орден Вітчизняної війни I ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1994 року.

Розділ V
Важкі післявоєнні роки

Після закінчення війни впродовж кількох років в село повертались до мирної праці змучені, скалічені війною солдати. На грудях виблискували бойові нагороди за мужність та відвагу. Орденами та медалями були нагороджені всі воїни Пеньківки та Бабиної Долини. Найбільш досвідчені очолювали в селі відповідальні, основні робочі колективи та організації. А поки демобілізованих ще не було, всі роботи виконували жінки. Доводилось працювати майже без сільськогосподарської техніки. Роботи щодо обробітку полів проводилися як у колгоспі, так і в радгоспі за допомогою людських корів і здебільшого вручну. Про важку працю на колгоспних полях у післявоєнний період з болем розповіла у свій час дружина Трохима Байтали Марія Матвіївна Байтала, яка була членом буряківничої ланки колгоспу імені Леніна с. Пеньківки. На роботу в поле вона та інші жінки, виходили разом із своїми коровами, якими доводилось культивувати чи боронувати грунт.

Обробіток колгоспних земель у перші післявоєнні роки. Фото 1945 р.

Важка то була праця, техніки не було ніякої та й зменшилась кількість трударів, адже 165 жителів Пеньківки не повернулись в рідний дім. В 1946 році з'явився перший трактор ХТЗ та автомашина «полуторка», а також причіпний зерновий комбайн.

Природа ніби зглянулась над змученими, згорьованими людьми і порадувала у 1946 році непоганим урожаєм. День і ніч стрекотала на току чудом уціліла молотарка БМ-900.

Але, як в народі кажуть: «...Рік на рік не приходиться...». Посуха 1947 року фатально відбилась на врожаях. Був недорід... В кого із селян була картопля, тому було легше запобігти голоду, дехто збирав на полях гнилу картоплю і пік з неї млинці. Основною їжею, як і у 1933 році, була зелень. Голод 1947 року в основному поширювався у південних районах нашої Вінниччини. Це Ямпільський, Могилів-Подільський, Теплицький, Бершадський, Піщанський, Брацлавський, Тульчинський, Джулинський та інші райони, які гірше постраждали від засухи. Шаргородщину Бог милував – проминуло. Але владою все-таки були введені хлібні пайки (талони на хліб), районним відділом соціального забезпечення видавалася допомога продуктами харчування сім'ям загиблих, інвалідам, сиротам та ін., хворих на дистрофію (голодування) масово лікували у лікарнях за рахунок держави. Лікарі працювали з великим перевантаженням. У Шаргородському районі було зареєстровано за 1947 рік 36 випадків викрадення зерна з колгоспних полів. Через нестачу муки, хліб люди випікали із суміші грубого помолу борошна із тертим гарбузом чи буряком. Але село вижило.

Важко жилося в ті повоєнні роки, коли розруха оповила наші українські села. Деколи обходилися одним щавелем, Божим духом та жменькою борошна, бо кожне яйце і кварту молока несли селяни в рахунок держподатку.

Досить важка сталінська система карала без жалю, особливо селян, які обкладалися великими податками. Все, що вирощував селянин в домашньому господарстві, повинен був здати в державу. В кого була корова, той повинен був здати 300 літрів молока та 250–300 яєць, м'ясо. Здавали навіть телячі та свинячі шкури. Селяни змушені були знищувати багато фруктових дерев, бо за кожне дерево потрібно було платити податок.

Важкими то були післявоєнні роки і для села, і для держави в цілому. В країні проводилась добровільна мобілізація молоді на відбудову народного господарства. З Пеньківки добровільно – примусово теж були відправлені на будівництво шахт Донбасу дівчата і хлопці. Серед них: Лихолат Ілля Степанович, 1934 р.н., Григорій Корнілович та ін.

Серед дівчат на Донбасі побували: Бажанюк Н., Байтала Мотря, Ситник Марія Парфенівна та ін.

Посів зернових в Пеньківці. 1951 р.

Нелегким було їхнє життя на Донбасі. Продукти їм висилали з дому: картоплю, муку, крупу кукурудзяну, сир та інше. Передачі ті батьки відправляли із своєї станції Ярошенка провідниками або машиністами. Сумна доля спіткала юнака Лихолата І.С., він загинув у шахті Донбасу.

Порівнюючи сучасне життя з тим минулим, важко повірити, що те все могли пережити наші матері, яких не зламало горе і втрати. Вони знаходили в собі мужність і силу продовжувати життя, виконувати свій материнський обов'язок, виховувати сиріт, допомагати рідним, долаючи всі негаразди повоєнного періоду. А скільки важкої праці на обробітку цукрових буряків! Окрім сапи, ніякої механізації не було. Все треба було робити вручну і під сонцем, і під дощами. Кращих працівників колгоспу правління відзначало нагородами, їх фотографії були розміщені на Дошці пошани. Незалежно, чи то комсомолець, чи комуніст, чи віруючий – всі прикладали зусиль, щоб підняти свій рівень життя після руйнівної війни. В архівах колишнього КДБ знайшовся цікавий документ, що засвідчує невтомну працю пеньківських колгоспників: *«Имеются случаи, когда фотографии сектантов пятидесятников, как лучших тружеников колхоза, помещаются на доске почета. Так, в конце 1958 года в селе Пеньковке Шаргородского района на доске почета были помещены фотографии пятидесятников Кирилюка Сергея Кирилловича, 1921 года рождения, судимого по ст. 54-10 и высылавшегося на спецпоселение, и Дзекуновой Ольги Митрофановны, 1930 года рождения, со средним образованием».*

Серед тих, котрі, на щастя, залишилися в живих і повернулися з війни в село, були й такі, котрим щастя на рідній землі не усміхнулось. Це люди, які не зі своєї волі потрапили в полон і перебували там аж до звільнення їх своїми та союзними арміями, а також ті, які були насильно забрані з села на роботу в Німеччину. Серед таких була сім'я теперішньої мешканки Пеньківки Коробіциної Євгенії Єремеївної, 1953 р.н. Її мати Боженко Віра Якимівна, якій тоді було 15 років, брат мами – Коля – 11 років, старша сестра Катерина – 18 років, всі троє потрапили в Німеччину на роботу в м. Швабах (1942 р.). Коля там і загинув. А Віра і Катя повернулись в СРСР. Це люди нелегкої післявоєнної долі. Вони зразу ж потрапляли до рук НКВС і на них заводили, так звані, «фільтраційні» справи, або наглядові справи. Боженко Віра Якимівна, яку фашисти насильно забрали разом з іншими дівчатами з села на роботу в Німеччину, в свій час згадувала: *«…Ми були люди «другого сорту», які мали лише право на працю. Працювати нам доводилося, перебуваючи у радянських таборах, таких же таборах, як і там, під час перебування у німецькому полоні. Таких влада зараховувала до зрадників Батьківщини».*

Звільнялися вони аж після амністії, через кілька років. В роки перебування цих людей у своїй радянській державі влада використовувала їх як потужну дармову робочу силу на післявоєнних будовах країни.

Своїми важкими спогадами про перебування матері Віри Боженко у концтаборах ділилася жителька села Пеньківки Коробіцина Євгенія.

Така ж доля спіткала місцевого жителя чотирнадцятирічного Дмитра Калениковича Краснянського, 1928 р.н., якого теж вороги забрали на роботу в Німеччину.

Вкрай нелегкою видалася для потерпілих від нацистських переслідувань їхня адаптація у радянському суспільстві. Повернувшись додому, вони ще довго не відчували себе повноцінними членами «великої сім'ї будівників комунізму».

Реальне повернення із небуття колишні полонені та примусові робітники Рейху відчули в незалежній суверенній Україні, де вирішення проблеми їхньої остаточної реабілітації стало державною справою. Тепер вони нарівні з усіма громадянами користуються всією повнотою прав і свобод, передбачених Конституцією, іншими нормативно-правовими актами держави. Вирішальною мірою цьому сприяє ухвалений Верховною Радою України Закон «Про

жертви нацистських переслідувань» (23 березня 2000 р.), який визначає правові, економічні та організаційні засади державної політики щодо жертв нацистських переслідувань, спрямований на їх соціальний захист, збереження пам'яті про них.

Однак низка соціальних проблем, що стосуються долі вже зовсім нечисленних жертв нацистських переслідувань, ще залишається в Україні невирішеною: абсолютна більшість колишніх примусових робітників проживає за межею бідності, у них недостатні пенсії, практично відсутні можливості для ефективного лікування. Становище ускладнюється їхнім критичним похилим віком та незадовільним станом здоров'я. Особливо важко доводиться одиноким літнім людям. Крім усіх негараздів, вони нерідко стають жертвами аферистів, шахраїв, інших недоброзичливців, як і решта колишніх невільників Рейху, потерпають від проявів бюрократизму, байдужості, нетактовності окремих посадових осіб тощо. Це психологічно перешкоджає колишнім «східним робітникам» остаточно позбутися відчуття свого колишнього статусу.

Нелегкою була доля і «дітей війни», як їх тепер називають. Десятки сиріт залишила після себе війна у Пеньківці. Саме таким сиротам та напівсиротам – **дітям війни** – присвятив свій вірш наш хоменський поет, колишній учитель, директор школи, краєзнавець Василь Струк.

Не повернувсь додому батько мій…
Не знаю й досі, де його могила.
Лежить далеко у землі чужій,
Яка його навіки полонила.
Не чув його дзвінких і теплих слів,
Не бачив радості його і смутку.
Я задивлявся на чужих батьків,
Коли стругали своїм дітям дудку.
Із віч котились сльози, як горох.
У поле біг і плакав одинокий.
Чому забрав тебе від мене Бог?
Чому не вижив, батьку, ти в ті роки?
Скалічене дитинство сироти
Несправедливості тягло обози.
Мені судилось самотинно йти
Крізь болі, труднощі та сльози.

«Діти війни»

Байтала
Віктор Трохимович, 1939 р.н.

Байтала
Світлана Марківна, 1939 р.н.

Дитинство тим дітям сплюндрувала проклята війна, залишила сиротами. Оті жінки, що залишились у селі, винесли на собі весь тягар післявоєнної відбудови. Тягловою силою після війни були коростяві коні та корови й воли. Корови-годувальниці, які рятували людей у тяжку годину, даючи краплі молока для дітей, змушені були ходити в ярмі, тягнути за собою борону чи плуга. Не доведи, Господи, повернутися коли-небудь до такої долі! Кожен по черзі, хто мав корову, давав на посівну свою годувальницю. І ті, світячи ребрами, опустивши голови, тягнули борони, культиватори. А після такого обробітку – який-то урожай мав бути?! І поля всі були занедбані. Якщо порівняти врожаї зернових тих років із теперішніми, то це земля і небо. Тоді люди нароблялися тяжко, а харчувалися впроголодь. І ніхто мови не вів про те, щоб схуднути, навесні ледве ноги волочили всі: і люди, і худоба.

Перший рік після війни все-таки посіяли, хоч як було важко. Поступово відбудовували ферми. Діждавшись жнив, на поля вийшли всі – старі й малі.

Боже, як же було важко тягнути косу з грабками отими жіночими руками, які покривалися кривавими мозолями, а ще потрібно в'язати скошене, ходити до молотарки, але ніхто не скаржився, бо вдовам потрібно сиріт своїх годувати, одягати, хоч і у вибійчане (саморобне).

Працювати й сподіватися. Сподіватися, що, може, помилково прийшла похоронка (а такі випадки були), що повернеться з

фронту господар живим, хай навіть інвалідом. І тоді висохне подушка від сліз удовиних, бо вдень і поплакати немає часу за роботою, і щоб діти не бачили материнських сліз. І так в роботі день при дні. А вночі, поставивши каганець на печі, зроблений з гільзи від снаряда (щоб сусіди не бачили), шила вдова сорочки з домотканого полотна, аби діти обірвані не ходили і люди не судили.

Жінки війни – великомучениці. О, скільки на вашу долю випало горя! Немає в світі такої мірки, якою можна виміряти те, що довелося вам пережити, скільки вистраждали, і скільки пролили сліз за тими найдорожчими, яких забрала війна, нехай буде вона тричі проклята і ті, хто її розпочав.

Але, як згадувалось раніше, найважче було тим жінкам, котрі потрапили на роботу в Німеччину. Таким дісталось сповна. Спочатку репантраційний концтабір тут, в Союзі. Такі люди проходили так звану «фільтрацію». А ті, котрі були вдома, зазнали шельмування «за співробітництво» з окупаційною владою, а вже потім, після належного психологічного тиску, найважча робота в колгоспі за трудодень, на який нічого не давали та ще й вимагали підписуватися на позику. Таких не допускали на навчання в інститутах, їм будь-хто міг кинути вслід недобре слово…

Чорний Степан Максимович. Голова колгоспу 1953-60 р.р. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, працював 12 років агрономом, 20 років – головою колгоспу

Важкими то були післявоєнні роки. Але як би не було важко, проте в Пеньківці почали відновлювати свою роботу майже усі організації та підприємства.

На той час у перші післявоєнні роки у селі діяло три колгоспи: ім. Леніна, ім. Сталіна та «Червоний орач». У червні 1950 року всі три колективні господарства об'єднуються у одне – колгосп ім. Сталіна. Головою об'єднаного колгоспу було обрано Андрія Даниловича Буня.

Людей на керівні роботи, як у колгоспі, так і у селі, призначали комуністи. В селі з 1947 року вже діяла територіальна комуністична партійна організація. З 1950 року паралельно виникає комуністична організація об'єднаного

Члени буряківничої ланки. 1951 р. На жаль, прізвища не встановлено, але є їх імена: мама, Явдоха, Зіна, Надія, Генефа і Тетяна

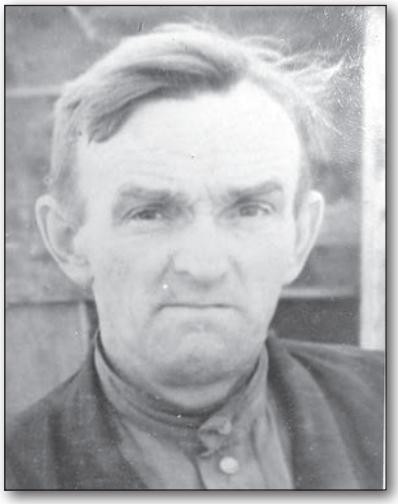

Патій Іван Павлович. Бригадир к/г «Червоний орач». Активіст села, учасник Великої Вітчизняної війни

колгоспу ім. Сталіна, в якій секретарями обиралися Задунай Степан Савович, Чепкий Іван Самойлович та ін. Колгосп поступово, з року в рік, відроджувався, міцнішав.

Повернулись додому ті, хто залишився живим у пеклі війни. Багато з них були інвалідами. В селі потрібні були сильні чоловічі руки. Демобілізовані чоловіки, хто повернувся живим, навіть поранені чи інваліди – всі прагнули до праці, по якій так скучили за цих 5-6 років. І це було їхнє лікування і реабілітація. **Трудотерапія** – так жартома називали ветерани своє лікування незаживаючих ран. Ніяких курортів чи санаторіїв вони не знали. Це тепер, коли їх стало мало, їм і путівки безкоштовні, і лікування безкоштовне, і подарунки. А тоді – після повернення з війни – праця, праця і ще раз праця!..

А тим часом підростали діти, і згодом забриніла пісня в селі.

Важко було, а жили веселіше: жартували, пісень співали і після важкої фізичної роботи ще й на танці ішли до клубу чи в бібліотеку. Серед будь-якого колективу знаходився якийсь жартівник. А вже якщо два-три таких зійдуться, то так насмієшся, що живіт заболить. Щоб не робили і як би важко не було, а звідусіль сміх лунав та пісні.

– Це ми так звикли жалітися на життя вже після того, як їсти стало вдосталь… – згадують жінки – вдови з Бабиної Долини.

Нагадують старожили й тепер неврожайні 1946–1947 роки. Всього було…

Зерносклад колгоспу, побудований в 1935 р.

Колгоспний актив села

Байтала Василь Тихонович. Голова колгоспу «Незаможник», перший тракторист на селі

Басюк Яків Філімонович. Бригадир садо-огородної бригади колгоспу, радгоспу

Бунь Андрій Данилович Голова колгоспу 1950-1950 рр.

Горін Полікар Данилович – бригадир рільничої бригади колгоспу

Зелінський Адам Йосипович. Голова колгоспу ім. Леніна 1934-1938 рр.

Касаков Полікар Степанович

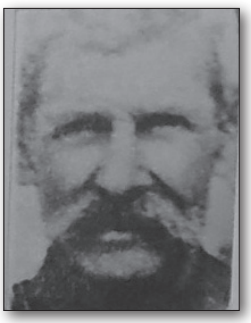

Каськов Ілько Семенович 1893-1975

Кушнов Петро Павлович. Голова колгоспу «Червоний орач» 1934-1938 рр.

Лівицький Іван Антонович. Головний бухгалтер колгоспу «Червоний орач»

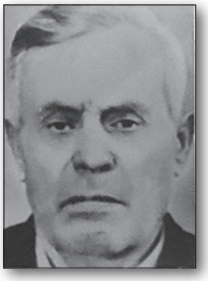

Місюра Олександр Данилович. Агроном колгоспу, радгоспу

Носенко Тетяна Тарасівна. Бригадир колгоспу ім. Леніна

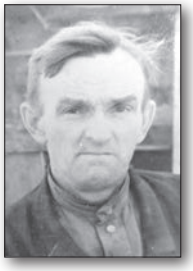

Патій Іван Павлович Бригадир к/г «Червоний орач», активіст села, учасник Великої Вітчизняної Війни

Скорич Іван Микитович. Голова колгоспу ім. Леніна 1944-45 рр., учасник Великої Вітчизняної війни

Скорич Тарас Микитович. Коваль колгоспу, радгоспу. Ситник Олекса Герасимович-автивіст радгоспу

Черкіс Василь Іванович. Бригадир рільничої бригади 1947-1960 рр., учасник Великої Вітчизняної війни

Чорний Степан Максимович. Голова колгоспу 1953-60 рр. нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора, працював 12 р. агроном, 20 р., – голова колгоспу

Із спогадів старожилів про радгосп

Попри все, труднощі не злякали пеньківчан. В селі працювала школа, бібліотеки, клуби, аптека, амбулаторія, відділення зв'язку, а також різні підприємства. Серед них: нафтобаза, залізнична станція, меблева фабрика, лісництво, хлібоприймальне підприємство, млин, винний цех та ін., а також відділення радгоспу, яке, між іншим, належало у свій час до рахнянського, федорівського та строїнецького радгоспів. Історія пеньківського відділення радгоспу, яке у 60-х роках минулого століття перетворилося у окреме потужне радянське господарство, дуже не проста і цікава. Із записів заступника директора радгоспу, секретаря комуністичної організації радгоспу Кучера Болеслава Івановича, який зробив їх у свій час на основі розповідей ветеранів радгоспного виробництва Володарчука Фелікса Станіславовича та колишнього заступника директора радгоспу по господарській частині Дерепи Остапа Антоновича, дізнаємось: *(мовою оригіналу, без значних виправлень – А.Н.)*

Контора радгоспу ім. II п'ятирічки. З 1984 р. – приміщення сільської Ради народних депутатів і ощадна каса

В 1923 році у с.Федорівці, а у 1925 році у Пеньківці, на колишніх поміщицьких землях організовуються відділення радгоспу с.Рахни.

На відділенні в цей час було 150 га землі, в т.ч. 5 га саду. Керуючим відділенням був т.Ляскровський.

В 1925 році на базі земель і будівель Федорівського відділення засновується батрацька с/г школа, що була переведена з с. Бандишівки Могилів-Подільського району Вінницької області. Директором школи був тов. Кобліц. В 1927 році на базі батрацької с/г школи організовується сільськогосподарський технікум з 3-х річним строком навчання. За технікумом закріплюється для виробничої практики 200 га радгоспної землі. Директором школи був т. Мазур.

В лютому 1931 року відбувся випуск студентів і технікум анулюється, а на його базі створюється навчально-виробниче Федорівське відділення Строїнецького сільськогосподарського комбінату Одеського республіканського тресту радгоспів. В цей час в с. Пеньківці утворюється Пеньківське відділення Строїнецького с/г комбінату, яке входило в склад цього комбінату до 1936 року.

На Федорівському відділенні було 144 га землі, на Пеньківському – 160 га. З 1 січня 1933 року на базі Федорівського відділення створюється навчально-виробничий радгосп ім. 2-ї п'ятирічки. В радгоспі при його організації було 18 пар коней. 15 борін, 4 плуги, одна сівалка, одна самоскидка, одна молотарка БДО. В радгоспі було до 50 робітників і в однорічній школі радгоспу 80 студентів. Для забезпечення харчування учнів, при школі було 15 корів і 25 свиней. В радгоспі створюється профспілкова організація, яка обирає робітничий комітет. В склад профспілкової організації входять і учні школи радгоспу. Першим звільненим головою профорганізації радгоспу бут тов. Кушнір Павло. При с/г школі радгоспу організовується комсомольська ячейка.

Директорами навчально-виробничого радгоспу з 1931 р. по 1933 р. був т. Слюсар, а з 1933 р. по 1935 р. – Максимчук Петро Ст.

В 1935 році радгосп получає перший трактор марки ХТЗ – перший тракторист Стефанишен Янко.

Восени 1931 року і весною 1932 року в радгоспі на землях Федорівського відділення закладається молодий сад на площі 100 га, який існує по сьогоднішній день. З кінця 1934 року по 1938 рік радгосп очолює директор Ткаченко Антон Олексійович, у 1938-1939 р.р. – Ременюк Яким Сергійович, а з 1940 р. до початку Вітчизняної війни – Зарудзей.

В 1936 році Пеньківське відділення передається із Строїнецького радгоспу в Федорівський радгосп ім. 2-1 п'ятирічки, який з дня свого заснування підпорядковувався Київському республіканському садвинтресту.

На початок Вітчизняної війни у радгоспі налічується 344 га землі, в т.ч. 125 га садів, ягідників, 2 трактори, 86 коней, в т.ч. 30 для фондів Радянської Армії, 3 самоскиди, 3 лобогрійки, 2 сінокосарки, винцех, господарські будівлі.

За період окупації трактори, сільськогосподарську техніку, коні було забрано окупантами. З вигнанням окупантів з березня 1944 року радгосп починає своє відновлення. На цей час в радгоспі працює 85 чоловік, немає коней, тракторів, сільськогосподарських машин.

В 1944 році і половину 1945 року радгосп очолює тов.Ващенко, другу половину 1945 – 1947 р.р. – Кушнір Анань Миронович, 1948 рік – Дерепа Остап Антонович.

На протязі чотирьох років радгосп одержує 2 автомашини, 3 трактори, культиватори, плуги, борони і інший сільськогосподарський інвентар.

В 1949 – 1952 р.р. директором радгоспу працює Іванов Василь Дмитрович. В 1952 році в радгоспі створюється партійна комуністична група, а пізніше партійна організація в складі 3-х чоловік.

З 1952 р. по 1955 р. директором радгоспу працює т. Войтенко.

З 1955 р. по травень 1968 р. радгосп очолює директор тов. Шутко В.П. На протязі 1955 – 1960 р.р. радгосп значно економічно зростає. Виростає партійна організація до семи чоловік. Довгий час її очолює керуючий Пеньківським відділенням радгоспу тов.. Прокопенко Фома Прокопович.

Особливого зросту радгосп досягає після приєднання у 1960 році до нього колишнього колгоспу ім. Сталіна. Це видно з таких даних:

	Один.вимір	**1960 р.**	**На 1969 р.**
Землі	***га***	***366***	***3779***
в т.ч. пашні	***га***	***149***	***1434***
садів	***га***	***106***	***1378***
ягідників	***га***	***16***	***17,4***
Середньосписковий склад робітників	*чол.*	*154*	*562*
Корів	*гол.*	*37*	*410*
Нетелів	*гол.*	*6*	*40*
Молодняка ВРХ	*гол.*	*50*	*692*
Коней	*гол.*	*27*	*114*
Бджолосімей	*шт.*	*170*	*272*
Корівників	*шт/гол.*	*1/40*	*6/660*
Телятників	*шт/гол.*	*1/60*	*5/655*
Конюшен	*шт.*	*1*	*2*
Зерносховищ	*шт/тон.*	*1/70*	*7/1300*
Плодосховищ	*шт/тон.*	*-*	*1/300*
Тракторів	*шт.*	*4*	*35*
Автомашин	*шт.*	*5*	*26*
Плугів	*шт.*	*7*	*26*
Лущильники	*шт.*	*2*	*12*
Борони	*шт.*	*20*	*97*
Культиватори	*шт.*	*3*	*14*
Котки	*шт.*	*1*	*14*
Сівалки	*шт.*	*2*	*10*
Гноєрозкидачі	*шт.*	*1*	*8*
Оприскувачі	*шт.*	*4*	*10*
Машини для переробки кормів	*шт.*	*4*	*15*

За період 1960 – 1968 р.р. в радгоспі побудовано 2 гуртожитки на 100 чол., контору, мехмайстерні, автопарк, 4 корівники, 3 телятники, 3 автоскважини, 2 зерносклади. Повністю електрифіковано господарство радгоспу у с. Федорівка і на 60% с.Пеньківку, радіофіковано обидва села, установлено АТС на 80 номерів.

Силами радгоспу у 1965 році розпочато будівництво Будинку культури на 400 чол. в 1967 році розпочато будівництво приміщень середньої школи.

В 1968 році виготовлено план забудови радгоспу сіл Пеньківки і Федорівки в перспективі на 20 років.

В 1960 р. партійна організація комуністів налічувала 42 чоловіки, комсомольська – 47 комсомольців, профспілкова – 600 чол.

Виробничі показники:

	1960 р.	*1968 р.*
Урожай фруктів	*39*	*165*
Урожай ягідників	*21*	*21,6*
Урожай зернових	*22*	*30,2*
Надоєно молока на 1 корову	*2167 кг*	*2638*
Середньодобовий приріст ВРХ	*282 гр.*	*405 гр.*
Прибуток з 1 га сільськогосподарських угідь	*32 крб.*	*117 крб.*

Секретар парткому радгоспу Кучер Б.І.
Січень 1969 р.

Як бачимо, Пеньківське відділення радгоспу пройшло великий і нелегкий шлях становлення. Відділення належало і до Рахнянського радгоспу (1925 – 1930 р.р.), і до Строїнецького радгоспу (1930 – 1936 р.р.), і до Федорівського радгоспу (1936 – 1971 р.р.).

Старожили села добре пам'ятають подію, яка відбулася навесні 1960 року. За рішенням загальних зборів колгоспників колгоспу ім. Сталіна с. Пеньківки їхнє колективне господарство ліквідовується, а його землі передаються Федорівському радгоспу ім. 2-ї п'ятирічки, директором якого на той час був Шутко Володимир Павлович. За значні досягнення очолюваного ним господарства він нагороджений орденом Леніна.

На базі земель і майна колгоспу ім. Сталіна створено Пеньківський відділок радгоспу ім. 2-ї п'ятирічки з центром у с.Федорівка. Завідуючим Пеньківським відділком призначається Чорний Степан Масимович. Так тривало до грудня 1971 року.

В січні 1972 року на базі земельних площ, садів, будівель та майна радгоспу Пеньківського відділку ім. 2-ї п'ятирічки створюється окремий новий радгосп «Сад Поділля». Директором новоствореного

радгоспу призначається Гавря Олександр Іванович. З утворенням радгоспу при ньому діяли окремі організації: комуністична, яку очолювали Кучер Б. І., Заволович П. К, комсомольська, яку очолювали Федчишина Т. І., Зайчук Т. М., Тарасовська Л. Г. та ін., профспілкова, яку очолювали Пастух В. Г., Мазур О. І. і Тарасовська Л. Г.

Як згадували у свій час керівники профспілок радгоспу Пастух В. Г. та Тарасовська Л. Г., що в основу діяльності комітету профспілки було покладено мобілізацію працівників на виконання поточних планів розвитку господарства, організацію соціалістичного змагання, створення умов для працюючих, захист їх інтересів та ін.

Діяльності профспілкової організації були підпорядковані дитячий садок, пізніше з 1972 року Будинок культури. Велику і значиму для всього Шаргородського краю роботу провели члени профспілкового комітету, очолюваного Лідією Григорівною Тарасовською під час організації та створення при радгоспі музею історії села, якому з часом присвоєно звання «Народний». Музей функціонує при Пеньківському Будинку культури і сьогодні, про який мова буде далі.

Епоха Олександра Гаврі

Олександр Іванович Гавря – неординарна людина, досвідчений керівник, високий професіонал в галузі садівництва. Він – керівник від землі, на якій народився і зростав, корінний Пеньківський селянин, який постійно відчував пульс життя свого села, свого району.

О. І. Гавря

Народився Олександр Іванович 19 січня 1935 року. Змалку він мав хист до механізації. Тож після закінчення сьомого класу поступив на відділ механізації Чернятинського плодоягідного технікуму. Після його закінчення мав намір повернутися до рідного радгоспу «Сад Поділля», та країна освоювала цілинні землі і молоді руки знадобились в Казахстані.

Не жалкував юнак, що так розпорядилася доля. На цілині пізнав ціну дружби і взаємовиручки, навчився переборювати труднощі, оволодів, як згадував пізніше, мистецтвом спілкування з людьми. Цілинний гарт закріпив армійською службою.

В Пеньківку Гавря О.І. повернувся сформованою особистістю. Справлявся з обов'язками механіка. Виявилась йому під силу й посада головного інженера господарства, знань набув у сільськогосподарському інституті. А коли звільнилась посада директора радгоспу, в тодішньому обласному тресті садівництва запропонували кандидатуру Олександра Івановича.

Сорок шість років працював він на керівних роботах у радгоспі. Двадцять сім із них – очолював його. Саме він – Олександр Іванович Гавря, будучи директором радгоспу ім. 2-ої п'ятирічки с. Федорівка, домігся від тодішнього міністерства радгоспів України виділення зі складу радгоспу ім. 2-ої п'ятирічки відділку в с. Пеньківка та створення на його базі радгоспу «Сад Поділля», директором якого він і працював з 1972 року по 1999 рік. Радгосп набув трудової слави далеко за межами Шаргородського району, його називали академією садівництва. Літньої пори тут проводились семінари за циклами робіт, взимку на двотижневих курсах навчались керівники господарств та керівники середньої ланки садоводів.

Контора радгоспу «Сад Поділля»

Генеральний директор корпорації «Вінницясадвинпром» А. І. Семенюк вважає, що період роботи Олександра Івановича для області - знакова подія, а для Пеньківки – ціла епоха.

Керівники села на першотравневій демонстрації. Фото 1982 р.

І це справді так, адже йдеться не лише про радгосп, а й про село з населенням понад три з половиною тисячі осіб. Тут були численні новобудови, які й нині є окрасою села: середня школа, дільнична лікарня, дитячий садок, їдальня на 500 місць, будинок культури, гуртожиток, котеджі для трудівників, адміністративне приміщення, асфальтний завод, асфальтовані дороги. Люди в селі кажуть, що за Гаврі у Пеньківці було побудовано більше об'єктів і виробничого, і соціального призначення, ніж за часів усіх його попередників разом взятих. Любив він будувати. І, звісно, мав за що будувати. Щорічні мільйонні доходи радгоспу цьому підтвердження.

Уся соціальна сфера замикалась на радгоспі. На це витрачались мільйонні прибутки радгоспу. Процес будівництва, по суті, був безперервним.

Ветеран праці Леонід Федорович Добровольський, який багато років працював заступником директора з господарських питань, додає: *«Олександр Іванович перед тим як розпочати будь-яку справу, ретельно вивчав можливі варіанти й частенько повторював: «Треба довідатись, як воно у людей». А це означало – придивитись не лише довкола Пеньківки, а й нерідко за межами України.*

Інколи нам здавалось, що його ідеї – це просто мрії, але через деякий час вони ставали реальністю. Так було, зокрема, з фруктосховищем. Воно привернуло увагу Олександра Івановича в Угорщині, і він доклав зусиль, щоб такий чудо-холодильник на 3 тисячі тонн фруктів з'явився в нашому господарстві.

Улюбленими словами Олександра Івановича був вислів: « Міцна сім'я – міцна держава», в який він вкладав особливо глибокий зміст. Із дружиною Марією Петрівною достойними людьми виховали своїх доньок. Валентина – лікар, як і її чоловік І.А. Кравцов. Лариса здобула дві освіти – агрономічну і педагогічну. Її чоловік Володимир Хоменко розпочинав трудовий шлях у радгоспі «Сад Поділля» агрономом, згодом працював на відповідальній посаді в Секретаріаті Президента України. Олександр Іванович був мудрим вихователем для багатьох односельців, охоче спілкувався з молоддю, яка називала ті бесіди уроками доброти і мудрості».

Гавря О. І.

23 серпня 2005 року Олександра Івановича не стало. Добру пам'ять і світлий слід на землі залишила по собі ця Людина.

Друзі, родичі, односельці, колеги по роботі згадують його сповнений наснаги життєвий шлях.

До уваги читача пропонуються виробничі показники та контрольні цифри окремих років радгоспу «Сад Поділля», яким довгий час керував Олександр Іванович Гавря.

Контрольні цифри
п'ятирічного плану 1976-1980 р.р. по радгоспу «Сад Поділля»
у порівнянні з 1975 роком

№ з/п	Назва продукції	1975 р.	1976 р.	1980 р.
1	Виробництво фруктів	24456	34300	79000
2	Реалізація	23750	32000	61000
3	Урожайність з 1 га цнт.	115,6	90,0	106,8
4	Виробництво ягід	191	440	580
5	Реалізація ягід	180	300	300

6	Урожайність з 1 га цнт.	11,1	22,0	24,1
7	Виробництво зерна	10756	14250	16150
8	Продаж зерна	6300	5900	6000
9	Урожайність зернових цнт/га	23,9	30,0	34,0
10	Виробництво молока	6262	5600	6800
11	Продаж молока	5140	4900	5800
12	Надій на корову	3055	2670	3090
13	Виробництво м'яса	853	866	1206
14	Продаж м'яса	850	900	1100
15	Середньодобові прирости ВРХ, гр.	364	383	500
16	Грошові надходження	571,6	507,7	806,4
17	Продуктивність праці	2,3	8,5	7,9
18	Рентабельність	57,4	48,3	66,0

Головний економіст О. Мазур

Виробничі показники радгоспу «Сад Поділля» за 1986 р.
Урожайність фруктів – 100 ц/га
Урожайність ягідників – 20 ц/га
Урожайність зернових – 43 ц/га
Надій молока на 1 корову – 3100 л.
Середньодобовий приріст ВРХ – 460 гр.
Прибуток з 1 га с/г угідь – 120 крб.
Всього прибутку – 1 100 000 крб.
(Газета «Комунар», 16 січня 1987 р.)

Особливо великих показників радгосп домагався у 1988, 1989, 1890 та ін. роках. Щорічні мільйонні прибутки радували усіх жителів села і вони відчували це на собі, згадуючи добрим словом керівника господарства Гаврю Олександра Івановича.

Ними гордиться село

Гавря Олександр Іванович в 1973 р. нагороджений медаллю «За Трудову Відзнаку», в 1986 р. – орденом Трудового Червоного Прапора

Гавря Марія Петрівна в 1977 р. нагороджена орденом «Знак Пошани»

Басюк Дмитро Іванович в 1972 р. нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора

Кучер Болеслав Іванович в 1970 р. нагороджений орденом Жовтневої Революції

Лисоконь Ніна Степанівна в 1970 р. нагороджена медаллю «За Трудову Доблесть»

Пастух Ганна Петрівна в 1970 р. нагороджена медаллю «За Трудову Доблесть»

Бондар Юстина Петрівна в 1966 р. нагороджена орденом «Знак Пошани»

Дзікунова Олександра Тихонівна в 1977 р. нагороджена орденом Жовтневої Революції

Кухар Ананій Федорович в 1976 р. нагороджений орденом Трудової Слави III ст.

Міськов Борис Денисович в 1970 р. нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора

Мельник Михайло Федорович в 1973 р. нагороджений орденом «Знак Пошани»

Поліщук Володимир Степанович в 1973 р. нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора

Ситник Любов Тихонівна в 1986 р. нагороджена медаллю «За Трудову Відзнаку»

Курдибаха Ганна Кирилівна в 1970 р. нагороджена медаллю «За Трудову Доблесть»

Ксьондз Анастасія Францівна в 1986 р. нагороджена орденом «Знак Пошани»

Лучків Ярослав Миколайович в 1977 р. нагороджений орденом «Знак Пошани»

Маліхатко Євдокія Іванівна в 1986 р. нагороджена медаллю «За Трудову Доблесть»

Поліщук Роман Іванович в 1977 р. нагороджений медаллю «За Трудову Відзнаку»

Рожко Марія Іванівна в 1972 р. нагороджена медаллю «За Трудову Доблесть»

Ситник Леонід Олексійович в 1977 р. нагороджений орденом Трудової Слави III ст., орденом Трудової Слави II ст.

Чорна Лариса Лаврівна в 1972 р. нагороджена медаллю «За Трудову Відзнаку»

Франків Іван Трифонович нагороджений орденами Леніна, «Знак Пошани» та ін.

Олександр Рожко

Микола Гуйт

Дискування саду в сільськогосподарському господарстві СВАТ «Сад-Поділля»

Будинок якого побудовано для молодих спеціалістів радгоспу «Сад-Поділля»

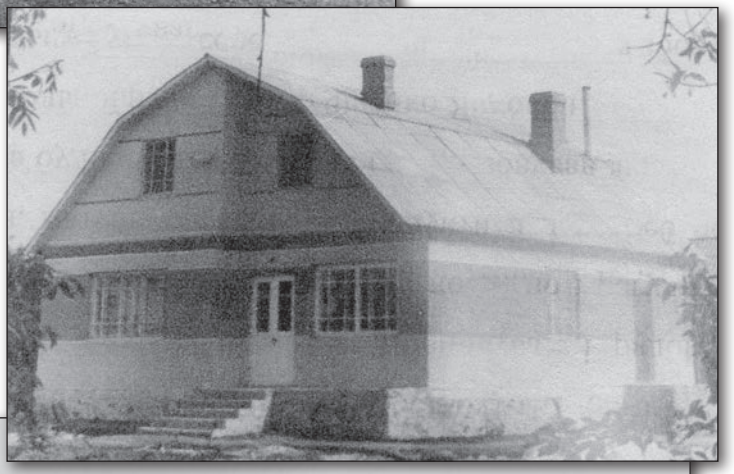

Бригада робітниць сільськогосподарського підриємства СВАТ «Сад-Поділля» прополює полуницю

Орган державної влади у Пеньківці

Як уже згадувалось раніше, після державного перевороту 1917 року в Росії, влада у Пеньківці з січня 1918 року стала належати Радам. Але через часті зміни влади з вини різних політичних і військових угрупувань, Рада в Пеньківці утвердилася лише в листопаді 1920 року. Практичну свою роботу сільська рада в селі почала з січня 1921 року.

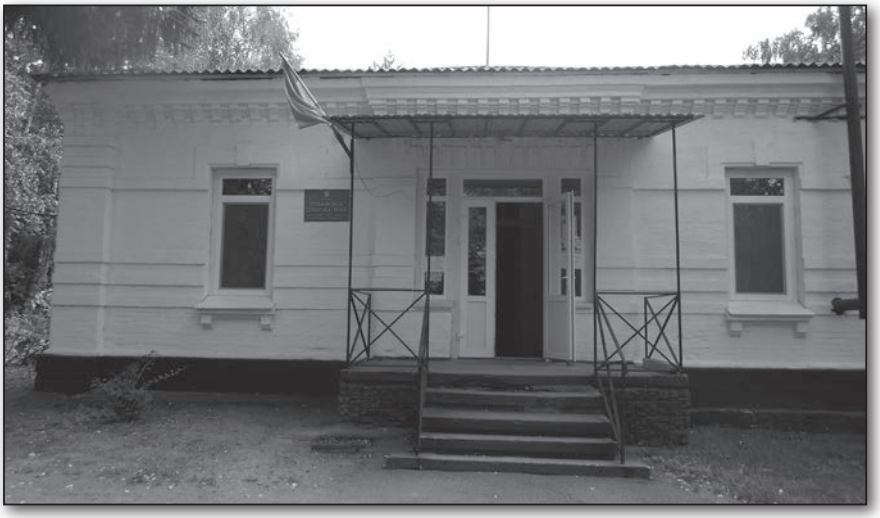

Сільська рада

Пеньківська сільська рада пройшла важкий і складний шлях становлення.

Життя показало, що практика однопартійної комуністичної системи, яка склалась у країні, зумовила неухильне зрощування партійних структур із державними, що зрештою паралізувало ради й перетворило їх на придаток компартії. Однак у період здійснення НЕПу, коли ради на місцях ще не повністю втратили свого значення, як органи влади й могли виконувати функції організаторів трудящих, вони зуміли акумулювати певний позитивний досвід господарського й культурного будівництва. Після ліквідації сільревкомів у 1921 році в Подільській губернії налічувалося близько 2 тис. сільських рад. З відновленням радянської влади у селі розпочала формуватись організаційна структура місцевих органів влади, розгорнулась їх політична, господарська й

культурна діяльність. У своїй роботі щодо керівництва сільрадами подільські комуністи послуговувалися «Інструкцією про сільські Ради, їх уповноважених, секції Рад та про їхню роботу», в якій було чітко зазначено перелік обов'язків органів місцевої влади – сільських рад. **Вони повинні були виконувати всі постанови вищих органів партії комуністів та радянської влади,** вживати заходів щодо поліпшення сільського господарства та промисловості, дбати про добробут місцевого населення, втягувати його в соціалістичне будівництво, звітувати перед своїми виборцями на сільських зборах.

Пеньківська сільська рада, як і Пеньківський волосний комітет, вважались вищим органом влади у селі. Рада збиралась на засідання не менше двох разів на місяць, обирала зі свого складу секретаря і голову ради, який відповідав за роботу сільради як перед селянами, так і перед вищими органами радянської влади. Щомісяця голова сільської ради подавав відомості в повіти і округи про роботу організації, що включали інформацію про діяльність комітетів незаможних селян, про боротьбу з куркульством і бандитизмом, проведення посівної кампанії (у відповідну пору року), культурно-освітню діяльність, діяльність «Просвіти», кількість засідань за місяць тощо. Крім голови сільради та його заступників, для поточного розв'язання різних важливих питань, вироблення планів впровадження їх у життя та технічної роботи, при сільраді створювались секції: адміністративна, економічна й культурно-освітня. Секції складались із 5–7 членів сільради та представників відповідних інституцій.

Адміністративною секцією керував голова сільради, економічною – один із членів ради (часто це були члени правління колгоспу, працівники бухгалтерії), культурно-освітньою – секретар або інший член ради з числа учителів. Усі секції один раз на три тижні звітували перед сільрадою про свою діяльність.

Пеньківська сільська рада вживала рішучих заходів щодо охорони радянського ладу, роз'яснювала розпорядження вищих органів радянської влади, залучала мешканців села до кооперативного будівництва, контролювала своєчасність сплати ними продподатку, що становив основу нової економічної політики.

У період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.) місцеві комуністи проводять велику роботу щодо зміцнення сільської ради, посилюють контроль за її роботою. Діяльність сільради

Старе приміщення сільської ради. Фото 1985 р.

пожвавлюється. Велику допомогу в життєвій діяльності сільради надавав Пеньківський волосний, а потім з 1923 р. Мурафський райвиконком, куди належали Пеньківка і Бабина Долина. Особливу таку допомогу в роботі ради було добре відчутно у 1923–1926 роках, коли в селі почали організовуватися ТСОЗи, радгосп, колгоспи, лісопильний завод та інші організації.

Апарат сільської Ради депутатів трудящих 1945-46 р.р. Зліва на право: Василик – уповноважений РВМВС; Скрипник Ганна Андріївна – секретар с/ради; Ілларіонов – уповноважений раймінзагу; Тарасовська Ганна Савівна – рахівник, секретар с/ради, Стрілан Іван Павлович – голова с/ради

Незважаючи на функціонування організації комітету незаможних селян (КНС), значну активність під час виборів до ради на початковому етапі її створення проявляли заможні селяни, що забезпечувало їм перевагу у складі новообраних органів місцевої влади. Такий склад ради не міг гарантувати успіху більшовикам у здійсненні комуністичних перетворень у селі. Тому постановою Політбюро ЦК КП(б) України в жовтні 1920 року перед комнезамами було поставлене завдання – **заволодіти виконкомами сільських рад** шляхом забезпечення їхньої участі у виборчих комісіях з метою перевірки списків виборців. Така система виборів давала

змогу організаціям КНС забезпечити собі переважну кількість місць у Радах. Така діяльність впливу комуністичних партійних органів існувала до недавна.

Члени КНС чітко усвідомлювали: лише захопивши ради, можна зберегти свій політичний вплив у селі. Повноваження, надані комнезамами у формуванні складу рад, дозволяли їм і надалі забезпечувати собі переважну кількість депутатських місць.

У кінці 20-х – на початку 30-х років у Пеньківській сільській раді переважали комсомольці. Працівники сільської ради відіграли важливу роль у проведенні колективізації, у створенні колгоспів, радгоспу та в організації репресій у селі в 30-х роках. **Сільська рада з кінця 20-х років стала придатком тоталітарної держави** і не завжди працювала в інтересах громади. Робота сільських рад була під пильним контролем райвиконкомів та райкомів комуністичної партії, найменше відхилення від лінії компартії було підставою для зняття з посади сільського голови. У 30-х-50-х роках сільський голова вважався головним представником влади у селі. Сільській раді були підзвітні всі установи та організації села, але вже у 60-х-80-х роках реальна влада переходить до голови колгоспу та директора радгоспу, хоча в документах зазначено, що влада належить органам місцевого самоврядування. Громадою управляв той, у кого були гроші – голова колгоспу, чи директор радгоспу. Після проголошення незалежності України роль сільських голів значно зросла.

Більшість сільських голів Пеньківки добросовісно ставились до виконання своїх обов'язків, сумлінно захищали інтереси громади. Слід відмітити, що посада голови була нелегкою на той час, і людей обирали на цю посаду в основному активних до нового ладу, часто не зовсім підготовлених до цієї роботи, часто зовсім без освіти, а тому вони періодично мінялися. Особливо голови сільської ради змінювалися з 1930-го по 1937 роки.

З великою повагою і шаною відгукуються старожили села про Кучера Болеслава Івановича – колишнього справжнього комуніста, який очолював довгий час партійну організацію радгоспу, а також виконком сільської ради. Перебуваючи на посаді голови сільської ради, за його ініціативи було проведено озеленення вулиць села.

І зеленіють дерева по всіх вулицях Пеньківки, висаджені під керівництвом Болеслава Івановича, даруючи теперішнім жителям села кисень та здоров'я.

Хміль Григорій Остапович. Голова сільради 1931, 1944-1945 р.р., голова колгоспу 1931, 1941, 1948 р.р.

Богачук Михайло Гордійови 8.11.1909–29.12.1986. Голова сільради 1946–1947 р.р. Нагороджений 2-ма орденами Леніна

Базилюк Юсько Данилович. Голова Пеньківської сільради у 1925–1930, 1932 р.р.

Львов Іван Федорович. Голова сільради 1934–1935 р.р. інструктор Шаргородського РККПРС, 2-й секретар райкому КП РС в Івано-Франківській обл.

Казиміров Євген Іванович, 1908–1943. Голова сільради 1938–1941 р.р. В_Велику Вітчизняну Війну – керівник підпільної групи села

Стрілан Іван Павлович. Голова сільради 1945–1946 р.р. Голова к/г «Червоний орач» 1946–50 р.р.

Кучер Болеслав Іванович

Антонюк Іван Трифонович

Леонтій Стахович Кульчевич

Дубчак Леонтій Володимирович

Заволович Пилип Казимирович

Тарасовська Лідія Григорівна

Костюшко Едуард Михайлович

Кульчевич Микола Леонтійович

Велику роботу по встановленню імен усіх голів Пеньківської сільської ради провели колишні керівники села Кульчевич Л. С., Кучер Б. І., Тарасовська Л. Г. при відкритті у селі музею історії села. Читачам пропонується список голів та секретарів Пеньківської сільської ради з моменту її заснування до сьогоднішніх днів (01.01.2017 р.).

Голови Пеньківської сільської ради

Роки	*Прізвище, ім'я, по батькові*
1921-1925	Каськов Полікарп Семенович
1925-1929	Базилюк Йосип Данилович
1930	Линський Аполінарій Іванович
1931-1932	Хміль Григорій Остапович
1932-1933	Базилюк Йосип Данилович
1934-1935	Львов Іван Федорович
1936-1937	Антонюк
1938-1941	Казиміров Євгеній Іванович
1944-1945	Хміль Григорій Остапович
1945-1946	Стрілан Іван Павлович
1946-1947	Богачук Михайло Гордійович
1947-1948	Дерепа Остап Антонович
1948-1952	Якубовський Василь Миколайович
1952-1957	Варварчук Петро Захарович
1953-1956	Кучер Болеслав Іванович
1965-1975	Кульчевич Леонтій Стахович
1975-1982	Дубчак Леонід Володимирович
1982-1985	Антонюк Іван Трифонович
1985	Кульчевич Леонтій Стахович

1986-1997	Заволович Пилип Казимирович
1998	Кульчевич Леонтій Стахович
1998-2010	Тарасовська Лідія Григорівна
2010-2015	Костюшко Едуард Михайлович
2015 – по д/ч	Кульчевич Микола Леонтійович

Секретарі Пеньківської сільської ради

Роки	*Прізвище, ім'я, по батькові*
1932	Кокошинський Семен
1933	Швець
1934	Ситник Марко Іванович
1934-1935	Червінський Михайло Якович
1939-1941	Бондар Марія Петрівна
1944-1946	Хміль (Скрипник) Ганна Семенівна
1946-1956	Тарасовська Ганна Савівна
1956-1957	Жарій Ілля Тарасович
1957-1965	Кульчевич Леонтій Стахович
1965-1966	Тютя Ганна Гаврилівна
1966-1967	Ситник Ганна Романівна
1967-1968	Тарасовський Євгеній Іванович
1976-1984	Палюга Василь Михайлович
1984-2004	Коновалова Галина Ульянівна
2004-2015	Дуда Галина Іванівна
2015 по д/ч	Сташенко Людмила Анатоліївна

Секретар сільської ради Сташенко Людмила

Після укрупнення сільських рад, яке відбувалося з 1959 року, Пеньківська сільська рада була об'єднана з Федорівською сільською радою із центром у с. Пеньківка. На сьогоднішній день сільська рада об'єднує в собі села Пеньківку і Бабину Долину (Садове).

На сесії депутатів місцевої ради обирали і затверджували секретарів сільської ради та комісії. Депутатський склад ради залучається до роботи у постійних комісіях. Реалізуючи свої повноваження, сільський голова Микола Кульчевич, обраний у 2015 році, разом із членами виконкому, у контакті з керівниками

організацій і установ звертає насамперед увагу на вирішення соціальних питань населення. Щомісяця проводяться засідання виконкому сільради, на яких розглядаються різні питання життя і побуту односельчан, зокрема про благоустрій населених пунктів, обговорення Генерального плану села, стан медичного обслуговування людей, стан пожежної охорони на території сільської ради та інші; сесії скликаються щоквартально, де вирішуються питання соціально-економічного розвитку села, відводу земельних ділянок під забудову, надання допомоги багатодітним сім'ям, допомоги учасникам ліквідації аварії на ЧАЕС, зокрема, Ковалю А. М., Мортуку П. І., Столярчуку О. В. та ін., надається дозвіл для будівництва газопроводу, водопроводу та багато інших життєвих питань.

Раніше при сільській раді була посада начальника військового облікового столу та паспортного столу. Але завдяки «зусиллям» керівництва держави за часів правління Януковича, такі посади були скорочені. А на практиці, це довело до того, що всякий облік військовозобов'язаних в селі був занедбаний, і не тільки в селі, а й в державі. Лише у зв'язку із теперішніми подіями на Донбасі такий облік налагоджується.

Щодо існування паспортної системи у нашій колишній країні СРСР, в тому числі й на Україні, то слід зазначити слідуюче:

27 грудня 1932 року у Москві ЦВК та Раднароком СРСР за підписами М. Калініна, В.Молотова та А. Єнукідзе прийняли трагічну для десятків мільйонів тодішніх громадян, та й для багатьох наступних поколінь, постанову 57/1917 «Про встановлення єдиної паспортної системи по СРСР та обов'язкової прописки паспортів», а також «Положення про паспорти». 31 грудня того ж року відповідну постанову прийняли ВУ ЦВК і РНК Української Соціалістичної Радянської Республіки.

«Положення про паспорти» встановлювало, що всі громадяни СРСР у віці 16 років, які постійно проживають у містах, робітничих селищах, працюють на транспорті, у радгоспах і на новобудовах, зобов'язані мати паспорти. В сільській місцевості, крім радгоспів, громадяни паспортів не отримували, і облік населення вівся за господарськими книгами. Вся країна перетворювалася в єдиний табір, оскільки в сільській місцевості проживало тоді ще 2/3 населення країни. З того часу кожен селянин позбавлявся права мешкати поза межами свого села, вільно пересуватись, а навідуючи своїх рідних або ще когось у містах, райцентрах і селищах міського типу своєї області, міг проживати там без прописки терміном не більше 5 діб.

Стало також правилом, що дітей колгоспників, які досягли 16-річного віку, правління колгоспу механічно заносило до списків колгоспників без їхньої згоди та заяви. Виходило так, що сільські хлопці та дівчата не були господарями своєї долі, вони не могли за власним бажанням після 16 років отримати в райвідділі міліції паспорт і вільно виїхати до міста на роботу або навчання, бо з досягненням повноліття автоматично ставали колгоспниками. Формально така практика не була закріплена у статуті сільськогосподарської артілі, але фактично існувала в країні до недавна.

В результаті молоді пеньківчани, як і мільйони сільських мешканців СРСР, ставали безправними «гвинтиками» системи державного кріпосництва… Разом з тим юні пеньківчани, як і вся юнь країни рад, вливалися під впливом пропаганди до лав жовтенят, піонерії, комсомолу, комуністичної партії, профспілок та інших організацій. Усі ці організації працювали на радянську систему.

Овчарук Любов Василівна

В даний час при великих сільських радах роботу по веденню паспортного обліку та обліку військовозобов'язаних введено посаду начальника військово-облікового столу. Цю роботу сьогодні виконує Овчарук Любов Василівна.

Процюк Олександр Сергійович

Землевпорядником при Пеньківській сільській раді працює Наталя Миколаївна Шевчук. На контролі сільської ради робота й сестер милосердя. В Пеньківці цю роботу виконують Оксана Ситник і Оксана Чайковська.

Станом на 1 січня 2017 року в Пеньківці та Бабиній Долині проживало 2523 особи. З них працездатного віку 1398 чоловік, пенсіонерів у селі налічується 850. Площа сільської ради налічує майже 40 квадратних кілометрів. Усе населення Пеньківки по національності українці. Віросповідання: православні,

католики, протестанти. Кількість житлових будинків у селі – 1106. В тому числі незаселених будинків – 16. Працюючих станом на 1 січня 2017 року – 326 чол. Середньорічна смертність по селу – 33 чол., середньорічна народжуваність – 30 чол..

Депутати сільської ради: Шевчук О. Д., Завалович П. К., Свитко М. І.

За 2016 рік понад 470 сімей отримали субсидії від держави. Нині в селі мешкає 3 інваліди Другої світової війни, 5 вдів війни, 12 учасників бойових дій, 1 інвалід армії, 40 чоловік учасників АТО, 24 багатодітних сімей, які виховують 106 дітей.

Безумовно, робота сільської ради у своїй повсякденній роботі базується на окремих великих і мізерних потенціалах організацій та установ, що існують в селі. А їх у Пеньківці було і є багато.

Найбільшим господарським об'єктом на території сільської ради, який вносив до бюджету сільської ради найбільший податок щороку, був колишній радгосп, а потім держгосп «Сад Поділля», про який йшла мова вище. Після його розформування і розпаювання утворилося декілька приватних сільськогосподарських господарств.

Серед них:

– Публічне акціонерне товариство (ПАТ) «Сад Поділля» – Литвиненко Д. М.;

Фермерські господарства:

– «Спартак» – Мельник М.І.;
– «Одая» – Литвиненко О.В.;
– «Яблуко Поділля» – Кучинський В.;
– «Поділля» – Шуляк С.З.;
– «Сад ОПЗ» – Заволович О.П.;
– «Щедрін Агро» – Максимчак А.О.;
– «Демитра плюс» – Лихий Д.Б.;
– «Щедрий Сад» – Соколенко О.І..

В минулому на території Пеньківської сільської ради знаходились діючі організації:

Залізно-дорожна станція Ярошенка, Лісопильний завод (меблева фабрика), Нафтобаза, Відділення зв'язку, Ярошинське

лісництво, Хлібоприймальне підприємство «Заготзерно», «Еколінія», Вальцьовий млин, Винний цех, Елеватор ДП «Векта-Він» та інші.

Діючими організаціями були також:

Вінницьке ПМК – 15, Ремпідприємство «Надія», Автозаправна станція, Вінницяоблпаливо, Лісоторговий магазин, Пеньківське сільське споживче товариство, ТОВ «Еколінія» (Процюк В.П.) та ін.

Сільській раді підпорядковувалися і підпорядковуються тепер установи та організації соціального призначення. До таких входили і входять:

Загальноосвітня школа І-ІІІ ст., Шкільна бібліотека, Дитячий садок, Лікарня і амбулаторія, Аптеки, Ветаптека, Сільські бібліотеки, Будинок культури, Музей історії села, Клуб-бібліотека села Садове (Бабина Долина), Православна церква, Католицький костьол, Молитовний дім євангелістів, Продовольчі магазини, Кав'ярня, Бари, Перукарні, Побутовий комбінат, Пожежне депо, Ринок, Комунальне підприємство «Злата» та інші.

Про окремі з них, про їх заснування та діяльність піде мова далі.

Сільському голові Тарасовській Л. Г. нагороди вручають голова райдержадміністрації Олег Китасюк і голова районної ради Віктор Ковальський. Серпень 2009 р.

Ділова розмова сільського голови Лідії Тарасовської із працівниками сільради. Фото 2004 р.

Сільський голова Костюшко Є. М. (крайній справа), секретар с/ради Дуда Г. І. і працівники культури села. Фото 2012 р.

Погляд у майбутнє на місці зони відпочинку. 2016 р.

Колектив Пеньківської сільської ради. 2017 р.

Вулиця Миру

Колишнє приміщення комунгоспу, нині пилорама

Влада і медицина разом

Пеньківчани на марші. Фото 1954 р.

Демонстрація 7 листопада 1958 р.

У вічному чеканні

Ветерани Великої Вітчизняної війни, зліва-направо: Загородна Ганна Григорівна, Підопригора Надія Максимівна, Кубко Ганна Миколаївна, Дзикунова Олександра Тихонівна – голова жіночої ради села

Галина Ситник, Юлія Ситник і Лідія Тарановська на святкування Дня Незалежності у Шаргороді. 2006 р.

Рада ветеранів війни і праці с. Пеньківка, обрана 17 лютого 1987 р. (фото VI – 1987 р.) зліва-на право: сидять: Ганушкевич Юлій Францевич, Дзекунова Олександра Тихонівна, Янковий Григорій Андрійович, Добровольський Зіновій Семенович; стоять: Пастух Василь Григорович, Романішин Філип Яковлевич, Лазарчук Микола Філонович, Чорний Максим Анрійович, Дерепа Остап Антонович, Міськов Борис Денисович, Кравцов Андрій Трохимович, Кучер Болеслав Іванович

Дільничий лейтенант поліції Грига Олег Сергійович. 2017 р.

Засідання виконкому проводить голова сільської ради Кульчевич Л. С. 1985 р.

Перед учасниками святкової демонстрації виступають керівники села: Шевчук О. Д., Литвиненко М. В., Свитко М. І., Заволович П. К., Кульчевич Л. С. та інші. 1988 р.

Розділ VI. Соціальні та культурні заклади

Основи науки у Пеньківці

А школа наша – другий дім,
Де ми живемо усі в нім.
Де вчителі дають знання
Із року в рік, і так – щодня.
Снігур Т.П.

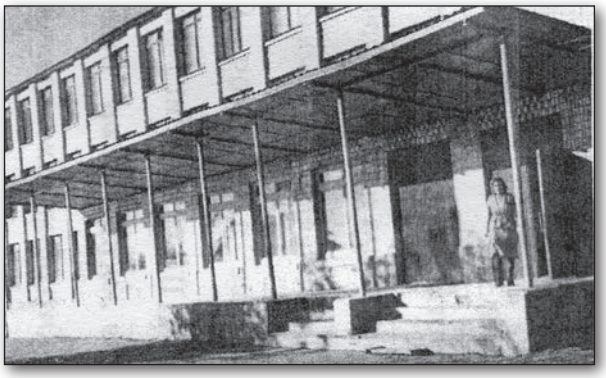

За період свого існування людина здавна вдавалася до науки. Вона вчилася з дитинства полювати, ловити рибу, збирати їстівні рослини, вчилася доглядати дітей та ін. Потім вчилася лічити час, а згодом писати. Так і виникла писемність. Писемність допомагала зберігати знання і передавати їх від старших до молодших. Таку необхідність людство використовує і до нині. Для цього відкривалися школи, училища, семінарії та інші заклади науки. У більшості такі школи відкривалися у містах, а у основній масі сіл школи почали відкриватися у другій половині XIX століття. Велика заслуга у цьому релігійних закладів та церков. Як і скрізь на Поділлі, у нас на Шаргородщині центрами освіти стали християнські храми.

Саме при церквах вперше масово у селах почали відкриватися школи. Це проходило після відміни кріпаччини 1861 року. У селі Пеньківка при Свято-Михайлівській церкві вперше було засновано церковно-приходську школу на 2 класи, у якій нараховувалося 20 учнів, працювало 2 вчителі. З 1882 року в селі відкрито міністерське училище. До Жовтневої революції в селі Пеньківці функціонувала початкова школа. Розміщена вона була в селянській хаті. В ній навчалося 80 дітей. Їх навчали 2 вчителі. Навчання в школі проводилося на російській мові. Після перемоги радянської влади на Україні навчання почало здійснюватись на українській

мові. Чотирирічна школа розмістилася в пристосованому приміщенні колишньої панської контори.

Приміщення Пеньківської школи до 1917 р.

Приміщення старої школи. Колишній будинок священика. 1917 р.

В 1930 році було відкрито семирічну школу. Перший випуск учнів школи відбувся в 1933 році. Випущено 36 учнів, а всього у цьому році навчалося 280 учнів.

В 1938 році відкрито середню школу, з якої було випущено в 1941 році 31 учень. Це був перший довоєнний випуск десятирічки. Директором школи був Стахов Максим Васильович, який родом із с. Андріївка і раніше працював директором у Плебанівській школі.

У школі до Великої Вітчизняної війни працювало 18 учителів, з них два вчителі мали вищу освіту, у 4-х була освіта за учительський інститут, решта мали середню освіту.

Під час тимчасової окупації середню школу окупанти закрили, працювала тільки початкова школа. Очолював школу Верградський Петро Самойлович.

Приміщення старої школи біля станції Ярошенка

Переддень Великої Вітчизняної... Вручення атестатів про закінчення середньої школи. До першого залпу залишаються лічені години. На фото: (зліва направо) секретар комсомольської організації Ю. Зільберманц, секретар партійної організації М. Шнайдер, голова виконкому сільради Е. Казиміров, директор школи М. Стахов, кращі випускниці Ф. Мільштейн, Е. Резнік, В. Ейхлер

В результаті перемоги Радянської Армії над німецькими окупантами в березні 1944 року була визволена Вінниччина і з 4 квітня 1944 року в селі відновлене семирічне навчання, а 1946 році було відкрито середню школу. Керував педагогічним колективом в цей час Корчевський Данило Іванович.

У 1949 році зі школи було випущено 11 учнів десятого класу. Це був перший післявоєнний випуск.

В цей період в школі працювала заслужена учителька УРСР Гончаренко Анна Яківна. Вчителями-ветеранами школи були вчителі: Хоміцький М. О., Корчевський Д. І., Шехтман Е. А., Резнік М. Т., Романовський В. І., Романи шин П. Я. та ін.

Керівники Пеньківської школи

Чорний Максим Гнатович, директор школи у 1933–1938 р.р.

Стахов Максим Васильович, директор школи у 1938–1941 р.р.

Корчевський Данило Іванович, директор школи 1944–1947 р.р.

Задунай Степан Савович, директор школи у 1947–1971 рр.

Свитко Михайло Іванович, директор школи у 1973–2004 рр.

Для розширення матеріальної бази школи її працівниками разом з учнями добудовано 3 кімнати, майстерню. У 1947 році директором школи був призначений Задунай Степан Савович, який працював на цій посаді аж до 1971 року. Своїми спогадами про шкільні роки, проведеними у Пеньківській середній школі, з автором поділився уродженець села, нині житель м. Шаргород, пенсіонер Байтала Віктор Трохимович, 1999 р.н., внук Семена Байтали.

«...З першого по четвертий клас в Пеньківській школі мене навчала вчителька Ганна Андріївна Ляховецька.

В колишньому приміщенні панської контори довгий час містилася Пеньківська школа. Сьогодні тут квартири учителів

Важкі то були післявоєнні роки, уроки вдома готували при мелясових лампах, скудно були одягнуті, але любов до навчання була в усіх дітей.

Учні навчались в чотирьох приміщеннях, які були розташовані на території села Пеньківки.

В школі запрацював духовий оркестр, було створено дві групи з учнів, які навчались грати на духових інструментах.

З восьмого по десятий клас я навчався грати в молодшій групі. В пам'яті залишились хороші спогади про вчительський колектив того часу, який очолював директор школи Задунай Степан Савович. В 10-му випускному класі навчались 32 учні. Багато років минуло з тих часів, але пам'ять про школу буде до віку».

Бракувало приміщень, школа була розміщена у чотирьох приміщеннях, розкиданих по всьому селі. Навчання проводилось у дві зміни. Розпочались роботи по добудові школи.

В 1966–1967 навчальному році розпочато будівництво нового типового приміщення середньої школи. Бібліотекарем у школі в цей час була Чорна Галина Максимівна, яка передала свою роботу Дядюн Любі Федорівні. Старшою піонервожатою працювала Черпатюк Світлана Олександрівна.

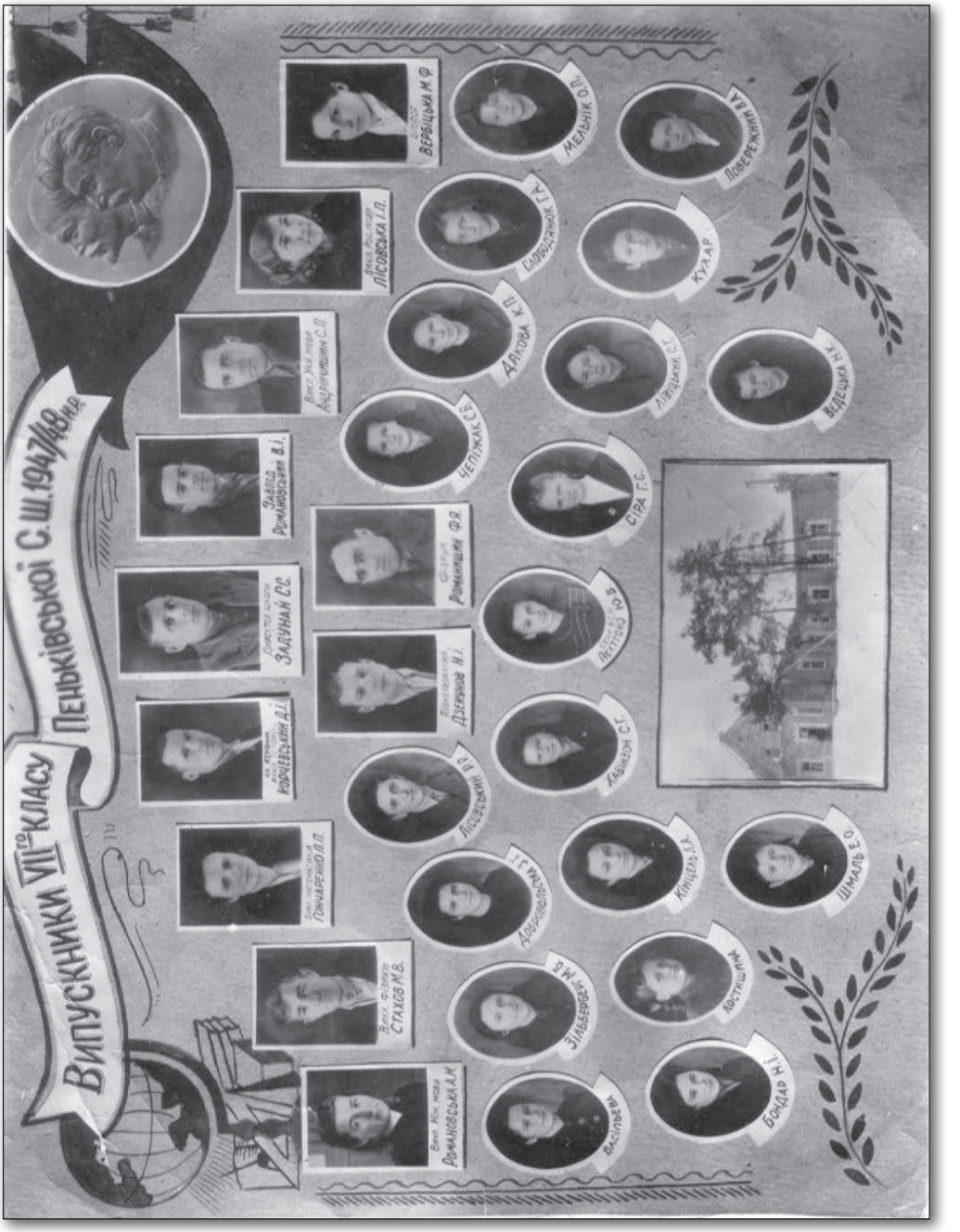
Випускники VII-го класу Пеньківської С.Ш. 1947/48 н.р.
Вербіцька М.Ф.
Мельнік О.П.
Поверєжний В.А.
Лісовська І.П.
Слободянюк Г.А.
Кухар
Дякова К.П.
Андрійчишин С.П.
Лівіцький С.Г.
Ведецька Н.К.
Чепіжак С.В.
Завлед Романовський В.І.
Сіра Г.С.
Романишин Ф.Я.
Задунай С.С.
Петтоїз Ю.В.
Дзекунов Н.І.
Корчевський Д.І.
Хавінзон С.Г.
Лісовський Р.Р.
Гончаренко Л.П.
Кінцель Л.А.
Шмаль Е.О.
Добровольська З.Г.
Стахов М.В.
Зільберберг М.Б.
Костишина
Романовська А.М.
Васильєва
Бондар Н.І.

Шевчук Євдокія Василівна із своїми учнями. Фото 1951 р.

Травень 1952 р. Учні 7-б класу із директором Задунаєм С. С., класним керівником Кравцовою Валентиною Карпівною (справа) і вчит. біології і хімії Лісовською І. П.

Вчителька Шевчук Євдокія Василівна із своїми першокласниками. Травень 1952 р.

Фото на згадку про закінчення першого класу. Вчитель Дікунов Артем Микитович. Травень 1962 р.

Лісовська Ірина Петрівна із своїми шестикласниками. Травень 1967 р.

Марія Тимофіївна Романишина із своїми четвертокласниками

Урок біології проводить Габаль В. Й.

Місце відпочинку учителів – «Лісок», де проводять маївки жителі Пеньківки. Фото 1 травня 1958 р.

Педагогічний колектив Пеньківської середньої школи. Директор Задунай С. С. (в центрі). Фото 1958 р.

Жіночий вчительський колектив. 1960-ті роки

Педколектив школи 1959 р.
Зліва направо:

Нижній ряд: 1. Петрова Ольга Іллічна, 2. Шкварчук Ганна Анріївна, 3. Чорна Галина Максимівна, 4. (невідомо), 5. Гарматюк Євдокія Василівна, 6. Лісовська Ірина Петрівна, 7. Дозорець Людвіг Никодимович, 8. Третьяков Микола Григорович – заступник директора по виробничому навчанню;

Другий ряд: 9. Марія Янівна, 10. Осадчук Валентина Карпівна, 11. Бондарчук Неля Олександрівна, 12. Резнік Марія Тимофіївна, 13. Романовська Ада Мифодіївна, 14. Гецанівська Олена Гнатівна, Д.шк. 15. Корчевський Данило Іванович, 16. Дзекунов Артем Микитович,

Третій ряд: 17. Андрійчишин Семен Пилипович, 18. Хоміцький Михайло Олексійович, 19. Романовський Василь Іванович, 20 Макаренко Павло Лукич, 21. Задунай Степан Савович – директор школи, 22. Візільтер Семен Якович – завуч, 23. Шехтман Ема Аронівна, 24. Гончаренко (Задунай) Лідія Павлівна, 25. Візільтер Клара Борисівна, 26. Резнік Євгенія Григорівна, 27. Завуч Романишин Пилип Якович, 28. Огороднік Яків Іванович.

Фото травень 1959 р.

Випускники 1941 року через 35 років разом у Пеньківській школі. (Друга зліва Резнік Є. Г.). Фото 25.05.1976 р.

Колишній випускник школи, студент Київського технологічного інституту Лісовський Ромуальд із матір'ю Ірою Петрівною і бабусею Франкою. 1954 р.

Зустріч колишніх випускників школи.
В центрі класний керівник Романишин Пилип Якович

При школі 1965–1966 роках відкрито консультпункт Шаргородської заочної школи, яким було охоплено 8 учнів-заочників.

З грудня 1973 року школа перейшла в новозбудоване приміщення. Школу очолив Свитко Михайло Іванович. З того часу щорічно у Пеньківці навчалося 400–500 учнів.

Головою профспілки школи в цей час був Дзекунов Артем Микитович. Після нього у школі очолювали профспілковий комітет – Третьяков Микола Григорович, Габаль Віктор Йосипович, Кантарук Олена Францівна, Іванець Михайло Степанович і Снігур Тетяна Петрівна.

Вивченню автосправи в Пеньківській школі ще здавна педагогічний колектив приділяє значну увагу. В свій час школі було виділено аж три автомобілі. Було створено два спеціалізовані класи: клас правил дорожнього руху і клас будови автомобіля.

Багато своїх зусиль та вміння прикладали до організації та навчання автосправі учителі: Іванець Михайло Степанович, Паламарчук Василь Григорович, Стригуль Анатолій Павлович.

Все це дало змогу учням школи щорічно одержувати посвідчення на право водіння автомобілів категорії «С». За період з 1974 року по 2015 рік такі посвідчення одержали більше 1200 випускників.

Шкільне лісництво в дії

Таких же успіхів досяг педагогічний колектив, створивши ще у 1974 році на базі Ярошинського лісництва своє шкільне лісництво. Для потреб шкільного лісництва з державного лісового фонду було виділено 288 гектарів лісу шкільному лісництву. Учні школи під керівництвом учителів Габаля Віктора Йосиповича і Фартушного Анатолія Володимировича на протязі цілого року приймали активну участь у природоохоронних заходах. Вони підгодовували диких звірів взимку, виготовляли і розвішували по лісу шпаківні, розселювали і доглядали мурашники, робили посадки лісу, проводили озеленення вулиць села, школи. А в літні місяці на базі лісництва школи організовували табір праці і відпочинку дітей за допомогою Ярошинського лісництва, організовуючи наметове містечко в лісовому масиві за селом Строїнці. Школа тісно співробітничала з лісництвом, а ті в свою чергу всяко сприяли роботі шкільного лісництва. Школярі з гордістю носили форму лісника, яку спеціально пошило для них лісництво.

Вони працювали у нашій школі

Романовська А. М., викл. нім. мови

Андрійчишин С. П., викл. укр. мови

Гончаренко П. П., викл. математики

Дзекунов Н. І., піонервожатий

Вербицька М. Ф., біолог

Бугайова Т. Ю., викл. хімії

Романовський В. І., викл. математики

Візільтер С. Я., завуч

Гандерук Мифодій Іванович, вчит. біології

Романишин
Пилип Якович,
вч. історії

Третьяков
Микола Григорович,
вч. рос. мови і літ.

Лісовська
Ірина Петрівна,
вч. рос. мови і літ.

Мальська-Максименко
Ольга Борисівна,
вч. укр. мови і літ.
Фото 1970 р.

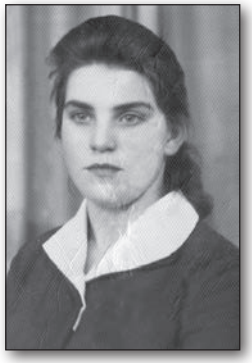

Черпатюк-Нагребецька
Світлана Олександрівна,
старша піонервожата.
1966 р.

Чорнопищук О. І.,
вч. рос. мови і літ.

Юр'єва Н. І.,
вч. укр. мови і літ.

Покровська С. Д.,
вч. математки

Габаль В. Й.,
вч. біології

Свитко М. І.,
директор школи

Приянчук Л. М.,
вч. рос. мови

Почвірна О. Г.,
педагог-організатор

Ремез О. Ф.,
кл. керівник

Лаврентюк Д. І.,
вч. іноз. мови

Харитонов Ю. Г.,
вч. автосправи

Войтенко,
вч. мол. класів

Іванець М. С.,
вч. історії

Свитко Г. В.,
вч. математики

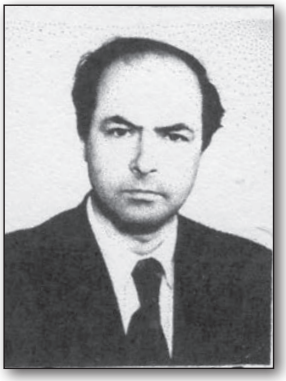

Сайчук М. Д.,
завуч школи

Коняхина О. В.,
вч. англ. мови

Березовська О. В.,
вих. групи прод. дня

Оляніна Н. С.,
вч. рос. мови і літ.

Фартушна С. Г.,
організат. позакл. роб.

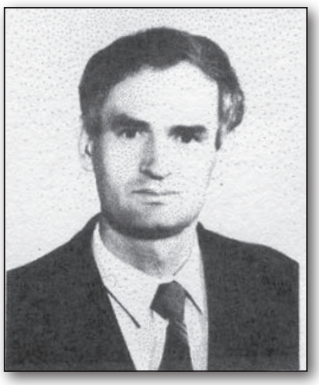

Курманський П. І.,
вч. фізики

Парандюк Е. Г.,
воєнрук

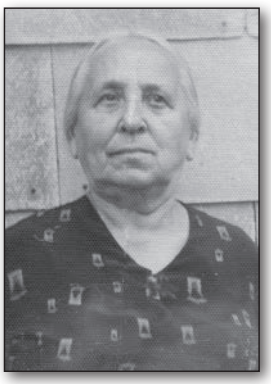

Гецанівська
Олена Гнатівна

Лиха
Галина Іванівна
вч. мол. класів

Багато випускників школи після її закінчення присвятили своє життя справі лісового господарства. Серед них: Микола Пльонсак, Василь Сайчук, Анатолій Чорний, Сергій Латиш, Віктор Сніховський та інші.

З числа випускників школи є професори, вчителі, інженери, агрономи, військовослужбовці. Серед них: Василь Дем'янович Байтала – колишній міністр лісового господарства України; Георгій Васильович Пустоюк –Ц генерал при Міністерстві Внутрішніх Справ Росії; Микола Євтушенко – чемпіон Радянського Союзу з легкої атлетики; Зоренко Юрій Володимирович – старший науковий співробітник, доктор фізико-математичних наук; Віктор Пилипович Романишин – кандидат технічних наук; Сергій Михайлович Свитко – кандидат сільськогосподарських наук, доцент; Євген Дубов – кандидат технічних наук; Василь Іванович Романовський – учитель математики у місцевій школі, відомий на Шаргородщині поет. Друкувався у районній та обласних газетах. Був у пошані серед учнів, учителів і людей села. Ім'я його і досі згадують пеньківчани як авторитетного, ділового, ініціативного педагога, який любив свій край, своє село, своїх людей.

В 2016-2017 навчальному році в школі навчається 300 учнів. В школі працює 35 учителів. З них 30 учителів мають вищу освіту, 2 – вищу незакінчену, решта – середню спеціальну. Звертає на себе увагу той факт, що серед перерахованих учителів 12 являються випускниками цієї ж школи, де вони працюють.

Очолює школу після директора Лояніч Галини Володимирівни з початку 2003 навчального року місцева наставниця молоді Чепка Галина Володимирівна.

Окремі учителі нагороджені Знаком «Відмінник освіти України». Це – Сайчук Михайло Дмитрович, Паламарчук Василь Григорович, Снігур Тетяна Петрівна, Іванець Валентина В'ячеславівна, Чернецька Ольга Петрівна, Свитко Михайло Іванович. Багато учителів нагороджені Почесними грамотами Міністерства Освіти і Науки, обласного управління та районного відділу освіти.

Колишні і теперішні учителі мають вищу категорію. Зокрема: Чепка Галина Володимирівна, Максименко Ольга Борисівна, Харітонова Людмила Іванівна, Копайгородська Людмила Пилипівна, Сайчук Михайло Дмитрович, Лояніч Галина Володимирівна, Копайгородська Людмила Пилипівна, Снігур Тетяна Петрівна. Три учителі мають звання «Старший учитель» – Снігур Тетяна Петрівна, Чепка Галина Володимирівна, Романюк Світлана Михайлівна.

Вони працюють у нашій школі

Чепка
Галина Володимирівна –
директор школи,
вч. фізики і математики

Снігур
Тетяна Петрівна –
гол. профкому школи,
вч. початкових класів

Жураховська
Інна Володимирівна –
заст. дир. з навч.-вих. роб.
вч. укр. мови та літ.

Курдибаха
Оксана Василівна –
заст. дир. з вих. роб.
вч. укр. мови та літ.

Каргальськова
Тетяна Михайлівна –
вч. англійської мови

Кірілова
Ганна Іванівна –
вч. укр. мови та літ.

Проданець
Наталя Федорівна –
вч. фізики і математ.

Сніховська
Інна Ігорівна –
вч. укр. мови та літ.

Приянчук
Любов Миколаївна –
вч. англійської мови

Заволович
Оксана Володимирівна –
вч. географ. та осн. здор.

Настас
Юлія Анатоліївна –
вч. зарубіжної літ.

Чорнопищук
Ольга Василівна –
вч. історії та права

Горобець
Інна Володимирівна –
вч. біології

Козаченко
Ніна Степанівна –
вч. зарубіжної літ.

Жураховський
Микола Іванович –
вч. фізичного вихован.

Стаєцька
Світлана Вікторівна –
вч. початкових кл.

Копайгородська
Людмила Пилипівна –

Харитонова
Людмила Іванівна

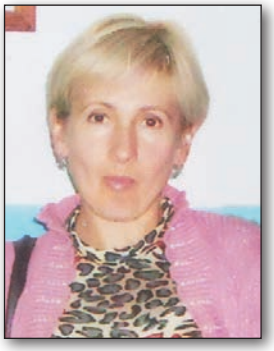

Мандибура
Інна Вікторівна –
вч. початкових кл.

Проданець
Олег Петрович –
вч. фізики і математ.

Романюк
Світлана Михайлівна –
вч. початкових кл.

Власенко
Андрій Володимирович –
вч. труд. навч. та кресл.

Коновалова
Алла Василівна –
медична сестра школи

Почвірна
Юлія Володимирівна –
секретар школи

Чепка
Альона Сергіївна –
зав. бібліотеки школи

Горбатюк
Вікторія Володимирівна –
вч. укр. мови та літ.,
педагог-організатор

Стеранчук
Інна Петрівна –
вч. хімії

Романовська Світлана Вікторівна – вч. початкових класів

Абасов Марат Русланович – вч. музики

Власенко Людмила Павліна – вихователь

Варгатюк Аліна Вікторівна – вч. образотворчого мистец.

Магдій Олександр В'ячеславович вч. фізвих. та Захисту Вітчизн.

Працівники їдальні школи. Зліва направо: Блащук Ірина Станіславівна, Пльонсак Людмила Леонідівна, Лішко Катерина Іванівна

Серед педагогів села утвердились цілі династії.

Ще на початку XX століття Максим Пасічник здобув освіту і вчителював у різних селах. Згодом професію учителя опанував його син В'ячеслав. Відомий вчитель у Пеньківці та Жмеринці В'ячеслав Максимович Пасічник привив любов до вчительської праці своїм дочкам – Валентині і Мирославі, які при сприянні батька закінчили педагогічні інститути і тепер працюють в нашій школі. Зять В'ячеслава Максимовича Іванець Михайло Степанович теж учитель, а його діти Алла та Інна продовжують славні традиції династії Пасічників-Іванців, які започатковані ще їхнім прадідом.

Ще однією династією учителів в селі являється учительська сім'я Михайла Івановича і Галини Василівни Свитко, учительський стаж яких відповідно становить 45 і 40 років. Працюють педагогами їхні дочка Тетяна і зять Олександр Каргальськові. На викладацькій роботі у Вінницькій сільськогосподарській академії і син Сергій Свитко. Внук Роман Олександрович закінчив Вінницький педагогічний університет, а наймолодший внук Тарас після закінчення військово-політичного училища став **військовим педагогом**. Сьогодні він кадровий офіцер Збройних Сил України і в даний час з честю захищає незалежність України у зоні АТО від російського павутиння.

Педагогічний колектив Пеньківської ЗОШ I–III ст. Директор Свитко Михайло Іванович (сидить в центрі) Фото 1997 р.

Зустріч випускників школи 1978 року через 25 років. Класний керівник Свитко Г. В., перша вчителька Лиха Г. І. Травень 2003 р.

Максименко Ольга Борисівна – вчитель української мови та літератури, пенсіонерка

Урок української літератури проводить О. Б. Максимено

Дев'ятикласники 2000 року разом із класним керівником Максименко О. Б.

Виступ учасників художньої самодіяльності перед учасниками семінару завучів району на тему: «Хата моя – біла хата». Фото 1997 р.

Родина Скрипників проводжає першокласника Сашка Сташенка до школи. 1 вересня 2008 р.

Учителька Лиха Галина Іванівна із своїми синами – Сергієм, Олександром 2013 р.

Кабінет інформатики і обчислювальної техніки

Сільські вчителі – такі ж люди, як і решта мешканців села

Класний керівник Свитко Г. В. із своїми учнями. Фото 1996 р.

Дев'ятикласники 1997 року із класним керівником Галиною Василівною Свитко

Випускники середньої школи 1978 року із класним керівником Свитко Г. В. Травень 1978 р.

Учасники хору Пеньківської С. Ш. 1978 р.

Урок трудового навчання проводить Паламарчук Василь Григорович

Вчителька української мови та літератури Добровольська З. А. проводить урок

Засідання піонерської ради прводить Копайгородська Ганна Олексіївна. 1985 р.

У шкільній бібліотеці завжди людно. Завідуюча Чорна Галина Василівна

У шкільному таборі відпочинку. Фото 1983 р.

5 кл. 1 вересня 1985 рік

Выпуск учащихся 10 б класса
1987г.
1988г.
с. Ярошенка
Ивонец М.С.
Свитко Г.В.
Саугук М.Д.
Березовская О.В.
Олянина Н.С.
Бугайова Т.Ю.
Фартушная С.Г.
Курманский П.И.
Парандюк Е.Г.
Ковальский В.
Конежина О.В.
Мартенко А.
Петрович Г.
Бондарчук В.
Тимошенко Т.
Козаченко В.
Горанец Г.
Шаповал А.
Троянчук О.
Горбатюк С.
Дрожжин О.
Пленсак А.
Онищук С.
Цехмистер Н.
Царь Е.
Зборовский А.
Бегар А.
Мельник С.
Как они быстро летят, их не воротишь назад — школьные годы!
В науке нет широкой стилевой дороги и только тот может достигнуть её вершин, кто не страшась усталости карабкается по её каменистым тропам.
А. Марке
МЕРТНИМ БІД ЖИВИ

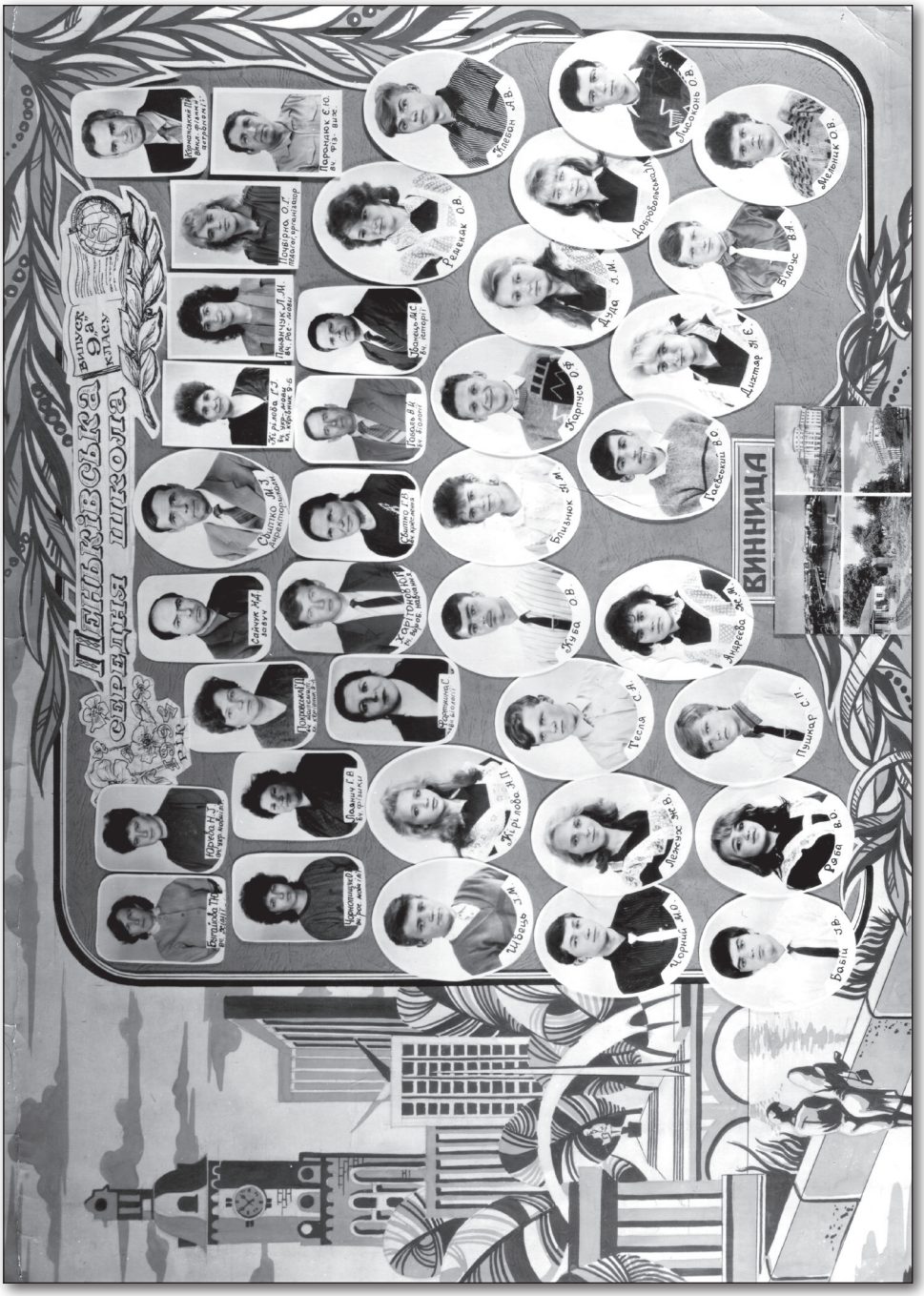

1994 р.

Місце в Пеньківці, де граються діти

Задивляючись на красу Пеньківки та її околиць з висоти, помічаєш серед оксамитової зелені в центрі села невелику будівлю жовтогарячого кольору. Це і є дитячий садок, куди кожного дня сходяться маленькі жителі нашої великої Батьківщини, яка поки що для них зветься П е н ь к і в к о ю.

Приміщення старого дитячого садка. 1960 р.

Здавна це село було багате на людей, а значить, і на дітей. В голодному 1933-му році в одній із колгоспних хат, що пустували в селі після розкуркулення господарів, була колгоспна кухня, де годували працюючих в колгоспі людей та напівголодних їхніх дітей. А згодом у другій половині цієї хати силами колгоспу були створені перші дитячі ясла. Вони були першим прообразом майбутнього дитячого садка. Прообразом вони були схожі тільки за назвою. Адже там перебували діти працюючих в колгоспі матерів віком від 5-ти місяців до 7-ми років. Дбала про маленьких діточок і очолювала колектив добрих і лагідних працюючих тут жіночок Ситник Олександра Федорівна.

Із розповідей старожилів села дізнаємось, що грудних дітей возили на возах кіньми в поле, або ж просто носили на руках до матерів, щоб ті нагодували дитя своїм молоком.

Спали діти на постеленій підлозі, а найменшенькі – в колисках, або ж на мішках, підвішених до стелі, як сучасні гамаки… «Це вже після війни, – згадують старожили села, – влітку 1960 року, коли Ярошинське лісництво передало своє старе приміщення для вкрай необхідного для села дитячого садочка, наші діти стали щасливішими».

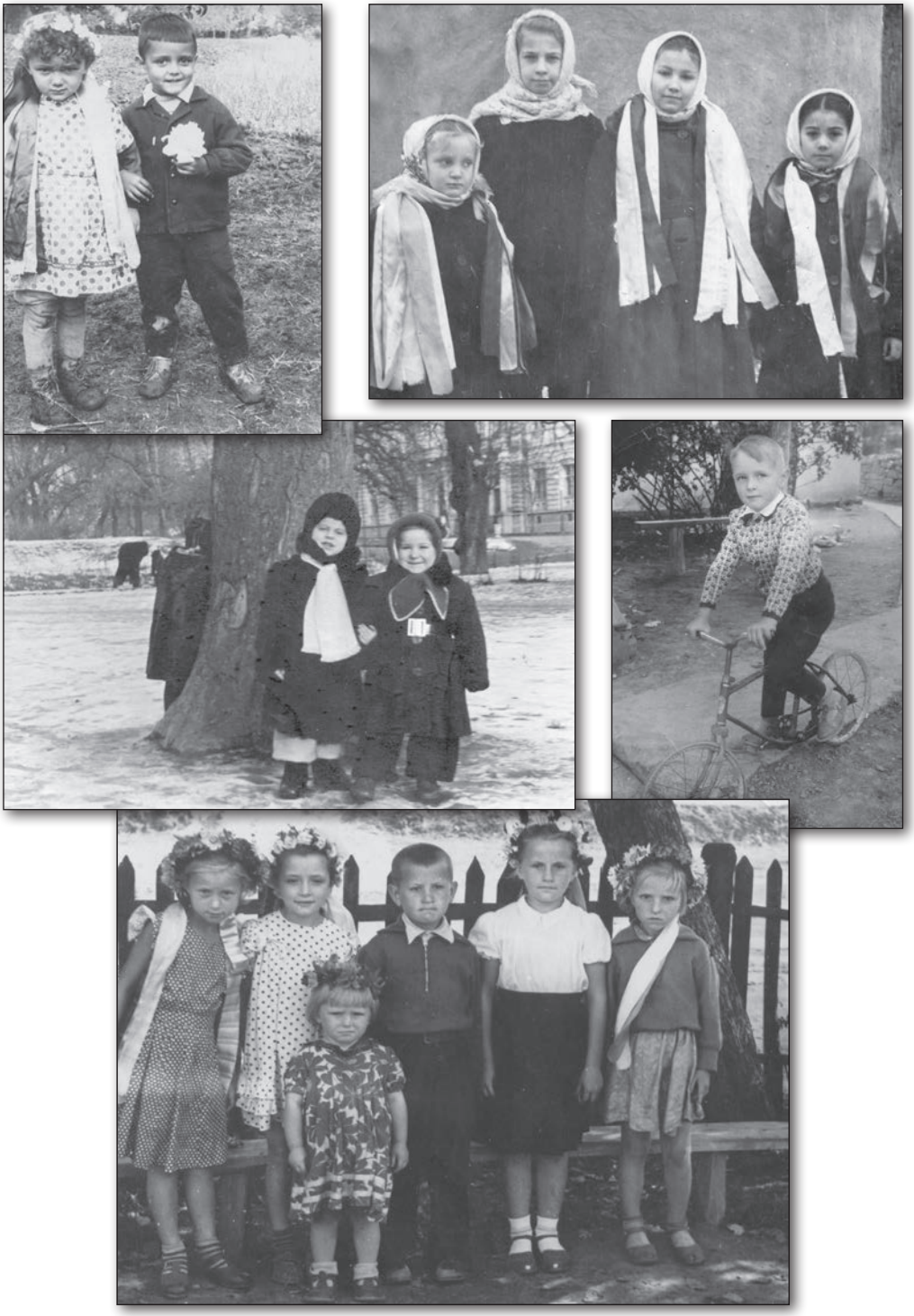

Такі вони діти Пеньківки

Слід відмітити, що колишні вихованці дитячого садочка до цих пір пам'ятають теплі й лагідні руки завідуючої Клавдії Анатоліївни Жарій, няні Надії Олексіївни Юр'євої, пам'ятають запах і смак їжі, приготовленої поваром Наталією Онуфріївною Ситник. Але найбільше запам'ятали колишні вихованці стареньку місцеву жінку – Ксенію Василівну Бабійчук, яка своїм відношенням, своєю чуйністю і лагідністю являється прикладом для них і тепер. «Друга мама» – так лагідно нагадують тепер її колишні вихованці. Теплими словами вдячності згадують вихованці інших працівників ясел. Серед них: Скрипник Г. С., Алексєєва А. Н., Афоніна Л. Т., Шевчук А. А., поварів Андріяш Ніну Войтківну, Резнік Тетяну Петрівну та ін.

Згодом дитячий садочок розширюється, дітей різного дошкільного віку від 2,5 до 7 років ставало щороку все більше і більше. У 1971 році садочок очолила Марія Трохимівна Олійничук. При ній було відкрито ясельні групи, окремо молодшу і старшу – підготовчу до навчання в школах.

Так тривало до 1993 року. У цьому році садочок переходить у новозбудоване приміщення. Силами та на кошти Південно-Західної залізниці, в селі виросло чудове приміщення для пеньківських малят.

Вихованці дитячого садка та їх наставники.
В центрі завідуюча дит. садка Романовська; вихователі: Ковальчук Галина Олексіївна, Шевчук Ганна Ананіївна

У нове приміщення було завезено нові меблі, іграшки, постільну білизну, словом, «Все найкраще – дітям» було не окозамилюючим гаслом, а дійсністю «золотих» 80-х – 90-х років.

У 1992 році посаду завідуючої дитячим садком займає Юр'єва Надія Іванівна. На її період роботи, на жаль, настали роки депресії в економіці нашої нової незалежної України.

Зміна влади на селі та суспільстві поклала свій відбиток на життя села, яке бідніло, господарства занепадали. Дитсадок став сезонним, ні про яке поновлення матеріальної бази останнього десятиліття не могло бути й мови. Це був час безробіття, безгрошів'я і безнадії.

Діти з вулиці Карла Маркса. Фото 1975 р.

Світлим променем стало для села розпорядження голови Шаргородської райдержадміністрації «Про оптимізацію мережі дошкільних закладів» від 21 січня 2001 року, згідно якого дитсадок після ремонту відновив свою роботу.

Але в 2002 році дитсадок передали на бюджет сільської ради. Турботлива, як мама для дітей, голова сільської ради Лідія Тарасовська вирішувала всі болючі проблеми дитячого садка. А ще варто віддати належне його колективу, який докладав всіх зусиль, щоб наш дошкільний заклад хоч якось відповідав сучасним вимогам до естетичного вигляду та не пас задніх на фоні дошкільних закладів району.

У 2006 році в дитячому садку знову відбулися зміни – відкрито ще одну групу вихованців. Групи поділялися на молодшу, середню і старшу. Загальна чисельність дітей в садочку становила понад 100.

Діти, батьки і бабуся

Щира дитяча любов та дружба у Сайчуків: Діми, Даші та подружки Діани. 2017 р

З відкриттям третьої групи дітей, збільшився й штат обслуговуючого персоналу та медичного працівника.

Сьогодні дитячий заклад очолює Кульчевич Лариса Дмитрівна. Виховують і доглядають за малятами Ковальова С. Г., Тарасовська Л. О., Бондар Л. В., Благун М. Б., Ткачук Н. М. та ін. Куховарить для малечі Коптюх Марія Романівна.

І живе Пеньківський дитсадок своїм життям. Ця чудова рожева споруда, що потопає в оксамитовій зелені і розмаїтті квітів, була і залишається окрасою села, місцем, яке вабить сільську дітвору великим подвір'ям з безліччю гойдалочок, каруселей, ковзанок. Щоденно і протягом року тут гостинно відкриваються двері для 105 маленьких громадян України, які отримують зернятка розуму, паростки духовності, культури або просто граються.

Сучасний дитячий садок. 2016 р.

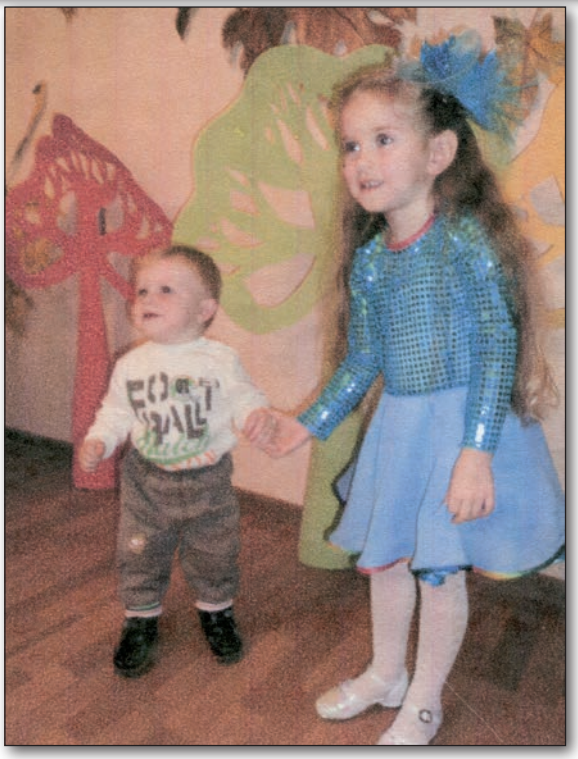

Вони просто граються

Діти Пеньківки. Грудень 2015 р.

«Я хочу бути музикантом...». На фото Анатолій Куба дає урок музики

Діти – це все, заради чого ми живемо. Байтала Віктор Трохимович і Раїса Іванівна з правнучкою Марійкою

Культурний розвиток села

Переглядаючи документи радянських дослідників, і якщо їм вірити, то до революції 1917 року на території Подільської губернії було лише два клуби і один кінотеатр, які знаходилися у Вінниці та Кам'янці-Подільському.

Будинок культури

Описи селянського побуту українців XIX – початку XX ст. вказують на те, що основним місцем святкового спілкування впродовж багатьох віків була церква, шинок, корчма, храмові й календарні свята, а також свята родинного циклу, особливо весілля. Відвідування церкви до 20-х років минулого століття в українців вважалося релігійним і моральним обов'язком. Проте самі священики визнавали, що народ ходив часто не стільки до церкви, скільки «під церкву», щоб поспілкуватися, похвалитись обновкою, почути останні новини. На великі релігійні свята (Різдво, Великдень, Трійцю, Водохрещі, Храмове свято та ін.) у церкві й біля неї (іноді на цвинтарі) відбувалися загально-громадські ритуальні церемонії, масові народні розваги. Багато з них, отримавши ярлики «забобонів та пережитків», зникли ще у 1920 – на початку 1930-х років. Деякі у значно зміненому вигляді дожили в багатьох селах

до 1950 – початку 1960-х років, інші ще й сьогодні у неповній формі існують у системі календарних свят українців. Зокрема, у пам'яті селян збереглися спогади про виконання веснянок біля церкви на Великдень, ігри крашанками, «вибивання битків» тощо.

Елементи культури села Пеньківки беруть свій початок зі створення матеріальних пам'яток в минулому. Насамперед, це предмети побуту, одягу, які наші предки прагнули якимось чином прикрасити з тим, щоб вони виконували не лише визначену роль. На жаль, таких пам'яток в селі збереглося мало, але все ж таки вони є у наших селян. Наприклад: вишиті рушники, вишиті сорочки, скатерки, вироби з ниток, пряжі (доріжки, килими) тощо. Або, наприклад, в селі й досі пам'ятають яку одежу і прикраси вбирала наречена, коли виходила заміж. Це і сорочка вишита, і віночок на голові, і бинди (різнокольорові довгі стрічки), і юбка-запаска, і гарні, виготовлені місцевими майстрами, модельні хромові чобітки. Усе це було і є елементи культури.

Змістовним та цікавим було спілкування між мешканцями села, особливо між молоддю. Вони мали свої певні місця для спілкування, адже клубу в селі ніколи не було. Зокрема, у зимовий період дозвілля проводилось на вечорницях, що поділялися на буденні та святкові. Влітку – на вулиці, що в багатьох регіонах називалося «на колодці». Способи організації та проведення дозвілля й розваг чітко регламентувалися традиційним народним та трудовим календарем та устоями народної моралі. Кожна сільська вулиця чи сільський куток мали свої вечорниці, які організовували дівочі гурти, винаймаючи для цього спеціальну хату (вдови, одинокої жінки), платою за її оренду були харчі, прядиво тощо. Іноді дівчата кожного кутка почергово збиралися в своїх хатах.

На вечорницях дівчата гуртом працювали, співали, а хлопці залицялися, придивляючись до їх вправності та майстерності. Після того, як молодь втомлювалася, розпочиналися забави, танці, у складчину організовувалася вечеря. Були й окремі святкові вечорниці, коли цілий вечір не працювали, а лише розважалися. До таких, насамперед, належать вечоринці на молодіжні свята (Катерини, Андрія, упродовж усіх святок) та в дні великих релігійних свят. Особливо велелюдними були молодіжні гуляння на храмові свята, коли в гості до місцевих молодіжних громад приходила запрошена молодь із сусідніх сіл. У загальноукраїнському контексті ці гуляння з танцями називалися «ярмарками наречених» з музикою, яку наймали хлопці.

Право ходити на вечорниці мали дівчата після 15-16 та хлопці після 16-17 років. Поведінка молоді обумовлювалася неписаними нормами народної моралі і громадською думкою, що привчала до відповідальності за свої вчинки. Тому навіть при спільних ночівлях на вечорницях (досвідках) «до гріха» не доходило. Зокрема, дослідник української етнографії XIX ст. Федір Вовк з цього приводу зауважував, «…коли траплялися випадки «гріха» на вечорницях, то це було дуже рідко, мабуть, значно рідше, ніж у «високому» товаристві, де так «пристойно» розлучаються після сходин та балю».

Проти вечорниць і досвіток активно виступала церква і влада. Так, у Центральному Державному історичному архіві України у м.Києві зберігається розпорядження вищих інстанцій, розповсюджене в селах Могилівського повіту Подільської губернії, куди відносилося і село Пеньківка, наприкінці XIX ст.: «Где хозяин дома будет принимать и устраивать у себя ночные собрания (вечерницы), соблазняющие юношество и развращающие оное, – тот будет оштрафован на 25 рублей». Проте, ані моральні устої, ані застереження церкви, ані адміністративні штрафи не могли викорінити цю давню традицію, вона відмерла сама собою, коли докорінно змінилися умови життя українського селянина.

На вечорниці не мали права приходити хлопці з чужих кутків, пропуском міг бути лише могорич, поставлений місцевій парубочій громаді. Відгомін цього звичаю і сьогодні побутує, коли хлопці з однієї вулиці вимагають могорич за право «чужому» заходити на вулицю до дівчат. На одні вечорниці не дозволялося ходити рідним сестрам, таке право мала тільки старша по віку сестра.

Пеньківські вечорниці, за переказами місцевих мешканців-старожилів, проіснували до кінця 50-х рр. минулого століття, що є крайньою межею їх існування в загальноукраїнському контексті. Цьому посприяв цілий ряд передумов: зміни в побуті (не потрібно було прясти, бо тканина виготовлялася муфактурно), розвиток технічного прогресу (радіо та телебачення), утвердження нових місць проведення молодіжного дозвілля (клубів).

Проте прояви таких вечорниць у Пеньківці і Бабиній Долині збереглися й донині. Автор особисто дізнався, як спілкуються у цих селах люди (старші і молодші) на окремі свята – Івана Купала, Петра і Павла та ін., коли гурт людей-сусідів збираються гуртом у складчину прямо на вулиці і мирно, по-діловому спілкувалися за чаркою, що було обов'язковим елементом, на спеціально влаштованому на вулиці застіллі.

Час появи перших клубів (іменованих тоді хатами-читальнями, сільбудами) в Україні припадає на 1920-ті рр. минулого століття. Отож перші десятиліття радянської влади традиційні вечорниці співіснували із новими, радянськими формами проведення дозвілля. Значною мірою таке співіснування виправдовувалося тим, що в перші роки, після організації їх, клуби в селах були в основному покликані виконувати ідейно-просвітницьку та виховну функції.

Як переказують старожили, у Пеньківці клуб був заснований у перші роки після встановлення радянської влади і знаходився він спочатку в одній із панських будівель.

Перше приміщення клубу в Пеньківці. 1932 рік

Клуб і бібліотека в Пеньківці, в якій на перших порах нараховувалось лише біля десятка книг, по велінню Мурафської районної ради відкривалися і діяли з конкретною метою: сприяти приверненню населення до нового побуту, нових свят, і найголовніше – для боротьби із неписемністю серед дорослого населення. Завдяки роботі клубу, що йменувався читальнею (тут книги читали, як згадували старожили Пеньківки, вголос для цілої аудиторії), органи місцевої влади вже у 1928 році звітували в район про повне подолання в селі неписемності. Ще донедавна старожили Пеньківки згадували про курси підготовки «Всеобуч», що діяли в селі ще з 1922 року.

Про показову роботу пеньківського клубу говорить і той факт, що у 1928 році силами місцевої молоді та вчителів у селі і по сусідніх селах організовувалися виступи художньої самодіяльності. Особливою популярністю користувався хор, а також драматургічний гурток. Про виїзди пеньківських артистів у сусідні села засвідчують старожили навіть далеких від Пеньківки сіл. Про один із таких концертів пеньківських самодіяльних артистів у містечку Мурафа згадував у свій час уродженець села Клекотина Купчишин Михайло, який із розповідей батьків знав про життя свого районного центру Мурафа.

Свою сторінку в історії культури села вписали в свій час учасники духових оркестрів, які довгі роки успішно діяли в Пеньківці. Одним із керівників такого оркестру був житель села Віктор Купко. Село добре пам'ятає його, як вправного музиканта. Духовий оркестр під його керівництвом часто виступав на різних мірроприємствах, що організовувалися владою в селі. Не обходилось в Пеньківці без духового оркестру кожне весілля, яких в селі відбувалось за рік 15–20.

Про довоєнних керівників клубних та бібліотечних установ автору, на жаль, конкретного нічого дізнатися не вдалось. Люди Пеньківки згадують тільки старе панське приміщення сільського клубу, на місці якого тепер красується школа. Старожили згадують тільки основні загальні факти і події, без назви імен їх виконавців. Наприклад: із розповідей людей старшого покоління, нам стає відомо, що окружний відділ народної освіти (м. Могилів-Подільський), який в ті роки опікувався не тільки освітою, а й культурою, відзначив пеньківський клуб «за активне клубне життя» премією – радіоприймачем.

Виступ учасників художньої самодіяльності села на сцені старого сільського клубу, присвяченого Дню конституції. 5.12.1960 р.

Активним було клубне життя у Пеньківці у післявоєнні 50–60 роки, які стали часом становлення нової радянської обрядовості та запровадження нових радянських свят. Саме на клубних працівників покладалися завдання по їх впровадженню в побут селян. Багато цікавого і нового у роботі сільського клубу зробили місцеві жителі: завідувачі клубу Гуменюк Дмитро Дмитрович – талановитий

баяніст, толковий організатор і керівник хору, агітбригади, ансамблів; Чорна Надія Іванівна, яка зуміла організувати при Будинку культури інструментально-вокальний ансамбль під керівництвом Ігоря Ворчинського. Ансамбль користувався великою популярністю серед мешканців Пеньківки, а також сусідніх сіл. Культосвітній заклад очолювали також Лиха О.А. та Магдій О. В.

Культосвітні працівники багато робили і роблять для того, щоб нести культуру до людей. Під їх керівництвом та безпосередньою участю створюються самобутні ансамблі різного жанру, що приймають участь у різних оглядах, конкурсах та фестивалях.

На сцені Будинку культури с. Пеньківка сільський хор під керівництвом Дмитра Гуменюка

Із організацією в селі окремого від Федорівського радгоспу – Пеньківського «Сад Поділля», утримування майже усіх соціальних структур взяв на себе радгосп. Так, зразу ж після призначення директора радгоспу О. І. Гаврі, у 1972 році в селі відкрито і облаштовано новий Будинок культури на 500 глядацьких місць. Тут же розмістилася бібліотека, запрацювала стаціонарна кіноустановка. В приміщенні Будинку культури відкрито народний музей. І цей новий заклад став справжнім вогнищем культури. Тут проводяться різні громадські й політичні заходи, концерти, збори і сходи громадян, традиційні свята села. Очолює сьогодні цей культурний заклад Юлія Ситник.

Молодь Пеньківки кінція 60-х років. Справа кіномеханік Казимір Шаргало, рядом Інна, Ростік, Лена і Володя. Фото 1959 р.

У сільському клубі пеньківська молодь. Фото 1957 р.

На фоні старої хати Матусяк Михайло, Остапов Микола, Толочко Віктор, Савін Григорій та ін.

На знімку післявоєнних 40-х років пеньківська дівчина Ситник Пелагія Афанасіївна у гарно пошитому костюмі, з красивою модною зачіскою. Як бачимо, пеньківські селяни в ті роки жили непогано

Зліва Плаксива Ліда, справа Надя. На фото добре видно край покрівлі хати з уступчатих гребнів із солом'яних снопів. Фото 1949 р.

Такі вони – подолянки. На знімку Куба Марія Романівна, 1935 р.н.

Закільцьовані на вік. На фото молодята Сайчук Сергій і Оксана

Фото на пам'ять. Весілля у наречених Штельмахів Василя Івановича і Ніни Франківни

Весілля в родини Дозорців

Весілля у Пеньківці. Наречені Микола і Зоя Кучер. 1959 р.

Велика рідня Ситник Палажки. Фото 23.03.1952 р.

Весільні дружби. Зліва направо: Лабутін Валерій, Волков В'ячеслав, Мацишин Анатолій

Наречені Григорій і Маруся Куба. На фото від 13.05.1952 р. добре видно їх святкову одежу. Звертає увагу віночок нареченої, виготовлений вручну із парафіну

Весілля у родини Кубів. Наречена Галина Григорівна Куба

Подружжя Максименків перед походом на маївку в «Лісок». 1980 р.

Наречені Василь і Ольга Куби із батьками. Ліворуч Григорій Куба. Фото 1975 р.

Наречені Григорій Підопригора і Марія П'ятак. Родичі та друзі Підопригорів. Фото 16.05.1956 р.

Святкування у домі Тимофійшиного Івана

* * *

Окремо варто сказати про сільську бібліотеку. Її історія розпочалася ще на початку XX століття, коли при сільській церковно-приходській школі, про що згадував О. Крилов у своїй праці «Начальное образование в Подольской губернии», яка вийшла у Кам'янець-Подільську у 1905 році, було вперше в селі виділено окрему шафку, де містилося біля п'ятнадцяти книг. Згодом, уже у 20-х роках при встановленні радянської влади, в одному із пристосованих панських приміщень було відкрито клуб, який люди називали «хатою-читальнею». Більш детально про роботу бібліотеки у довоєнний час, на жаль, в архівах нічого не збереглося. І тільки у післявоєнні роки пеньківська бібліотека почала свою роботу нормально і задокументовано.

У жителів села у 1952 році сталася визначна подія – було відкрито бібліотеку в приміщенні сільського клубу на місці сучасної школи, яка нагадувала більше кімнату-читальню. Вона займала одну невеличку кімнату, посередині стояв великий стіл, під стіною були лавки, крісла, два стелажі. Згодом, у 1954 році було збудовано окреме приміщення для бібліотеки. Знаходилась вона на теперішній вулиці ім. Гастелло. На той час у розпорядженні бібліотеки було до тисячі книг. У 1965 році бібліотеку переведено у приміщення старого дитячого садка. В цей час свою трудову діяльність розпочала Клавдія Анатоліївна Жарій – творчий працівник та вмілий організатор бібліотечної справи, яка часто віддавала навіть свою особисту літературу для читання. Для читачів в той період проводились голосні читки, організовувались книжкові виставки, оформлялись бібліотечні плакати. За архівними даними в селі проживало понад 3000 чоловік, а в бібліотеці було записано біля 1200 читачів. В практику роботи бібліотеки впроваджуються різноманітні за змістом форми пропаганди книги, усні журнали, бібліографічні огляди. Кількість читачів бібліотеки постійно збільшувалося.

У новозбудованому у 1972 році Будинку культури була відкрита сільська бібліотека, яка знаходиться тут й до нині. З того часу завідуючими бібліотекою працювали Сайчук Тетяна Михайлівна, Гарбар Галина Євсеївна.

З 1982 року завідуючими бібліотеки працювали Стахова Віра Володимирівна, Лиха Зінаїда Василівна, Рожко Лідія Петрівна, Столярчук Олена Василівна, Лиха Олена Віталіївна, Волкова

Любов Миколаївна. Довгий час техпрацівником тут працювала Литвиненко Олена Іванівна.

«Золоті» 70-80-ті роки минулого століття були для працівників культури теж золотими.

Внаслідок бурхливого розвитку науки, техніки, промислового виробництва зростає роль технічної літератури, документації і зарубіжних видань, виникає необхідність у використанні нових джерел документозабезпечення фонду бібліотеки. Широко використовується обмінний фонд районної та обласної бібліотек. На початку 70-х років процес комплектування фонду у цілому стабілізувався. В цьому велика заслуга перерахованих вище бібліотекарів. За спогадами старожилів села, були часи, коли бібліотекарі ходили на тік, на ферму, на тракторну бригаду проводити бесіди, бібліографічні огляди, Дні інформації та ін.

У 80-х роках бібліотека проводила цікаву масову роботу з читачами: користувались популярністю літературні вітальні, прес-конференції, зустрічі за круглим столом, вернісажі та ін., в бібліотеці функціонував центр науково-технічної інформації на допомогу виробництва. Ще до 40-річчя Перемоги бібліотека оформила альбом «Подвигу жити в віках». Бібліотека розпочала роботу по очищенню книжкового фонду: вилучено політично-застарілу літературу, книжковий фонд бібліотеки упорядковано.

Йшли роки, одне покоління бібліотекарів у Пеньківці змінювалося іншим. З 1991 року бібліотеку очолює Ситник Галина Григорівна. Бібліотека обслуговує 720 користувачів. 300 – дорослих, 300 – дітей, 120 – юнацтво. Є відділення для дорослих і дитячих читачів. В бібліотеці нараховується 10 555 примірників книг. 4044 примірників дитячої літератури.

В 2000-х роках в роботі бібліотеки велика увага звертається на відродження культурних традицій українського народу, відродження духовності, на висвітлення таких тем, як захист прав дітей, розвиток українського села, розвиток української мови. І саме в цей час бібліотеку очолює Галина Григорівна Ситник. Бібліотека вивчає історію свого села, тісно співпрацює із сільською радою, з музеєм історії села та іншими закладами культури. Нестандартно, з творчим підходом, в бібліотеці оформлені книжкові виставки, які є основою популяризації бібліотеки і книги.

За період роботи з 1991 року по 2016 рік Ситник Г.Г. нагороджена 10 грамотами і 3 подяками за змістовну роботу по розвитку

Завідуюча сільської бібліотеки Ситник Галина Григорівна. Фото 2016 р.

української національної культури, за сумлінну багаторічну працю в бібліотечній галузі. Нагороджена Почесною грамотою в 2011 році за зайняте ІІ місце в номінації «Краща бібліотека 2010 року» до Всеукраїнського Дня працівників культури. А також нагороджена грошовою премією і вручено кубок.

Завідуюча бібліотеки й правда заслуговує похвали. Тут все упорядковано й систематизовано. Поряд з книгами представлено періодичні видання «Читайте новини періодики». З відділу комплектування в бібліотеку надходять ьагато нової літератури. В бібліотеці проводиться огляд нових надходжень літератури. «На хвилину зупинись – нову книгу подивись!» виставка «З народної криниці». Манить читачів дізнатися про народні звичаї, обряди, про народні вірування. В бібліотеці діє Центр регіональної інформації «Бібліотека – Влада – Інформація», виставка «Тобою, краю мій, живу». Краєзнавча література знайомить вас з історією, географією, економікою та культурою нашої області, району, міста, села. Сприяє розширенню ерудиції, виховує любов до рідної землі, почуття відповідальності за її долю.

Розшукати необхідні твори друку допоможуть краєзнавчі каталоги. В бібліотеці проводиться День інформації, де вивчають рідний край – Поділля, його красу, мову, культуру і традиції.

Слід нагадати читачам, що у ті недавні, але вже колишні радянські роки серед інтелігенції було надзвичайно модно збирати художню літературу, особливо передплатні видання. Це мало свідчити про інтелігентність людини. На жаль, складались обставини, коли було важко зробити передплату, бо вона діставалась «по блату» переважно людям, далеким від інтелігентності, але з відповідним становищем у районі. В селі ж силоміць примушували підписуватись в основному на томи В.І.Леніна, яких надходило передплатнику усіх 56, і їх ніхто ніколи й не листав, не те, щоби

читав. Тому інтелігетні люди, котрі цікавились різною періодикою, завжди були частими відвідувачами сільської бібліотеки. Тут часто можна було побачити і почитати томи академічних видань різних авторів. Були там твори Шевченка, Пушкіна, Бальзака, Руданського та ін.. Регулярно поступали й свіжі журнали і газети (в селі працювало відділення зв'язку), свіжі фахові журнали, політичні і художні. Користувався попитом у читачів і сатиричний журнал «Перець» та інші видання.

Серед різної літератури в бібліотеці, на щастя, ніколи не було журналів і газет порнографічного й сексуального характеру. Це позитивно впливало на людей, на їх поведінку і виховання. Молодь знала певні обмеження і відповідальність, про що не скажеш тепер. У сьогоднішніх книжкових і газетних кіосках можна бачити, як демонструються оголені жіночі тіла, де видно не тільки ноги і пупчик…

Згодом історія зробить свої висновки з цього.

В сьогоднішній бібліотеці читач має можливість знайти і пізнати все, що його цікавить. Тут оформлено краєзнавчий фонд, що нараховує понад 50 примірників різних книг. Автор особисто побачив тут краєзнавчі видання місцевих авторів: Струка В. М., Купчишиного М. Ф., Нагребецького А. Н., Кірілова Ю. П., Романовського В. та ін. В бібліотеці створено різні інформаційні куточки.

Показ робіт пеньківських майстринь в Шаргороді. В центрі майстриня випікання караваю Бегар Ніна

В бібліотеці неодноразово виставляються роботи майстрів народних умільців села. Наприклад: різьба по дереву, випалювання: майстри – Козаченко Микола Васильович, Фоміч Сергій, Качур Дмитро Сергійович. Сільські майстрині по вишиванню, пенсіонерки: Петрович Зінаїда Василівна, 1954 року народження, Гуйт Ксенія Павлівна, 1947 року народження, Радійчук Галина Іванівна, 1935 року народження, Басюк Надія Іванівна, Ткачук Марія, Герейло Ніна, Поліщук Євгенія, Герасимлюк Ольга Федорівна, 1948 року народження. Остання вишила рушник довжиною чотири метри, який демонструвався на Міжнародному фестивалі національних культур «Усі ми діти твої, Україно», що проходив у Шаргороді.

Радують око відвідувачів чудові роботи Палюги Лідії Андріївни, сплетені вироби крючком, вишиті картини Волкової Любові Миколаївни, місцевої учительки, вироби з пластиліну Литвиненко Р. В., Лихого М. С. – учня місцевої школи та інші ручні вироби.

На сьогодні місією Пеньківської сільської бібліотеки є реалізація прав громадян на бібліотечне обслуговування, подолання нерівності у доступу до інформації та популяризація, вивчення і висвітлення історії рідного краю.

Основне завдання бібліотеки – виховувати любов до своєї малої Батьківщини, повагу до пам'яті предків і славного минулого рідних місць, гордість за своїх земляків через вивчення історії і літератури, культурних традицій і національних особливостей, виховання толерантності.

Свою певну історію має культосвітній заклад, що діє з 1979 року у селі Бабина Долина. У цьому році силами місцевого радгоспу «Сад Поділля» побудовано нове приміщення для клубу і бібліотеки. Завідувачами клубу спочатку працювали: Чорна Юлія Йосипівна, 1959 р.н., Ситник Галина Григорівна, 1961 р.н.. Завідуючими бібліотеки були: Онищук Людмила Олександрівна, 1959 р.н., Бабій Олександра Володимирівна, 1964 р.н. У 1983 році тут відбулося скорочення штатної одиниці і з тих пір клубом і бібліотекою завідує по даний час Дудник Галина Дмитрівна, 1960 р.н. В бібліотеці нараховується понад 10 тисяч примірників книг. Із наявних 360 жителів Бабиної Долини читачами являються 282 чол.

Музей історії села

Раніше по тексту книги згадувалось, що в Пеньківці існує музей історії села. Виникнення його тісно пов'язане з ідеологічною роботою, яку проводили в свій час комуністична і профспілкова організації місцевого радгоспу «Сад Поділля».

По задуму засновників цього рідкісного закладу, це спочатку була кімната бойової і трудової слави при Будинку культури. В переддень Перемоги 1990 року така кімната була урочисто відкрита. На її відкриття були запрошені усі ветерани війни, яких адміністрація радгоспу та сільська рада щиро вітали і нагороджували з нагоди Дня Перемоги.

В залі бойової і трудової слави радгоспу «Сад Поділля» організатори зібрали стільки цікавих рідкісних і неповторних речей, фотографій, листів, документів, нагород та інших експонатів, що вирішено було перетворити кімнату бойової і трудової слави у музей історії села. Зачинателями цієї прекрасної ідеї були: секретарі комуністичної організації радгоспу Кучер Болеслав Іванович, Заволович Пилип Казимирович, голова профспілкового комітету радгоспу Тарасовська Лідія Григорівна і колишній голова сільської ради Кульчевич Леонтій Стахович. Левові матеріальні ресурси для виконання робіт у облаштуванні сільського музею виділили із радгоспної каси директор радгоспу Гавря Олександр Іванович і головний бухгалтер Хмельовський Віталій Андрійович.

Експонати музею першого відділення

В залах музею працювали як місцеві, так і запрошені з різних організацій митці та спеціалісти. Під керівництвом вище згаданих організаторів музею було створено три його зали: «Розвиток колективного руху на селі», «Друга світова війна», «Село сьогодні».

У першому відділі відвідувач побачив різні давні, дореволюційні документи, речі, протоколи перших організацій, що створювалися на селі, списки і фотографії членів ТСОЗів, членів правлінь колгоспів та ін. Експонатами стали різні речі 30–50-х років минулого століття. Багато газетних вирізок, статтей, книг, що стосуються Пеньківки і Бабиної Долини.

У другому відділі музею «Друга світова війна» розміщено матеріали, документи, листи з фронту, написані в окопах, похоронки, фотографії та особисті речі учасників війни та учасників підпілля, що діяло в Пеньківці.

У третьому відділі музею, який спочатку носив назву «Радгосп сьогодні», а згодом перейменовано на «Село сьогодні» - містяться фотографії передовиків радгоспного виробництва, їх урядові нагороди, подяки. Фотографії новобудов, що виросли в селі за роки, коли радгосп очолював Гавря Олександр Іванович. Демонструються фотоальбоми, документи в окремих папках на різну тематику, картини місцевих художників, різні карти території села. Демонструються ужиткові речі, старовинний одяг українського селянина, а також одяг старообрядців – засновників села та багато експонатів різного типу.

Звертають увагу відвідувача музею нагороди організацій та колективів радгоспу, яких налічується біля семидесяти, за зразкове відношення робітників до праці.

Усі експонати підписані зрозумілими для відвідувача супровідними текстами, що дозволяє їм самостійно ознайомлюватися із історією своєї Пеньківки. Фонд експонатів музею складає майже 1300 одиниць збереження.

Слід відмітити, що з пори заснування історичного музею усі організаційні роботи виконувалися організаторами на добровільних починаннях, без всякої платні. А відповідальна за роботу музею в той час Ситник Галина Григорівна працювала тут на громадських засадах.

Музей історії села Пеньківки зацікавив усіх небайдужих до історії нашого краю людей. Цікавилися і часто відвідували музей в Пеньківці районні та обласні керівники. І, як результат, 20 грудня 2006 року Вінницькою обласною державною адміністрацією та Вінницькою колегією обласного управління культури Пеньківському музею історії села було присвоєно звання «Народний».

З тієї пори, за клопотанням місцевої влади в особі на той час голови сільської ради Тарасовської Л. Г., для музею було відкрито посаду звільненого завідувача музеєм. Ним стала працювати і працює й тепер знавець своєї улюбленої справи Таїсія Петрівна Грабовська. Завідуюча багато докладає зусиль для поповнення нових експонатів, матеріалів та документів для цікавого і цінного об'єкту соціального і культурного закладу, який називається «Народний музей історії села Пеньківки».

Храми на Пеньківських землях

Україна має багату й різноманітну спадщину релігійного досвіду й присутності християнства, яке нараховує тисячоліття історії. Офіційне хрещення Київської Русі відбулося в 988 році, за часів князя Володимира Великого. Після того українська територія розвивалася як величне відображення візантійського християнства.

Серед зареєстрованих на сьогодні в Україні релігійних спільнот 97% є християнськими, із них більшу половину складають православні. Решта припадає на католиків візантійського, латинського, вірменського обрядів та протестантські спільноти, 3%, тобто меншість, становлять євреї та мусульмани.

Релігійну спільноту жителів села Пеньківки здавна складали три релігійні гілки: найбільша православна, до якої входять і старообрядці, римо-католики і протестанти.

З історичних джерел, що стосуються релігійного життя Пеньківки і Бабиної Долини відомо, що при початку забудови переселенцями – старообрядцями села Пеньківки, тут однією із перших будівель, що будували старообрядські умільці на новому місці, був окремий дерев'яний молитовний дім, зведений, як свідчать архіви пана Ярошинського, у 1717 році.

За свідченнями відомого Подільського краєзнавця В.О. Корнієвського, який досліджував історію сіл Ямпільського повіту, до

якого входила і Пеньківка, цей невеликий молитовний дім проіснував до 1770 року й із-за непридатності був розібраний.

На той час у Пеньківці силами місцевого населення за кошти фундатора І.Потоцького та вірян було побудовано дерев'яну церкву з трьома куполами. Її освячено у 1763 році на честь Святого Архістратига Михаїла.

Різні речі з молитовного дому старообрядці передали до новозбудованої церкви. Церква була уніатською, а з приєднанням Поділля у 1795 році до Росії, стала належати до Санкт-Петербурзького Синоду, а з 1918 року – до Московського патріархату.

Дерев'яна Пеньківська церква, яка була побудована у 1763 році, проіснувала аж до 1872 року – до пори епохи Собанських у Пеньківці. Будівництво нової церкви розпочалося у 1870 році й тривало два роки. Кошти на будівництво храму при сприянні пана Собанського виділила державна казна. Будівельні роботи виконували виключно місцеві жителі, в основному з числа старообрядців, які мали великий досвід у будівельній справі.

Свято-Михайлівську Пеньківську нову церкву було освячено у 1873 році. Поруч, на місці старої церкви, віряни згодом побудували каплицю, яка простояла аж до 1980 року й від удару блискавки – згоріла. Церква стояла і стоїть до сьогоднішніх днів. Вона була свідком багатьох подій, що творилися в Пеньківці.

Раніше у тексті цієї книги згадувалось, що під час громадянської війни у нашому краї десятки разів змінювалась влада. І якщо представники тої чи іншої влади були лояльними або нейтральними до Церкви, то кожен наступ більшовиків супроводжувався переслідуванням інтелігенції та духівництва. До подій 1917 року люди поважали релігію, боялися Бога і разом з тим любили його. І Бог їх милував, а тому в селі було більше чесності, рідко траплялися крадіжки, хуліганство та ін. Поміщик Собанський орієнтував свою обслугу всі непорозуміння серед селян розв'язувати мирним шляхом. Зовсім інакшою була політика партійно-радянської влади, яка вже після закінчення громадянської війни почала проводити послідовну політику в церковній сфері. Циркуляр НКВС від 21 жовтня 1921 року вимагав створення губернських ліквідкомів у справах відокремлення Церкви від держави. Їх головне завдання щодо Церкви пов'язувалося зі словом «ліквідація».

Того ж року були створені повітові ліквідкомісії. У Ямпільському повіті до якого належала і Мурафська волость із селом

Пеньківка, ліквідаційну комісію тоді очолював Романов, від ДПУ йому допомагав Бунтов, а від суду – Винокуров. Як бачимо, усі церковні справи вирішувалися в системі карно-поліційних органів. Правове становище духовних осіб засвідчує циркуляр наркому юстиції України С. Буздаліна від 03.09.1921 р.: «Монахи, священики, диякони, ксьондзи, пастори, рабини, мулли та інші представники духівництва є суспільними паразитами». *(Лисий А. К. Нариси історії Мурафського костьолу, Вінниця, 2001, с.с. 46-47)*

Під приводом голоду 1921 року, за вказівкою Москви, Церкву намагалися взагалі ліквідувати як політичний опонент, позбавити її матеріальної бази, ізолювати духівництво. Для ліквідації голоду проголошувалася кампанія вилучення церковних цінностей. Без усякого контролю з боку Церкви більшовицькі власті почали вилучення церковних цінностей, причому таємна інструкція з цього питання, розроблена в надрах ДПУ, гласила:

«1. Виновных в сокрытии церковних ценностей арестовывать и передавать в Губревтрибунал.

2. Изъятия производить по возможности внезапно. Эксцессов избегать, но лиц, ведущих агитацию, арестовывать и напрвлять в Губчека.

3. О поведении духовенства и заинтересованных групп населения надлежит каждые 48 часов посылать сводки в секретном порядке»

У 1922 році Ямпільську повітову комісію по вилученню церковних цінностей очолив Чаков, а Мурафську волосну, куди входила Пеньківка, очолив Татусяк. У Пеньківці із Свято-Михайлівської церкви було вилучено всі золоті й срібні речі.

Слід наголосити також, що нова радянська влада з особливою підозрою ставилася до віруючих поляків і духовенства римо-католицького вірування. Тому окремі пеньківські жителі, побоюючись репресій з боку влади, змінювали свою національність на українців.

У старожилів села в пам'яті залишився воістину незбагненний подвиг у ті роки сільського умільця і творця Тимофія Семеновича Байтали. Він запобіг руйнуванню нашої церкви, яка почала у 20-х роках XX століття нахилятися в один бік. Трагедії було б не минути. Але Тимофій Байтала організував людей до роботи, вирівняв церкву і закріпив підмостом. Але у роки безбожної сталінської п'ятирічки (1937 р.) він категорично відмовився допомагати місцевим більшовикам і активістам у скиданні церковних дзвонів.

За роки сталінської безбожної п'ятирічки (1932–1937 рр.) церкву в Пеньківці було закрито, а священослужителів обмежували, судили, ображали, принижували й виселяли.

Було засуджено до тюремного ув'язнення навіть двох жителів Пеньківки тільки за те, що вони були активістами місцевої церкви і відстоювали її від закриття. Зусиллями усіх прихожан церкву у 1940-му році таки було відкрито.

На початку Вітчизняної війни, коли окупанти уже наближалися до села, окремі жителі хотіли винести церковні коштовності, серед яких були цінні давні ікони і т. ін. Іншими словами, хотіли «розбарахолити», або вкрасти їх, але церковні активісти, з метою захисту всього церковного, засипали притвор зерном (зробили тимчасовий склад), а через рік – навесні 1942 року зерно з церкви забрали і з тих пір Свято-Михайлівський храм у Пеньківці відкритий для вірян і до сьогодення.

На честь 2000-річчя Різдва Христового на місці старої каплиці було побудовано нову, яка прикрашає, як і церква, село своєю витонченою, виконаною місцевими умільцями, художніми витворами святе місце посеред Пеньківки. Ініціатором цієї нової споруди є місцевий настоятель – протоієрей Микола Волохатий. Всі роботи з допомогою прихожан, а також за рахунок прихожан організовував староста церкви Онищук Олександр.

На протязі усього часу церква приносила людям, крім душевного спокою від покаянь та молитов, ще й повноту задоволення від почутих слів про всі премудрості нашого Творця ще з пори її заснування.

На протязі всього часу і особливо після 1991 року, коли Україна стала незалежною державою від московщини і комуністичних ідолів, Пеньківський Свято-Михайлівський храм своїми діями вносить свою вагому частку до культурного життя на селі.

Релігія – це невід'ємна частка життя наших людей усіх поколінь. На жаль, були роки, коли церква була в забутті. Це сталося тоді, коли ленінський лозунг «Релігія – опіум народу» радянська влада оголосила чи не найважливішим своїм досягненням. А насправді **опіумом для народу стала сама влада.**

Слава Богу, настали часи, коли до церкви спокійно ідуть і малі, і дорослі, і керівники, і рядові, і учителі, і студенти. У храмах прихожани постійно набираються культури, свідомості, задоволення духовного. Повчальні проповіді наставника отця Миколая, застерігають прихожан від необдуманих дій.

Церковний актив – півчі Храму Святого Архістратига Михаїла. Керівник – паламар Павло. Фото 1975 р.

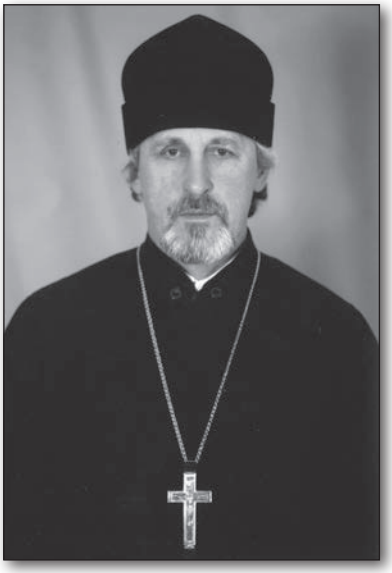

Протоієрей Микола Семенович Волохатий

Протоієрей Миколай Семенович Волохатий, 1957 р.н., випускник Московської духовної семінарії, рукоположений архієпископ Агафангелом на диякона у 1983 році. У тому ж році рукоположений в сан священика. За його ініціативи при Храмі Святого Михаїла діє недільна школа. Для учнів недільної школи були організовані поїздки в Браїлівський і Шаргородський монастирі, а також на Йосафатову долину, також організовуються зустрічі у дитсадку, що сприяє духовному збагаченню молодого покоління.

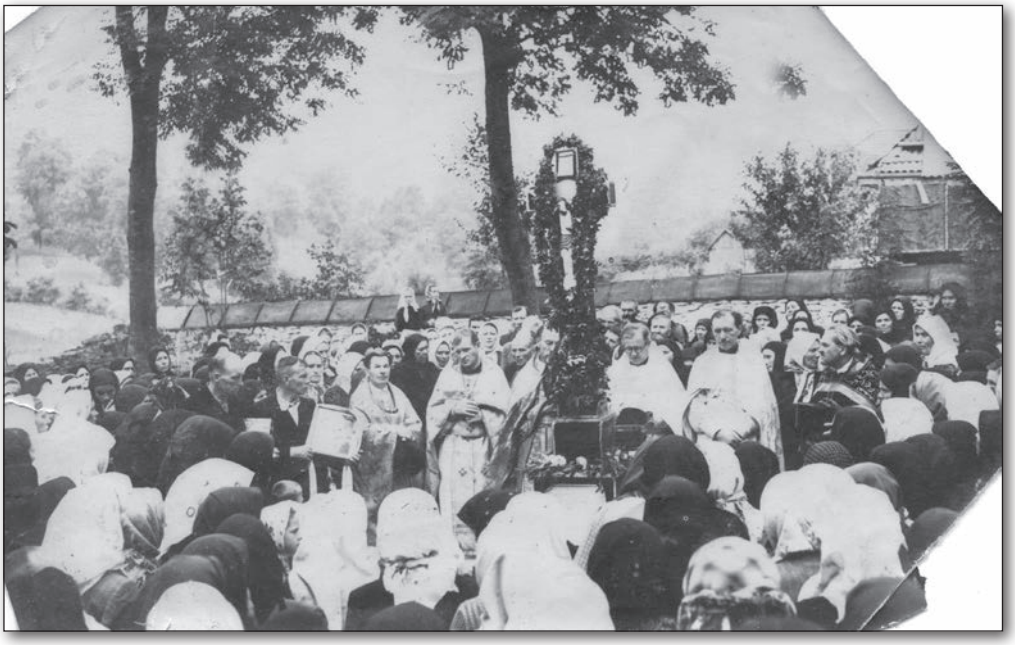

Свято Воздвиження Хреста Господнього в Пеньківці. 1956 р.

Свято Дня Святої Трійці в Пеньківці за участю п'яти священиків. Другий зліва серед священиків – місцевий отець Давидович. Червень 1958 р.

Обряд погребіння проводить отець Валерій

Похорон в сім'ї Кубів

Похорон в сім'ї Поліщуків

Духовне задоволення настає насправді повноцінним, коли потрапляєш у гарно облаштований храм з його інтер'єром, де линуть мелодії церковних хорів. На душі прихожан стає спокійно, і разом з тим зворушливо, від того, що мелодії ці виконують свої ж таки пеньківські люди. Серед них, під керівництвом дяка Андрухової Ганни Павлівни, півчі: Пушкар Валентина Василівна, Кузьміна Людмила Семенівна, Антонюк Наталя Михайлівна, Кірілова Анна Іванівна, Бугайова Тетяна Юхимівна, Триянчук Віра Тимофіївна, Берлінська Ніна Павлівна, Швець Микола Григорович, Скринник Василь Михайлович та інші.

Віруючі добре пам'ятають чарівний голос Миколи Федоровича Мельника, пам'ятають дбайливі дії старости Петра Григоровича Дейдея, скарбника церкви Віри Дем'янівни Скрипник. У розмові з автором пеньківські віряни раділи, що є у Пеньківці люди, які щиро й від душі дарують на церкву свої кошти. Цим самим допомагають храму бути в належному вигляді. Серед таких людей віряни в один голос називають теперішнього молодого керівника ПАТ «Сад Поділля» Литвиненка Дмитра Миколайовича. Адже давно відомо, що не кожен керівник чи начальник може вийняти зі своєї кишені гроші й надати їх на потереби громади без всякої вигоди для себе, а Дмитро Миколайович це робить і робить постійно.

Дякують люди й іншим жителям села, які по мірі можливості теж допомагають храмові матеріально. Серед таких називають братів Сергія і Віталія Гаєвських, Софію Мельник, Лідію Тарасовську, Олега Шлапакова, В'ячеслава Бабія, Олександра Мінкіна, Миколу Дуду, Віктора Процюка, Наталію Бурлаку, Василя Мазура та інших небайдужих до справ церковних людей.

Вінчаються наречені Кондратюк Сергій і Казимір Ірина

Обряд вінчання проводить отець Миколай

Люди виконують церковні ритуали не за чиїмось наказом, а за покликом серця. Це приносить і їм, і присутнім щире задоволення. Завдяки священослужителю і прихожанам у храмі Пеньківки здавна здійснюється повноцінна церковна служба. Прихожани всяко підтримували віковічні традиції своєї любимої церкви, приходили до неї у свята і у неділю, щоб помолитись до Господа Бога за благополуччя віри своєї, яку вони ніколи не зраджують. І тільки завдячуючи настирливості пеньківських прихожан церква вистояла і збереглася у ті надважкі для неї радянські роки.

Згадують, особливо старожили, про своїх вихідців з села, які присвятили своє життя Господу Богу і вірі у нього, і навчають тепер інших мирян любити і серцем вірити Всевишньому. Серед таких: Парадюк Віктор Євгенійович, Швець Іван Миколайович, Овчарук Олексій Михайлович, а також служитель римо-католицької віри Карпусь Віталій Федорович.

На щастя і на радість жителям такого звичайного подільського села Пеньківки Мурафської, люди мають аж два храми – храм Святого Архістратига Михаїла і костел Святого Станіслава.

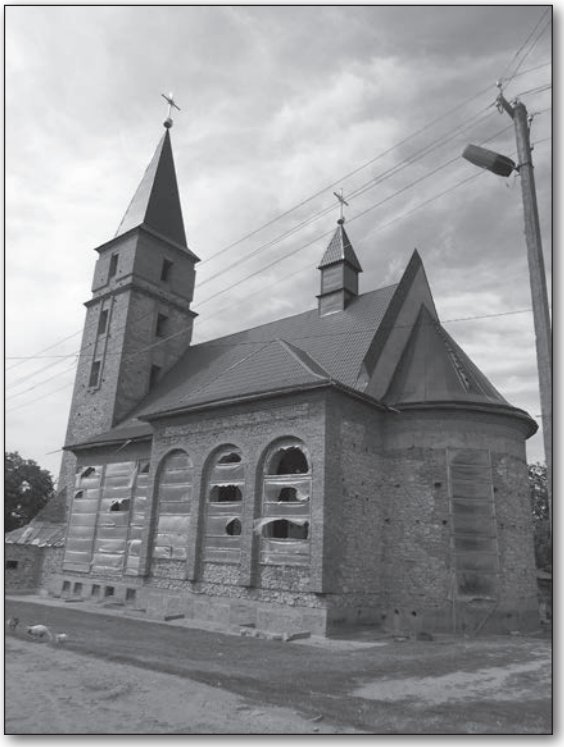

Приміщення костелу знаходиться у стадії звершення будівництва. По своїй архітектурі воно унікальне. У його будівництві величезна заслуга настоятеля Станіслава Шуляка. Ця людина являється засновником римо-католицького Храму у Пеньківці. Із-за його вмілої організації праці та турботливого ставлення до ходу ведення будівництва костел Святого Станіслава незабаром постане серед села у всій красі.

Велику допомогу в організації будівництва нового Храму надають: голова католицької релігійної

Отець Станіслав Шуляк

громади Базилишен Станіслав Францович, скарбник Ковалишена Галина Адольфівна, а також члени громади Усатий В. В., Куньовський П. П., Здирський М. П., Сукач В. П., Бернацький В. П., Рожко Р. О., Швандер А. В., Марценюк Г. Й. та ін.

Ці Божі місця постійно приносять пеньківським людям своє духовне збагачення і задоволення.

Священики Католицької релігійної громади зліва направо: о. Дажицький, о. Шуляк, о. Хоміцький. Фото 1981 р.

Медичні заклади в Пеньківці

Свій нелегкий шлях становлення медицина в Пеньківці розпочала після буремних подій 1917 року. Наше Поділля стало ареною важких і довготривалих боїв між різними арміями. Після громадянської війни на Поділлі поширилися різні епідемії. Крім різних хвороб у нашому краї панував голод 1921-1923 р.р. У Пеньківці масового характеру набрала епідемія тифу. Саме в цих роках у селі була відкрита медична амбулаторія. Містилася вона у невеликому приватному приміщенні, завідував амбулаторією фельдшер Чорний Максим Гнатович.

Пеньківська амбулаторія сімейної медицини

У Пеньківці ще за царських часів і за сприяння пана Собанського була відкрита добре укомплектована ліками аптека. Амбулаторія у 1925 році із малого непристосованого приміщення була переведена у просторий будинок, де містилася аптека.

Медперсонал амбулаторії і аптеки всяко сприяв оздоровленню жителів села, особливо у роки Голодомору 1932-1933 р.р.

Коли у Пеньківці більш-менш налагодилася робота колективних господарств (колгоспів), у 1937 році вперше в селі було відкрито колгоспний пологовий будинок, де працювала довгий час акушерка Ковальова Ксенія Іларіонівна. Вона ж у роки окупації продовжувала працювати акушеркою, і всяко допомагала сільським підпільникам і партизанам. Була членом підпільної організації, що існувала в селі.

У 1940 році приміщення аптеки було добудовано і тут було відкрито кабінет зубного лікаря, який регулярно приїздив із Жмеринки. Лікування зубів було платним. На жаль, прізвища лікаря автору встановити не вдалося.

Будинок лікарні на 25 ліжок, відкритий в 1956 р.

У важкі воєнні роки медичну допомогу населенню надавав вище згадуваний фельдшер Максим Гнатович Чорний, який працював на цій посаді аж до 1946 року.

У цьому ж році завідуючим амбулаторією с.Пеньківки було призначено лікаря Шумського І.Л. За його керівництва в селі було побудовано просторе приміщення лікарської амбулаторії і пологового будинку, що сприяло у 1953 році вперше відкрити у Пеньківці дільничну лікарню на 10 ліжкохворих. Також збільшився штат медичного персоналу: один лікар, п'ять медичних сестер і п'ять санітарок.

Незабаром на початку 1961 року стаціонар Пеньківської лікарні значно розширено. Число ліжко-хворих із 10 збільшилося до 25. Збільшилось і число медсестер і їх стало 13. На стаціонарі працювали зубний лікар, зубний технік і 15 чол. молодшого медперсоналу. При лікарні відкрито терапевтичне та пологове відділення, послугами яких користувалися не тільки жителі Пеньківки і Бабиної Долини, але й хворі із сусідніх сіл.

Приміщення Пеньківської дільничної лікарні 1960 р.

Старожили села і досі згадують милосердних сестер, акушерок та санітарок. Серед них: фельдшер Каспаров Т. М., медсестри Парандюк С. З., акушерки Ковальова Ксенія Іл., Гришко-Лісовська Інна Володимирівна, Мельник К. М., Ведмідь М. К., лаборант Підопригора Н. М., санітарки Кирилюк Е. Ф., Трач М. І., Дорош Н. Т. та ін.

У період «золотих років», як щиро називають пеньківчани 70-80-ті роки минулого століття, силами місцевого радгоспу в Пеньківці у 1985 році було побудовано нове приміщення лікарні. Головним лікарем у новозбудованому медичному закладі на 25

ліжко-хворих призначено терапевта по спеціальності Любченка А. П. Але, на жаль, не довго новозбудоване приміщення іменувалося лікарнею. У 1996 році її перепрофільовано на лікарську амбулаторію з лікарями терапевтом, педіатром, стоматологом. Допомагали в роботі їм 12 середніх медичних працівників.

Колектив медичних працівників Пеньківської лікарні. Третій зліва головний лікар Любченко А. П. Фото 1980-х років

Але назва «Лікарська амбулаторія» проіснувала теж недовго. У 2004 році її реформували на амбулаторію загальної практики сімейної медицини, де після скорочення штату залишились працювати сімейний лікар, стоматолог та 7 медичних працівників середньої ланки. А з 2007 року у медичному закладі, який у народі в селі продовжують називати «Ярошенська лікарня», працює штат, до якого входять головний лікар, сімейний лікар, стоматолог і 7 середніх медичних працівників. Сьогодні колектив медиків очолює Івчук Андрій Миколайович.

Працівники лікарні. Зліва направо: Ксенія Ларіонівна – акушерка, Марія Семенівна і Інна Володимирівна – медсестра. 1960 р.

Лікар-стоматолог Василь Петрович Пустовий працює тут уже понад 35 років. За роки сумлінної праці Василь Петрович заслужив авторитет і шану серед мешканців Пеньківки, і не тільки Пеньківки, а й людей з сусідніх сіл. Цілих 20 років працювала лікарем Мельник Лідія Макарівна, 10 років очолювала колектив медиків Бондар Ірина Василівна. Усім медикам жителі села вдячні за їх турботу.

Медичний заклад у Пеньківці, разом із медичними аптеками, був колись і є тепер зразковим і дуже потрібним об'єктом, де пеньківчани поправляють своє здоров'я у кожну пору дня і ночі, влітку і зимою.

Акушерки лікарні (справа) Ковальова Ксенія Ларіонівна, Лісовська Інна і повар лікарні. 1961 р.

Акушерка Пеньківської дільничної лікарні Лісовська Інна Володимирівна. 1960 р.

Головний лікар Пеньківської АЗПСМ Андрій Миколайович Івчук серед учасників районної наради медиків. Фото 2017 р.

Кирилюк Пестина Філімонівна (в центрі) із медсестрами Інною і Надею. 1961 р.

У парку на відпочинку медсестри Людмила Левицька і Інна Лісовська. Серпень 1961 р.

Такі вони Пеньківські медики

Понад 20 років працювала лікарем Мельник Лідія Макарівна. Фото 2006 р.

Серед ромашок білих. Бондар Ірина Василівна із колективом медиків на відпочинку. Фото 2015 р.

Пеньківське відділення зв'язку

Зв'язок пеньківчан із світом розпочався із початком руху поїздів через залізничну станцію Ярошенка, коли у приміщенні самої станції вперше був встановлений телеграфний апарат. Згодом був встановлений телефонний зв'язок на станції та панському палаці. Поява їх і була першою ознакою функціонування передачі інформації між окремими об'єктами та населеними пунктами за допомогою електрозв'язку.

Газет село одержувало дуже мало, а ще менше – журналів. Перші листи через пошту в Пеньківці з'явилися у роки Імперіалістичної війни. На конвертах листів солдатів царської армії до своїх рідних стоять штампи, датовані 1914–1916 роками. Листи сортували працівники станції Ярошенка і передавали через посильного по селах волості. Працівник станції у ролі посильного працював на кілька сіл. Такий метод поштового зв'язку поширювався і на початку існування радянської влади. Слід зазначити, що під час революційних потрясінь 1917 року і під час громадянської війни електрозв'язок у Пеньківці діяв.

У перші роки радянської влади (1920–1930 р.р.) у Пеньківці газети і журнали одержували лише окремі особи – керівники установ, вчитель, фельдшер та ін., але вже перед початком Другої

світової війни в селі було відкрито окреме поштове відділення. Завідував відділенням Резнік Василь Прохорович (репресований у 1937 р.). Газети, журнали, листи і листівки завідуючий поштою одержував прямо із поштового вагона. В селі діяла телефонна комутаторна станція для невеликої кількості телефонних номерів, які були в окремих організаціях та в окремих жителів села.

У 60-х роках минулого століття в Пеньківці встановлено місцевий радіовузол. Майже 1000 домівок селян були радіофікованими. На жаль, природна стихія, що пронеслася нашим краєм у 2000-му році, своїм обледенінням знищила такий зручний для місцевої влади і населення вид зв'язку, як радіомовлення. Тоді ж, у 60-х роках у Пеньківці було встановлено автоматичну телефонну станцію (АТС) на 50 номерів. Жителі села нарешті змогли самостійно, без комутатора, телефонувати до райцентру та до інших міст країни.

60-80-ті роки минулого століття стали для пеньківчан насиченими і перенасиченими усіма видами поштового зв'язку (листи, посилки, грошові перекази, різні кореспонденції, телеграми та інші послуги).

В обов'язки листоноші входили: доставка газет, журналів, листів, вітальних листівок, телеграм, пенсій, проведення підписки на періодичні видання, забезпечення умов для міжміських телефонних переговорів. Оскільки на все село в той час було мало телефонів (сільрада, радгосп, колгосп і пошта), то остання була ще й переговорним пунктом, який мав працювати цілодобово. Бували випадки, коли треба було вночі йти, відкривати пошту, чекати, доки триватимуть переговори.

Та найбільше люди спілкувалися між собою за допомогою листів, вітальних листівок. Особливо багато їх було у передсвяткові дні Нового року і 8 Березня. У тих роках штат працівників Пеньківського поштового відділення зв'язку нарахував 15-16 чоловік. Для теперішньої молоді слід зазначити, що мобільних телефонів тоді зовсім не було, доводилось користуватися послугами поштового відділення зв'язку.

Різної кореспонденції до Пеньківки надходило і виходило дуже багато. Так, наприклад, лише за 1966 рік відділенням зв'язку було прийнято і відправлено листів понад 270 тисяч штук, поштових грошових переказів – 3000, екземплярів газет та журналів в село за рік надходило понад пів мільйона! Біля 40 тис. штук посилок, бандеролей та ін. Бувало, що в один день в одну хату приходило по 10–15 листівок, кілька листів і кілька газет.

В кінці кожного року у відділенні проводилася підписка на газети та журнали на наступний рік. Для цього листоношам доводився план-ліміт… Спочатку три примірники на двір, потім – п'ять. І люди виписували різні радянські видання. Найбільшим попитом користувалися журнали: «Радянська жінка», «Крестьянка», «Работница», «Огонек», «Малятко», «Барвінок» і обов'язково гумористичний журнал «Перець».

Щодо газет, то багато хто з жителів села виписували такі видання: «Вінницька правда», «Сільські вісті», «Труд», «Известия», «Правда», «Комсомольская правда», «Гудок», «Комсомольське плем'я», дитячі газети «Зірка», «Піонерська правда» та ін. А районну газету «Комунар» читали майже всі. Та якщо план по підписці не виконувався, листоноші виписували їх собі… За виконання плану працівники відділення отримували подяки, іноді премії.

Слід відмітити, що за радянської влади туалетний папір вважався великим дефіцитом і йшов на рівні червоної ікри, сухої ковбаси, печінки тріски та розчинної кави… А тому населення країни постійно виконувало план по підписці газет та журналів. І вважалося, що радянська людина найбільше в світі читала преси…

Раніше доставляли пошту в село п'ять разів на тиждень. Старожили розповідають, що сумка листоноші з пресою важила до сорока кілограмів. Доводилось ділити кореспонденцію на 2-3 частини. Поштових скриньок з початку роботи відділення у дворах не було. Доводилось листоноші заходити у кожен дім, щоб залишити кореспонденцію.

Працювати доводилось цілий рік без відпустки. За невикористану відпустку виплачували додаткову платню.

Старожили села і досі нагадують кращих працівників Пеньківського відділення зв'язку. Серед них: листоноші Козаченко Харитон Степанович, Бондар Марія Петрівна, Шведа Євгенія Іванівна, оператор Шевчук Галина Іванівна та ін. Працювали у Пеньківському відділенні зв'язку і Юхимівські листоноші, тому що село Юхимівка користувалося у тих роках послугами Пеньківського відділку.

Сьогоднішнє відділення, очолюване Підопригорою Ніною Іванівною, зазнало деяких реформувань. Скоротилася кількість періодичних видань на село, люди стали менше писати листи, телеграми та ін., а тому скоротилось число листонош, зменшилась заробітна плата, пошту доставляють в село рідше. Але, незважаючи на це, маленький колектив зв'язківців користується авторитетом

Заввідділенням зв'язку Підопригора Н. І.

у селі. Мешканці села завжди з нетерпінням чекають листонош Олену Герасимлюк, Альону Сабардак, Людмилу Ягіч і в сонячні дні, і в морози, і в заметілі. Комусь дощ чи заметіль – відпочинок, а листоноші – дорога від одного до іншого порогу.

Жителі села вдячні зв'язківцям за ввічливе обслуговування і своєчасну доставку пенсій та різної кореспонденції, а також товари широкого вжитку, що розповсюджуються через поштове відділення.

Працівники відділення зв'язку: зліва направо: Сабардак А. Л., Ситник Г. Г. (завбіліотекою), Ягіч Л. М., Підопригора Н. І., Герасимлюк О. М. Фото 2015 р.

Споживче товариство і торгівля

Торгівля, як і освіта, у нас серед людей проявлялася ще з давніх давен.

Людство ще здавна займалося обміном товарами або, прицінюючись, міняли товар на різні грошові одиниці, що й називається торгівлею. За архівними даними *(ДАВО, ф.р.93, оп.1, спр. 562, арк. 30)* споживча спілка у Пеньківці була заснована ще за пана Собанського у 1909 році.

За його ініціативи і фінансової підтримки до свого маєтку був запрошений відомий журналіст, літератор, український і польський кооперативний, політичний і громадський діяч Йоахім Волошиновський (народився 20.05.1870 р. у с. Серби – нині Гонтівка).

Йоахім Волошиновський, який вперше заснував у Пеньківці сільське споживче товариство. 1909 р.

Й. Волошиновський з лютого 1906 року видавав у Могилеві-Подільському перший україномовний часопис – «Світова зірниця». З часом видавництво перейшло в занепад. В січні 1909 р. Пеньківський пан Собанський, який частково керував фінансовою стороною видання газети, запросив Й. Волошиновського в Пеньківку. Тут журналіст, щоб отримувати певні фінанси, організував сільське кооперативне товариство, яке згодом перетворилося на «районне» об'єднання споживачів. Товари виписувалися й прибували із Одеси.

Завдяки налагодженій роботі споживчого товариства воно давало певний прибуток. З тих пір (поч. 1909 р.) Й. Волошиновський при підтримці А. Собанського почав знову випускати «Світову зірницю», яка друкувалася у Жмеринці. Разом із друком інших новин, газета пропагувала і популяризувала нові ідеї кооперації.

До більшовицького перевороту 1917 року торгівля в селі перебувала в руках приватних власників. Тут діяло кооперативне товариство, якому належало на правах приватної власності дві

бакалійні лавки. Третя лавка була монопольною. У зв'язку із революційними подіями спілка розпалася.

У 1921 році, за ініціативою раніше згадуваних гр. Олексієва і Сорокіна в Пеньківці було відновлено сільське споживче товариство.

Пайовиками кооперативного товариства були заможні селяни. За радянських часів у 1926 році спілка значно розширила свою діяльність. У цьому році її пайовиками уже були 323 селян, проти 40 у 1921 році. Товари закуповувались в приватних торговців міста Жмеринка. Відомо, що напередодні війни 1941–1945 рр. в Пеньківці налічувалось чотири торгових точок. З них один буфет на все село.

Першим організатором споживчої кооперації в післявоєнні роки був місцевий житель Пасічник Микола. В ті нелегкі роки доводилося ремонтувати самотужки приміщення, діставати торгівельний інвентар, організовувати накопичування пайовиків та ін. У післявоєнні роки правління споживчої кооперації було поповнене професійними кадрами. Серед них головний бухгалтер Палієнко Євгенія Іванівна. Поступово наводився порядок у роботі торгових точок, постійно перевиконувався план товарообігу. І вже у 1980 році кількість торгових точок в Пеньківці зросла до 17. В 1974 році збудовано чайну для обслуговування робітників нафтобази.

Довгий час Пеньківське сільпо очолював Пасічник Микола. За його керівництва значно збільшилась мережа торгових точок не тільки в Пеньківці, а й у навколишніх селах, що входили до складу сільпо (сільське споживче товариство) Бабина Долина, Юхимівка і Федорівка. Тоді у цій організації працювало біля 100 чол. З них тільки продавців 69. На жаль, з розпадом великої держави СРСР, розпалось і пеньківське сільпо.

В теперішній час в Пеньківці розміщується рекордна кількість торгівельних об'єктів. Але, на жаль, майже усіх їх принцип роботи базується на: «купив» – «продав».

Розпалось саме товариство, а торгівля в Пеньківці як була, так і є. Особливу увагу привертає до себе пеньківський ринок. Виник він за ініціативи самих жителів села і за сприяння сільської ради ще у далекому 1959 році. Встановили пеньківчани і базарний день – субота.

І старим, і малим подобається в Пеньківці день тижня – субота. В цей день щотижня з тієї пори у селі на торговій площі посеред села відбувається ярмарка. Виникла вона колись стихійно, але дуже вдало. Сюди кожної суботи поспішають пеньківчани, а також жителі інших сусідніх сіл. Одні – щоб придбати одяг, взуття

та інші речі й запастися деякими необхідними продуктами, інші, – щоб збути цей товар. Є й такі, котрі йдуть сюди, щоб просто подивись, зустрітися з людьми, погомоніти про те та про се… Обмінятися новинами, переказати комусь про якусь подію, що відбулася або ще буде в селі. Адже немає такого кутка в селі, щоб на протязі тижня там не трапилось якоїсь події. В когось захворіла корова, в іншого злодій заліз у погріб, а ще в іншого «заказалося» весілля чи вперед родини… Нічого в селі не втаїти, та й не стараються селяни робити це. Зустрівшись тут, на ярмарку, першою справою кожного є почути чи переказати новини.

Проходячи повз палаток продавців, які розмістилися зі своїм товаром прямо на землі, можна почути, як жваво проходить обмін новинами та іншою інформацією. Останнім часом пеньківчани оголосили у себе базарним днем ще й середу.

Ярмаркові, як ті, що продають, так і ті, які купують, залишають сільську площу в центрі Пеньківки завжди з приємною усмішкою. З твердою надією, що слідуючої суботи чи середи вони знову зустрінуться тут.

Базарна площа в Пеньківці

Торгівельні об'єкти

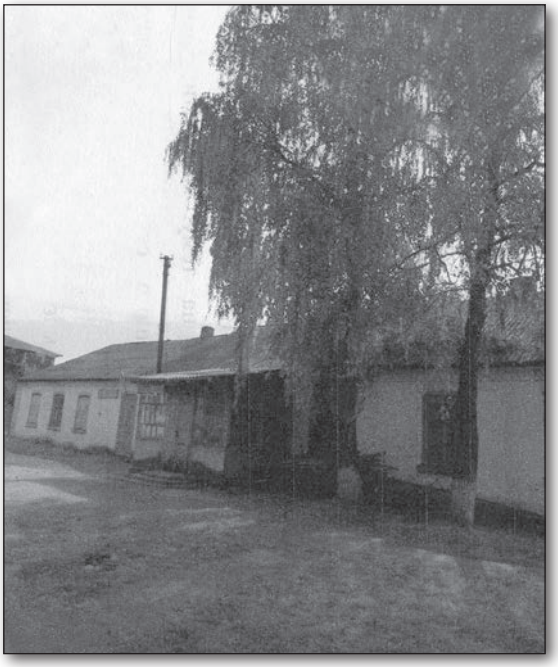

Торгівельні об'єкти

В очікуванні покупців

Тут живляться мешканці з вулиці Центральної

Тут продають бензин

Такий вигляд має Пеньківська АЗС. Фото 2016 р.

Розділ VII
Промислові підприємства Пеньківки

Ярошенське хлібоприймальне підприємство

Підприємство організоване у 1930 році під назвою «Союзхліб». Спочатку це був просто зсипний пункт, зерно до якого звозили кіньми із прилеглих і сусідніх сіл. Зерно приймалося вручну, без всякої механізації. Зважування зерна проводилось на невеликій сотенній вазі. Склади підприємства будувалися з розрахунком на 3000 тон зерна. Всі розвантажувальні та навантажувальні роботи проводилися вручну. Основним знаряддям праці були лопата і мішок.

У 1934 році біля вокзалу станції Ярошенка було зведено два склади для зерна на 300 тон. У 1935 році побудовано один навіс, де можна було зберігати 1000 тон зерна. Таким чином станом на 1935 рік на Ярошенському хлібоприймальному пункті кількість зберігаючого зерна становила 7000 тон.

У 1937 році поруч із нафтобазою була збудована сушарка типу «Вісхом», продуктивність якої була 1,5 тони за 1 годину. Поруч із

сушаркою був побудований ще один склад на 2000 тон зерна і один навіс на 1000 тон. Таким чином у 1937 році підприємство, яке вже носило назву «Заготзерно», було розраховане на 10 000 тон хлібів. Але роботи всі ще виконувалися вручну. Так продовжувалося до початку Вітчизняної війни. За період війни і у перші післявоєнні роки аж до 1951 року ніякого будівництва не велось.

Крючкова Ніна Павлівна

Байтало Василь Федорович

Бегар Юрій Михайлович

В 1951 році тут було побудовано два склади на 6400 тон різного зерна, переносну електростанцію потужністю 45 кінських сил, а також два транспортери і один самоподавач. Це дало можливість вантажити зерно у вагони механізовано, але решту робіт люди виконували ще вручну.

У наступні роки відбувалося розширення площ під будівництво нових складів. Таким чином уже у 1956 році Ярошенське «Заготзерно» могло вмістити 19 000 тон.

Далі щорічно будувалися нові склади і навіси, а також було закінчено до 1962 року будівництво кукурудзо-калібрувального заводу на території підприємства. Після введення в дію електростанції потужності 780 к.с. та з електроенергією 640кВт, до 1967 року майже всі трудомісткі процеси робіт було механізовано. Так, для потреб підприємства було придбано:

15 пересувних транспортерів,
5 самопогрузчиків,
8 автоперекидів,
5 норійних вишок.

Це дало змогу працюючим приймати з автомашин за добу до 5000 тон зерна і вантажити у вагони до 2-х тисяч тон.

Таким чином станом на 7 листопада 1967 року хлібоприймальний пункт міг прийняти 36 000 тон зерна при повній механізації усіх трудомістких процесів. При чому прийом зерна можна провадити з різною вологістю, так як на пункті влаштована сильна сушильна техніка, яка здатна пересушити до 800 тон вологого зерна за добу.

В ту пору на «Заготзерно» працювало понад 130 чоловік на постійній роботі, а понад 200 чоловік – у сезонний період. Керівником підприємства «Загозерно» довгий час працював Шевчук Олександр Данилович. У плани керівника входило будівництво лабораторії, зерноочисної станції, а також будівлі соціального призначення.

В останні роки хлібоприймальне підприємство змінювало свою назву на ВАТ «Вінницяхліб», ПАТ «Еколінія» та ін. Але від назви об'єкту важливість виконаних робіт у ньому не змінюється.

Хліб держави у надійних сховищах.

Нафтобаза

Колишній резервуарний парк нафтобази

Після утворення у 1930-му році укрупненого Шаргородського району, приєднавши до нього Мурафський район, виникла необхідність відкрити для потреб району нафтову базу. Місцем її знаходження було вибрано біля залізно-дорожньої станції Ярошенка. У 1934 році примітивна нафтобаза була побудована. Об'єм запасів нафти спочатку становив всього 30 куб. метрів.

Адміністративний корпус сучасної на той час Ярошенської нафтобази, побудованої серед густого лісу в 1990 р. Фото 1996 р.

Слід нагадати читачам, що певні запаси нафтопродуктів на Ярошенській станції зливали залізнодорожники прямо біля колії з цистерн у металеві бочки! Таке відбувалося ще у 1927 році. Уже з тих пір на станції накопичувався запас гасу, бензину і масел. За підрахунками відповідальних осіб на станції зберігалося до 15 кубічних метрів нафтопродуктів. Тоді й почалося будівництво нафтобази, яке було закінчене у 1934 році.

Поступово з роками база розширювалася і вже на початку 1941 року запас, який зберігався у великих ємностях, становив 100 куб. метрів.

Після закінчення Другої світової війни база значно розширювалася і у 1967 році її ємність спеціальних великих цистерн становила 10 500 тон. Щорічно база реалізовувала понад 30 000 тон нафтопродуктів. Всі процеси зливу продукції та заправки механізовано.

Слободянюк М. Г. – старший оператор нафтобази, Бегар Ю. М. – машиніст автобази. Фото 1996 р.

Старожили села згадують колишніх ветеранів праці нафтобази. Серед них називають Байталу Л. М., Сапожника Г. П., Кучер В. К., Ситник П. І., а також Симоненко І. Н., Рожко Ф. П., Ляховецького Б. Ф., Лисоконь П. П., Калинчук А. П. та ін. Очолювали колектив нафтовиків Снайдер М. Н., Максименко Д. П. та ін.

У 1989-1991 роках біля станції Ярошенка побудована нова сучасна нафтобаза з ємністю 3500 тон. Обслуговуючий персонал бази становив понад 50 чоловік. Тут запрацювала хлібопекарня з випічкою хліба 200 булок за зміну, планувалося будівництво теплиці для потреб працюючих та ін.

Директор Ярошенської нафтобази Максименко Д. П.

Стара нафтобаза являлася резервом для злиття нафтопродуктів. У 50-60-х роках минулого століття на кошти нафтобази було побудовано для потреб жителів села водопровід, діяла електростанція, яка давала струм для своїх потреб і потреб жителів села. Слід зауважити, що це було зроблено ще до суцільної електрифікації Пеньківки.

Село в свій час гордилось колективом нафтобази та його роботою. На жаль, на сьогоднішній день потужний промисловий об'єкт перестав працювати.

Працівниці хлібопекарні при Ярошенській нафтобазі В. Джига, О. Діхтяр, Х. Швець, М. Бегар і О. Турчиненко. Фото 1996 р.

Серед соняшникових квітів, що ростуть на полях нафтобази, Дмитро Пантелеймонович Максименко. 1996 р.

Працівники нафтобази водій О. Г. Ткачук, механізатор А. В. Морозюк, ст. пожежний інспектор В. П. Процюк та механізатор Д. І. Поліщук після завершення жнив на нафтобазівському пшеничному полі. Фото 1996 р.

Меблева фабрика

В кінці XIX століття пан Собанський побудував в селі примітивну лісопильню малої потужності. А вже в роки радянської влади, в роки Непу на тому ж місці групою громадян під керівництвом інженера Флакса І. на протязі 1924-1927 років було побудовано лісопильний завод. В народі й донині цей об'єкт називають «лісопилка». Завод належав цій групі громадян на правах приватної власності. Але з 1928 року завод перейменовується в артіль «Прогрес». Головою артілі був Шумський Г. А.

Юрій Харитонов

З самого початку заснування артіль займалася розпилюванням деревини, яка в основному відправлялася на експорт.

Після Шумського Г.А. головами артілі були: Живиць кий І. П., Геллер І. М., Геллер М. М., Маяковський І. М., Голак К. Ф. та ін.

Артіль поступово розширялася і вже до 1941 року тут виготовлялися різні меблі, а також не зупинялася робота по розпилюванні деревини.

Після закінчення Другої світової війни артіль «Прогрес» набрала статусу кооперативної артілі ім. 25 жовтня. Тут було відкрито кілька цехів з виробництва меблів для населення. Згодом артіль перетворилася на меблеву фабрику, потужність якої у 70- роках зросла у порівняні з 1945 роком у 13 разів.

Плаксивий Дмитро Іванович

Село пам'ятає післявоєнних директорів меблевої фабрики. Ними у свій час були: Бондар Я. Ф., Карпишин С. Ф., Гурмач М. В., Кельнер А. І., Варварчук П. З., Зільберт І. М., Фурса С. В. Кращі виробничники завжди висвітлювалися у місцевій пресі, їх фотографії висіли на

Дошці пошани. Серед таких були: рамники Лихолат Михайло Терентійович, Плаксивий Дмитро Іванович, натягувачі матерії Ревуцька Людмила Іванівна, Столяр Юлій Миколайович, коваль Марценюк Казимир Валентинович та інші.

Директором з 1958 року працював Романовський Ф.Р.

Потужність фабрики з року в рік росла. Так, за 1958 рік випущено валової продукції на суму 294 тис. крб.., а вже за 1968 рік – 750 тис. крб..

Кількість працюючих на фабриці сягала до 80 чоловік.

Рутковська Ганна Петрівна

На жаль, така потрібна для людей фабрика не знайшла собі застосування у наш час. Колишня меблева фабрика тепер носить назву ПОВ ВКФ «Квін». Тут у даний час займаються розпилюванням деревини. Очолюють колектив «лісопилки» Юрій Харитонов та Ігор Созанський.

Ярошинське лісництво

Пеньківка здавна оточена дрімучими лісами. В давнину ліси вирубувалися і спалювалися для виробництва поташу, смоли, пороху і ін. товарів. Відомо, що тільки при панові Собанському (1866-1917 р.р.) на вирубаних площах почали насаджувати окремі лісові дерева. Із архівних матеріалів стає відомо, що до 1917 року у володіннях пана Собанського було посаджено 19,6 гектарів лісу. Із них 2,2 га насаджено дуба, 3,6 га сосни і т.д.

За довоєнні роки радянської влади (1920–1940 р.р.) на площах Ярошинського лісництва було висаджено високопродуктивних порід дерев на площі 440 га.

У справжнього лісника завжди існує правило: «Зрубав одне дерево – посади десять». У Пеньківці до таких відносять колишнього лісника і садівника, місцевого уродженця села Вертепного Івана Івановича, який у 30-х – 40-х роках минулого століття очолював Ярошинське лісництво. Завдячуючи лісничому Вертепному І. І. й було висаджено 440 гектарів високопродуктивного лісу.

Як свідчили у свій час очевидці Другої світової війни Василь Палюга, Музика, Ганна Підопригора та ін., які перебували у роки окупації в селі, що німецька і румунська влада силою заставляли місцевих людей масово вирізати ліси, що прилягали до залізнодорожнього полотна дороги для безпеки руху поїздів, щоб партизани чи підпільники не змогли вчинити диверсій. Таким чином через це було знищено у нашій зоні лісництва 118 га лісів.

Краса Ярошинського лісу. Фото 1960 р.

Звичайно, у післявоєнні роки ці площі були оновлені і засаджені цінними дубовими, сосновими та іншими породами дерев на площі понад 1370 гектарів.

Завдяки старанній роботі лісників, ланкових, лісокультурників та всіх працюючих, а їх у 60-70-х роках налічувалося у лісництві понад 30 чоловік, ліс навколо Пеньківки росте на славу!

Старожили села і досі згадують добру роботу лісників Ковальчука В. А., Деманова М. М., ланкових Миро сліп М. М., Домбровському С. А.,

Сауляк Н. І., Гофман В. С., членів ланок Підопригору Ганну Трофимівну, Храпунову Мотрю Архипівну, Шемутову Г. І., Гончарук М. Ф. та інших.

За зразкову виробничу дисципліну і за перевиконання планів посадки та за догляд лісових насаджень, окремі з них щорічно заносилися на Дошку Пошани та в Книгу Пошани при Жмеринському державному лісовому господарстві (лісгосп).

Пеньківська молодь на відпочинку в Ліску. 1 травня 1960 р.

В даний час Ярошинське лісництво очолює лісничий Бабій В'ячеслав Іванович. Допомагають йому в роботі п'ять лісників, які справно керують своїми робітниками по посадці та догляду за молодим лісом.

Саме лісництво завжди має зразковий вигляд, окультурене, охайне. Побувавши тут, стає зрозумілим у чому краса Ярошинських лісів.

Добру справу започаткували колись і продовжують її учителі місцевої школи, організувавши шкільне лісництво. Тут учні за сприяння Ярошинського лісництва та при підтримці Жмеринського лісгоспу домагаються гарних показників у такій незвичайній шкільній програмі.

Шкільне лісництво постійно пропагує важливість озеленення довкілля і робить це не лише на словах. Вулиці, парк, ліси та зона відпочинку в селі і навколо нього радують жителів приємним зеленим кольором листви, насиченим корисним для здоров'я людей киснем.

З історії Пеньківського млина

Дещо про Пеньківський млин пори пана Собанського читач ознайомився по тексту книги раніше. Це підприємство засноване Собанським у далекому 1903 році й було його власністю.

Вальцьовий млин переробляв споживчу, а також товарну продукцію на борошно, крупи та ін. За рік тут переробляли до десяти тисяч тон зерна.

Після буремних подій 1917-го млин був націоналізований і належав до різних у свій час організацій та фізичних осіб. Так, у роки НЕПу (1924-1928) млином завідував тов. Гуртовий. Потім млин став належати місцевому радгоспу Подільського Садвинтресту і перебував у його віданні до 1937 року. У цьому році млин перейшов до місцевого колгоспу «Червоний орач» і перебував у його віданні до 1938 року.

Як радгосп, так і колгосп експлуатували млин не на всю його потужність, працювали тільки окремі цехи (розтрушувальний, де експлуатувалися великі жорна). Вальцьовий цех не використовувався.

У 1938 році млин перейшов у відання Вінницького облмлинтресту «Сільмука», а після його ліквідації – у відання Управління харчової промисловості при Вінницькому облвиконкомі й управляло справами млина керівництво Шаргородського харчокомбінату.

У роки війни 1941–1945 років млин працював з перебоями, але уцілів від руйнувань через бомбові розриви.

Млин був не тільки місцем, де мололи зерно. Тут селяни, як в суботу на ярмарку, зустрічалися погомоніти, почути новини, обмінятися думками, обговорити всякі події в селі, в країні. Млин на своєму віку бачив багато людей, пережив різні біди і нещастя. Бачив він своїх голодних клієнтів у 1933 році, коли жорна не крутилися через цілковиту відсутність зерна. Бачив і голодних клієнтів 1947 року. Бачив млин радість на очах людей,

коли вони привезли до нього золоте збіжжя і він по черзі пожирав його, віддаючи добірне борошно.

Під час довгострокових, багаторічних робіт деталі й запчастини млина зношувались, він потребував ремонту. А тому в 1955 році було проведено його реконструкцію, під час ремонту тут було встановлено автоматичні станки, паровий двигун, потужністю 75 к/с, його замінено більш потужним – 125 к/с. Цей двигун пропрацював десять років і у 1965 році його замінили на дизельний, а потім у млині в роки електрифікації села було встановлено електродвигуни. У результаті продуктивність млина зросла у кілька разів, а вартість робіт знизилася.

Крім основної роботи, млин ще мав своє підсобне господарство, при якому утримувалося до 150 голів свиней. І, як добрий приклад, було те, що тільки за 1966-й і 1967-й роки млин здав державі майже 15 тон свинини!

Пам'ятає млин й сумні події. Сюди заходили не тільки помольці з зерном, були й не добрі люди. Тут збиралися банди грабіжників. Членами однієї з таких банд були, на жаль, і окремі пеньківчани, а також подорожуючі та приїжджі громадяни з сумнівним характером, які зупинялися на станції.

Влада часто організовувала облави, засідки на них. Особливо такі облави проходили у голодний 1947-й рік. Відчайдушні «сміливці» нападали на склад млина і часто забирали його продукцію.

Село добре пам'ятає й донині, як у 1946 році банда заїжджих гастролерів-бандитів зупинилася на станції Ярошенка і попрямувала до різних об'єктів села. Тоді було пограбовано сільський магазин, склад млина та ін. Цього для бандитів було замало і вони вдерлися до клубу, де відпочивала молодь села. На сигнал тривоги до клубу прибув недавно обраний голова сільської ради Богачук Михайло Гордійович, 1909 р.н. Молодий демобілізований кадровий офіцер, з нагородами на грудях, тактовно зробив невідомим громадянам зауваження щодо їхньої поведінки у громадському приміщенні. Після таких перемовин невідомі, вилаявшись нецензурними словами, перестали приставати до місцевих юнаків та дівчат. Але коли добре стемніло, вони вистежили, де перебував сільський голова і напали на нього. Шестеро на одного… Побачивши ситуацію, Михайло Гордійович непомітно викинув наган, яким не встиг скористатися, щоб ним не скористалися бандити, і вступив у боротьбу. Бандити навалились на сміливця, повалили його на

землю і стали бити руками і ногами по всьому тілу. Перекидали тіло голови сільради по шосейній дорозі, зламавши при цьому ребра, щелепу та ін. Зламаним виявився і ніс потерпілого.

Майже рік виходжувала свого чоловіка Богачука Михайла Гордійовича його дружина Надія Миколаївна. Міцний, молодий організм подолав недуг. *(Із розповіді сина сім'ї Богачуків – Михайла Михайловича, жителя с.Насіківка, якому в свій час факт побиття його батька бандитами розповів Шевчук Олександр Данилович).*

Продукти і продуктові товари, що знаходились у пеньківському млині, часто ставали ласим товаром для злодіїв, шахраїв та бандитів, що періодично проявляли у Пеньківці свої дії. Так, наприклад, у 1966 році, коли у складах млина уже було достатньо м'яса, сала, крупів та муки, на млин напала зграя бандитів.

Млин охороняв місцевий житель села Стах Кульчевич. Він став на перешкоді бандитам. Вчинилася бійка зі сторожем. Звичайно, сили були не рівні, зграя бандитів повалила охоронника на землю і стала нещадно бити і вдаряти сторожа ножами. Коли тіло Кульчевича Стаха було вже без ознак життя, злодії викрали частину продуктів зі складу млина і зникли.

38 ножових поранень нарахували у загиблого Кульчевича працівники міліції, які прибули до місця події дуже і дуже не вчасно…

В загальному, Пеньківський вальцьовий млин користувався у нашій шаргородській місцевості великим попитом. Його продукцію вживала майже вся Вінницька область. Працівники млина часто одержували премії, нагороди та подяки від керівництва району.

Серед кращих працівників млина були:

– механік Лежух Василь Олексійович,

– дизеліст Штельмах Василь Онуфрійович,

– вальцівники Скорич Леонід Мартинович та Цимбал Петро Іванович,

– вибійник Франишен Петро Михайлович,

– заклепальник Кравченко Василь Фокович,

– прибиральниця Резнік Ксенія Іванівна та ін.

Бухгалтерські справи цієї організації вів Червінський Ф.С.

Завідувала млином Худа Л.Ф.

На жаль, таке потрібне для села і краю підприємство за роки незалежності перестало приносити користь людям. Будемо надіятись, що з часом воно знову запрацює, як і працювало майже сто років підряд та відродить свою добру славу.

Дочірнє підприємство «Векта-Він»

Будівництво Ярошенського елеватора було розпочато в листопаді 2005 року, а закінчено в липні 2006 року.

Елеваторний комплекс призначений для приймання, сушіння, зберігання та відвантаження зернових, бобових, кукурудзи, соняшника, ріпаку та сої. Приймання зерна здійснюється з автомобільного транспорту за допомогою гідравлічних перекидачів УРАГ-60.

В період заготівлі зерна підприємство працює цілодобово і здатне за добу прийняти 1500 тонн зерна із автотранспорту.

Для попереднього зберігання вологого зерна призначено бункер типу ACNT-24-945, ємкістю 300 тонн з конусним дном.

Сушіння здійснюється за допомогою гарячого повітря, яке утворюється у результаті спалювання природного газу у пальнику та прокачується під тиском через зернові колони за допомогою однієї або декількох вентиляторів-турбін у модульних зерносушарках CSI-2420S, яких на підприємстві є два комплекси.

До сушіння та після нього зерно чиститься за допомогою очисних машин RMA -5 К та VFK-5K. Для зберігання сухого зерна призначені два бункери типу FDCL 42-10 по 1567 м^3 або 1000 тонн кожен на два бункери FDCL60-10 по 3324 м^3 та 2000 тонн кожен, та склад напільного зберігання зерна об'ємом 1200 м^3 або 3200 тон. Загальна місткість комплексу становить 9200 тон.

Відвантаження зерна на автомобільний транспорт проводиться через бункер GNT-15-845, ємкістю 60 тон з конусним дном. Для відвантаження на залізничний транспорт використовуються два бункери GNT -15-64516, ємкістю 120 тонн (добова продуктивність 20 вагонів зерновозів).

Підприємство має власний транспорт – 14 автомобілів КАМАЗ із причепами та надає послуги по транспортуванню зерна на елеватор. На підприємстві працює 54 працівники. Директор підприємства – Льова М. В. Секретар – Ситник Л. М. Головний бухгалер – Кушнір А. А.

Пеньківське паливне підприємство

Підприємство належить ВАТ «Вінницяоблпаливо». Воно з'єднане залізничною колією із станцією Ярошенка. Крім вантажно-розвантажувальної території тут розміщене приміщення для обслуговуючого персоналу, вагове господарство та допоміжні господарські приміщення.

В технічному арсеналі підприємства є навантажувач та автомобіль для транспортування палива населенню. Чисельність працюючих на паливному складі складається з трьох чоловік. Очолює цей невеличкий колектив Попович Надія Йосипівна.

Склад забезпечує паливом населення сіл Шаргородського та Тиврівського районів.

Окрім своїх прямих обов'язків працівники паливного підприємства здійснюють реалізацію різних матеріалів. Реалізовує вугілля всіх марок, брикети, мінеральні добрива: селітри, нітроамофоску, карбамід та ін.. Сфера надання послуг постійно розширюється.

Із введенням в дію складу значно полегшились умови забезпечення паливом громадян. За це вони висловлюють слова вдячності керівництву району та ВАТ «Вінницяоблпаливо», які в цей складний час зуміли вирішити дану проблему і значно полегшити умови життя мешканців даного регіону.

Невеликий колектив підприємства постійно обслуговує населення не тільки Пеньківки, але й населення всієї округи. Тут знаходять відчутну допомогу з боку держави і учасники воєн, і інваліди війни, і сім'ї загиблих й померлих, і учасники бойових дій, учасники АТО та ін. Люди з легкою заздрістю задивляються на купи різних видів «чорного золота» і його блиск передається теплом та комфортом у домівки кожного жителя села.

Розділ VIII
Життя прекрасних людей села

Байтала Василь Дем'янович

Народився 5 квітня 1922 року в с. Пеньківка Ямпільського повіту Подільської губернії (нині Шаргородського району Вінницької області) у сім'ї селян.

Навчався у місцевій семирічній школі, а в 1936–1937 рр. – у 8-му класі Ново-Мурафської середньої школи. Десять класів закінчив 1939 року у Жмеринській школі №1 і вступив до Київського лісогосподарського інституту. Але з початком війни продовжував навчатися у Воронезькому лісогосподарському і в 1944 р. там же одержав диплом інженера лісового господарства з відзнакою.

Працював старшим лісничим у м. Старокостянтинів Камянець-Подільської області, де згодом став директором лісгоспу.

Після закінчення Вищих лісових курсів (1950–1951 рр.) В.Д. Байталу призначили директором Лубенського лісового технікуму. Тут велась активна дослідницька робота: було закладено лісорозсадник, на 32 гектарах посаджено .лісопарк. За шість років технікум підготував понад 1100 кваліфікованих техніків-лісівників, багато з яких згодом закінчили вищі навчальні заклади і були керівниками лісогосподарських та інших підприємств України.

У листопаді 1957 року В. Д. Байталу запросили до Києва, де він очолив управління лісових культур, лісорозведення і поновлення лісів Головлісгоспу Міністерства сільського господарства УРСР. З утворенням у 1967 році Міністерства лісового господарства він став першим заступником міністра, а з 1980 року – міністром лісового господарства УРСР.

Діяльність Василя Дем'яновича Байтали пов'язана із залісненням Нижньодніпровських рухомих пісків на площі понад 100 тис. га, а також піщаних арен р. Сіверського Дінця на Луганщині та в інших областях. Близько 190 тис. гектарів лісів було посаджено у басейні Дніпра та вздовж берегів малих річок. Створена вперше у колишньому СРСР Канівська гідролісомеліоративна станція дала змогу закріпити понад п'ять тисяч ярів і врятувати від загибелі 15 тис. га орної землі. На цьому досвіді в Україні відкрили ще 31 лісомеліоративну станцію для поверхневого водорегулювання на схилах сільськогосподарських угідь та захисту ґрунтів від руйнівної ерозії. Одна з таких станцій створена і в Ямпільському районі Вінницької області.

Родина В. Байтали (1956 р.): перший ряд зліва направо – дружина Надія, двоюрідна сестра Тамара, племінниця Ліда, мама Марія, сестра Євгенія, донька Тетяна, двоюрідний брат Валентин, другий ряд – В. Байтала, тітка Марія, син Олександр, дядько (друг юності) Григорій, тітка Фрасина, двоюрідний брат Анатолій, батько Дем'ян

А. В. Байтала

За досягнуті успіхи у розвитку лісового господарства України В.Д. Байтала удостоєний почесного звання «Заслужений лісовод України» (1972 р.). Він нагороджений орденами Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР та багатьма медалями. Обирався депутатом Верховної Ради УРСР десятого та одинадцятого скликань. Учасник ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС.

Родина Байталів. Зліва Байтала-Качуровська Надія Трохимівна, Байтала Віктор Трохимович із дружиною Раїсою Іванівною. Фото 2010 р.

Василь Тимофійович Байтала

З 1987 року Василь Дем'янович працював старшим науковим співробітником Інституту географії НАН України і був радником президії НАН з питань лісу. Його дружина – Людмила Максимівна – також лісівник. Дочка Тетяна – фінансист, син Олександр – головний лісничий Дарницького лісопаркового господарства м. Києва.

Помер Василь Дем'янович Байтала 15 грудня 2006 року. В селі відкрито меморіальну дошку пам'яті Байтали В.Д., а на території школи закладено алею його імені та пам'яті.

Вертепний Іван Іванович

Іван Іванович Вертепний народився у 1887 році у с. Пеньківка в сім'ї бідняка. Хлопчина ріс кмітливим і здібним. Місцевий поміщик Собанський помітив його здібності і відношення до роботи й запросив до себе на роботу в сад. Паркове господарство пана Собанського вів запрошений з Чехії садівник Штефан Урбан. Парк і панські сади потребували уваги і постійного догляду, а тому садівник Урбан попросив у пана для себе помічника. Пан Собанський, розуміючи які прибутки дають його сади, розпорядився щоб малий Іванко Вертепний перейшов у розпорядження чеха-садівника і став його помічником.

Справи у садах пана Собанського йшли напрочуд добре. Поміщик відвантажував вагонами до Польщі неперевершені за смаковими якостями подільські фрукти та продукти переробки їх на власній гуральні. Самовдоволений, із відчутним матеріальним ужитком, поміщик не врахував, що в це надбання чималу частку вносять найняті фахівці, в тому числі й Іван Вертепний.

Про подальшу долю молодого пеньківчанина Івана Вертепного розповів у своїй добірці «Лісівничі перехрестя» учень Івана Івановича Вертепного, міністр лісового господарства України з Пеньківки Василь Дем'янович Байтала.

«До поміщика звернувся садівник Ш. Урбан, аби йому підвищили платню за виконувану роботу, що так збагатила господаря. Після деяких роздумів поміщик категорично відмовив садівникові в його проханні. З тим і повернувся невтомний фахівець у Чехію. Але глибокі роздуми Ш. Урбана про нелогічну поведінку поміщика призвели його до переконання, що пан добре знав про неабиякі здібності сільського хлопця Іванка Вертепного, який був підручним садівника і вже сам здатний виконувати складні садівничі роботи. Не довго думаючи, Ш. Урбан повернувся у Пеньківку і забрав І. Вертепного на свій кошт до Праги. Це був 1907 рік. Тут його належним чином підготували й забезпечили навчання на біологічному факультеті Празького університету. По закінченні

навчання, за протекцією відомих фахівців, І. Вертепний з'явився на Королівських теренах Парижа.

І треба ж такому статися! Напередодні Першої світової війни російський Імператор Микола ІІ, на запрошення Президента Франції, відвідав Париж. Оглядаючи старовинні архітектурні ансамблі Лувра, Єлисейського парку, Версальського передмістя та інше, Імператор виявив велике захоплення щонайвищою майстерністю ботаніків-садівників зі створення вражаючих живих композицій рослинного походження, переважно із деревних порід. Хто ці умільці, – запитував Імператор. На великий подив монарха він почув ім'я Івана Вертепного – підданого Російської імперії. Після люб'язних розмов між Президентом Франції Раймоном Пуанкаре і Імператором Росії Миколою ІІ Івана Вертепного повернули до Санкт-Петербурга. Але через світову війну, революцію (1917 р.), громадянську війну, йому не судилося тут виявити себе.

Отже, на початку 30-х років він повернувся у Пеньківку й очолив Ярошинське лісництво.

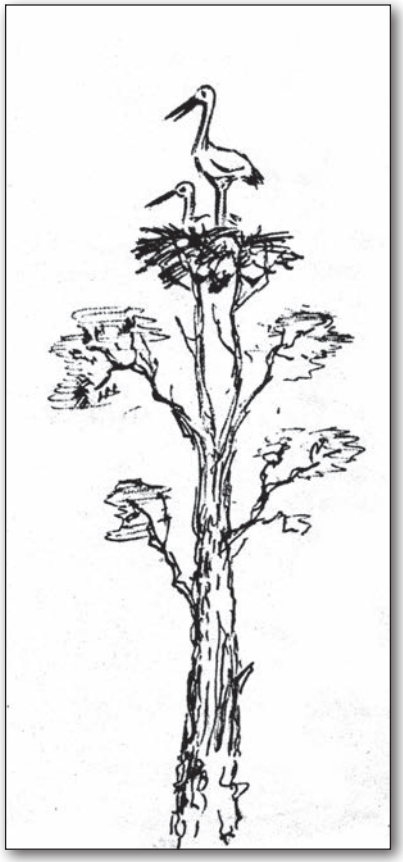

Далі в біографії Вертепного І.І. були нелегкі роки. З 1932 року по 1936-й він очолював Ярошинське лісництво. У цьому році (1936) за зразкову роботу і за підсумками роботи у лісовому господарстві в межах всієї України Івана Івановича запросили на роботу до ботанічного саду Київського лісогосподарського інституту. Тут він зразу ж очолив колектив ботанічного саду і пропрацював на посаді директора аж до початку 2-й світової війни.

Восени 1939 року Вертепний І.І. знову повернувся до своєї рідної Пеньківки і зразу ж очолив знайоме йому Ярошинське лісництво. Знайомі люди, знайомі лісові площі зразу ж надихнули на нього справжнім ентузіазмом до роботи. Насаджували нові площі високосортних лісових дерев, проводився догляд за ними.

Окупація нашого краю у 1941 році зупинила проведення робіт у лісах.

За віком Іван Іванович Вертепний не підлягав мобілізації. Залишився на окупованій території й далі очолював Ярошинське лісництво.

З жалем і болем дивився лісничий Вертепний, як окупанти вщент вирубували лісові насадження поблизу залізничної колії. А це ж десятки і сотні гектарів лісу! Фашисти, побоюючись народних месників, які діяли поблизу Пеньківки, віддаляли лісові масиви від залізниці подалі, знищуючи ліси.

Після звільнення нашого краю від окупантів І. І. Вертепний певний час ще очолював Ярошинське лісництво аж до виходу на пенсію.

Помер Іван Іванович Вертепний у 1956 році.

Зоренко Юрій Володимирович

Зоренко Юрій Володимирович народився 30 червня 1958 року в с. Пеньківка Шаргородського району Вінницької області. Дитячі та юнацькі роки проходили в Пеньківці, проживав у своєї бабусі Пономар Ганни Єфремівни, 1903 року народження. Тут Юрій навчався у місцевій школі, але по причині переїзду батьків середню школу закінчив у 1975 році в місті Тиврів.

Після успішного закінчення середньої школи Зоренко Юрій поступив на навчання до Львівського державного університету імені Івана Франка, на фізико-математичний факультет, який успішно закінчив з відзнакою у 1982-му році. Працював у Львівському науково-виробничому об'єднанні «Карат» на посаді наукового співробітника. Перебуваючи на роботі, активно займався науковою діяльністю. Його дослідження стосуються у військовій справі, а також в апаратурі ультразвукових досліджень і т.п.

Згодом Зоренко Ю.В. стає керівником наукової лабораторії при Львівському університеті, де раніше він навчався. Його наукові праці часто публікувалися у наукових журналах країни та за кордоном.

Працюючи головним науковим співробітником на факультеті електроніки та комп'ютерних технологій при кафедрі сенсорної та напівпровідникової електроніки, Юрій Володимирович Зоренко являвся частим учасником наукових конференцій у Ризі, Талліні, Москві, Архангельську, Харкові, Києві, а згодом його запрошували у Польщу, Німеччину, Данію, Францію. Він стає провідним вченим світу у цій галузі.

У 1985 році Зоренко Ю.В. здобув вчену ступінь кандидата фізико-математичних наук. У 2008 році здобув вчену ступінь доктора фізико-математичних наук, професора. Після роботи у Львівському університеті Зоренко Юрія запросили на роботу в університет м. Дитгольц (Польща), де успішно працював до 2016 року. В даний час професор Зоренко Ю.В. запрошений до Франції, де працює на викладацькій та науково-дослідницькій роботі в м. Парижі.

Одружений, має чотирьох дітей: донька – Зоряна, працює менеджером у м.Львів, Марина – проживає у м. Лондон (Великобританія), син – Віталій, проживає у м.Пекін (Китай), наймолодший син Назар проживає з батьками в Парижі, займається спортом.

З Пеньківкою Юрій Зоренко підтримує зв'язок через брата Олега Зоренка, 1972 року народження, який проживає у м. Тиврів і навідує своїх родичів у Пеньківці.

Кірілов Юрій Парфентійович

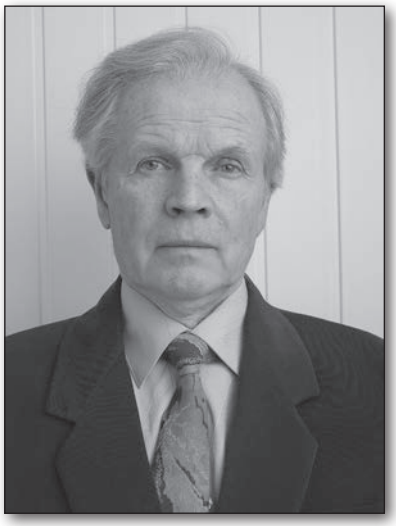

Людина ця ввібрала в себе стільки гарних людських якостей, що стало б на кількох. Журналіст, фотограф, художник і поет. Він і електрик, і зв'язковий. При цьому його ніхто не звільняв від обов'язків чоловіка, батька, дідуся і доброго господарника. Умів чоловік і столярувати, і шоферувати, і дати лад на своїй земельній ділянці, адже мав спеціальність агронома.

Народився Юрій Парфентійович Кірілов 10 січня 1939 року в невеликому селі Бабина Долина, що біля села Пеньківки і входить до цієї ж сільської ради.

Рано залишившись без батька, який не повернувся із фронту, Юрій зазнав усього в свої дитячі та юнацькі роки. Закінчивши у 1952 році сім класів Пеньківської середньої школи, він був вимушений піти працювати робітником на місцеву меблеву фабрику.

Згодом Юрій Кірілов влаштувався на роботу в селі електромонтером. Запримітивши у хлопчині ділові якості, його запрошують на роботу в Шаргородський вузол зв'язку монтером-кабельником. Саме тут, в Шаргороді, у Кірілова пробудилося натхнення до поезії, до журналістики. Його перші оповідання та вірші сподобалися читачам Шаргородської районної газети «Комунар» (таку назву носила наша районна газета у 1965–1991 рр.).

Згодом Юрій Кірілов став працювати штатним кореспондентом нашої районної газети, де пропрацював аж до виходу на пенсію. Його знали і бачили у кожному селі нашого району. Йому давали інтерв'ю і ланкові, і шофери, і доярки, і механізатори, і голови колгоспів, і учителі… Його репортажі завжди були цікаві, тому, що в них люди читали про простих трудівників полів і ферм, працівників соціальної сфери та ін.

Але не тільки словом вмів зачаровувати Юрій Кірілов. Його фотографії нікого не залишали байдужими. А його живописні роботи – картини були і є в постійній експозиції Шаргородського музею образотворчого мистецтва.

Всебічно обдарований, він умів побачити, тонко відчути верховенство краси в буденному і передати це в своїх полотнах, в художній фотографії, в поезії. Але найцікавішим було те, що Юрій Кірілов обирав теми для своїх творів не десь в містах чи мальовничих Карпатах, а тут – на Шаргородщині, на знайомих йому полях, лугах, лісах.

У 2008 році вийшла перша збірка поезій Юрія Кірілова під романтичною назвою «Я твій лелека».

За свою працю Юрій Парфентійович неодноразово нагороджувався Почесними грамотами районних та обласних організацій, а також Грамотою Верховної ради України.

Не стало Кірілова Юрія Парфентійовича 8 січня 2013 року. Похований у м. Шаргород. Але твори його живуть серед нас.

Я твій лелека

Я твій лелека, Бабина Долино.
Але гніздо звив в іншій стороні.
Щодня думками я до тебе лину,
А щоб поїхать – не везе мені.

Що день, то знайдеться якась робота.
Хоча до неї вогник вже пригас.
А вляжусь на ніч, ну не йде дрімота.
Пливу у свій давно минулий час.

...Йдемо із мамою до тьоті Каті.
Моя рука у маминій руці.
Бо тьотя Катя, що у крайній хаті,
Мені сорочку шиє і штанці.

Село й довкілля – то мої причали.
Із них я пив моральну чистоту.
Мене дорослі всім селом повчали.
І вдячний був я за науку ту.

– Ти слухай старших, удовиний сину,
Казав дідусь, що в праці був мастак.
Ти вже не так розчистив деревину,
Тримати пилку ти звикай ось так.

Корову пас. Щодня вставав зарання.
І тільки вийшов з хати на поріг,
А дід Никифір тут як тут з питанням
– Штахет прибити рівно ти не міг?

Життя для всіх було добряча ноша,
На прикрощі й на труднощі рясне.
Щоб не зайти в тупик – сусід Альоша
Навчав і свого сина, і мене.

Так і зростав в сільських пожитках кволих.
Плекав садок, що батько посадив.
Ровесники мої ходили ще до школи,
А я – у робітничий колектив.

...Село моє, до тебе серцем лину.
Всі земляки, мов родичі мені.
Я твій лелека, Бабина Долино.
Хоча гніздо звив в іншій стороні.

Нема у батька нагород

Мій батько з війни не приніс нагород.
Мій батько зовсім не вернувсь додому.
Чому йшли з боями народ на народ –
Мені невтямки тоді було, малому.

В наш дім принесла похоронку війна,
А наше дитинство взамін відібрала.
І мама, вдовою лишившись, одна
На ниві колгоспній за двох працювала.

В напружених буднях спливали роки,
І я, їхній син, вже звання маю діда.
В турботах щоденних, а часто в гірких,
Бабусями стали давно Юля й Ліда.

Зістарівся батьком посаджений сад.
В нім гамірні правнуки яблука трусять.
Життя колісницю не вернеш назад.
Не вернеш... Пішла вже до батька матуся.

Зелені обеліски

В окопах старих навесні
Садив я дубки й осокори.
І сльози котились рясні,
Хоч сонце сміялось надворі.

В обстріляній десь чужині
В котрусь нещасливу годину
Мій батько поліг, а мені
Відомо лиш те, що загинув,

Що тіло застигло як віск.
А мати чекає щоднини.
І я посадив обеліск –
Зелену струнку тополину.

В колючий густий сніговій,
У день дощовий чи погожий
Ідеш біля неї – постій,
Хвилинку постій, перехожий.

Працьовиті пеньківчани

Мої односельчани всі працюють.
В них на руках постійні мозолі.
Зійдуться на весіллі - всі танцюють.
А спів їх чути в іншому селі.

Із року в рік цвіте кохання юних,
Де з поля пахнуть стиглі пшениці.
У їх серцях любов, неначе струни,
Тому й в життя ідуть рука в руці.

В селі, піснями й працею сповитім,
Садами й хлібом щедриться земля.
Дай, Боже, щастя людям працьовитим.
Нехай вони справляють весілля.

Дорога до друзів

У Росію, до друзів я їду,
Дочекався щасливого дня.
Бо нема в нас неприязні й сліду.
Вірні друзі – вони ж як рідня.

Мне так нравятся сосны, березы
(Так хочу их погладить рукой),
Ветер северный, летние грозы
Над широкой сибирской рекой.

Вже проїхав я Брянськ і Калугу,
І курантів минув передзвін.
Ангарі від Південного Бугу
З України привіз я уклін.

Постучался в ночное окошко.
Нет на свете приветливей лиц.
И вовсю заиграла гармошка –
Ведь гармошка не знает границ.

А коли у моїй Україні
Зацвітуть білопінні сади,
Щоб послухать пісні солов'їні,
Своїх друзів запрошу сюди.

Между вишен столы я накрою
Вкусным салом и сладким вином.
Наши песни вечерней порою
Поплывут над цветущим селом.

Про тополю й калину, як личить,
Заспіваєм пісень океан…
То чому ж нас політики кличуть
На великий народний таран?!

Золота осінь

Пожовтіла бродить осінь
Над Пеньківкою, а в сни
Мені спогади приносить
Із далекої весни.

Там, де юність пролетіла,
Де гуляли ми одні,
Бродить осінь пожовтіла
І велична у ці дні.

Кличе в лісі поблукати,
Де одну тебе любив,
І те щастя пошукати,
Що між листям розгубив.

Та слова кохання щирі
І солодкий в серці щем
Вже не знайду... Бо у вирій
Полетіло все з дощем.

У відпустці

Стою на отчому порозі,
А над селом кружляє сніг.
Колись прожиті дні в тривозі
Тут хвацько кинув я до ніг.

Тут і зима зігріє душу,
Якщо з доріг важких прийду.
Он огляда синиця грушу
В зарослім маминім саду.

Десь на Будецькім полустанку
До міста поїзд пошумів.
У цім дворі сьогодні зранку
Своє дитинство я зустрів.

Не здійснилось щастя

Замітає зимова пороша
Ту дорогу в сусіднє село,
Де пройшла моя юність хороша,
В ній великих турбот не було.

Часто біг через поле щодуху
(Вдома ж вигляду я не подав).
З Возновець, з тополиного пуху
Свою першу любов виглядав.

Та чомусь розминулися долі.
Мабуть, вітер розлуки дмухнув.
Не змогли гостроверхі тополі
Дві стежини з'єднати в одну.

Замітає зимова пороша
Ту дорогу в сусіднє село,
Де пройшла моя юність хороша.
Ніби щастя того й не було.

Усі вірші, написані Юрієм Кіріловим, читач знайде у його поетичній збірці «Я твій лелека».

Картини художника Кірілова

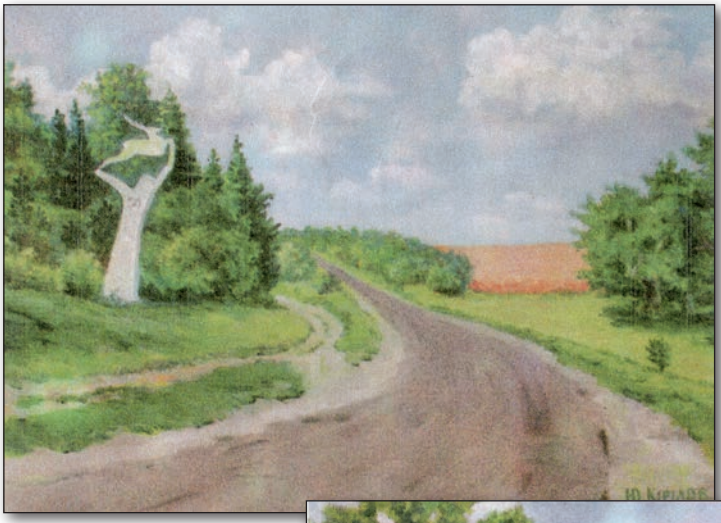

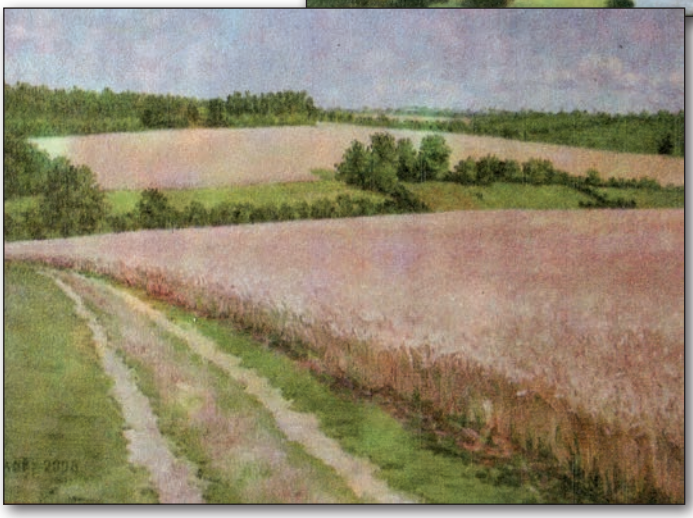

Ю.КІРІЛОВ 2000

Родоводи садівничих

Родина Хмельовських

Його кредо було і є, і починається воно із трьох літер «П»:
ПОРЯДНІСТЬ,
ПАТРІОТИЗМ,
ПРОФЕСІОНАЛІЗМ.

Так у трьох словах можна охарактеризувати сьогоднішнього власника Публічного Акціонерного Товариства (ПАТ) «Сад Поділля» **Віталія Андрійовича Хмельовського**.

Народився Віталій Андрійович 12 березня 1955 року в с. Довжок Шаргородського району. Батьки Зоя Назарівна та Андрій Станіславович народили і виростили трьох синів: старший брат Степан Андрійович тривалий час головував у Сапіжанському колгоспі, молодший – учитель. У Пеньківку Віталій Андрійович прибув у 1984 році, працював головним бухгалтером у радгоспі, а з 1999 року очолив господарство. То були роки так званої земельної реформи. На долю нового керівника радгоспу випав надважкий етап реформи – приватизація земель та розпаювання майна.

Із розпадом Радянського Союзу колишні республіки пішли на самостійний шлях розвитку. Розпочалось роздержавлення державного майна України, частка якого на кожного громадянина країни в 1996 році становила 1 млн. 50 тисяч купонів. На дану суму в 1996 році розпочали видавати знамениті «ваучери», які люди почали вкладати в різні трасти, заводи і фабрики. Продавали дехто на базарі і не пошкодували. Адже майже 90% вкладених ваучерів до сьогоднішнього дня не одержують обіцяних «ділками» дивідендів. Деякі «ділки», скупивши ваучері, нажили собі чималенький капітал. Люди залишились обдуреними.

Із початком 1990-х років і колективні, і приватні господарства українців накрила потужна хвиля економічної кризи перехідного періоду. Переорієнтація народного господарства молодої незалежної

Української держави з планової на ринкову економіку, недолугі та непрофесійні реформи в сільському господарстві боляче вдарили по економічному розвитку колективного радянського господарства, по настроях та матеріальному становищу населення Пеньківки. Спочатку всіх накрила хвиля відсутності найнеобхідніших товарів широкого вжитку, введення талонів та купонів, кілька грошових реформ, внаслідок яких багато селян втратили значні суми своїх заощаджень, які вони збирали десятиліттями. Далі розпочалися енергетичні кризи, коли по кілька годин на добу село тонуло в повній темряві; загострилася потужна бензинова криза, балон газу коштував чи не більш, як півмісячна зарплата. Найтривалішою була криза неплатежів, коли по кілька місяців члени радгоспу, працівники соціальної сфери села та інших працюючих установ, що діяли на той час у Пеньківці, не отримували заробітної плати, яку за цей час ще й «з'їдала» потужна інфляція.

Плодовий сад

Значного скорочення фінансування зазнала соціальна сфера села. Припинив свою роботу дитячий садочок, який діяв на території села, перестали фінансуватися і зазнали скорочення інші установи села. Кардинальних змін зазнало і радянське господарство (радгосп). Його неодноразово перейменовано у різні найменування, але від зміни назви господарства становище на краще не настало. Відбувається розпаювання земель, внаслідок чого значна частина угідь виводиться із сівозміни та передається у власність під городи, а частина розпайовується між членами спілки та пенсіонерами. У середньому в Пеньківці на кожного спілчанина припало по 2 га землі та 0,72 га землі під садами.

Керівник садової бригади А. М. Воронецький оглядає сад

І вабить зір ця гарна панорама

В. А. Хмельовський і зав. фруктосховищем М. Л. Кульчевич щойно прийняли чергову партію яблук з Луки Мелешківської

За мить яблука тимчасово «оселяться» у фруктосховищі

Сливи в Пеньківці родять на славу. Фото 2015 р.

Садівнича ланка. Ланкова Дудник Наталя Павлівна. Фото 2015 р.

І якщо на перших порах земельна реформа пробудила одвічний селянський інстинкт мати землю в приватній власності, то подальша невідповідність у ціноутворенні на паливно-мастильні матеріали, сільськогосподарську техніку та закупівельні ціни на аграрну продукцію поглибили кризу. В Пеньківці появилися орендатори: і свої, і заїжджі. Утворилося кілька господарств. Основна маса пеньківського населення по-справжньому захвилювалася.

Добре усвідомивши за добу незалежності те, що зміна політичної влади нічого доброго не приносить в їхнє життя, перебуваючи в стані постійного зниження життєвого рівня, гіперінфляції, нестабільності у суспільстві при фактичній відсутності збалансованої, продуманої економічної політики, нарощення напруженості, пов'язаної з періодом нагромадження первісного капіталу, з розгулом «дикого капіталізму», селяни досить швидко зорієнтувалися і почали виживати, розраховуючи лише на свої сили. Одні змушені значно збільшити розмір домашнього господарства на продаж, інші – розвитком торгівлі, якась частина – пошуком заробітків у ближньому чи й дальньому зарубіжжі. Працюючи із постійним напруженням фізичних сил, сільські родини домагаються зросту свого матеріального добробуту, із віковічною селянською мудрістю та терпеливістю переборюють усі труднощі.

На фоні численних, переважно негативних змін доби незалежності, селяни усвідомили, що саме від міцності місцевого агропідприємства, орієнтованого як на розвиток власної потужності й економічної міцності, так і на добробут кожного члена колективу та села в цілому, за великим рахунком, і залежить майбутнє свого села. Віра ця ще більше посилювалася спостереженням за тими втратами, що їх понесли сусідні, колись також міцні господарства району. Серед таких опинилися колись могутні Сапіжанський, Мурафський, Плебанівський та інші колгоспи.

Очоливши у 1999 році радгосп, який уже носив назву СВАТ «Сад Поділля», Хмельовський робив усе, щоб селяни Пеньківки і Бабиної Долини були спокійними за свою долю, за своїх дітей та внуків, а разом з тим і за долю господарства. Адже потужне господарство «Сад Поділля» було колись, є і буде в майбутньому основним фінансовим утримувачем усієї інфраструктури села, починаючи від сільської ради і закінчуючи церквою.

Можна багато говорити про те, що керівник Хмельовський В.А. зробив у ті нелегкі реформаторські роки. Але головне, що він

зробив це те, що у такій ситуації, коли в село раз за разом навідувалися ділки із Донецька, Києва чи Вінниці, щоб заволодіти усім готовим, зумів утримати колектив радгоспу від поспішних, необдуманих рішень і зберегти господарство! На запитання автора: «*Як це Вам вдалося зробити? Адже у сусідніх селах усе розвалилося?..*» Віталій Андрійович відповів: *«Це зробили усі ми разом, об'єднавшись в єдиний колектив, пайовики й зберегли господарство. Тільки згуртувавшись навколо спільної праці, об'єднавши наші зусилля і розум для добрих справ, ми зможемо досягти успіху».*

Нині «Сад Поділля» впевнено розвивається і за всіма показниками являється кращим господарством у корпорації «Вінницясадвинпром».

Життя заставляло робити великі зміни у господарстві. Насамперед потребувало проведення масової садозаміни, яку за один рік не зробиш. На це пішли роки. Деяким кварталам садів було понад пів століття, а то і більше. Старі сорти яблунь, такі як Кальвіль сніговий, Ландсберг, Джонатан, Бойкен відійшли в минуле. Хмельовський розумів це і робив усе, щоб сади Пеньківки молоділи і цвіли. Віктор Андрійович постійно люб'язно називає своїх улюбленців «садочками», «яблуньками». Він любить сад, він докладає усіх зусиль, щоб вигідна садова галузь приносила господарству і людям, які там працюють, тільки достаток і задоволення від роботи. Своїх принципів – Порядність, Патріотизм, Професіоналізм керівник завжди дотримується. Всі понад сто пайовиків, які входять до ПАТ «Сад Поділля» ці принципи постійно відчувають на собі.

Зоя Станіславівна і Віталій Андрійович серед ріпакового цвіту

Дехто в районному центрі дивується, як у Пеньківці, крім рільництва і садівництва, збереглася й тваринницька галузь. У господарстві утримують корів, свиней, овець. Є навіть кілька десятків бджолосімей. Ця галузь хоч не завжди рентабельна, але, як вважає Хмельовський, потрібна для господарства. Тут завжди є в наявності перегній для підживлення молодих саджанців, навіть бджоли і ті приносять користь спочатку яблуневим садочкам, а потім дають лікувальні продукти для працівників господарства.

І все у Хмельовського під контролем. Адже крім керівної роботи у господарстві, він добрий і доглядливий сім'янин. Пустив тут, у Пеньківці, глибоке коріння, тут виросли діти, появилися родичі. Дружина Зоя Станіславівна допомагає завжди заклопотаному чоловікові і у роботі, і у домашньому господарстві. Виховали дві доньки. Старша Олена працює головним бухгалтером у господарстві, молодша Наташа після закінчення Одеської юридичної академії працює у столиці в міністерстві інфраструктури. Великі надії для Віталія Андрійовича подає його зять Дмитро Литвиненко. Йому і довірив власник «Сад Поділля» директорство над господарством.

Допоки батько й мати є на світі,
ми можем почуватися дітьми.
Сім'я Хмельовських

Весела, радісна, порядна родина Хмельовських на різні свята зустрічається разом. Їх радість доповнює говір юних внучат Алінки і Лізоньки.

Наш земляк поет Микола Луків писав: «Не вірте, що Ви людина звичайна…» Це про таких людей, як Віталій Андрійович Хмельовський. Звичайний незвичайний чоловік, батько, дідусь, трудівник, керівник, порядник і добрий господар. Пеньківські сади цьому свідчення.

* * *

Родина Литвиненків

До нелегкого радгоспного садівничого життя належить і родина Литвиненків. Микола Володимирович Литвиненко народився 1 листопада 1944 року в селі Пеньківка. Дитячі роки пройшли у цьому селі. Тут він поступив до 1-го класу місцевої школи, але після 5-го класу, у зв'язку із переїздом батьків, навчався і закінчив середню школу у с. Рахни-Лісові. У цій школі Микола Литвиненко, крім навчання, постійно займався фізкультурою і спортом. За досягнення у спорті одержував ряд нагород від дирекції школи.

4-річний Коля Литвиненко (справа). Фото 1948 р.

Микола Литвиненко у 1958 р.

Після одержання атестату зрілості Микола Литвиненко поступив на навчання до Чернятинського сільськогосподарського технікуму і по закінченні у 1964 році навчання одержав диплом агронома-плодоовочевода.

У 1964-1967 роках Литвиненко М. В. служив у Збройних Силах СРСР. Службу проходив в одному із ракетних дивізіонів у м. Постави (Білорусія).

Сортування картоплі у полі. Другий справа Литвиненко М. В. Фото 1963 р.

Родина Мельника Олександра Юхимовича. Маленька Наташа (Литвиненко) на руках у матері Зінаїди Омельянівни. Фото 1956 р.

Литвиненко М. В. і Нагребецький А. Н. під час служби у Збройних силах СРСР. Фото 1967 р.

Демобілізувавшись, старшина Литвиненко М.В. повернувся до рідної Пеньківки. Хлопець розумів: щоб бути справжнім садоводом, треба вчитися далі. А тому в 1969 році поступив на навчання до Одеського сільськогосподарського інституту.

Молодого агронома-садовода Литвиненка М. В. направляють на роботу в сусідні Строїнці, де працював спочатку бригадиром садової бригади, потім завідуючим перевалки, агрономом-садоводом у місцевому радгоспі «Шлях комунізму». Тоді ж пов'язав своє сімейне життя із Наталею Олександрівною Мельник. Подружилися молодята 14 жовтня 1972 року.

Зарекомендувавши себе умілим організатором і керівником, після одержання інститутського диплому за фахом «Вчений агроном», за розпорядженням обласного керівництва «Садвинтресту» Литвиненко Микола Володимирович направляється на керівну роботу головним агрономом у передовий радгосп області ім. 50-річчя Великого Жовтня, у село Олександрівка Жмеринського району. Очолював радгосп кавалер ордена Леніна Дем'ян Федорович Касм'янчук.

Потрапивши в добрі й умілі руки Демяна, Микола Литвиненко за три роки перебування на посаді головного агронома радгоспу ще більше набрався досвіду в агрономічній справі садівництва. У 1976 році йому довірено керувати окремим радгоспом «Мічурінець», що у с. Попівці Барського району. На жаль, це був радгосп не просто відсталий, а дуже відсталий… у порівнянні з іншими радгоспами.

Вмілий організатор, набравшись досвіду у попередніх своїх керівників, Литвиненко М. В. організував у Попівцях роботу так, що за три роки господарство вийшло переможцем у соціалістичному змаганні серед радгоспів «Садвинтресту» і зайняло 2-ге місце.

Показники урожайності фруктів, а також зернових культур виросли у кілька разів! Директор радгоспу Литвиненко М.В. особливу увагу приділив тваринництву, яке так було занедбане у Попівцях. На фермах радгоспу вирощувалось понад 2000 шт. голів ВРХ, діяв великий свинокомплекс.

«Для Поповець це були «золоті» роки – згадують і тепер жителі цього села. – *Щирість, відвертість, діловитість, прагнення директора допомогти ближньому, зробити комусь приємне. Завжди розсудливий і вдумливий, розуміє сьогоднішню ситуацію. Видно, що це людина з великим досвідом роботи, яка знає, що треба дати землі і що з неї взяти».*

Звіт керівника Литвиненка М. В. перед робітниками радгоспу

Пропрацювавши у Попівцях понад шість років, піднявши відстале господарство до рівня передових по Вінницькому «Садвинтресту», М. В. Литвиненко із-за родинних обставин (після смерті батька залишилася самотньою хвора мати) переходить працювати на роботу у своє рідне село Пеньківку. Це був 1982 рік. Місцевим радгоспом «Сад Поділля» керував досвідчений садовод Гавря О. І. Він доручив Литвиненку М. В. очолити агрономічну службу радгоспу.

Головний агроном Литвиненко Микола Володимирович зразу ж підключився до виконання своїх обов'язків, не забуваючи обов'язків сина овдовілої матері, чоловіка, батька двох синів – Олега і Дмитра.

Синам батько Микола сприяв в одержанні вищої освіти.

Старший син Олег, 1973 року народження, після успішного закінчення у 1990 році місцевої середньої школи, поступив на навчання до Київського національного аграрного університету, який закінчив у 1996 році й одержав диплом бухгалтера-економіста.

Потім була робота у радгоспі с. Сніжне Погребищенського району, потім робота головним бухгалтером у Козлівському колгоспі. Згодом Олег Миколайович працював у Шаргородській податкові міліції аж до переходу до Вінницької обласної податкової поліції, де успішно працює й досі.

Разом із дружиною Ольгою виростили і виховали доньку Настеньку, яка в даний час навчається, як і колись батько, у аграрній академії, продовжуючи родинну династію аграріїв.

Молодший син Литвиненків – Дмитро народився 12 січня 1978 року, теж після закінчення Пеньківської середньої школи продовжив навчання, як і старший брат, у Київському національному аграрному університеті на відділенні «Механізація сільського господарства». Одержавши у 2000 році диплом інженера-механіка, Дмитро Миколайович Литвиненко очолив інженерну службу при місцевому радгоспі «Сад Поділля». Молодий і завзятий головний інженер одразу ж повністю віддався роботі.

Село – це дуже консервативний осередок суспільства. І якщо у місті нові віяння та люди, технічний та науковий прогрес швидко змінюють життя, то в селі будь-які радикальні зміни приводять тільки до занепаду… В такій ситуації опинився й інженер Дмитро Литвиненко, коли в країні розпочалася так звана «земельна реформа», яка своїми недолугими методами так вдарила по селу…

Головна увага у керівника Литвиненка М. В. – ветерани війни. Фото 1978 р.

В Пеньківці свято. На передньому плані колону демонстрантів очолюють (справа наліво): Литвиненко М. В., Гавря О. І., Заволович П. К., Добровольський Л. Ф., Мельник М. Ф. Фото 1985 р.

Друзі завжди залишаються друзями. Зліва направо: Наталя Литвиненко, Світлана Нагребецька, Микола Литвиненко і Анатолій Семенюк. Фото 9 травня 1995 р.

Але керівництво господарства не помилилося, довіривши йому всю інженерну службу радгоспу. Колективи механізаторів з кожним роком міцнішали, ставали на ноги. Оновлювалася техніка, знаряддя, ставали вольовими і витривалими механізатори, шофери, у яких, та що гріха таїти, були думки всілякі у ті важкі для країни роки. Але робота у садах та на полях не припинялася. І в цьому була заслуга головного інженера Дмитра Литвиненка, який ніколи не керував людьми із кабінету, а тільки на робочих об'єктах.

Пройшли роки. Дмитро Миколайович очолив господарство, в якому уже пропрацював півтора десятка років. Молодий директор добре розумів, яка відповідальність лягає на його плечі. Життя заставляє не тільки утримувати «Сад Поділля» таким, яким воно було, а й підвищувати результати праці, продовжувати оновлювати квартали яблуневих, грушевих, сливових садів господарства. Велику допомогу і підтримку надавав уже колишній директор господарства Хмельовський В. А.. Перебуваючи у родинних зв'язках, Віталій Андрійович ніяких поблажок не робив молодому директору. І такі ділові відносини давали результати. ПАТ «Сад Поділля» за останні роки в порівнянні з іншими господарствами, має гарні показники. Щорічний урожай яблук сягає 250-300 ц з гектара саду, пшениця видає по 50-60 ц з гектара, ячмінь – 40-50 ц, соя – 30 ц, а така низьковрожайна за радянських часів культура,

як соняшник видає на тих самих пеньківських землях по 30 і більше центнерів на кожному гектарі. Але виростити високий урожай – це половина справи. Реалізувати продукцію – ось де сьогоднішня проблема! І Дмитро Миколайович постійно вирішує її.

Не відкидає він проблеми, зв'язаної з турботою про людей, насамперед про своїх пайовиків. Люди щорічно одержують належну їм плату за орендовану землю та орендований сад в грошовій оцінці, яка становить тепер 5000 гривень та 3000 гривень. Пайовики отримують від господарства різні послуги технікою, матеріалами, а також продукти харчування як, наприклад, олій, мед та інше.

Керівник ПАТ «Сад Поділля» Дмитро Миколайович Литвиненко. Фото 2017 р.

Сім'я Дмитра Литвиненка. Доньки Аліна, Ліза і дружина Олена. 2016 р.

Мета Дмитра Литвиненка проявляється постійно у його життєвому кредо: «Що можна зробити доброго для людей?». Ні-ні! Тільки не «Що вони можуть зробити», а «Що я можу для людей!». Тут допомога ветеранам, пенсіонерам, допомога школі, учителям, студентам-стипендіатам. Тут і духовне збагачення душ людських, підтримуючи фінансово культові споруди. Щоб не почували себе одинокими старі та немічні люди, не заростали бур'янами могили, не було наше життя сірим і одноманітним… *«Для цього потрібно зовсім мало* – каже Дмитро Миколайович – *потрібна лише увага і бажання»*.

Ой! Як же у наш час нам потрібні люди, які розуміли б, що робити добро один одному – то є найвища мета життя!

Дивуюсь: звідки у цієї людини доброта, розум, порядність. І хочеться довідатись, чому все це – одній людині? Думка автора, що ані освіта, ані виховання тут ні до чого. Тут головне – спадковість. Таким був якраз нині покійний Микола Володимирович Литвиненко. Такими стали і його сини – Олег і Дмитро. Такими ж будуть і онуки Литвиненків – Настенька, Алінка, Лізонька.

Удачі Вам, родино садоводів!

Щастя, здоров'я, злагоди і добробуту!

Поплавський Марцелі Фелікс

Поплавський Марцелі Фелікс (1882–1948) – композитор, педагог, скрипаль, диригент. Походив зі шляхетського роду. Народився 9 липня в Пеньківці-Мурафській Ямпільського повіту. Був сином Юзефа Густава та Клєментини з Лєщинських. Мав сестру Гелену Зофію, з якою легітимувався 1893 року в Подільській губернії.

Марцелі Поплавський. Дереворит, 1911 р.

Після закінчення гімназії в Житомирі виїхав у 1900 році до Києва, де навчався в політехнічному інституті (до 1903 р.), а потім на юридичному факультеті університету святого Володимира (до 1907 р.). Крім того, у 1903–1907 роках закінчив Київську музичну школу. Продовжив музичні студії в Лейпцигу в Г. Літта (скрипка) і М. Регера (композиція). Потім ще студіював композицію в Парижі у В. д'Інді (1909-1911 р.р.) і в Петербурзі в О. Глазунова (1911–1912 р.р.).

У 1912-1916 роках Марцелі Поплавський був учителем гри на скрипці в Ярославлі над Волгою. У 1917 році став музичним керівником польського театру «Studya» в Києві. У 1920 році. приїхав до Варшави, де в 1920-1921 роках був чиновником Комісаріату уряду. Потім викладав гру на скрипці в консерваторії Музичного товариства в Торуні, а в 1922-1931 роках був її директором.

Паралельно до 1924 року виконував функції музичного керівника тамтешнього міського театру. Потім переїхав до Рівного, де до 1934 року провадив арбітражний суд для сільського населення. Того ж року перебрався до Варшави, де став музичним референтом Залізничної військової підготовки на округ Варшавської дирекції. У 1935 році створив оркестр залізничників, яким керував до початку Другої світової війни.

Під час німецької окупації Поплавський працював службовцем на цукроварні в Ґузуві, підробляв як музикант по кав'ярнях і ресторанах.

У травні 1945 року став директором музичної школи в Пабяніцах і керівником скрипкового класу в школі Народного музичного інституту в Лудзі (Польща). Входив також до оркестру того інституту. Від 1926 року був членом Спілки польських композиторів, після 1945 року – головою Лудзького кола Союзу польських композиторів.

Композиторський доробок Поплавського (біля 250 позицій) в основному загинув у 1917, 1939 і 1944 роках. Він охоплює всі види музичних творів (за винятком опери). Найвідоміші: 2 скрипкові концерти (1905, 1909 років), 3 симфонічні поеми: «Над проваллям», 1910 року, «Танцюючий фавн», 1910 року, «Несподіванки однієї ночі», 1929 року; камерні – серенада для віолончелі й оркестру (1938 р.), 4 смичкові квартети: «Рігодон», виданий 1933 року, «Капричіо», виданий 1921, 1946 роках для скрипки й фортепіано, соната для альта й фортепіано (1940 р.), цикл фортепіанних варіацій «Тиждень», II нагорода на композиторському конкурсі Видавничого товариства польської музики в 1937 році; вокальні – сюїта «4 пори року» для сопрано, баритона, мелодекламації, смичкового квартету, флейти, арфи й фортепіано (видані у 1919 році).

Поплавський був також автором багатьох солоспівів і хорових пісень, м. ін. «Ода» для чоловічого хору на слова М. Сарбєвського (1927 р.).

Після війни видав цикл педагогічних творів для скрипки. Компонував музичні ілюстрації до театральних вистав, а також антрактову музику.

Після втрати дружини (перед 1920 р.) нової сім'ї не створив. Помер М. Поплавський від туберкульозу 01.05.1948 року в Лудзі в шпиталі. Похований там же на старому католицькому цвинтарі.

(Відомі поляки в історії Вінниччини, Колесник В., Вінниця, 2007, с. 501-502).

Майстри пензля і слова Резніки із Пеньківки

Віктор Якович Резнік народився у 1949 році в с. Пеньківка. Його дитинство й шкільні роки були дуже нелегкі. Спочатку навчання у місцевій школі, потім після смерті матері Параски у 1962 році, Віктора забрав до себе його брат Іван, який проживав у Харкові. Там Віктор провчився один рік в загальній школі, а потім змушений був перейти у школу-інтернат, який знаходився у м. Сахновщина Харківської області. Закінчивши 8 класів, Віктор Резнік поступив на навчання у Харківське технічне училище, де здобув спеціальність сантехніка.

Урок образтворчого мистецтва. Учитель Резнік Віктор Якович

За зразкове навчання адміністрація училища направила Віктора Резніка на роботу в м. Бровари Київської області в управління №521.

У 1968-1970 роках Резнік В.Я. перебуває на службі у Збройних Силах СРСР. Службу проходив в одному із дивізіонів ПВО м. Нарофомінськ Московської області.

Демобілізувавшись, Віктор Резнік повернувся до рідної Пеньківки і поступив на роботу в «Заготзерно» на посаду художника. Тоді ж одружився із Сторчовою Тетяною Петрівною, 1951 року народження, яка родом із с. Телешівка Київської області, закінчила Київське радіоучилище. Весілля святкували в 1971 році у Пеньківці.

Віктор Якович Резнік у цьому ж році поступив на навчання у Вінницький педагогічний інститут на факультет фізичного виховання. Після закінчення його, зразу ж продовжив навчання у Московському університеті мистецтв (заочно) по спеціальності «графіка і станковий живопис».

Талант художника помітили в селі і запропонували Віктору Яковичу посаду вчителя фізкультури і малювання, на якій він пропрацював аж до виходу на пенсію у 2000 році.

Свої художні твори художник не дуже демонстрував, але коли в районі відбувалося свято з нагоди Дня народження Т. Г. Шевченка, яке проходило в селі Копистирин, роботи художника Резніка В. Я. демонструвалися там.

Разом із дружиною Тетяною Петрівною народили і виховали доньку Світлану, 1974 року народження, працює учителькою початкових класів і психології у Пеньківській школі, сина Юрія, 1977 року народження, працює залізнодорожником у м.Жмеринка.

Дружина Тетяна Петрівна усе своє життя у Пеньківці віддала сільській малечі. Вона з 1971 року працювала у дитячому садочку. Приміщення садочка змінювалося, а кухарем, потім завідуючою господарством дитсадка довгі роки працювала Тетяна Петрівна. Після 35-ти років роботи в садочку вона вийшла на пенсію. Але у сім'ї Резніків у 2006 році сталася подія, яка змінила уклад життя пенсіонерки Тетяни Петрівни. Вона важко захворіла і її довелось оперувати. Операція на голові була надважкою, але дякуючи Богу, закінчилася успішно. Після того у вже здорової жінки відбувся сплеск і проявився талант до написання віршів. Ніби соромлячись їх, Тетяна Петрівна витягла із шафи списаний рукою її зошит.

Автор із задоволенням пропонує читачам окремі вірші Тетяни Петрівни Резнік.

Хочемо миру

Боже милий, дай нам миру,
Хай скінчиться вже війна.
Дай терпіння, щастя й силу –
Не турбує хай вона.
Доки рватися снарядам
І лишати нас життя,
Що цінилось – дружба, спокій –
Відійшло у небуття.

Хочу знать: кому це треба?
Невже мало в вас землі,
Щоб орати й сіять поле.
Щоб був хліб всіх на столі?
Ви признайтеся: хто з дуру
Серце хоче нам розбить,
Нашу неньку – Україну
На частини розділить?
Он руїнами все стало,
Не впізнать Донецьк, Луганськ,
Бог вже вами не керує,
Бо вселивсь нечистий в вас.
Шкода тільки лиш одного:
В сад, в якім росли брати,
По одній стежині миру
Більш їм разом не пройти.
Не засіять разом поле,
І дерева не полить.
Як так сталось? Що за доля?
Далі як їм в світі жить?
Як на власному городі –
Треба вирвать бур'яни.
Саме так й на нашім Сході
Не турбують хай вони!
Досить землю окропляти
Кров'ю рідних нам людей.
Їх посмертно відзначати
Серед маси почестей.
Серед хмар, високо в небі
Не причепиш їм медаль.
І салютів їм не бачить,
І зірок в пагон, на жаль.
А в живих, що залишились, –
Рани й серце в них болить.
Доки ж бути ворожнечі?
Хто нас хоче всіх згубить?
Я щодня молю у Бога,
На коліна ниць впаду.
Щоб від рідного порога
Геть прогнав скоріш війну!

Спогади

Покрив іній всі дерева,
Лід скував уже Дніпро.
Маєм час тепер згадати
Скільки літ уже пройшло.
Наші виросли вже діти,
Зустрічаєм вже внучат.
Та ми зовсім в це не вірим –
На порозі сімдесят.
Покрив іній наші скроні
І хода уже не та,
А душа ще не старіє,
А душа ще молода.
Та й не треба сумувати,
Життя в злагоді пройшло.
Ми навіки будем в парі –
Так Всевишнім нам дано.

До дня народження Тараса Шевченка

Прийшла весна і розлилась вода,
А пролісок води свіженької напився.
Там в Моринцях, в убогії хатині
Кобзар Великий народився.
Він оспівував Вкраїну рідну,
Дніпро і кручі величав,
Сади, лани широкополі,
Дітей обірваних без долі.
Порвать кайдани закликав.
Та доля тяжкая твоя
У горе й муки перейшла,
Поза Уралом і в дяка
У тюрмах людями проклятих
І в серце кожному лягла.
Поховали тебе, рідний,
Як ти нам заповідав.
Народ наший став вже вільний,
Стала вільною Вкраїна,
Розцвіла неначе рай.

5 березня 2011 р.

Бджілки-трудівниці

Вже сонечко пригріло,
Цвіте вже первоцвіт,
І бджілочки гудінням
Почали свій політ.
Вони такі трудящі,
Не будуть довго спать,
Пилок із первоцвіту
На мед будуть збирать.
Ми бджілок бережемо,
Нам мед вони дають.
Дідусь його качає
І нас ним пригощає.

Романовський Василь Іванович

Народився Василь Іванович Романовський 1918 року в селі Пеньківка. В 1934 році закінчив Пеньківську семирічну школу і продовжив навчання в Новомурафській середній школі, яку закінчив у 1937 році і поступив на перший курс фізико-математичного факультету Львівського університету.

На початку Великої Вітчизняної Війни був мобілізований на фронт. Після війни з Німеччиною і Японією з рядів Червоної армії демобілізований в листопаді 1945 року.

Василь Іванович вирішив закінчити перерване війною навчання. В 1946 році закінчує повний курс фізико-математичного факультету Львівського університету.

У 1943 році, під час короткої відпустки, Василь Іванович одружується з Олімпіадою Мефодіївною Гандерук. В 1945 році у них народжується дочка Галина, а в 1954 році – Валентина.

Після закінчення університету Романовський В.І. був направлений у Краснянську середню школу Львівської області (1946–1947

навчальний рік) учителем математики. З 1947 року по 1983 рік Романовський працював у Пеньківській середній школі учителем математики.

Але поруч із своєю учительською діяльністю Романовський В. І. пише чудові вірші про свій рідний край, своє село, про своїх людей, і з 1966 року регулярно друкується у пресі.

Серію віршів Василя Івановича Романовського пропонується Вашій увазі:

Моє село

Ти навчаєш трудитись і жити,
Зігріваєш в піснях солов'я.
Як же серцем тебе не любити,
Яблунева Пеньківко моя!
Всі поля твої квітнуть садами,
Все багатшою нива стає
І щорік золотими плодами
Прикрашає обличчя твоє.
Засвітились електрогірлянди, –
Вся краса їх – в щоденних ділах.
Вже цвітуть нам червоні троянди,
І веселки горять в квітниках.
А в садах уже літо колише
Джонатанів чудесні плоди.
А там дальше – і осінь вже дише,
І, дивись, вже несе холоди.
Лише пісня в садовій родині –
Наче срібні течуть ручаї.
В нас не тільки пісні солов'їні, –
В нас і люди, немов солов'ї.
В нас чудові зросли вже домівки,
І лікарня – мов сяйво зорі.
Та найбільше багатство Пеньківки –
Наші славні сільські трударі!

Грудень 1988 року

Жінці-трудівниці

Найясніша наша зоре,
Світе наш небесний, –
Ти несеш нам крізь простори
Щастя в дім і весни.
А сьогодні – на півнеба
Сяєш ти в зеніті.
І лиш сонця тобі треба,
Та ще миру в світі.
Щоб всміхалися світанки,
Обріїв овали,
Щоб весною пахли ранки
І до праці звали.
Щоб добром літа дзвеніли,
Грали в позолоті,
Щоб ми серцем не міліли
І росли в роботі.
Щоб нам буднів крутосхили
Ружі заквітчали.
Щоб ми все кудись спішили
І чогось чекали.
І щоб нас чекали вічно
Рідні нам причали, –
Щоб на них ми цілорічно
Радість зустрічали!

Балада про безсмертя

(уривок)

Світлій пам'яті Євгена Івановича Казимірова, колишнього голови Пеньківської сільської Ради, який в буремні роки Великої Вітчизняної війни боровсь з фашистами в місцевому підпіллі і літом 1943 року загинув страдницькою смертю героя, свій вірш присвятив наш земляк Василь Іванович Романовський.

«Пускай ты умер! Но в песне смелых и
сильних духом всегда ты будешь живым
примером, призывом гордым к свободе, к свету!»
(М. Горький)

…Ще довго мучили катюги:
То в ліс везли, то знов селом…
А потім він… коло яруги
Од куль додолу впав чолом…

Широко так розкинув руки,
Мов матір, землю він обняв…
І всю до краплі кров та луки
Одній єдиній їй оддав…
Боровсь він мужньо до загину,
Ішов на смерть без каяття.
Він все оддав за Батьківщину –
Весь жар душі й саме життя.
І цим життям для Перемоги
Поміг відкрить він семафор, –
Він їй освітлював дороги
І весь згорів, як метеор.
Тож хай цей подвиг, мужність, воля
Горять вогнем у даль віків, –
Хай світла пам'ять про героя
Живе в серцях всіх земляків!

03.05.1989 р.

Любове й гордосте моя!

Мій комсомоле – сестро, брате
Любове й гордосте моя!
Ти знав і труднощі, і втрати,
І злети в праці та в боях.
За Батьківщину – за Радянську
Супроти білих посіпак
Ти мчався верхи в громадянську
В шаленстві звихрених атак.
Йшов самовіддано й жертовно
Ти і в Вітчизняну війну –
За нашу юність невгамовну,
За мрій крилатих таїну.
Ти знав розруху, голод, холод.
Знав радість доблесних звитяг
І ніс високо Серп і Молот –
Священний наш червоний стяг.
Трудивсь ти в роки відбудови,
З руїн підносив Дніпрогес,
З чуттям синівської любові
Боровсь за розквіт і прогрес.
Ти піднімав село й заводи,

І горду віку магістраль.
Тобі корились землі й води
І голуба космічна даль.
Та є немало в нас дрімучих
І не розбуджених ще тем,
Немало гострих і пекучих
Ще нерозв'язаних проблем.
І нині – в час перебудови,
Ідеш в активних ти рядах,
Долаєш труднощі обнови
В щоденних буднях і трудах
Несеш достойно ти, і чесно
Натхненне Леніна ім'я
О комсомоле – брате-сестро,
Далека молодість моя!

Скоро-скоро Ярошенка і дівчина хорошенька

– Знов я думаю-гадаю,
Із вагона виглядаю, –
Вже й не знаю, що казати,
Як спитає батько й мати.
– Чоловіче, знов субота,
Буде знов для нас робота.
Що за диво, й невідомо –
Зачастив синок додому.
– Знаю, знаю ту причину –
Мабуть їде на чарчину.
Вдома – качка, вдома – гуска,
Добра смажена закуска.
– А я їду, приїжджаю,
На докори не зважаю,
Виглядаю у віконце,
Чи ж не стріне моє сонце.
– Чоловіче, – не закуска,
Ой, либонь, тернова хустка,
Не закуска, не чарчина, –
А сусідчина дівчина!
– Може й правда з твого боку, –
Вже синок собі нівроку.
Та й кого любов минає, –
Він же тоже серце має.

– А я їду, не питаю,
Від кохання серце таю:
Скоро-скоро Ярошенка –
І дівчина хорошенька!
– Щось ти часто на пероні, –
Докоряє мама доні, –
Чи ж роботи ти не маєш –
Щодня поїзд зустрічаєш!..
– Не сварися, мила мамо, –
Зустрічала б ти так само,
Якби он була такою,
Як я зараз, - молодою.
– Яка радість, яка втіха! –
До перону вже й під'їхав.
Он хустина та тернова,
Та дівчина чорноброва!
Он тернова та хустина –
Спіла ягідка-дівчина!

Роботящим рукам

Моїм дорогим трударям радгоспу «Сад Поділля»

Наші руки – мов чайчині крила,
Не страшний і дев'ятий їм вал.
В них – і міць, і звитяга, і сила,
І краса в них, достойна похвал.
Оживлять вони можуть пустині,
І на схилах викохувать сад.
Роботящим рукам, як святині,
Я найнижче вклонитися рад.
Ними хліб нам вирощувать в полі,
В кузні – пісню творить молотком.
Буйні трави косить на роздоллі,
І людей пригощать молоком.
Дарувать ними квіти кохання,
І до серця тулити дитя.
Ними сонце знімати щорання
І прикрашувать радість життя.
Їм підвладні і води, і гори,
Та живе в них людська ненасить –
Покоряти планетні простори
І найдальшу небесну блакить.

Рідну землю обійнято ними,
Простяглися і в космос вони.
Тож їх мало назвать золотими, –
Їм немає на світі ціни!

Пеньківчаночки мої

Ви – як зорі в небі чистім,
Пеньківчаночки мої, –
Невгамовні, голосисті,
Мов подільські солов'ї!
Ясне сонечко щороку
Обнімає вас в саду –
Виціловує, нівроку,
Вашу вроду молоду.
Все у спеках, в завірюхах,
На вітрах завжди лице, –
Недарма ж то ваші руки
Пахнуть ніжним чебрецем.
І в очах – небесні далі,
Чистоті свята зіниць.
В них і радість, і печалі
Світять сяйвом блискавиць.
А вже в пісні – грає море!
Вишумовує, гуде! –
Так і рветься на простори
Буйна молодість з грудей!
Хай щастить вам, невтомимі, –
І в роботі, і в сім'ї!
Будьте ж вічно молодими,
Пеньківчаночки мої!

Доярочка-подоляночка

(переспів «Шахтарочки»)

Славним працівникам молочнотоварної ферми радгоспу «Сад Поділля»

Я доярка – як і всі,
Звуть мене Ганнуся.
Грає ямка на лиці,
Як я засміюся.
Доярочка-подоляночка,
Грає ямка на лиці,
Як я засміюся.

Сміх той котить, мов ріка,
Дзвонить, як дзвіночок, -
Як в дійниці молока
Виграє струмочок.
Доярочка-подоляночка,
Як в дійниці молока
Виграє струмочок.

Хай нелюбий ніч не б'є, –
То надія марна.
Славні брови в мене є
Та ще й личком гарна.
Доярочка-подоляночка,
Славні брови в мене є
Та ще й личком гарна.

Як пов'яжу край чола
В коси білі стрічки –
Мов на ферму тоді йшла
Я з десятирічки.
Доярочка-подоляночка,
Мов на фермі тоді йшла
Я з десятирічки.

Очі сяють, як алмаз,
Сонечком сміються, –
Коло мене раз у раз
Хлопці так і в'ються.
Доярочка-подоляночка,
Коло мене раз у раз
Хлопці так і в'ються!

Хоч і серце запальне,
Я ж доброї вдачі, –
Як хто тільки дошкульне,
Зразу даю здачі!
Доярочка-подоляночка,
Як хто тільки дошкульне,
Зразу даю здачі!

Я доярка на селі,
Звуть мене Ганнуся.
Їде милий в «Жигулі» –
Ой, не надивлюся!
Доярочка-подоляночка,
Їде милий в «Жигулі» –
Ой, не надивлюся!

Полюбила тракториста

Моїм вихованцям, які трудяться на рідній землі

Довела я урочисто
Якнайкращу з теорем:
Одружилась з трактористом
І достойно ми живем!

Він у полі неозорім
Виграє стальним конем,
А я в школі свічу зорі
Дітям райдужним вогнем.

Їх веду в казкове диво
І за всіх радію я, –
О, простелюйся щасливо,
Доле-доленько моя!

А як нива урожайна
Переповнить жнивний день,
Мій коханий й комбайна
У загінці поведе!

Він і добрий, він і з тактом,
Має руки – як ніхто, –
Змайстрував він міні-трактор
І ще мріє про авто.

Його нива золотиста
Колоситься рік у рік
Закохалась в тракториста, –
Полюбились ми навік!

Незаслужений Гнат на заслуженім прийомі

Анонімщик Гнат Безкрайній
Вік не чув знемоги,
А тепер у райлікарні
Просить допомоги.

– Поможіть мені й Горпині,
Прошу вас, благаю:
Якась колька в неї в спині,
А я – в горлі маю.
Спершу їй – молю душею –
Поможіть небозі, –
Я в такім союзі з нею:
В справжнім симбіозі.

А кому ж цей Гнат в окрузі
Не уївсь в печінку, –
Все клепав і сам на друзів,
Та впрягав і жінку.
– В вас не колька. Ви здорові.
Смаки у вас лиш вовчі:
У вертушці язиковій
Забагато жовчі.
Помічна в нас є мікстура,
І є мазь добряча,
Але в вас – товстенна шкура
І… зміїна вдача.
Не поможе вам ніколи
Ні ця мазь їдюча,
Ні мікстура, ні уколи –
У вас і кров… гадюча…
Невигойні ви каліки –
Мазайте-но п'яти:
На Землі одні вам ліки –
Геть на Марс тікати!

Грудень 1988 року

Як Андрій та Соломія приручали в хаті Змія

Раз Андрій та Соломія
Приручить рішили Змія.
І були на це в них сили –
У начальстві все ходили!
Клявся Змій їм балухатий:
«Буду стражем коло хати!
А на пенсію підете, –
Мою поміч як знайдете!»
«Сторож – во!» – казали люди,
Коли бився Змій у груди.
«Зникнуть геть в Андрія біди» –
Тихо заздрили сусіди.
А тим часом дні і ночі
Змій прислужувать охоче, –
Підлабуза був – гай-гай! –
Хоч до рани прикладай!

Та хотілось і Андрію
Догодить найкраще Змію:
Часто ніс йому додому
Ковбасу і пляшку… рому.
А якось на іменини
Не дістав йому линини.
Тоді так приклав Змій зуба,
Що Андрій аж врізав дуба…
Тож для того, друже-брате,
Щоб в житті гадюк пізнати
І їх душ розкрити зміст –
Ненароком стань на хвіст!..

Грудень 1988 року

14 лютого 1998 року Василя Івановича Романовського не стало… Помер самобутній поет в період найвищого творчого досягнення. В останню путь талановитого поета проводжали усім селом.

Свитко Сергій Михайлович

Сергій Михайлович Свитко народився 13 січня 1962 року в селі Плебанівка Шаргородського району в сім'ї учителів. Батько Михайло Іванович Свитко викладав у Плебанівській восьмирічній школі історію, мати Галина Василівна – математику.

На навчання у перший клас Сергій Свитко із-за переїзду батьків пішов до Буднянської восьмирічної школи у 1969 році, але вже у 1971 році сім'я переїхала у с. Пеньківку Шаргородського району, де батька призначили директором Пеньківської середньої школи, а мати – учителькою математики.

У 1979 році Сергій Свитко успішно закінчив Пеньківську середню школу, а у 1984 році – з відзнакою Одеський сільськогосподарський інститут, працював старшим агрономом-агрохіміком у Шаргородському районному об'єднанні «Сільгоспхімія». Після

демобілізації з армії продовжив навчання в аспірантурі, працював асистентом на кафедрі землеробства Одеського сільськогосподарського інституту. У 1992 році захистив кандидатську дисертацію та повернувся у рідне село: працював агрономом у радгоспі «Сад Поділля», вчителем біології у Пеньківській середній школі.

Згодом Сергій Свитко знову на науково-педагогічній роботі, він протягом майже 19 років працював на кафедрі землеробства, ґрунтознавства та агрохімії у Вінницькому національному аграрному університеті, займаючи різні посади: асистента, старшого викладача, доцента, заступника декана агрономічного факультету.

Свитка С. М. у лютому 2004 році вперше обрали головою Вінницької обласної організації Народного Руху України, яку він протягом 10 років очолював, також працював радником Голови Народного Руху України.

Сергій Свитко був активним учасником Помаранчевої революції, а також Революції гідності у Вінниці та Києві (у грудні 2013 року – боєць 9-ї сотні). 25 січня 2014 року (у день захоплення майданівцями адміністративного приміщення облдержадміністрації) у Вінниці Сергія Свитка на багатотисячному віче обрали співголовою Народної Ради Вінниччини.

Вінницьким Майданом у складний для нашого народу час Сергій Свитко був висунутий на посаду голови Вінницької обласної Ради, на яку його обрали 26 лютого 2014 року. Сергій Михайлович розпочав боротьбу з корупціонерами у комунальних закладах, подав до прокуратури та міліції матеріали про злочинні дії чиновників області, тому 6 грудня 2014 року депутати облради від Партії регіонів та деяких інших фракцій («Єдність», «Совість України») за підтримки виконавчої влади намагались Сергія Свитка зняти з цієї посади, але представники Майдану захистили Сергія Михайловича – сесія облради була зірвана. Події 6 грудня 2014 року у Вінниці мали всеукраїнський резонанс. На посаді голови Вінницької обласної Ради Сергій Свитко працював по 27 листопада 2015 року.

У даний час Сергій Михайлович є доцентом Донецького національного університету ім. Василя Стуса (м. Вінниця), а у грудні 2016 року, Сергія Свитка знову обрали головою Вінницької обласної організації Народного Руху України.

В с. Пеньківка Шаргородського району проживає його мати Свитко Галина Василівна, пенсіонерка. У місцевій школі працює викладачем іноземних мов сестра Тетяна Михайлівна Каргальськова.

Шевчук Олександр Данилович і Євдокія Василівна

Таких людей не забувають. Шевчук Олександр Данилович народився 10 квітня 1923 року в с. Пеньківка в родині лісника. Середню школу закінчив у місті Жмеринка.

В день випуску почалась Велика Вітчизняна війна. Всіх випускників-добровольців мобілізували і доправили до м. Вінниці та звідти розпустили по домівках. Лише в 1944 році, після звільнення від окупантів, всю молодь мобілізували на фронт. Під час штурму ними одного із бойових об'єктів із 82 новобранців-вінничан залишилося лише 4 чоловіки. Серед «щасливчиків» був і Олександр Данилович. Під час бою він був поранений в ногу. За героїзм і відвагу його нагородили медаллю «За відвагу». Після довготривалого лікування демобілізували додому. День Перемоги Шевчук О.Д. зустрів вдома, лікуючи поранену ногу. За час Великої Вітчизняної війни був нагороджений медаллю «За відвагу» і орденом Великої Вітчизняної війни II ступеня. По закінченні війни працював у Жмеринській залізно-дорожній станції.

В 1947 році Олександр Данилович одружився із вчителькою місцевої школи Євдокією Василівною Гарматюк. Разом вони виховали доньку, двоє внуків, три правнуки.

Про Євдокію Василівну її колишні учні й тепер відгукуються з великою любов'ю і вдячністю за материнське тепло і ласку, якого часом їм так не вистачало у післявоєнні роки напівсирітського чи сирітського життя на селі, називаючи лагідно її мамою-вчителькою.

Народилася Євдокія Василівна в с. Мурафа 14 березня 1926 року в сім'ї

Василя і Теклі Гарматюків. Її батько помер дуже рано, залишивши матір із трьома дітьми. У той час маленькій Євдокії було всього лиш два рочки. Дитинство і юність дівчинки проходило у вбогості та нестатках. Але труднощі лише зміцнили її характер додавши рис терпеливості та сили духу.

А доля і не думала милосердитись, адже саме тоді, коли Євдокія Василівна закінчувала дев'ятирічку, розпочалася Велика Вітчизняна війна. Проте негаразди та лихоліття не зламали її щирого потягу до навчання. Тож, йдучи за покликом серця, дівчина вступила на факультет дошкільного навчання до Вінницького педагогічного технікуму. І по його закінченню працювала в Пеньківській школі вчителем початкових класів, а за відсутності фахівця ще й вчителем математики.

Крім страхіть війни, на долю Євдокії Василівни випав ще й Голодомор, котрий в її домі переживався дуже важко.

– Пам'ятаю, як ми разом із матір'ю підбирали, де лишень бачили, кукурудзяні качани, – розповідає Євдокія Василівна, – а потім, мама висушувала їх, перемелювала в млині і пекла нам із тієї мукички коржі. Дуже бідували ми тоді без тата, без хазяїна. А про війну... то взагалі, що й казати... Лишень з моєї рідної вулиці з фронту не повернулися 80 чоловік...

Ці спогади виринають із пам'яті, зрошені рясними сльозами жалю. Та, мабуть, як винагороду за все вистраждане в дитинстві та юності Господь подарував жінці гарну долю, доброго чоловіка, з котрим прожили спільно аж 63 роки.

Із 1953 року Олександр Шевчук працював у Ярошенському «Заготзерно» вагарем, а потім – завідуючим складами. Після закінчення Одеського технологічного технікуму, факультету «Збереження зерна» став заступником директора, а в 1961 році був призначений директором Ярошенського «Заготзерна». На цій посаді пропрацював більше 35 років. За час його керівництва було збудовано кукурудзяний завод, багато складів, лабораторію, побутовий корпус, їдальню, вагову. При його допомозі був побудований новий млин.

За добросовісне відношення до роботи Олександра Даниловича держава нагородила медалями: «За доблесний труд», «За трудову діяльність», «Ветеран праці». Його портрет прикрашав районну і обласну Дошку пошани. Відповідно до рішення виконавчого комітету Пеньківської сільської ради Шевчуку Олександру Даниловичу було присвоєно звання «Почесний житель села Пеньківки». Неодноразово обирався депутатом сільської, районної і обласної ради.

В день Перемоги перед мітингуючими виступає О. Д. Шевчук

У всій його роботі постійно відчувалася турбота про людей, про їх побут і відпочинок. Коли до нього хто звертався по допомогу, ніколи нікому не відмовляв. Допомагав людям, які не мали власних будинків, поселяючи їх у гуртожитку підприємства, допомагав у будівництві нових житлових будівель.

Помер Олександр Данилович 24 серпня 2010 року, але й досі при згадці його прізвища в багатьох односельців залишаються гарні спогади про мудрого керівника і професійного наставника молоді, про його працелюбність, безмежну відданість своїй справі, про чудову людину із великим добрим серцем.

Автор особисто почув гарні відгуки про свого чоловіка від Євдокії Василівни, коли спілкувався з нею:

«Прожили ми з чоловіком гарно. Він ніколи мене не скривдив, поганого слова не сказав, був дуже чуйним, співчутливим і добрим. І не лише для своїх рідних, але й для зовсім чужих людей. На місці роботи (тривалий час він працював директором Ярошенського заготзерна) завжди прихильно і з турботою ставився до людей. Був надзвичайно доброю людиною».

Разом сім'я Шевчуків виховала прекрасну доньку. Зараз Євдокія Василівна вже тішиться підтримкою двох онуків і радіє правнукам. І хоч інсульт «відібрав» у неї ноги та очі, світлий розум жінки і досі надиктовує ліричні вірші, які вона присвячує своїм рідним і близьким, любим, вірним подругам та дітям, котрі і досі сняться їй на шкільному подвір'ї.

Моє село

Моє село, як дівчина у віночку,
Окутане розкішними садами,
Які дарують запах цвіту навесні,
А восени нас обдаровують плодами.
В Пеньківці люди працьовиті
Спішать до праці в поле, у сади і в гай.
Єднають працю з відпочинком
І дуже люблять рідний край.
Зійди на горбик і стань чинно,
І ти почуєш, як шумить гай,
Так гучно, велично і гостинно,
Хоч бери і сам тоді співай.
Тут уявляється все зразу -
Там лелека походжав, там
гніздечко на ялинці,
Дятел там кору довбав…
Там ставочок простягнувся,
Струмок його біжить у даль.
Вода там чиста і прозора
Блищить на сонці, мов кришталь.
Там ялини повз стежину
Зросли високі і стрункі.
Любувався б кожну днину
Смоли їх такі п'янкі.
А повз село проходить залізниця,
Рух на ній не ущухає ні на мить.
І під гудки електро й тепловозів
Ярошенка моя спокійно спить.

Євдокія Василівна наступний вірш присвячує своєму землякові, двадцятирічному Юхиму Григоровичу Оляніну, який героїчно загинув за кілька днів до Перемоги – 29 квітня 1945 року у боях за Берлін.

Ніхто не забутий, ніщо не забуто ...

Із криками: «Перемога!»
Бігли люди на дорогу,
Коли розвідка радянська
Показалася з-за рогу.
Попереду всіх крокує
Стрункий бравий командир,
На грудях у нього зірка,
Він розвідки проводир.
Став він раптом на коліна,
Землю в руках міцно стис,
На всі сторони вклонився,
Землю ту до вуст притис.
Тут і мати надбігає:
«Ти живий! Синочку мій!
Я чекала тебе довго
І не втратила надій!»
«Воював чотири роки
Чесно можу доложити,
А додому я не зайду,
Спішимо фашистів бити!»
Став солдатів доганяти,
Та вертався знов і знов:
В його грудях вирували
Радість, смуток і любов.
По дорозі до Берліна
Йшло багато ще боїв.
Бійці рвались бить фашистів
І ніхто не спав, не їв.
Ось добравшись до Берліна,
Вже й Рейхстаг побачив він,
Раптом в серце щось вжалило,
У край свій встиг
послать уклін.
Впав на землю, потягнувся.
На схід з сумом подивився:
«Прости, Мати-Батьківщино!
Що я до кінця не бився!...»
Ти, ворожа, чужа земле,
Будь пухка йому завжди.
Набирайсь терпіння мати,
І синочка вже не жди...
Пам'ятаймо!
Всіх синів, що воювали,
Матерів, що їх чекали,
Й тих, що не прийшли з війни,
Усі вони, Україно, твої дочки і сини. *04.2011 р.*

У 2017-му Євдокії Василівни Шевчук не стало...

Розділ IX
Війни, яких могло б не бути

Часто афганцю не спиться від ран,
Ой, як багатий він думами тими.
В котре пригадує злючий Афган
Й гори, в котрих полягли побратими.
Юрій Кірілов

До таких воєн належить війна в Афганістані, яку явно розв'язав колишній Союз радянських республік.

Не обминула й Пеньківку війна в Афганістані. Йшли наші хлопці служити до збройних сил СРСР, а попадали в «гарячу» точку Афгану.

Таких точок на земній кулі для радянських солдатів було багато: Угорщина, Чехословаччина, Сірія, Лівія, Югославія, Куба, В'єтнам, Корея, Монголія, Єгипет, Ліван, Ліберія, Ангола, Ірак та інші. «Гарячими» їх називали тому, що там по-справжньому лунали постріли, вибухали бомби і снаряди, підривались міни. Це був для наших хлопців такий собі «інтернаціональний обов'язок», де лилась кров і гинули зовсім молоді наші люди. За що? За кого?

Виконували роль інтернаціоналістів і наші земляки з Пеньківки.

Серед них:

Гуйт Микола Теренович, 1942 року народження,

Грабчак Григорій Антонович, 1938 року народження,

Іванець Михайло Степанович, 1948 року народження,

Кравчук Анатолій Дмитрович, 1947 року народження,

Левицький Володимир Юхимович, 1932 року народження,

Процак Іван Іванович, 1942 року народження,

Підгородецький Михайло Йосипович, 1949 року народження,

Усов Леонід Анатолійович, 1944 року народження,

Максименко Дмитро Пантелеймонович, 1942 року народження,

Червінський Євгеній Михайлович, 1948 року народження, побувавши в Чехословаччині (1968 р.) та в інших країнах.

Йшли наші хлопці з села в армію у 70-80 роках і кожен з проводжаючих говорив: «Аби не в Афганістан!». Потім вони повертались. Хто як міг: одні живими, другі – в цинкових домовинах.

Через страхітливі жорна цієї чужої нам війни у Афганістані, пропущено понад 3-х тисяч вінничан. Багато з них прийшли додому інвалідами, а 167 взагалі не повернулись до своїх домівок живими.

Печальна статистика до Пеньківки доходила з навколишніх сіл:

Рахни-Лісові – Ніколайчук,

Джурин – Яковишин,

Хоменки – Костюк,

Руданське – Дяков,

Перепільчинці – Стаднійчук,

Шаргород – Захандревич,

Жмеринка – Добжанський, Напрасний, Подвласов, Сізонов, Шелоумов,

Жуківці – Щерба,

Тарасівка – інвалід Кравченко та інші.

Довелось побувати у жорнах афганської війни нашим хлопцям з Пеньківки. Ними були Заленюк Віктор Петрович, 1963 року народження, Стиренко Микола Васильович, 1964 року народження, Цоцко Федір Васильович, 1969 року народження.

Було і є про що повідати учасникам афганської та інших воєн учням і дорослим у селі. На зустрічах з ними, які організовують учителі та актив села, вони розповідають про нелегкі солдатські будні, які їм довелось перетерпіти, виконуючи невідомо чию забаганку – захопити силою чужу землю.

З давніх-давен відомо, що ніхто і ніколи своєї землі так просто не віддавав. Не віддали її і афганці. За що ж віддали своє молоде життя наші шаргородські юнаки?

Чужа то була війна, не наша. І прокляті народом лишились ті, хто її розпочав.

Згадаймо про життєві шляхи – поневіряння старшого покоління у тому трагічному XX столітті. Задумаймось над тим фактом, що драми і трагедії цілих народів спричиняли війни, розпалені ненаситними диктаторами, продажними політиками і такими ж багатіями-мільярдерами. Здавалося б у XXI столітті їм би вже порозумнішати, зробити висновки з уроків історії. Але де там!

І ось вже з'являються в Криму невинні «зелені чоловічки», загарбуючи чужу землю, зневажаючи всякі міжнародні домовленості й угоди, ламаючи через коліно долі сотень тисяч людей.

Агресорові цього здається замало. І ось уже горять міста і села Донбасу. І ллється людська кров. Множаться нові трагедії. З'являються цинкові гроби, стають каліками миролюбні українці.

І тут хочу навести слова нашого земляка із Бабиної Долини Юрія Кірілова, який у своєму вірші «Дорога до друзів» запутує:

«...*То чому ж нас політики кличуть*
На великий народний таран?!».

Не приведи Господи, щоб ця локальна авантюра, що зветься АТО, переросла «на великий народний таран».

Приймали і приймають участь у боротьбі з авантюрою, підбурювачем якої є наша «старша сестра» Росія зі своїми стратегічними, далекоглядними планами, наші хлопці з Пеньківки і Бабиної Долини:

Габров Сергій Іванович, 1972 р.н.,
Добровольський Андрій Євгенович, 1989 р.н.,
Заболотний Віталій Валерійович,1982 р.н.,
Качур Дмитро Сергійович, 1993 р.н.,
Лежух Віктор Васильович, 1983 р.н.,
Сабардак Анатолій Юрійович, – 1977 р. н.
Каплун Микола Олександрович, 1977 р.н.,
Місюра Ігор Володимирович, 1978 р.н.,
Каргальськов Тарас Олександрович, 1993 р.н.,
Мельник Олександр Олексійович, 1990 р.н.,
Пшук Сергій Сергійович, 1990 р.н.,
Остапов Олександр Миколайович, 1979 р.н.,
Рожко Іван Сергійович, 1991 р.н.,
Олійник Микола Іванович, 1991 р.н.,
Васіленков Леонід Іванович, 1972 р.н.,
Габрик Іван Степанович, 1989 р.н.,
Козак Анатолій Васильович, 1966 р.н.,
Гнатюк Богдан Юрійович, 1979 р.н.,
Загродський Артем Сергійович, 1988 р.н.,
Карпусь Олександр Федорович, 1979 р.н.,
Тузурідзе Владислав Едуардович, 1971 р.н.,
Гавадзе Андрій Васильович, 1978 р.н.,
Байда Сергій Олександрович, 1969 р.н.,
Чайковський Костянтин Васильович, 1986 р.н.,
Вакуленко Михайло Павлович, 1991 р.н.,
Шуляк Віктор Леонідович, 1971 р.н.,
Ведецький Сергій Васильович, 1973 р.н.,
Мандибура Олександр Олександрович, 1971 р.н.,
Шклярук Сергій Васильович, 1975 р.н.,

Бородулін Олександр Леонідович, 1989 р.н.,
Лістафоров Сергій Михайлович, 1984 р.н.,
Жигалов Олександр Миколайович, 1987 р.н.,
Коваль Євгеній Миколайович, 1988 р.н.,
Яворський Іван Богданович, 1985 р.н.,
Дехтяр Олександр Васильович, 1973 р.н.,
Брояк Сергій Олександрович, 1988 р.н.,
Ткач Василь Миколайович, 1982 р.н.,
Загородний Юрій Вікторович, 1989 р.н,
Шевчук Василь Миколайович, 1956 р.н.,
Завальнюк Олексій Дмитрович, 1973 р.н.,
Дубчак Володимир Вікторович, 1990 р.н,
Світлак Андрій Олексійович, 1988 р.н.,
Василик Анатолій Олександрович, 1981 р.н.,
Грига Олег Сергійович, 1993 р.н.
Івчук Андрій Миколайович, 1982 р.н.

Зустріч у рідній школі

Як бачимо, це хлопці-гвардійці з різновіковим терміном. Одним, уже немолодим, понад сорок, іншим – по 25-30 років. У розмові з окремими учасниками бойових дій в зоні АТО автор почув патріотичний настрій їх: *«…Кожен з нас відчуває на собі високу відповідальність. Адже такі поняття як Вітчизна, Військова присяга, вірність Батьківщині, військовий обов'язок кожного мужика, для*

нас – не просто слова. Тому кожен з нас не ховався, коли отримував повістку й не шукав можливостей не їхати в зону АТО. Тим більше, побувавши там – переконані, що наша мета – не лише перемога над промосковськими ворожими авантюристами, а квітуча й мирна Україна та наша Пеньківка». Не допустимо повторення помилок, які були в роки Української революції 1917–1920 р.р.

Пам'ятаймо ж! На Сході України наші хлопці у зоні АТО захищають не тільки кордони України, але й кордони Європи. Тож слава нашим героям!

При зустрічі з окремими учасниками бойових дій на Донбасі Сергієм Габровим, Анатолієм Козаком, Олексадром Мельником, Сергієм Байдою, Тарасом Каргальськовим, Олександром Мандибурою, Олексієм Завальнюком та іншими, хлопці діляться своїми спогадами та враженнями про надважкі події, що відбувалися під Дебальцевим, Іловайськом, Волновахою. В їх мові відчувається біль, тривога, хвилювання, які ім довелось пережити. З жалем називають героїв-шаргородців, які назавжди покинули нас, захищаючи свою Україну:

Рахни – Іван Чаплій,
Джурин – Павло Дмитренко і Валерій Бердяков,
Мурафа – Станіслав Ліневський,
Плебанівка – Григорій Поперечний,
Шаргород – Олександр Басюк.
Слава їм і вічна пам'ять!

Про теперішні події на Донбасі та про бажання свої, простим і може не дуже літературним, але влучним стилем правопису місцева поетеса Тетяна Резнік висловилась у своєму вірші «Хочемо миру»:

«…Я щодня молю у Бога,
На коліна ниць впаду,
Щоб від рідного порога
Геть прогнав скоріш війну!..»

Влучно сказано. Краще й не вимовиш.
Пеньківка не хоче війни!

Примітка: Всі пеньківські учасники АТО являються сьогодні членами Громадської організації «Учасники бойових дій в зоні АТО Шаргородського району»

Розділ X
Природні ресурси, топоніми села

Біла пісня зими

Село Пеньківка в географічному плані знаходиться на висоті 318 метрів над рівнем моря. Це майже найвища у Шаргородському районі точка над рівнем моря (не рахуючи Рахнів-Лісових – 327 м.). Здавалось би, що в людей мали б бути проблеми з питною водою. Адже річок чи стічків тут немає. Дощові і снігові води тут беруть свій початок і течуть у напрямку р. Мурафи, а по інший бік залізниці – до р. Буг. Але питання забезпечення села водою вирішив ще у кінці XIX століття місцевий пан Адольф Собанський. За його вказівкою було досліджено систему джерел, яких було декілька і з яких вдало вибране одне. Тут було споруджено приміщення, а те місце й донині пеньківчани називають «водокачкою». Діє вона уже понад століття майже цілодобово. Нині тут працює спеціаліст Сергій Піскун, який стежить за роботою двигу-

нів. З цієї водокачки найбільшими споживачами води є залізнична станція, дитячий садок, школа, лікарня та ін., а також більше половини домогосподарств села.

Інша частина села забезпечується водогоном із водонапірної башти, що знаходиться на території «Заготзерно».

Потреби води на колишні й теперішні радгоспні тваринницькі ферми, а також на частину села забезпечує третя водонапірна башта, яка там і знаходиться.

Забезпечені також водогоном жителі пос. Садове (Бабина Долина). Для них і для фруктосховища діє водонапірна башта, що знаходиться там же. Слід відмітити, що у поселенні Бабина Долина є в наявності велика кількість криниць, як загального користування, так і особистого. Чого не скажеш про поселення Пеньківку. Тут криниць зовсім мало.

Усі водокачки і водогони являються важливим підрозділом пеньківських комунальників.

В селі та поза його межами на місцях, що пов'язані з водою, здавна існують різні назви місцевостей – топоніми. Ці назви постійно нагадують теперішнім мешканцям поселень про давню історію тієї чи іншої місцини:

Кринички, Панський ставок, Бунів став, а тепер відновлений Новий став. Ці водоймища належать до території парку Собанського. Теперішня місцева влада зробила ремонт окремих ставків, де в майбутньому планується облаштувати зону відпочинку для мешканців Пеньківки.

В селі та за його межами існують й інші назви тієї чи іншої місцевості – топоніми, як, наприклад: Чернеччина, Лісок, Пшикові горби, Лиси, Ситарівка, Балюнів, Шпиль, Качанівка, Хатки, Одаї, Могилки, Акаційки, Вішальники, Братське та багато інших назв. В селі й донині побутують перекази про згадані і не загадані місцини. Наприклад, назва топоніму «Зруб» походить від місця, де залишилися пеньки після зрубаних дерев, а «Лісок» – це ласкава назва лісу біля залізничної станції, куди щоразу виходять чи виїжджають мешканці Пеньківки, щоб гарно відпочити на природі. А, наприклад, на День Перемоги в Ліску збираються багато людей, де відбувається масове гуляння з нагоди свята, грає музика, «торгівля» пропонує різні товари та ін.

Раніше по тексту цієї книги згадувалась місцина, яка зветься «Чернеччина». Там колись заснували вулицю старообрядці, там

же ними був зведений молитовний дім, який з часом було закрито. З тих пір пройшло багато часу, але як пам'ять про черниць, які служили у молитовному домі – монастирі, залишилася назва вулиці Чернеччина.

Різні назви урочищ, що згадуються у Пеньківці, походять чи від вигляду самої місцевості, чи говорять самі за себе. Наприклад: «Лиси» - це місце, де було колись багато лисячих нір. «Ситарівка», це вулиця, на якій колись її мешканці виготовляли сита. Таких людей було багато і всі вони мали прізвища Ситник. Тому в Пеньківці й досі багато таких прізвищ. «Качанівка» - у цій місцині проживало багато людей із призвищем Качан та ін.

«Бабина Долина» – це теж топонім з давньою назвою. І лише недавно, за радянських часів поселення перейменовано на Садове. Але, на жаль, а чи то на щастя, топонім «Бабина Долина» прижився, мабуть, навічно у цій місцевості.

* * *

Не менш цікавим для Пеньківки і Бабиної Долини є рослинний і тваринний світ, який віками існує тут.

Пеньківські землі охоплені західноєвропейським помірним теплим кліматом. Тут широко представлена рослинність широколистих лісів, у яких досить чітко проглядаються всі три яруси – трави, кущі і дерева. Серед чагарників найбільш поширені ліщина, бузина, терен, шипшина, калина, вовчі ягоди, жимолость, глід та ін.

Серед лісових дерев переважають дуб, граб, черешня, береза, клен, липа, осика, акація, лісові груші та яблуні. До речі: дуб у наших лісах росте різних видів. Часом трапляється кедр, сосна, ялина. Але є і рідкісні породи дерев, і не тільки в пеньківських лісах, а й у панському парку, посаджені ще у XIX столітті. Серед таких трапляється букове дерево, кедри, червоний дуб, обліпиха, туя, берест, модрина. Але найцікавіше дерево, яке росте уже тут століття, це «Голе дерево», або його ще називають «безстидниця». Назва така йому дана, мабуть, через те, що воно дійсно ніби голе, тобто, без кори. Таких дерев у нашій Шаргородській окрузі й не знайдеш. А в Пеньківці вони збереглись.

Ростуть у пеньківських лісах і парках рослини, які занесені в Червону Книгу України та області. Серед них: лілія лісова, підсніжник білосніжний, цибуля ведмежа, вишня степова, конвалія звичайна, льон тонколистий, проліска дволиста, фіалка запашна, цмин пісковий, шавлія клейка, айстра бессарабська, барвінок

трав'янистий, безсмертки однорічні, кизил справжній, первоцвіт весняний, ялівець звичайний та ін.

Цікавим також для Пеньківки і Бабиної Долини є тваринний світ, який дуже поширений тут.

Із тваринного світу в ярошинських лісах та пеньківських лісосмугах і садах водяться лисиці, зайці, борсуки, ондатри, видри, їжаки, полівки звичайні, дикі кози та кабани; із земноводних – жаби, та ще за останні роки значно збільшились популяції вужів та зміїв, що їх уже і поблизу людських помешкань можна помітити. Із пернатих найбільш поширеними є популяції синиць, куріпок, лелек, соловейків, іволг, ластівок, стрижів, ворон, всюдисущих горобців, яких, за спостереженням, в останні роки стало значно менше. Великої шкоди садам завдають колонії граків; вправно полюють на молодняк домашньої птиці сороки, яких у нашій місцевості значно поменшало, кілька підвидів соколиних (шуліки). Досить рідкісними зимовими гостями є снігурі.

Описувати усіх мешканців лісів, садів, полів та водоймищ немає сенсу, якщо є їх світлини.

Тваринний світ навколо Пеньківки

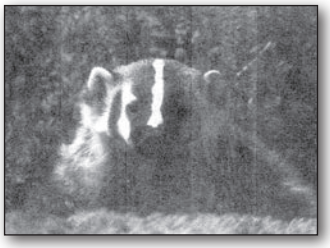

Борсук

Зубр

Вовк

Козуля

Благородний олень

Лисиця

Дикий кабан

Їжак звичайний

Ондатра

Ховрах

Ласка

Куниця

Білка

Тхір

Кріт

Сова вухата

Одуд

Сова сіра

Сіра ворона

Сорока

Великий строкатий дятел

Чайка

Шуліка чорний

Крук

Синиця велика

Лелека білий

Ластівка сільська

Лебідь

Грак

Яструб

Сіра чапля

Фазан

Гніздо ремеза

Гадюка

Вуж

Прудка ящірка

Ставкова жаба

Зелена ропуха

Плітка

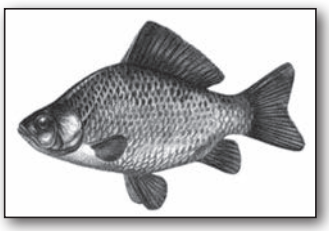

Карась

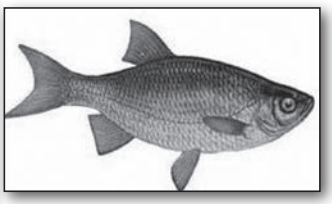

Краснопірка

Білий амур

Товстолобик

Лин

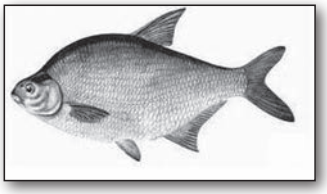

Лящ

Рак

В'юн

Йорш

Короп

Щука

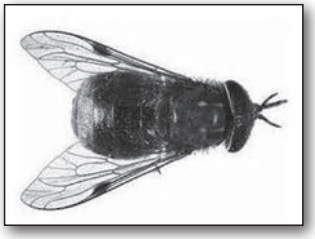

Гедзь

Овід

Жук-сонечко

Гнойовик

Жук-плавунець

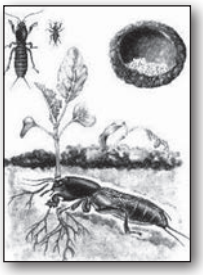

Вовчок або капустянка

Коник зелений

Цвіркун польовий

Жук-олень

Жук-носоріг

Робота павука

Павук-хрестовик

Мертва Чупакабра

Розділ XI
Висновки

Легких шляхів ні в кого не було,
Де б не ходив, а маєш пам'ятати:
На тебе завжди дивиться село
Очима вікон батьківської хати.
Микола Луків

Правда про наше минуле

Цікава і багатогранна історія нашого древнього українського народу. Але чи знаємо ми, шановні читачі, свою історію? На жаль, ні. Або знаємо не досконало. А знати її треба, адже немає народу без історії.

Розпочинати її вивчення слід із історії свого роду, своєї сім'ї, вулиці, на якій живеш, своєї Пеньківки, Бабиної Долини та свого краю. А більшість з нас не знають навіть як звати по-батькові свого дідуся чи бабусю, не говорячи вже про рідство до 7-8 покоління.

Ми не вивчаємо історії свого роду, не вникаємо у глибоку дійсність історії нашої України. І тут хочу пригадати слова відомого українського кінорежисера Олександра Довженка з його щоденника:

*«...Українська нація єдина в світі, яка не вивчає **своєї** історії й не шанує **своєї** великої мови. Забуває батьківські традиції.*

Нашу історію нам творили вороги. І горе такому народу, який власну історію бере з чужих рук. Вороги й досі дають цю історію нашому народові так, щоб він навічно залишався рабом».

Так воно було і раніше. На жаль, так воно і є.

Бувало, що на княжий чи на гетьманський престол в Україні потрапляли люди випадкові, але їх швидко змітала реальність. Ще далекий Володимир Мономах у своєму «Посланні...» до синів повчав берегти рідну землю від зла і розбрату: *«...Синове мої! Майте любов між собою, Бог буде у вас і підкорить вам ворогів. І будете мирно жити. Якщо ж будете в ненависті жити, у чварах і в незлагодах, то загинете самі і загубите землю батьків своїх, які здобули її трудом великим».*

Чи не біблійська сила в цих рядках? Які пророчі слова Великого Мономаха застерігали нас від нинішніх розбратів у нашій теперішній державі. Ми мали і маємо, шановний читачу, з кого брати приклад. І колись, і тепер.

Не новина, що княгиня Ольга, яка правила нашою великою державою Київською Руссю у середині десятого століття, була з простого люду. Але вона зуміла навести в управлінні державою порядок. Встановила справедливе правосуддя, за що її любив і шанував простий народ. А коли вона побувала в Греції, то вперше побачила християнські богослужіння і згодом прийняла хрещення.

Правила княгиня Ольга до 969 року. Померла 11 липня цього ж року і похована за християнським обрядом.

Гарним прикладом у державотворенні був онук Ольги – Володимир, якого народ прозвав Володимиром Великим. Спершу Володимир був розбещеною, жорстокою і мстивою людиною. Але коли одружився на константинопольській царівні Ганні, він змінився. Перед тим царівна порадила йому охреститись. Він виконав цей обряд. Коли Корсунський єпископ поклав на нього руку, він прозрів!.. (До цього певний час він був не зрячий). Це змінило в корінь його характер. Повернувшись до Києва, князь спершу охрестив своїх синів на місці, що тепер називається Хрещатиком. Потім князь Володимир 1 серпня 988 року наказав усім киянам приходити хреститися у Дніпрі.

Прийшло багато людей.

Князя Володимира Великого народ любив за те, що він проявляв до них милосердя, дозволяв бідним приходити в його палац, надсилав до їхніх домівок їжу та одяг.

Було і є з кого брати приклад нашому люду.

На жаль, ХХ століття в плані державотворення відкинуло нас на багато років назад. Для історії це був термін миттєвий. А для людей, яким довелося пережити роки революцій, колективізації, голодоморів, репресій, війни, перебудови та її наслідків, земельної реформи, це були страждальницькі роки.

Хто ж правив на наших землях на початку ХХ століття, у край важких 20-х – 30-х роках? Це були не українці і українцями вони й не стали…

Володимир Винниченко, виправдовуючись, казав, що українських інтелігентів, які свідомо будували незалежну Україну в 1917–1920 роках, було тільки триста осіб. Це справді вкрай мало на такий народ, як український!

А до періоду цього свідомого будівництва були роки ідейних блукань і політичної сліпоти, коли і в більшовиках, і в комуністах бачили не носіїв московського імперіалізму, а соціал-демократів. Ось у чому брак політичної зрілості. **(Бо учені люди мали б пам'ятати слова Достоєвського: немає нічого дурнішого від наміру запровадити в Росії демократичний лад).** 99% російських демократів кінчалися там, де треба було б висловитися за незалежність України.

Звичайно, сама національно-визвольна революція 1917-1920-х років швидко підносила національну свідомість провідної верстви (як, зрештою, і всього українства), але час було втрачено: царська політика і військова еліта значною мірою стала під червоний пролетарський прапор і сорок тисяч царських офіцерів рушили величезною армією проти щойно народженої армії Української Народної Республіки і знову окупували Україну. Російські більшовики не зупинилися перед масовими стратами мирних українців…

Народ не скорився. Виникали сотні збройних повстанських загонів, які продовжили боротьбу за національну свободу. Виникали повстанські загони й у нашому краї.

У відповідь Москва організувала перший голодомор. За період з серпня 1921 року по січень 1923 року із південних областей України до Московщини російські більшовики вивезли 31 209 484 пуди хліба (3120 вагонів). Це призвело до масового голоду, під час якого українцям продавали український хліб за ритуальне побутове золото, срібло та іноземну валюту.

Голод продовжувався. Наслідки антиукраїнської діяльності ретельно приховувалися. Ось документ №95 з Протоколу засідання оргбюро ЦК КП(б)У про заборону опублікування в пресі відомостей про експорт хліба від 17 березня 1923 року:

«Постановили: Запретить помещать в прессе сведения: во-первых, по существующему экспорту хлеба (цифры, факты и т.д.), допуская теоретическую дискуссию; во-вторых, о курсе на золото, серебро и иностранную валюту на вольной бирже…

За секретаря ЦК КП(б)У – Г.Петровский».

Ця московська політика передчасно загнала ще у 20-х роках понад два мільйони українців у могилу ще на початку заснування радянської влади.

Хто організував голод? Що за люди? Хто коїв цей злочин? Хто був у цій сатанинській владі?

У 1917 році євреї становили 2 відсотки населення Московської імперії. А поіменні списки центральних керівних органів більшовиків і зіставлення їх за національним складом (і це не є секретом, такі списки, надруковані у багатьох виданнях), свідчать, що у Раді Народних Комісарів 19 членів із 20-ти були євреями:

1. Голова Ради – В.Ленін – Бланк. Єврей по матері, калмик по батькові.

2. Комісар Армії та Флоту – Лев Троцький (Лейба Бронштейн). Єврей.

3. Комісар із питань національностей – Йосип Сталін (повне і справжнє прізвище – Йосип Давид Віссаріонович Джугашвілі – Коба). Грузинський єврей. (це, можливо, якоюсь мірою пояснює патологічну зневагу Сталіна до української нації).

4. Комісар внутрішніх справ – Григорій Зинов'єв (Гершко Апфельбаум). Єврей.

5. Комісар закордонних справ – Георгій Чичерін (батько – поміщик-росіянин, мати - єврейка).

6. Комісар преси та пропаганди – Володарський (Мойсей Гольдштейн). Єврей.

7. Комісар державних земель – Самуель Кауфман. Єврей.

8. Комісар юстиції – Штейнберг. Єврей.

9. Комісар громадських робіт – Шмідт. Єврей.

10. Комісар постачання - Етель Ліліана (Кнігнісен). Єврейка.

11. Комісар у справах біженців – Фінігштейн. Єврей.

12. Комісар економіки – Шліхтер. Єврей.

13. Голова Вищої Економічної Ради – Ларін (Лур'є). Єврей.

14. Комісар фінансів – Кукорський (Кукор). Єврей.

15. Комісар у справах виборів – Урицький (Радомишльський). Єврей.

16. Комісар освіти – Луначарський (Хаїмов). Єврей.

17. Комісар гігієни – Сімашко. Єврей.

18. Комісар землеробства – Проціян. Вірменин (?).

19. Комісар віросповідань – Шпіцберг. Єврей.

20. Комісар Державного контролю – Ландер. Єврей.

Не кращими були справи у самих комісаріатах. Зокрема, у Військовому комісаріаті з 43 найвищих керівників було 33 євреї, у Комісаріаті юстиції з 21-20 євреїв, у Центральному виконкомі з 57 – 41 єврей і т.д. Таким чином, із 556 осіб, які займали вищі адміністративні посади в комісаріатах, компартії та репресивних

органах, понад 450, тобто більше 80%, були євреями. Більшість із них змінили свої прізвища на «общепринятые». Крім тих, що вже називалися: Нахамкес став Стєкловим, Розенфельд – Камєнєвим, Шварцбаум – Свердловим, Фінкельштейн – Литвиновим. (Див.: *Богослов Богдан*. Сіонізм проти українців. – Одеса, 2001. – С.89).

Щоб ні у кого не виникало сумнівів, чиїх рук ця робота і трагедія України 30-х років, наведу деякі факти про склад керівництва у Московській імперії на той час.

Основним керівним органом була комуністична партія. Провідними секретарями ЦК ВКП(б) були Йосип Сталін і Лазар Каганович.

Про те, яку роль відігравав Л. Каганович, свідчить та обставина, що московське метро спочатку носило його ім'я і лише значно пізніше, після політичної поразки єврейської кліки, – ім'я Леніна.

Організаційне бюро ЦК ВКП(б). Із п'яти осіб троє були чистокровними євреями: Й. Сталін, М. Єжов, М. Швернік, Ян Гамарник, Михайло (Мойша) Каганович – брат Лазаря.

Центральний Комітет ВКП(б) – із 59 осіб 43 євреї.

В уряді СРСР 10 наркомів і 12 заступників були євреї, зокрема:

1. Нарком у закордонних справах – Максим Литвинов (Мейє Фінкельштейн).

2. Нарком внутрішніх справ (НКВС) – Янкель Ягода (Єгуда).

3. Нарком зовнішньої торгівлі – Аркадій Розенфельд.

4. Нарком внутрішньої торгівлі – Ізраїль Вейцер.

5. Нарком шляхів сполучення – Лазар Каганович.

6. Нарком радгоспів – Мойсей Калманович.

7. Нарком легкої промисловості – Ісидор Любімов (Ковельський).

8. Нарком охорони здоров'я – Григорій Наумович Камінський.

9. Голова комісії державного контролю – Захар Мойсеєвич Бєленький.

10. Нарком рибної та парфумерної промисловості - Жемчужина (дружина Молотова).

Таким чином, із 500 членів вищої радянської адміністрації 83 відсотки становили євреї.

Найбільше євреїв було у репресивних органах, на яких трималася більшовицька система і які безпосередньо займалися терором і винищенням місцевого населення. Першим заступником Єгуди-Ягоди був Яків Арганов (Сорензон), заступником

Генерального прокурора та Верховним прокурором Червоної Армії – Розовський. Начальником ГУЛАГу (головного управління концентраційних таборів) – Яків Берман; його заступником – Самуель Фері. Начальники управлінь НКВС на місцях – також євреї, зокрема: Реденс, Чаковський, Блат, Фрітберг, Полляр, Раппопорт, Райський, Абрам Польський, Файвілович, Зелікман, Троцький, Леплевський, Залкінд та ін..

В Україні начальником НКВС був український виродок Балицький, наглядав же за ним його перший заступник, єврей Кацнельсон… Увесь цей репресивний апарат спирався на «рядових» євреїв, які жили і працювали разом із «гоями»… НКВС використовував їх для слідкування та доносів.

(Кому був вигідний голодомор? – Київ, МАУП, 2003, с.6-10.)

Дехто з читачів скаже чи подумає: «Для чого автор наводить ці рядки?» Для того, щоби ми знали свою історію такою, якою вона була, а не в догоду комусь. Обов'язок того, хто пише правду про минуле й полягає в тому, щоб писати і про світле, і про темне…

Людина здатна переносити і пережити всякі гаразди і негаразди. Добро і зло існувало завжди, існує й тепер.

На жаль, темного у нашому житті було набагато більше, ніж світлого. Нам понад 70 років вселяли догму про загниваючий капіталістичний світ, а ми й вірили… Будували спочатку соціалізм, потім наздоганяли Америку, і вже навіть встановили термін – 20 років, щоб ступити однією ногою у комунізм…

Ленінський експеримент у Росії не вдався, і ніде не вдався. А як же ми, старше покоління, хотіли, щоб по всьому світу люди жили, як у нас – «где так вольно дышит человек…». Працювати від зорі до зорі і ні разу не бачити, як живе в цей час Європа, світ. А тим, скаліченим і пригніченим, хто повернувся з Європи із орденами та медалями на грудях після війни, встановлювали мінімум трудоднів і вони лікували свої рани трудотерапією. У дітей війни, до яких відношу і себе, дитинство пройшло із двома «делікатесами» – хлібом із цукром та хлібом із смальцем… Як влучно сказала про це моя ровесниця і колега Тетяна Редько.

Таке «щасливе дитинство» прикривалось лозунгом «Мирумир», аби не було війни. Для цього трильйонні бюджети країни СРСР рік у рік витрачались на країни Африки, Азії, будували ракети, підводні човни, полігони… І лише 6-7% валового доходу в країні Рад виділялося людям на зарплату. Що можна було придбати

на 60–70-ти карбованцеву місячну платню чи в три рази меншу пенсію – фуфайку, кирзові чи гумові чоботи.

Поставляли в Європу газ, в Азію, Африку зброю і гроші, в Москву і Ленінград – м'ясо, а самі грілися біля печі, в якій палили соломою, бадиллям, в кращому випадку гіллям, вкраденим з лісу. З м'ясних страв їли бебехи, ратички та вим'я. Дешеву лікарську ковбасу тільки дехто привозив з Москви чи Ленінграду. Дешеву тому, що зроблена з українського м'яса, яке вироблялося українцями за мізерну платню або й зовсім без платні.

В могутньому Союзі основу економіки держави складала добувна промисловість, яка обслуговувалась виключно засудженими, число яких до 1953 року складало біля 12 мільйонів чоловік!

До них слід додати понад 30 млн. колгоспників, які не мали паспортів і не мали права виїзду із своїх сіл без спеціального дозволу місцевого «поміщика» – голови колгоспу (навіть на ринок до великого міста). За свій труд колгоспники фактично нічого не заробляли, крім знаменитих на весь світ «палочок-трудоднів». При цьому слід додати, що ця громада колгоспників була великим резервом для поповнення тюрем, армії, яка налічувала тоді 8 млн. солдатів, 60% від загального числа армійців були так звані «стройбатівці», які представляли ще один вид рабів.

У промисловості в Країні Рад було задіяно понад 40 млн. чоловік. Це люди, які одержували мізерну зарплату порівняно з виконаною ними роботою.

Так існував народ, так відбувалося забезпечення країни продовольством, сировиною та іншим - безкоштовно, за рахунок перелічених вище мільйонів людей.

Не виникає ніяких сумнівів і те, що керівниками і виконавцями тих дій та подій, що призвели до мільйонних втрат населення, (за версіями істориків тільки за 70 років існування Російської імперії в ГУЛАГах СРСР було знищено від 90 до 110 млн. своїх же, радянських людей, прозваними «ворогами народу») були свої ж таки люди, які, виконуючи накази радянської влади в особі членів більшовицької партії (ВКП(6), штовхали селян до невідворотної смерті, а тих, котрим судилось вижити, під страхом смерті змушували коритися. Крім того, серед людей, наприклад, було заборонено не тільки говорити, але й думати про протиправні дії влади відносно подій 1932–1933 років. А тому й зрозуміло, чому селяни з часом просто забували про страшну смертність на селі, а родичі померлих все рідше згадували небіжчиків. Боялися.

А той, хто бодай, пробував згадати, або промовити хоч слово про масову смертність чи встановити хреста на могилі, – це вже був «ворог народу». Для таких наставали 1937–1938 роки. Адже всім тепер відомо, кого репресували в українських селах – тих, хто був небажаний або чимось заперечував місцевим керівникам чи «активістам». Такі знову зникали з життя, як і в 1932–1933 роках.

Така вона, правда про більшовизм.

І сьогоднішні дії Москви – це чергова спроба продовжити геноцид нації, спроба витравити нас, українців. І немає насправді «Русского мира» - є біля двох сотень різноликих народностей, розкиданих по Росії, завойованих та поневолених, які стали азіатами…

Із всієї цієї історії випливає, що «Православный мир, Русский» – це міф, яким дуже далеко до слов'ян. А щоб тепер жити і творити у так званому «Митному союзі», думаю, що приєднуватись потрібно слов'янській частині росіян до нас, українців, бо ж, насправді, ми і є та Русь та прямувати з нами в Європу, де і була споконвічно Київська Русь.

Тож, чи знаємо ми наше минуле? На жаль, наші радянсько-московські політологи старалися замаскувати нашу українську історію так, що ніби України і не було…

А насправді ж це нам, українцям, Бог милував першу митрополію, на нашу українську землю вперше ступала нога великих провісників Кирила та Мефодія. Тоді ж ніхто тієї Росії ще не чув і не бачив, як і її столиці Москви. Була Московія. І це теж щира правда. Правда і те, що пізніше, за Петра І, новостворена Росія вкрала у нас і назву країни (Русь), і віру, колиску православ'я (митрополію), як і гроші (рубаючи монету гривню на частини – рубль), освіту, культуру, мову. Вкрала навіть націю, перетворивши мільйони українців (тюремників чи переселенців) на руських. Більше того, укравши все це, Росія цілеспрямовано робила і робить ще нас, українців, безбатченками та безхатченками й досі. Прикладом цьому є по-злодійськи вкрадений нею Крим і Донбас. Тому ми, українці, мусимо пам'ятати, що Росія це злодій. Цей злодій поселився у нас із XVII століття, тому, що на європейських картах XI–XII і навіть XVII-го століття землі теперішньої України іменуються Руссю, а Росія – Московією… Як наголошують світові історики, це абсолютно різні держави і за ментальністю, і за культурою. Тому, що Московія, це нащадки Орди, а Орда була вічною загрозою для всієї Європи. І вона, Європа, не визнала ні

Орди, ні пізніше Московії. Русь-Україна ж у Європі вважалася цивілізованою державою із древнім європейським корінням.

Ось чому Московія ще з XVII століття стала злодієм, а точніше – після Переяславської ради. Минуло понад три з половиною століття, як московський злодій топче усе українське.

Справжнім українцям слід пам'ятати і переказати наступним поколінням, що територія України за часів Трипілля була найбагатшою у Європі. Тоді Англія, Франція, Італія були її далекими провінціями. За часів володарювання Володимира Великого Київська Русь була найбільшою за територією державою і другою за впливом після Візантії. **Росія ж виросла з України!** За віки українці багатьох зазнали: і хана, і ляха, і турка, і кацапа-москаля. А тому головний висновок і урок, який має винести нинішнє покоління українців з прожитого – це усвідомлення того незаперечного факту, що лише відродження своєї державності, здобуття Україною незалежності від будь-якого сусіда і обраного нею демократичного шляху розвитку є надійною гарантією того, що майбутню історію своєї України буде творити наш український народ, а не наші вороги.

Авторське звернення до читача

Шановний читачу! Прочитавши цю книгу ти відчув, яке воно вистраждане віками твоє село Пеньківка. Але знай і пам'ятай: якщо ти родом із цього села і коріння роду твого тут – пишайся собою, своїм прізвищем, своїм родом. Адже з тебе і для тебе починається Батьківщина саме тут, на Русі Київській, на Поділлі, у Мурафському ключі, біля річки Мурафи, з парком пана Собанського, з незапам'ятних часів вулиць Чернеччини, Ситарівки, Балюнів, Качанівки, Братської вулиці та ін., які об'єднали в собі красиве українське село Пеньківка.

Куди б не кинула тебе доля, шановний пеньківчанин, - чи то в Канаду, чи в Америку, чи в Німеччину, чи Італію, в Польщу, Литву чи Молдову, в Казахстан, чи в ту ж Московію, у Крим чи на Волинь, в Одесу, Харків, Київ чи Донбас, я знаю: у серці твоєму завжди іскриться тепло, яке інколи так тривожить душу за дорогим, рідним, гарним і багатим, єдиним у всьому світі селом під назвою П Е Н Ь К І В К А, що біля станції ЯРОШЕНКА.

Тож знай: Тебе тут завжди пам'ятає Твій рід, Твоя вулиця, Твоя криниця. А коли знайдеться на віку Твоєму час, і Ти приїдеш у село, візьми з собою дітей своїх, онуків, правнуків. Проведи їх своєю вулицею, не обминай Святого Храму – церкви чи костелу, відвідай кладовище, подихай пахощами дерев у Ліску, покажи їм свою школу, батьківську хату, обов'язково зверни їхню увагу на черешню чи грушу, посаджену ще Твоїм дідом. І нехай в душі дитини залишається назавжди світлі спогади про нашу Україну, Київську Русь, про нашу Батьківщину, що починається з Твого села і завжди пам'ятай про його історію. Тому, що **пам'ять** та **історія** – це споріднені слова.

Звертаюсь до читачів села, особливо до молодшого покоління пеньківчан: Пам'ятайте тих, хто дав життя вам: батьків своїх – ангелів небесних. Адже це вони постійно моляться за вас, усе життя оберігають вас.

Бережіть своїх батьків, коли вони ще живі... Щоб потім не мучила совість, щоб у пам'яті вашій назавжди залишився образ живих мами і тата – ласкавих і добрих, ніжних і щирих, терпеливих і сильних, розумних і веселих, люблячих і уважних, мудрих і рішучих, турботливих і працьовитих, наполегливих і завжди заклопотаних.

Бережіть їх!

Пам'ятайте, що село ваше, це ваша мала Батьківщина. Любіть її. Щоб могли навчити дітей і внуків своїх слів:

«Я люблю тебе моє село Пеньківка, моя ти Батьківщино.
Я люблю тебе, Україно!»

Закінчуючи цю нескінченну сьогоднішню історичну розповідь про рідне село, з якого Ти, або предки Твої родом, автор повторить слова відомого українського поета-пісняра, нашого земляка Миколи Лукова:

«Приїжджайте,
приїжджайте,
приїжджайте частіше додому».

З почуттям щирої поваги
Анатолій НАГРЕБЕЦЬКИЙ

Джерела та література, що були використані при написанні книги «Сторінки історії Пеньківки Мурафської»

Антонович В. Архивы Ю.-Зап. Росии, К., 1869, ч.-5, т.1, стр.1-94.

Антонович В. Исследование о гродах в Юго-Западной России по актам 1432-1798 годов, К., 1870.

Аркас М. Історія України – Русі, Петербург, 1908.

Архів Пд.-Зах. Росії, ч.1, т.1, Київ, 1886, с.192.; ч. VII, т.2, Київ, 1890, сс..394-412.

Байтала В.Д. Лісівничі перехрестя. Харків «Прапор», 2005.

Богослов Богдан, Сіонізм проти українців. Одеса, 2001,, с.89-90.

Боплан. Опис України, Київ, Наукова думка, 1990.

Вінниця: Злочин без кари, Київ, 1994.

Вердум У. Щоденник подорожі, яку я здійснив у роки 1670, 1671, 1672... через королівство Польське, К., 1983.

Гальчак С.Д. Визволення Вінниччини, Вінниця, 2005.

Гальчак С.Д. Становище робітників райху в Україні, Вінниця. 2012.

Глухенький М. Коліївщина. Київ, 1966.

Грушевский М.С. Барское староство, Киев, 1894.

Дан Олександр, Козацтво Брацлавщини…, (1648-1676), Київ, 2004.

Дмитрук О. Тризна, Вінниця, 2006.

Дорош М.Н. Битва на Синій Воді…, Вінниця, 2012.

ДАВО, ф.Д. – 205, оп.1, спр.32, с. 407.

ДАВО, ф.-Д. – 333, о.1, спр. 8, с. 19.

ДАВО, ф.р. – 6023, о.4, спр. 11225, с. 6.

ДАВО, ф.р. – 848, о.8, спр. 17, с. 108.

ДАВО, ф.р. – 595, о.11, спр.16, с. 142.

ДАВО, ф.р. – 1139, о.1, спр. 140, с. 48.

ДАВО, ф.р. – 587, о.1, спр. 52, с.3.

ДАВО, ф.р. – 2217, о.1, о. зб. 59, с.с. 204, 264.

ДАВО, ф.р. – 2217, о.1, о. зб. 26, с. 69.

ДАВО, ф.р. – 2217, о.2, о. зб. 29, с.18.

ДАВО, ф.р. – 401, о.1, о. зб. 4, с. 126.

ДАВО, ф.р. – 137, о.1, о. зб. 864, с. 5.

ДАВО, ф.р. – 40, о.1, о. зб. 220, с.с. 102-105, 316.

ДАВО, ф.р. – 136, о.3, о. зб. 80, с. 93.
ДАВО, ф.р. – 34, о.7, спр. 14, с. 116.
ДАВО, ф.р. – 3748, о.1, спр. 1, с. 4.
ДАВО, ф.р. – 489, о.4, о. зб. 2, с. 243.
Документи Б.Хмельницького (1648-1957), Київ, 1961, с.190.
Завальнюк К. Провісники волі, Літин, 2005.
Історія України в документах та матеріалах, т.ІІІ, Київ, 1941, сс..66-67, 115.
Історія міст і сіл УРСР. Вінницька область, Київ, 1972.
Книга Пам'яті України, Вінницька область, т.7, Київ, 1995.
Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство, Київ, 1984.
Мельник Я.И. 554 дня партизанской войны. Москва, 2006.
Муляр А.М. Сільське населення Правобережної України кінця XVII – поч. XVIII ст.
Нагребецький А.Н. Моя Плебанівка, Київ, 2001.
Нагребецький А.Н. Трагедія мого краю, Вінниця, 2008.
Нагребецький А.Н. Шлях крізь віки, Вінниця, 2006.
Нагребецький А.Н. Ярове – село на Кучманському шляху. Вінниця, 2013.
Нариси історії Поділля, Київ, 1990, с.77.
Петренко В.І. Більшовицька влада та українське селянство. Вінниця, 2008.
Переможці. Вінницька область, т.8. Вінниця, 2014.
Подольские епархиальные ведомости, 1863, №14, стр.556.
Полухин Л., М.Кривонос, Д.Нечай, И.Богун – народные Герои Освободительной войны 1648-1654 гг., Киев, 1954, стр. 8-12.
Полянський П.Б. Всесвітня історія 1914-1939 рр. К., 2004, с. 16.
Політико-економічні огляди. Вінниця, 1924.
Реєстр війська Запорозького, 1649 року, Київ, 1995, с.250-252.
Реабілітовані історією. Вінниця, 2006-2015, т.1-5.
Ролле Й. Про Кармалюка, Кам.-Под., 1883.
Ролле Й. Киевская старина, 1884, с. 61.
Русина О.В. Україна під татарами і Литвою, т.6, Київ: Альтернативи, 1998, ст.113.
Сборник сведений о Подольской губернии, вып.1,3. Кам.-Подольск, 1880, 1884, с.1-3, 35-60.
Сецинский Е.И. Приходы и церкви Подольской епархии. Біла Церква, 2009, с. 878.
Смолій Б.А., Степанков В.С. Б.Хмельницький. Київ, 1995, сс.422-425.
УРЕ, Київ, 1963, т.13, с. 186.

Фабрично-заводские заведения России. С.-П. 1914.
Шульга І. Голод на Поділлі. Вінниця. 1993. с.с. 125-126.
Югов Олексій. Ратоборці, Львів, 1973.
Шипович И. О границах бывшей Брацлавщины… Винница, 1914.

Періодичні видання

Комунар, 1974 30 березня,
Комунар, 1977. 5 липня,
Комунар, 1986 4 січня,
Комунар, 1987 16 січня,
Комунар, 1990 20 лютого,
Шаргородщина, 1994 15 жовтня.
Вінниччина, 1996 6 травня,
Вінницька газета, 1996 3 жовтня.
Матеріали музею історії села Пеньківки.
Матеріали сільських бібліотек с. Пеньківки.
Матеріали Пеньківської сільської ради.
Матеріали Шаргородського районного архіву.

Матеріали особового походження:

Матеріали з домашніх архівів жителів Пеньківки: Тарасовської Л.Г., Свитко Г.В., Литвиненко Н.О., Куби В.Г., Хмельовського В.А., Кульчевича М.Л., Сташенко Л.А., Шевчук Е.В., Кучер Б.І., а також розповіді Швець Н.В., Зоренко О.В., Ситник Г.Р., Скрипник В.Д., Сорокін Ф.К., Ситник І.М., Швець В.П., Підопригора Г.А., Також розповідь жительки с. Будьки Жмеринського району Любчак Є.А., жительки с.Левківці Тульчинського району Леус Г.І.

Зміст

Літописець Шаргородського краю
(про автора і його книгу). *Гальчак С. Д.* 4
Ця книга для кожного українця. *Свитко С. М.* 6

Розділ І. Давня історія краю 8
Пеньківка – найближче до Сонця село 8
Давня історія краю 10
Литовсько-польський період
на Шаргородщині (XIV-XVIII ст. ст.) 25
Про виникнення Пеньківки, Яро́шенки
і Бабиної Долини 35
Поділля і Річ Посполита 38
Гетьман Богдан Хмельницький і Шаргородщина 41
З біографії Данила Нечая 47
Полк Брацлавський – Данило Нечай – полковник 50
Легендарний козак Сірко з Мурафи 62
Смерть Морозенка в Шаргороді 65
Наш край під турецьким ярмом 68
Сотник Верлан у Шаргороді 72
І село назвали «Гонтівка» 77
Дещо про Пеньківську волость та про царську
реформу 1861 року 81
Кармалюк – національний герой Поділля 85

Розділ ІІ. Події XIX століття 91
Нові володарі пеньківських земель 91
Наш край очима краєзнавця Ю. Сіцінського 94
Старообрядці – засновники села 95
Будівництво залізниці біля Пеньківки 97
Епоха пана Собанського 105
Промисли селян Пеньківки і Бабиної Долини 111
Нелегке XX-те століття 123

Розділ III. Початки радянської влади 128
Буремні 20-ті роки XX століття 128
Початки радянської влади 139
Національно-визвольний рух на Шаргородщині 154
Голодом заморені 160
Людські долі при побудові у Пеньківці соціалізму 179
Про частівки місцевих фольклористів 201
Пеньківка перед Другою світовою війною 205

Розділ IV. Село у роки війни 207
Окупація 210
Партизанськими шляхами 226
Довгоочікуване визволення 231
Люди Перемоги 250
На мирному фронті 264

Розділ V. Важкі післявоєнні роки 280
Із спогадів старожилів про радгосп 291
Епоха Олександра Гаврі 295
Орган державної влади у Пеньківці 304

Розділ VI. Соціальні та культурні заклади 322
Основи науки у Пеньківці 322
Місце в Пеньківці, де граються діти 358
Культурний розвиток села 366
Музей історії села 387
Храми на Пеньківських землях 390
Медичні заклади в Пеньківці 401
Пеньківське відділення зв'язку 407
Споживче товариство і торгівля 411

Розділ VII. Промислові підприємства Пеньківки 416
Ярошенське хлібоприймальне підприємство 416
Нафтобаза 419
Меблева фабрика 422
Ярошинське лісництво 423
З історії Пеньківського млина..... 426
Дочірнє підприємство «Векта-Він» 429
Пеньківське паливне підприємство 430

Розділ VIII. Життя прекрасних людей села 432
Байтала Василь Дем'янович 432
Вертепний Іван Іванович 435
Зоренко Юрій Володимирович 437
Кірілов Юрій Парфентійович 438
Родоводи садівничих 449
Родина Хмельовських 449
Родина Литвиненків 456
Поплавський Марцелі Фелікс 464
Майстри пензля і слова Резніки із Пеньківки 466
Романовський Василь Іванович 470
Свитко Сергій Михайлович 480
Шевчук Олександр Данилович і Євдокія Василівна 482

Розділ IX. Війни, яких могло б не бути 487

Розділ X. Природні ресурси, топоніми села ... 492

Розділ XI. Висновки 501
Правда про наше минуле 501
Авторське звернення до читача 510
Джерела та література, що були використані при написанні книги «Сторінки історії Пеньківки Мурафської» 512

Нагребецький Анатолій Никифорович

Сторінки історії Пеньківки Мурафської (1717 - 2017 рр.)

Подається в авторській редакції

Комп'ютерний набір
Світлана Романова

Комп'ютерне редагування
Михайло Бойко

Видавець
ТОВ «Меркьюрі-Поділля»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4136 від 11.08.2011 р.

Підписано до друку 30.03.2017 р.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria.
Друк офсетний. Фіз арк. 32,53
Ум.-друк.арк. – 32,58. Обл.-вид. арк. – 32,74.
Наклад 500 прим. Зам. 21.
Друк ПП Балюк І.Б.
Тел./факс: (0432) 52-08-02
м. Вінниця, вул. Р. Скалецького, 15
e-mail: balyk2@mail.ru